

Univerzita Karlova

Fakulta filozofická

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Miloš Adamů

**Československý zastupitelský úřad v Moskvě
v letech 1945–1948**

**Czechoslovak embassy in Moscow in the years
1945–1948**

Praha 2012

PhDr. Ondřej Vojtěchovský, Ph.D.

Univerzita Karlova

Fakulta filozofická
Ústav světových dějin

Zadání diplomové práce

Autor:	Bc. Miloš Adamů
Studijní program:	Historické vědy
Studijní obor:	Historie
Název závěrečné práce:	Československý zastupitelský úřad v Moskvě v letech 1945–1948

Cíl, metody, předpoklady:

Základním cílem diplomanta je zmapování činnosti československého zastupitelského úřadu v Moskvě v letech 1945–1948. Práce bude sledovat činnost a personální složení v období tzv. třetí republiky. Bude se také snažit zjistit, zda docházelo k personálním výměnám v závislosti na změnách politického klimatu v Československu. Neméně důležitým bodem práce bude porovnat vliv domácích politických událostí na působení a práci diplomatického sboru.

Garantující pracoviště:	Ústav světových dějin
Vedoucí práce:	PhDr. Ondřej Vojtěchovský, Ph.D.
Oponent:	

Datum zadání závěrečné práce: 10. srpna 2010

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

Podpis autora:

Anotace

Adamů Miloš: Československý zastupitelský úřad v Moskvě v letech 1945–1948
Praha: Fakulta filozofická Univerzity Karlovy, 2011
188 s., Diplomová práce.

Práce sleduje a hodnotí činnost československého zastupitelského úřadu v Moskvě v kritických poválečných letech 1945–1948. Pokouší se zpracovat strukturu diplomatického a zčásti i personálního sboru včetně změn, které v úřadu postupně nastávaly. Úkolem práce je také sledování vlivu domácích událostí na chod velvyslanectví a jeho důležité představitele tak, jak postupně v oněch čtyřech letech přicházely. Velkou měrou sleduje únorové události roku 1948, které znamenaly přelomové situace v činnosti zastupitelského úřadu a významně zasáhly do života většiny jeho zaměstnanců. Důležité místo zde zaujímají velvyslanci, kterým je věnována značná pozornost. Práce si také všímá osudů vybraných osob po roce 1948.

Klíčová slova: Velvyslanectví, diplomatický sbor, ministerstvo zahraničních věcí, Sovětský svaz, MID, Národní fronta, politické strany NF, komunismus, akční výbor.

Abstract

Adamů Miloš: Czechoslovak Embassy in Moscow in the years 1945–1948
Praha: The Faculty of Arts of Charles University in Prague, 2011
188 s., The diploma thesis.

The thesis monitors and evaluates the activities of the Czechoslovak Embassy in Moscow in the critical post-war years 1945–1948. It attempts to process the structure of the diplomatic and partly personnel corps, including changes that gradually occurred in the office. The task of the thesis is also monitoring the influence of inland events on the running of the embassy and its important leaders in those four years. The thesis largely follows the events of February 1948, which meant milestone situations for the Czechoslovak Embassy's activities and significantly influenced the lives of most of its employees. The ambassadors take the important place and they are given a high attention. The thesis also notes the fates of the selected persons in 1948.

Key words: Embassies, Diplomatic Corps, Ministry of Foreign Affairs, the Soviet Union, MID, National Front, the political parties of NF, communism, action committee.

Poděkování

Na začátku mé práce bych chtěl poděkovat všem, kteří mě v této práci podpořili jak po stránce odborné, tak po stránce lidské.

Především bych chtěl velmi poděkovat svému vedoucímu práce PhDr. Ondřeji Vojtěchovskému, Ph.D., který moji práci připomínkoval a byl kdykoli ochoten poradit. Dále děkuji za jeho odborné rady, které pro mě byly zvláště cenné.

Poděkování patří také zaměstnancům archivu MZV v Praze za jejich vstřícnost a snahu vždy pomoci. Zvláštní poděkování patří jejímu vedoucímu Mgr. Tomáši Klusoňovi.

Velké poděkování patří také mojí rodině, která mně po celou dlouhou dobu umožňovala bádát a studovat a poskytla mně veškeré podmínky k práci.

Obsah

	strana
Úvod	10
1. Přehled současného stavu bádání	
1.1 Literatura	13
1.2 Archivní prameny	14
1.2.1 Ministerstvo zahraničních věcí	14
1.2.2 Masarykův ústav a Archiv AV ČR	16
1.2.3 Národní archiv	16
2. Československý zastupitelský úřad v Moskvě	
2.1 Přehled fungování úřadu během druhé světové války	18
2.2 Rok 1945, příchod prof. Horáka, personální změny	29
2.2.1 Diplomaté a smluvní úředníci zařazení na dipl. listinu	30
2.2.2 Kancelářští úředníci, smluvní pracovníci a další personál	39
2.2.3 Přehled diplomatické činnosti úřadu v roce 1945	42
2.3 Stav velvyslanectví v roce 1946	55
2.3.1 Diplomaté a smluvní úředníci zařazení na dipl. listinu	56
2.3.2 Kancelářští úředníci, smluvní pracovníci a další personál	63
2.3.3 Přehled diplomatické činnosti úřadu v roce 1946	65
2.4 Velvyslanectví v roce 1947	80
2.4.1 Diplomaté a smluvní úředníci zařazení na dipl. listinu	81
2.4.2 Kancelářští úředníci, smluvní pracovníci a další personál	84
2.4.3 Přehled diplomatické činnosti úřadu v roce 1947	84
2.5 Únorové události roku 1948	98
2.6 Zlomový rok 1948 v práci velvyslanectví	102
2.6.1 Přehled diplomatické činnosti úřadu v roce 1948	102
2.6.2 Diplomaté a smluvní úředníci zařazení na dipl. listinu	105
2.6.3 Kancelářští úředníci, smluvní pracovníci a další personál	111
3. Velvyslanec, vyhnanec, vyslanec Zdeněk Fierlinger	
3.1 Studium, civilní zaměstnání, vojenská dráha	118
3.2 Diplomatická kariéra	118
3.3 Vyslanec a Velvyslanec v SSSR	119
3.4 Osobnost Fierlingera	119

4. Velvyslanec, univerzitní profesor Jiří Horák	
4.1 Studia, vědecká dráha, Univerzita Karlova	121
4.2 Velvyslancem v SSSR	122
4.3. Návrat prof. Horáka do Československa	122
5. Komunistický velvyslanec Bohuslav Laštovička	
5.1 Životopisná data do Února 1948	124
5.2 Únorové události roku 1948 a Laštovičkovy působení	125
5.3 Velvyslancem v SSSR, odvolání, 50. a 60. léta	125
6. Další významné osobnosti na zastupitelském úřadě	
6.1 Jaroslav Hnízdo	127
6.2 Jiří Kašpárek	128
6.3 Ludevít Pavel Mičátek	129
6.4 Václav Vaško	130
6.5 Miloslav Trubáček	132
6.6 Komunističtí představitelé zastupitelského úřadu	134
7. Materiální podmínky diplomatů a zaměstnanců zast. úřadu v Moskvě	
7.1 Ubytování	137
7.2 Bytové podmínky, stav velvyslanectví	138
7.3 Adresa velvyslanectví v roce 1947	139
8. Každodennost personálu zastupitelského úřadu v Moskvě	
8.1 Specifické podmínky	140
8.2 Podnebí v Moskvě	142
8.3 Platy diplomatů, úředníků a smluvních zaměstnanců	143
8.4 Drahotné podmínky, ceny potravin, zboží a služeb	144
Závěr	147
Prameny, literatura a internetové odkazy	153
Seznam příloh	158

Seznam použitých zkratk, značek, termínů a jiného označení

AV	Akční výbor
ČSL	Československá strana lidová
ČSNS	Československá strana národně socialistická
ČSR	Československá republika
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSD	Československá sociální demokracie
ČTK	Československá tisková kancelář
DS	Demokratická strana
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
MID	Ministerstvo innostrannyh děl (Ministerstvo zahraničí SSSR), od r. 1946
MNO	Ministerstvo národní obrany
MVD	Ministerstvo vnutrennyh děl (Ministerstvo vnitra SSSR), od r. 1946
MZO	Ministerstvo zahraničního obchodu ČSR
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí ČSR
NF	Národní fronta
NKID	Narodnyj kommissariat innostrannyh děl, do roku 1946 (Narkominděl) (Lidový komisariát zahraničních věcí SSSR)
NKVD	Narodnyj komissariat vnutrennich děl, do roku 1946 (Lidový komisariát vnitra SSSR)
NS	Národní shromáždění
rb	Rubl, sovětské platidlo
SNR	Slovenská národní rada
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
ÚRO	Ústřední rada odborů
ÚV	Ústřední výbor

Úvod

Období po druhé světové válce v Československu a následná diktatura komunistické strany není dobou, která by byla tak dobře probádána, jak by se snad na první pohled zdálo. Dvacet let od převratných změn, které nastaly od roku 1989, je, jak je vidět, stále velmi krátkým časovým úsekem pro dlouhodobá bádání. Snaha českých (československých) a nemnoha seriózních zahraničních badatelů, spisovatelů, pamětníků, politiků a novinářů bohužel nestačila k plně ucelenému a serióznímu přehledu a výzkumu. Snad zde nemusím připomínat, že komunistická oficiální historiografie nám v tomto případě příliš nepomůže.

Mezi málo probádané oblasti patří československá zahraniční politika, nemluvě o existenci analýzy situace v jejím rezortu. Jak domácí scéna ovlivňovala situaci v diplomacii? Jak se utvářely vztahy? Jak se promítalo domácí dění na politiku československých velvyslanectví? Vybral jsem si zastupitelský úřad v Moskvě, v Sovětském svazu, přední světové velmoci po druhé světové válce. V jeho čele stál velvyslanec a prokomunistický sympatizant Zdeněk Fierlinger. To vše muselo vyvolávat řadu otázek. Jak se budoval poválečný aparát na velvyslanectví? Jací tam působili lidé? Jakou měli povahu? Jak pracovali? Jaká byla fluktuace diplomatů a úředníků? Působily tam vlivy jednotlivých politických stran? Podmínky k práci byly vyhovující, nebo špatné? A co platová situace a bytové podmínky? Na to se práce snaží nalézt uspokojivé odpovědi.

Období let 1945–1948 je v poválečné době období mimořádně specifické. Archivního materiálu je pro uvedené téma práce podstatně méně než v letech následujících. Nově nastupující poúnorová vedení ministerstva zahraničních věcí přesouvala spisy a udržovala vydané předpisy, vyhlášky a byrokratické poučky v archivu podstatně lépe. Léta 1949 a následující jsou vedena poměrně pečlivě, s datací, dobře uspořádána a archivována. Samozřejmě je otázkou, zda řada původních materiálů byla odstraněna nebo přesunuta záměrně.

Materiály z prvních čtyř poválečných let byly dohledatelné podstatně obtížně, a navíc se nacházely v chaotickém uspořádání. Zájem o jejich archivování nebyl po roce 1948 patrně příliš vysoký, navíc jsou zde zřetelně viditelné zásahy. Řada materiálu zmizela, další velmi důležité zprávy (čtvrtletní a výroční) byly přesunuty neznámo kam a nebylo je možné i přes veškerou snahu možné vůbec dohledat. Nedostatek archiválií – příkladem jsou např. chybějící důležité výroční zprávy velvyslanectví za roky 1945–1948 včetně čtvrtletních zpráv (vyjma roku 1948), kde jsou dochovány pouze částečně periodické a zvláštní zprávy – mě výrazně

omezil v přesném statistickém souhrnu pohybu osob na zastupitelském úřadu během zmiňovaných čtyř let a znemožnil provést kompletní rekonstrukci stavu osob úřadu.

První kapitola diplomové práce uvádí přehled současného bádání o zastupitelském úřadu v Moskvě, případně o dalších skutečnostech, které bádání umožňují. Zmiňuje se jak o přístupnosti dostupné literatury, tak o archivním zpracování fondů, aby bylo zřetelné, z čeho práce vycházela a o co se opírala.

Ve druhé kapitole se zaměřuji na zastupitelský úřad v Moskvě od stručného podání jeho vývoje během druhé světové války přes klíčový rok 1945, vytváření úřadu a příchodu velvyslance Jiřího Horáka. Dále kapitola podává přehled situace během let 1946–1948. Zvláštní pozornost jsem věnoval únorovým událostem roku 1948, které výrazným způsobem změnily chod a práci celého velvyslanectví. V poslední části kapitoly jsem podchytil zbytek roku 1948, kádrové změny, výměny velvyslanců včetně práce Bohuslava Laštovičky.

Nejdéle sloužícím československým velvyslancem v Moskvě byl bezesporu Zdeněk Fierlinger. Rozporuplný člověk, voják, legionář, diplomat a později politik. Osobní přítel a nakonec nepřítel prezidenta Beneše. Je mu věnována třetí kapitola, v níž jsem se pokusil o uvážený a pokud možno nestranný pohled na jeho osobnost.

Osobnost profesora doktora Jiřího Horáka je probrána ve čtvrté kapitole. Zmínil jsem jeho zajímavý životopis a působení na Univerzitě Karlově. Tato kapitola věnuje klíčovou pozornost jeho úloze velvyslance v Sovětském svazu v celém jeho funkčním období. Není také opomenut další osud Horáka po jeho návratu do Československa.

Následující pátá kapitola je zaměřena na nástupce profesora Horáka, velvyslance Bohuslava Laštovičku. Na rozdíl od svého předchůdce ve funkci, to byla odlišná osobnost politika a komunistického funkcionáře. Jeho životopis byl pozoruhodný a zajímavý včetně jeho úlohy v únorových událostech roku 1948.

V šesté kapitole jsem podal přehled nejvýznamnějších osob zastupitelského úřadu, od dr. Kašpárka a Hnízda, jazykově nadaného Mičátka k pracovně výkonným středním kádrům úřadu. Na druhé straně potom stojí osoby, které sice pracovně neodváděly nejlepší výkony, ale na schůzích a při prosazování nového režimu v roce 1948 byly podstatně aktivnější.

Sedmá kapitola je zaměřená na velvyslanectví a umístění jednotlivých budov. Popisuje jejich technický stav, který nebyl příliš dobrý. Tato část se rovněž věnuje důležité rezidenci velvyslance a stavu bytů diplomatů.

Poslední kapitolu věnuji každodennímu životu v Moskvě, drahotným podmínkám, cenám potravin, zboží, služeb apod. Doloženy jsou platy zaměstnanců úřadu pro srovnání

s drahotnými poměry. Moskva měla specifické podmínky, které byly pro ni charakteristické a činily v ní pobyt pro cizí diplomaty a zaměstnance zastupitelských úřadů obtížnějším.

V seznamu příloh uvádím přehled o platech na zastupitelském úřadu v letech 1945–1948, včetně platů diplomatů. Vzhledem k problémům s přidělení přikládám i dohodu z jednání ministerstev zahraničí a zahraničního obchodu. Neopomenul jsem uvést také přehled telegrafických zpráv a činnost akčních výborů NF MZV po Únoru 1948. V obrazové části přílohy jsem zdokumentoval vybrané důležité události nebo rozhodnutí a přiložil fotografie osob pracujících na velvyslanectví pro lepší přiblížení činnosti a práce velvyslanectví.

1. Přehled současného stavu bádání

1.1 Literatura

Stav současného poznání je nízký. Téma práce je specifické a nedá se předpokládat, že by mohl být relevantní dostatek literatury. O letech druhé světové války, o době tzv. „třetí republiky“, o Národní frontě, československé vládě, politických stranách, únorových událostech roku 1948, politice, vztazích Západ – Východ toho bylo napsáno hodně. Například práce Karla Kaplana, Prokopa Drtiny a dalších autorů. Ze sekundárních autorů je možné se zmínit o politickém pamfletu Ivana Dérera.¹ O Sovětském svazu a jeho vzájemných vztazích s Československem již také mnohé víme díky otevíraným a zpřístupňovaným archivům. Zajímavé jsou práce Karla Kaplana, Stanislavy Hýbnerové, Jana Němečka, Heleny Nováčkové a Ivana Šťovíčka.²

Historiografie se činností zastupitelského úřadu v Moskvě dosud nezabývala. Literatury, která popisuje, o co se úřad staral, (např. repatriace československých občanů zpátky do vlasti), přijímání delegací (státních, zahraničních, soukromých), účast nebo spoluúčast na různých jednáních, přítomnost velvyslance na různých aktivitách apod., je velmi málo. Postihnutí vnitřní aktivity velvyslanectví včetně organizační struktury a dalších podmínek práce a jeho zaměstnanců, vztahů mezi diplomaty, finančních podmínek a rodinných poměrů není podle mých zjištění uceleně a systematicky nikde zachyceno.

Z literatury, která cituje poměrně častěji moskevské velvyslanectví, se musím zmínit o kvalitní práci Milady Polišíenské³. Kniha se zaměřuje na zavlčené občany do Sovětského svazu a snahy o jejich repatriaci zpět do vlasti. Další zajímavou prací je kniha Heleny

¹ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945–1948*. Praha: Panorama, 1990. ISBN: 80–7038–193–0, KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945–1948*. 1. část. Praha: SPN, 1991. ISBN 80–04–25699–6, KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948–1953*. 2. část. Praha: SPN, 1991. ISBN 80–04–25700–3, KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2004, ISBN 80–246–0655–0, dále DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek I., Kniha 2*. Praha: Melantrich 1991. ISBN 80–7023–102–5, DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek II., Kniha 1*. Praha: Melantrich 1991. ISBN 80–7023–114–9 a DÉRER, Ivan. *Antiflerlinger I, Politické paměti 1945–1949*, Praha: Technická redakce a polygrafické zpracování GTA, 1993. ISBN 80–900033–2–X.

² KAPLAN, Karel. *ČSR a SSSR 1945–1948: dokumenty mezivládních jednání*. Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997, HÝBNEROVÁ, Stanislava. *Mezinárodní vztahy po roce 1945*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80–7184–540–X a NĚMEČEK Jan, NOVÁČKOVÁ Helena, ŠŤOVÍČEK Ivan. *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945, I. díl*. Praha: Státní ústřední archiv, 1998. ISBN 80–85775–46–4.

³ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha – Bratislava: Libri. ISBN 80–7277–315–1.

Noskové⁴. Je zaměřena na volyňské Čechy a jejich velmi obtížný návrat do Československa po roce 1945.

Memoárová literatura se sdružuje kolem tří osob, které na velvyslanectví pracovaly a poskytly tak cenné informace. V části knihy diplomata, katolického intelektuála a politického vězně Václava Vaška⁵ se vrací autor k svému přerušovanému působení v Moskvě, kde jsou jeho poznámky velmi cenné.

Další autoři, kteří se zmiňují o velvyslanectví v Moskvě, jsou Miloš Krno⁶, diplomatický zaměstnanec velvyslanectví, a Zdeněk Fierlinger⁷, předválečný a válečný československý velvyslanec v Moskvě. Jsou to práce ideologicky podbarvené, ke kterým se musí přistupovat uvážlivě. Přesto ale slouží jako vhodný zdroj informací ke zdokumentování a objasnění řady událostí.

1.2 Archivní prameny

Práce je založena na archivním výzkumu. Relevantní informace mi poskytly následující archivní fondy. V největší míře jsem pracoval v archivu MZV, důležité poznatky jsem také našel v archivu Masarykova ústavu a Archivu AV ČR a Národním archivu.

1.2.1 Ministerstvo zahraničních věcí

Nejdůležitějším archivním fondem pro diplomovou práci představují osobní spisy zaměstnanců rezortu MZV.⁸ Inventáře a katalogy vypracovala Milada Polišínská (Archivně dokumentační odbor FMZV, 1984). Kádrové a personální záležitosti zaměstnanců vyřizovalo druhé oddělení I. odboru meziválečného ministerstva zahraničních věcí. V souvislosti s okupací ČSR působilo krátkou dobu MZV jako ministerstvo v likvidaci. Docházelo k penzionování řady zaměstnanců, část z nich odešla do zahraničí, někteří z nich se zpátky do vlasti po válce nevrátili. Další se zapojili za okupace do odboje. Osvobozením republiky a znovuoobnovením práce MZV v ČSR celek „Osobní spisy do roku 1945“ končí.

⁴ Nosková, Helena. *Návrat volyňských Čechů. Naděje a skutečnost let 1945–1954*. Praha: ÚSD AV ČR, 1999, s. 176–179.

⁵ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999. ISBN 80–7192–389–3.

⁶ KRNO, Miloš. *Hory, rieky, ľudia*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984.

⁷ FIERLINGER Zdeněk. *Ve službách ČSR, I. díl*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1947 a FIERLINGER, Zdeněk. *Ve službách ČSR, II. díl*. Praha: Svoboda, 1948.

⁸ Inventáře a katalogy archivu federálního MZV. Osobní spisy do roku 1945 VII/9.

Osobní spisy do roku 1945 prošly skartací, přičemž byly vyřazeny pouze ty písemnosti, jejichž vypovídací hodnota a historická důležitost nebyla považována za důležitou. Zachovaly se písemnosti a informace, které poskytovaly důležité údaje včetně charakteristiky ministerstva, zastupitelských úřadů a jejich chodu.

Rozhodujícím mezníkem pro zařazení do tohoto spisu byl rok ukončení pracovního poměru na ministerstvu. Proto sem byly pojaty písemnosti všech osob, které i v roce 1945 do úřadu nastoupily nebo odešly. Ve spisech jsou uvedeny také osoby, které pracovaly u zastupitelských úřadů jako smluvní síly.

Druhý archivní fond⁹ obsahuje personální spisy zaměstnanců MZV od r. 1945 do počátku 60. let a navazuje na „Osobní spisy do roku 1945“ (první období). Druhé období zahrnuje složky zaměstnanců, kteří nastoupili na nově se přetvářející ministerstvo zahraničí po osvobození a v letech následujících. V zaměstnaneckém poměru byli zhruba do poloviny 50. let. V řadě případů se jednalo o pracovníky, kteří působili na MZV v předválečné době. Nebyl zakládán nový personální spis, ale navázal na spis dřívější. Třetí období pokrývá přibližně druhou polovinu 50. let a první polovinu 60. let.

Archivní fond „Generální sekretariát a kabinet Jana Masaryka a Vlado Clementise 1945–54 (GS-A) obsahuje spisový materiál různé povahy, např. jednání se SSSR, hlášení velvyslanectví MZV, žádosti o pracovní místo, jmenování čestným občanem, pasové záležitosti, reemigrace a repatriace, jmenování a povyšování, změny ve služebním přidělení, stížnosti podané a adresované přímo kabinetu ministra Masaryka nebo státního tajemníka Clementise.

Spisy jsou řazeny chronologicky dle ročníků 1945–1949. Mimo tento spisový materiál je uspořádán materiál věcné povahy, který náleží do kabinetu ministra a je uspořádán podle kancelářského heslovníku.

Další archivní fondy jsem sice nevyužíval již tolik intenzivně, ale i tak byly naprosto nezbytné. Jednalo se o následující fondy: Zprávy Zastupitelského úřadu – Politické zprávy, Teritoriální odbory – Obyčejné, 1945–1959, III. část (R-Š), SSSR, III/1 a Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno. Zvláště potom poslední nezpracovaný fond mi velkou měrou umožnil objasnit mnohé příčinné souvislosti a výrazným způsobem napomohl zdárnému zakončení diplomové práce. Obsahuje důležité zprávy a hlášení o chodu zastupitelského úřadu, byť útržkovitého, ale velmi cenného charakteru, dále údaje o přiděleních ze všech čtyř sledovaných let a některých diplomatech velvyslanectví.

⁹ Inventáře a katalogy archivu federálního MZV. Personální spisy MZV II, III. Od roku 1945 do počátku 60. let.

1.2.2 Masarykův ústav a Archiv AV ČR

V Masarykově ústavu a Archivu AV ČR jsem pracoval s materiály archivu Edvarda Beneše, který se skládá ze tří fondů. První část je z let 1918–1938, druhá část z let 1938–1945 a třetí je vymezena roky 1945–1948. Diplomová práce zkoumá a je zaměřená na třetí část, která má název Edvard Beneš III.

Tento fond je zpracovaný nesystematicky. Dokumenty vznikaly výhradně v prezidentově pracovně, ne jako výsledek práce úřadu kanceláře prezidenta republiky (KPR).

Edvard Beneš podepsal 25. února 1948 pamětní zápis o právním postavení svého soukromého archivu v rámci politického archivu KPR. Měl zůstat jako samostatná, oddělená a spravovaná část jeho politického archivu.

Po smrti Edvarda Beneše byl jeho archiv (EB) v roce 1950 předán do archivu Ústavu dějin KSČ. V roce 1997 byl archiv EB předán do správy Masarykova ústavu. Fond obsahuje 657 inventárních jednotek, které jsou rozděleny do 25 věcných skupin.

V archivním fondu se nacházejí důležité materiály, které se vztahují k československo-sovětským vztahům a období druhé světové války. Další dokumenty obsahují informace o Postupimské konferenci, o jednání Spojenecké kontrolní rady, reparačních nárocích vůči Německu, konferenci ministrů zahraničních věcí, o Marshallově plánu a názorech československé vlády k těmto důležitým událostem. Součástí fondu je Benešova korespondence se Stalinem z doby druhé světové války až do konce roku 1945.

1.2.3 Národní archiv

V Národním archivu jsem prostudoval tyto tři archivní fondy. ÚV KSČ – Klement Gottwald¹⁰, Předsednictvo ÚV KSČ¹¹ a Mezinárodní oddělení¹².

¹⁰ Archivní fond č. 1540, ÚV KSČ – Klement Gottwald 1938–1953.

¹¹ Archivní fond č. 1497, Předsednictvo ÚV KSČ 1945–1954.

¹² Archivní fond č. 1537, Mezinárodní oddělení 1945–1962.

Archivní fond ÚV KSČ – Klement Gottwald byl zpracovaný v roce 1965. Je na mikrofilmu, který na jedné straně práci zjednodušuje a na straně druhé zhoršuje čitelnost textu, zvláště v případě ručně psaných poznámek a komentářů.

Fond je rozdělen na tři části. První je tvořena komentáři, články a projevy. V druhé části je korespondence a materiály vzniklé z činnosti ve stranických a státních funkcích. Poslední část obsahuje moskevský archiv z let druhé světové války.

Předsednictvo ÚV KSČ 1945–1954 je druhý archivní fond, který je také uložený na mikrofilmech. Ve fondu je zpracovaný materiál předsednictva z let 1945–1954 a užšího předsednictva z roku 1948 včetně podkladových materiálů. Materiály byly utříděny v roce 1964.

V roce 1966 byl zpracovaný archivní fond Mezinárodní oddělení 1945–1962. Fond obsahuje materiály ze zahraniční politiky KSČ, zahrnuje vztahy s dalšími komunistickými a socialistickými stranami včetně politické emigrace v ČSR (ČSSR).

Tyto tři archivní fondy jsem zkoumal především proto, abych prokázal nebo vyvrátil existenci vazeb předních komunistických funkcionářů v Československu v letech 1945–1948 na členy své strany na velvyslanectví v Moskvě. Ve studovaných fondech jsem nacházel dokumenty, které ukazovaly na korespondenci československých komunistů s jejich stranickými kolegy, kteří v SSSR po skončení druhé světové války ještě po jistou dobu zůstávali. Tyto materiály mně pomohly objasňovat jejich případné vazby na československý zastupitelský úřad.

2. Československý zastupitelský úřad v Moskvě

*„Přísahám a slibuji na svou čest a svědomí,
že Československé republice budu vždy věren a její
vládě poslušen, že budu veškery zákony zachovávatí,
všechny své úřední povinnosti podle platných zákonů
a nařízení vykonávatí pilně, svědomitě a nestranně,
úředního tajemství neprozradím, příkazů svých
představených budu poslušen a ve všem svém jednání
jen prospěchu státu a zájmu služby budu dbátí“.*

Služební přísaha diplomata Československé republiky

2.1 Přehled fungování úřadu během druhé světové války

Vzhledem k tomu, že hlavním cílem práce je období let 1945–1948, nestudoval jsem v tomto časovém úseku dopodrobna personální složení velvyslanectví a zabýval jsem se pouze osobností velvyslance Zdeňka Fierlingera. Tento představitel úřadu byl politicky důležitou a vlivnou osobou v dalším vývoji Československa, která významným způsobem ovlivnila zpětně také moskevské velvyslanectví a zasáhla do životů jeho diplomatů a dalších zaměstnanců.

Zastupitelský úřad v Moskvě si během druhé světové války v letech 1939–1945 musel projít řadou peripetií a úskalí. Rozhodující ranou pro jeho fungování a činnost se stal 15. březen 1939 a okupace českých zemí Německem a jeho armádou.¹³ Fierlinger ohlásil svoji

¹³ Ministerstvo zahraničních věcí v likvidaci příkazem ministra zahraničí Františka Chvalkovského zaslalo všem československým diplomatickým zastupitelským úřadům příkaz k předání jejich úřadů Německu. PEJČOCH,

demisi zástupcům zahraničního tisku s odůvodněním, že prezident Hácha zradil. Situace využil dr. Rojíček, první tajemník vyslanectví, jenž předal Němcům konzulární archiv a část účetní agendy, k níž měl přístup. Velvyslancovi zůstal v rukou tajný a politický archiv. Z Londýna Edvard Beneš naléhal na Zdeňka Fierlingera, aby úřad udržel. Ten po několika dnech váhání, 25. března 1939 oznámil, že do úřadu zpětně nastupuje a ponechává si budovu s inventářem k dispozici. Sovětský svaz práci zastupitelství prozatím nepřerušil, byť Fierlingerovi sdělil lidový komisař zahraničních věcí Maxim Litvinov, že „nemůže udržet jeho formální zastoupení v Moskvě.“¹⁴

Samozřejmě nelenili také Němci. Na vzniklou situaci reagovali dle výnosu říšského protektora a jeho podřízených úředníků.¹⁵ Konstatovali, že velvyslanec rozkazu ministerstva zahraničních věcí v likvidaci nevyhověl, byť původně úřad legačnímu tajemníkovi předal. Dle výnosu říšského protektora byl 20. června 1939 propuštěn ze služby a dle stále platného československého zákona z 13. června 1936 č. 131 Sb., par. 64¹⁶ o obraně státu bylo v listopadu proti němu zahájeno skutkové řízení o odebrání státní příslušnosti Protektorátu Čechy a Morava. Dále byl odvolán zpátky do protektorátu celý personál úřadu. Suspendováni byli další dva úředníci. Jednalo se o Eduarda Dvořáka (kancelářský vrchní úředník) a Antonína Dáma (kancelářský úředník).¹⁷ Představitelem vojenského zastoupení byl plukovník Oldřich Farský, který byl vojenským atašé od 31. října 1936 nejen pro SSSR, ale zároveň pro Litvu a Estonsko. Ten se ve svém přístupu k předání mise Němcům plně podřídil svému nadřízenému Zdeňku Fierlingerovi.¹⁸

Sovětský svaz na jaře 1939 procházel obdobím testování možných změn zahraniční politiky s Německem, takže další činnost československého velvyslanectví byla nejasná. Dle Zemana Fierlinger získal přesvědčení, že sovětský blahovolný postoj byl způsoben „probouzejícím se sovětským slovanským cítěním“. Vnímají to tak i „rozhodující“ sovětsští činitelé. Za zmínku stojí ještě jeho poznámka o tom, že Moskva nepřipravuje komunistické převraty v jiných státech, byť v Německu jej „nevylučuje“.¹⁹

Ivo, PLACHÝ Jiří a kol. *Okupace, Kolaborace, Retribuce*. Praha: MNO, 2010, s. 41. ISBN 978–80–7278–529–2.

¹⁴ ZEMAN, Zbyněk. *Edvard Beneš-politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 224–225. ISBN 978–80–204–2062–6.

¹⁵ Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

¹⁶ Archiv MZV. GS- A 1945–1954, karton č. 216, 6618 – Činnost očištné komise.

¹⁷ *Tamtéž*, karton č. 218, 6639 – *Suspenze*.

¹⁸ PEJČOCH, Ivo, PLACHÝ Jiří a kol. *Okupace, Kolaborace, Retribuce*. Praha: MNO, 2010, s. 47. ISBN 978–80–7278–529–2.

¹⁹ *Tamtéž*.

Před přepadením Polska probíhala výměna názorů mezi Benešem a Fierlingerem na postoj Sovětského svazu k ČSR a jeho obnově. Benešovy názory na Sověty byly zprvu mnohem optimističtější než velvyslancovy.²⁰ Pakt Molotov-Ribentrop, uzavřený 23. srpna 1939 mezi sovětským lidovým komisařem zahraničí a jeho německým protějškem, byl Fierlingerem z budoucího politického hlediska pozitivně přivítán.²¹ Beneš usuzoval dle telegramů, které mu velvyslanec zasílal, že si SSSR určitě na základě „tajné klauzule“ ponechal možnost vyvléct se z celé situace pro případ útoku Německa proti Polsku. Edvard Beneš se po celý rok 1939 snažil vyvíjet aktivity jak vůči Západu, tak i vůči Východu s cílem zajistit politickou kontinuitu. Zvláště jsou tyto jeho manévrovací snahy patrné po přepadení Polska Německem v září 1939.²² Fierlinger prezidentovi v této době napsal, že Sovětský svaz určitě čeká, jak se celá politická situace vyvine, a vojensky zasáhne až v budoucnu.²³

Po útoku na Polsko došlo k radikální změně v postavení československého zastupitelského úřadu, a to z několika hledisek, která je zapotřebí objasnit. Hlavním jmenovatelem byl samozřejmě již zmiňovaný pakt o neútočení, tentokrát ve válečném podání v případě útoku na Polsko. Došlo k faktickému přechodu SSSR ke spojení s Německem, které bylo dříve pouze v přípravné fázi. Sovětský svaz přerušil svá jednání se západními spojenci a začal se podílet na dělbě kořisti. Musel ale přistoupit na splnění jistých závazků. Mimo jiné tu šlo o uznání nezávislého Slovenského státu,²⁴ čímž se stala situace československého úřadu v Moskvě neudržitelnou. V prosinci 1939 bylo vyslanectví uzavřeno a Fierlinger musel odjet do Londýna.²⁵ V Moskvě došlo dokonce vůči němu jako diplomatické osobě k faux-pas, kdy se při loučení s úřadem nesměl účastnit audience na rozloučenou, což byl bezprecedentní krok.²⁶

Ke změně sovětského postoje došlo až v létě roku 1941 (po útoku Německa na Sovětský svaz), kdy byla 18. července 1941 uzavřena dohoda mezi vládami Československa

²⁰ ZEMAN, Zbyněk. *Edvard Beneš-politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 224–225. ISBN 978–80–204–2062–6.

²¹ Zmiňoval se o tom FIERLINGER ve své knize *Ve službách ČSR, I. díl*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1947, s. 294–295. Kniha byla ale napsána až v poválečné době, kdy byl SSSR nekriticky přijímán a jeho předválečná rozhodnutí byla vysvětlována jako velmi prozíravé a promyšlené politické plány.

²² RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha: Academia, 2002, s. 164–165. ISBN 80–200–0957–4.

²³ ZEMAN, Zbyněk. *Edvard Beneš-politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 227. ISBN 978–80–204–2062–6.

²⁴ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 15. a LONDÁK, Miroslav a kol. *Dějiny Slovenska v datech*. Jihlava: Libri, 2008, s. 419. ISBN 80–7277–315–1.

²⁵ 14. prosince 1939 oznámil šéf diplomatického protokolu lidového komisariátu zahraničních věcí SSSR, že „sovětská vláda lituje, ale nemůže dále uznávat jeho diplomatický charakter“. BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002, s. 43. ISBN 80–200–0971–X.

²⁶ TÁBORSKÝ, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 166. ISBN 80–204–0365–5.

a SSSR. Smlouvu podepsal za Československo ministr zahraničí Jan Masaryk a za Sovětský svaz velvyslanec ve Velké Británii Ivan Majský. K iniciativě došlo tentokrát ze strany SSSR, který v červenci prostřednictvím Majského informoval prezidenta Beneše, že Sovětský svaz si přeje obnovit diplomatické vztahy.²⁷ Zároveň mu oznámil, že mu záleží na nezávislosti ČSR a slíbil, že SSSR se nebude vměšovat do vnitřních věcí Československa. Jednalo se o vůbec první známku uznání naší země od jedné z velmocí.²⁸ Majský předal 17. července návrh smlouvy dr. Benešovi, který odpověděl kladně. Smlouva byla podepsána 18. července.²⁹

Prvním vyslancem byl jmenován Zdeněk Fierlinger. Eduard Táborský ve své knize uvádí,³⁰ že Beneš Fierlingera jmenoval přesto, že už tehdy věděl (nebo tušil), že se jedná o kryptokomunistu. Uvádí také, že pokud byl Edvard Beneš pod politickým tlakem, měl tendenci ustupovat. Zda byla tato úvaha správná, je těžké posoudit, protože v roce 1941 se pod politickým tlakem a zvláště pod tlakem komunistů a vlivem Sovětského svazu určitě nemohl ocitnout. Spíše se dá souhlasit s jeho dalším tvrzením, že v případě postavení Fierlingera jako vyslance v Moskvě sledoval zachování předválečné kontinuity s předmnichovskou republikou.

Proti vyslání Fierlingera do Moskvy, resp. Kujbyševa, byli členové československé exilové vlády.³¹ Beneš ale jejich výtky nedbal. Ripka později napsal, že velvyslanec s „neslýchaným cynismem“ zradil důvěru Beneše a jediné instrukce, které přijímal, byly od Gottwalda a jeho cílem bylo „zalíbit se ruské vládě“. Ripka dále uváděl, že Fierlinger měl o sobě vysoké mínění, ale jeho schopnosti byly „velmi omezené“.³² Ministr národní obrany Sergej Ingr zase prohlásil, že „dbá na jejich stanovisko více než na eventuální stanovisko vlády naší“.³³ Nakonec byl Fierlingerovým servilním chováním vůči komunistům pobouřen také Beneš. Svým jednáním nesl Fierlinger spoluzodpovědnost za nadměrnou moc a rozhodující vliv, které získali komunisté v roce 1945 v první poválečné vládě.³⁴ Vyslanec nastoupil do úřadu 20. srpna 1941.

²⁷ Masarykův ústav a Archiv AV ČR. *Archiv Edvarda Beneše – Fond Edvard Beneš III, karton č. 69, P69/zahraniční politika 1. a* BENČÍK Antonín, RICHTER Karel. *Vražda jménem republiky. Tragický osud generála Heliadora Píky*. Praha: Ostrov, 2006, s. 170. ISBN 80–86289–47–8.

²⁸ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha: Academia, 2002, s. 165. ISBN 80–200–0957–4.

²⁹ BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002, s. 124–125. ISBN 80–200–0971–X.

³⁰ TÁBORSKÝ, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 51–52. ISBN 80–204–0365–5.

³¹ BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002, s. 136–137. ISBN 80–200–0971–X.

³² RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie*. Brno: Atlantis, s. 46. ISBN 80–7108–098–5 a BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002, s. 137. ISBN 80–200–0971–X.

³³ BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002, s. 137. ISBN 80–200–0971–X.

³⁴ *Tamtéž*, s. 120.

Fierlinger přinesl Benešovi zprávu od Majského z 20. června 1941, kterou mu předal s přesvědčivým komentářem. Majský Fierlingerovi tvrdil, že válka mezi Německem a Sovětským svazem určitě neproběhne. Dr. Beneš snadno uvěřil, zprávu dále šířil, a když o dva dny později skutečně Německo přepadlo SSSR, byl velmi rozmrzelý, že se nechal takhle snadno uchlácholit. Z této situace je patrný důvěřivý vztah Beneše k Fierlingerovi a možný dopad tohoto chování na další vývoj československo-sovětských vztahů během války a v poválečném období.³⁵

Po příjezdu Zdeňka Fierlingera do Sovětského svazu vyvstala pro československé vyslanectví řada úkolů. Bylo zapotřebí vybudovat novou strukturu úřadu, definovat povinnosti a úkoly zaměstnanců, finanční otázky a stanovit základní priority.

Vyslanectví začalo řešit právní a materiální postavení československých příslušníků na území SSSR. Dalším důležitým úkolem bylo vybudování československé vojenské jednotky ve spolupráci s vojenskou misí. Část vojáků pod velením podplukovníka Svobody byla internována sovětskými orgány. Stalo se to po ústupu jednotky před postupujícími německými vojsky na území Polska. Budování jednotky bylo mimořádně náročné vzhledem k řadě internovaných a vězněným československým vojákům a občanům. Zástupci velvyslanectví a československé vojenské mise museli provádět četné zákroky u sovětských úřadů pro zjednání nápravy.³⁶

Vývoj československo-sovětských vztahů během roku 1942 ve vztahu k československému vyslanectví probíhal následovně. 28. září 1942 si vyměnili ministr zahraničí Jan Masaryk a vyslanec Alexandr Bogomolov nóty o povýšení československého vyslanectví v Moskvě a sovětského vyslanectví u československé vlády na velvyslanectví.³⁷

Budování československé vojenské mise i přes problémy s propouštěním zadržených československých občanů pokračovalo úspěšně. V tomto roce dále probíhalo jednání o možné československo-polské konfederaci. V Kujbyševě se Fierlinger díky tomu vícekrát sešel s polskými diplomaty a také se sovětskými představiteli. Ti byli ale skeptičtější, jak uváděla zpráva vyslance prezidentovi z února 1942, ve které Benešovi přednesl svůj pohled na

³⁵ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek I., Kniha 2.* Praha: Melantrich 1991, s. 603–604. ISBN 80-7023-102-5.

³⁶ BENČÍK Antonín, RICHTER Karel. *Vražda jménem republiky. Tragický osud generála Heliodora Píky.* Praha: Ostrov, 2006, s. 211, 213–214 ISBN 80-86289-47-8 a FIERLINGER, Zdeněk. *Ve službách ČSR, II. díl.* Praha: Dělnické nakladatelství, 1947, s. 23–25.

³⁷ HODNÝ, Jan. *Českoslovenští politici 1918/1991.* Praha: Hodný, 1991, s. 30. ISBN 80-900840-0-1 a Masarykův ústav a Archiv AV ČR. *Archiv Edvarda Beneše – Fond Edvard Beneš III, karton č. 69, P69/zahraniční politika 1.*

nereálnost československo-polské spolupráce z důvodu nesouhlasu sovětských představitelů, která údajně předchází dobu.³⁸

Beneš začal v tomto roce pozvolna měnit svůj dřívější postoj vůči Fierlingerovi. Začal ho považovat za až příliš servilního vůči Sovětům. Dokládá to například Eduard Táborský údajným prezidentovým výrokem, že „vyslanec píská tak, jak Rusové chtějí“.³⁹ Dalším příkladem byl vyslancův postup v případě připravované československo-polské konfederace, kde prezidenta rozzlobil jeho prosovětský přístup a prohlásil, že není s jeho prací spokojený, ale nemůže jej odvolat, protože je v Moskvě teprve krátkou dobu.⁴⁰

Prosovětské chování vyslance prezidenta při jeho politických jednáních uvádělo do problémů. Jeho politická pozice a postavení ve Velké Británii nebyly ve vztahu k SSSR v tomto roce přitom druhořadé. Fierlingerovi se například zmiňoval, že jej Britové žádají o rady, jaký postoj mají oni zaujmout k územním nárokům Kremlu po ukončení války.⁴¹

Následující rok 1943 nebyl pro zásadní sovětský nesouhlas příznivý pro pokračování dalších jednání v připravované československo-polské konfederaci. Velvyslanec vedl řadu jednání s Molotovem, Bogomolovem, Děkanozovem a dalšími sovětskými vládními činiteli, kteří nesli nelibě pokračující československo-polská jednání. Proto se postupně začalo hovořit již ne o konfederaci, ale o spolku, aby nakonec byla celá myšlenka opuštěna.⁴²

Velvyslanectví dále plnilo úkol s přípravou prvního nasazení československé vojenské jednotky do bojů na sovětsko-německé frontě. Úsilím části zaměstnanců úřadu, velvyslance a komunistických zástupců v SSSR začal vycházet časopis „Československé listy“ pod vedením redaktora Vlastimila Borka.⁴³ Zaměřením byl prokomunistický, oslavoval vojenská vítězství sovětských a československých jednotek na frontě, byl plný proslovů komunistických a levicových politiků o situaci v ČSR a poválečné očistě včetně zrušení starého politického „pletichaření“.

Nejdůležitější událostí v tomto roce bylo uzavření Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských

³⁸ BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002, s. 136. ISBN 80-200-0971-X a FIERLINGER, Zdeněk. *Ve službách ČSR, II. díl*. Praha: Svoboda, 1948, s. 43–44.

³⁹ TÁBORSKÝ, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 178. ISBN 80-204-0365-5.

⁴⁰ BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002, s. 136. ISBN 80-200-0971-X.

⁴¹ ZEMAN, Zbyněk. *Edvard Beneš-politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 266. ISBN 978-80-204-2062-6.

⁴² FIERLINGER, Zdeněk. *Ve službách ČSR, II. díl*. Praha: Svoboda, 1948, s. 93–103.

⁴³ *Tamtéž*, s. 103–108 a 177–180.

socialistických republik 12. prosince 1943.⁴⁴ Tato smlouva pozměňovala a doplňovala smlouvu z roku 1935 a současně potvrzovala dohodu z roku 1941. Za československou stranu ji podepsal z pověření prezidenta republiky velvyslanec Fierlinger, za SSSR ministr zahraničí Molotov. Beneš byl na velvyslance rozzlobený. Uvádí to Eduard Táborský, který píše, že mu připadal spíše jako reprezentant SSSR než ČSR, který se příliš vnucoval KSČ a Gottwaldovi⁴⁵. Dokonce Fierlinger neomaleně nutil Beneše v průběhu roku 1943 přijet podepsat československo-sovětskou smlouvu bez ohledu na zájmy Velké Británie. Prodloužení platnosti smlouvy z původních pěti na dvacet let byla ostatně také jeho iniciativa.

Sovětsko-německá fronta v roce 1944 přinesla pro SSSR řadu velkých vítězství a také pro moskevské velvyslanectví se tento rok stal událostmi nabitý. Zastupitelský úřad se vzrůstající silou Sovětského svazu na politiku Československa nabýval na důležitosti. ČSR se navíc stala v roce 1944 důležitým faktorem pro politiku Sovětského svazu ve střední a východní Evropě.⁴⁶

Vážný problém mezi Fierlingerem a československou vládou nastal v souvislosti s prohlášením o anulitě mnichovské dohody mezi francouzskou a československou vládou. V prohlášení podepsaném 22. srpna 1944 bylo uvedeno, že ve vhodné době se k již existujícím smlouvám mezi Francií a ČSR přidají změny a nezbytné doplňky. Zde se dle pozdějších vzpomínek Huberta Ripky ukázala „pravá tvář Fierlingera“. V zaslaném telegramu československé vládě prohlášení tvrdě napadl, a dokonce napsal, „že jsme se na smlouvě s Francií předem nedohodli s Moskvou“, a vyslovil velké obavy z reakce Sovětů.⁴⁷

Tato reakce a neobvyklé chování velvyslance vyvolaly velký údiv londýnské vlády a její zásadní nesouhlas. Již od jara 1944 se pokoušela vláda odvolat Fierlingera, ale nezískala podporu prezidenta. Rozhodný a jednomyslný pokus o odvolání velvyslance podnikla vláda 28. července.⁴⁸ Vyvolalo to ale zcela zásadní a tvrdý odpor ze strany prezidenta Beneše, což bylo v jeho případě neočekávané a překvapivé. Prezident argumentoval, že velvyslance odvolat nemůže, protože by to zhoršilo vztahy se SSSR a s československými komunisty.

⁴⁴ Masarykův ústav a Archiv AV ČR. *Archiv Edvarda Beneše – Fond Edvard Beneš III, karton č. 69, P69/zahraniční politika 1.* a KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945–1948*. 1. část. Praha: SPN, 1991, s. 8.

⁴⁵ TÁBORSKÝ, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha: Mladá fronta 1993, s. 51–52. ISBN 80–204–0365–5.

⁴⁶ O pronikání do střední a jihovýchodní Evropy se zmiňoval také dokument Majského z 10. ledna 1944, který byl určený Molotovovi. Dokument také dále uváděl, že ČSR musí být posíleno politicky, hospodářsky a teritoriálně. VOLOKITIN, T. V. *Sovětskij faktor ve vostočnoj Jevropě*. 1. díl. Moskva: Ruská politická encyklopedie, 1998, s. 41. ISBN 5–8243–0009–7.

⁴⁷ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie*. Brno: Atlantis, s. 84–85. ISBN 80–7108–098–5.

⁴⁸ ZEMAN, Zbyněk. *Edvard Beneš-politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 290–293. ISBN 978–80–204–2062–6.

Odvolání bylo tedy zrušeno. Proti rozhodnutí vlády se postavili také komunisté a sociální demokraté. Chování Beneše přišlo velmi podivné také Drtinovi.⁴⁹ V každém případě napadl prezidentovu prosovětskou politiku a jeho obavu ze Stalinova obvinění z antisovětismu. Prokop Drtina a Eduard Táborský s odstupem času řešili otázku osobního vztahu Beneše a Fierlingera. Eduard Táborský napsal, že Beneš se dopustil chyby tím, že dopustil, aby se Fierlinger vrátil na post velvyslance v Moskvě v roce 1941.⁵⁰

Velmi těžko lze dle mého názoru hodnotit diplomatickou práci prezidenta. Na jedné straně potřeboval nutně zajistit předmnichovskou kontinuitu republiky u jedné z velmocí, která, jak dobře předpokládal, bude hrát prvořadou roli ve střední Evropě, s pozicí člověka, ke kterému měl vnitřní vazby, ale kterému už v roce 1941 nemohl plně důvěřovat. Domnívám se, že Beneš měl mimořádně obtížnou pozici, kterou mu nikdo neulehčil, a v londýnské emigraci se nenacházeli další schopní politici většího formátu. Volba Fierlingera ale nebyla v dlouhodobém horizontu dobrým řešením.

Práci na úřadu v Moskvě komplikovala také otázka přístupu Edvarda Beneše k Sovětskému svazu. Beneš upravoval zprávy z velvyslanectví z Moskvy tak, aby vyznívaly příznivě pro SSSR a jeho válečné úsilí. Dokonce se to datovalo už od roku 1941.⁵¹

Nevhodné jednání československého velvyslance pokračovalo i nadále. V době návštěvy československé delegace v Moskvě došlo dle Drtiny vinou liknavého a obojakého přístupu Fierlingera a průtahů ze strany sovětského ministerstva zahraničí k situaci, že delegace musela část pobytu bydlet v dražších hotelích. Do Londýna přišel později účet na horentní sumu spolu se zprávou velvyslance, že si delegace žila na vysoké noze, účastnila se večírků, divadel apod.⁵²

Fierlinger přijal delegaci po jejím přiletu ve své pracovně. Hned na začátku ji napadl kvůli politice československé vlády v Londýně. Vyčetl jí, že ho vláda chtěla odvolat, a kritizoval ji za malou aktivitu vůči západním spojencům ohledně urychlení otevření druhé fronty v Evropě. Došlo bohužel také i na vyřizování stranických účtů s Františkem Němcem.⁵³ Jednání velvyslance vybočovalo z chování diplomatických zástupců a bylo nasnadě, že by těžko mohl jednat bez podpory československých komunistů nebo sovětských politiků. Nepodařilo se ale prokázat, do jaké míry zasahoval vliv československých komunistů

⁴⁹ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek II., Kniha 1.* Praha: Melantrich 1992, s. 622–625. ISBN 80–7023–114–9.

⁵⁰ TÁBORSKÝ, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem.* Praha: Mladá fronta 1993, s. 173. ISBN 80–204–0365–5.

⁵¹ ZEMAN, Zbyněk. *Edvard Beneš-politický životopis.* Praha: Mladá fronta, 2009, s. 268. ISBN 978–80–204–2062–6.

⁵² DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek I., Kniha 2.* Praha: Melantrich 1991, s. 595–596.

⁵³ *Tamtéž*, s. 630. ISBN 80–7023–102–5.

v Moskvě přímo na zastupitelský úřad. Na velvyslanectví pracoval tiskový referent a komunista Vlastimil Borek. Služebně nejvýše postavený diplomat dr. Outrata spolu s dalším dlouhodobým pracovníkem úřadu ing. Vaškem členy KSČ naopak nebyli.⁵⁴

V srpnu 1944 se velvyslanec dostal do vytvořeného „pohotovostního“ výboru, který měl řešit problémy vzniklé s „Čatlošovou misí“. Ferdinand Čatloš, ministr Slovenského státu, nabízel SSSR v roce 1944 spolupráci v rámci plánování vojenského převratu na Slovensku. Sovětský svaz a českoslovenští komunisté hráli dle vzpomínek Prokopa Drtiny v této úloze obojakou úlohu a tím se nakonec kompromitovali. Souhlasili totiž se záměry Čatloše a tím porušili dohody uzavřené s československou vládou a prezidentem Benešem, které jasně deklarovaly, že SSSR nebude podnikat kroky bez předchozího ujednání a souhlasu obou stran. Vzniklý „pohotovostní výbor“ byl nakonec ústupkem komunistům, protože v obráceném případě by se musela okamžitě prokázat jejich protivládní činnost, která byla plně v souladu se sovětskými politickými záměry. Výbor se ale sešel bohužel pouze dvakrát a potom se rozpadl kvůli nemoci Gottwalda.⁵⁵

Prokop Drtina dále uvedl, že náměstek lidového komisaře zahraničních věcí Andrej Vyšinský⁵⁶ poznamenal 2. září na adresu Fierlingera, že může ještě překládat do češtiny, že ji snad ještě nezapomněl.⁵⁷ Poslední poznámka Drtiny k velvyslanci se dotýkala hádky mezi Drtinou a Kopeckým, který nezastřeně napadal celou londýnskou politiku a Fierlinger, ačkoli seděl hned vedle, nezasáhl a z titulu oficiálního zástupce prezidenta nic nepodnikl.⁵⁸

Velvyslanec Fierlinger pokračoval v říjnu 1944 v prosovětské politice. Janu Masarykovi sdělil 6. října, že SSSR ve věci západní pomoci Slovenskému povstání zachovává pochopitelnou rezervu, protože údajně jeho pomoc slouží také jako záminka k jiným akcím, např. politickým.⁵⁹ Dále, opět výhradně z vlastní iniciativy, navrhl československé vládě vyslat na Slovensko v době povstání sovětského generála, který by koordinoval vojenské akce. Dle jeho slov by to vyvolalo příznivou odezvu u sovětského spojence. Ve vládě to vyprovokovalo bouřlivou reakci, která mu vládním rozhodnutím zakázala žádat vyslání sovětského generála.⁶⁰

Koncem roku 1944 jsou datovány dvě důležité zprávy mezi prezidentem a Fierlingerem. První se týkala telegramu velvyslance z 29. prosince z Moskvy ohledně toho,

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 631.

⁵⁵ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek I., Kniha 2.* Praha: Melantrich 1991, s. 638.

⁵⁶ V letech 1940–1946 první náměstek lidového komisaře zahraničních věcí. V letech 1946–1949 náměstek, 1949–1953 ministr zahraničních věcí SSSR, 1953–1954 první náměstek a stálý zástupce SSSR při OSN.

⁵⁷ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek I., Kniha 2.* Praha: Melantrich 1991, s. 640–641.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 647. ISBN 80-7023-102-5.

⁵⁹ ZEMAN, Zbyněk. *Edvard Beneš-politický životopis.* Praha: Mladá fronta, 2009, s. 301.

⁶⁰ *Tamtéž*, s. 304. ISBN 978-80-204-2062-6.

že Molotov slíbil ministru Němcovi (vedoucí československé delegace na Podkarpatské Rusi) rádiové spojení s Londýnem a s omluvou zastavení náborů československých státních příslušníků jako dobrovolníků do Rudé armády.⁶¹ Druhá zpráva také z konce prosince je od Beneše, který velmi rozzlobeně velvyslanci zakázal soukromé aktivity ohledně uznání lublinské vlády. Fierlinger tlačil poněkud neomaleně na prezidenta a žádal její okamžité uznání.

Jednání o uznání nové polské vlády v Lublinu pokračovala i začátkem posledního válečného roku 1945. Fierlinger se velmi snažil přimět Edvarda Beneše, aby neprodleně uznal polskou lublinskou vládu, která bude velmi brzy ustavena. Navíc uznání požadoval bez československých nároků.⁶²

V březnu a dubnu 1945 se činnost válečného moskevského (a také kujbyševského) zastupitelského úřadu nachýlila ke konci.

V březnu 1945 přiletěli do Moskvy zástupci londýnské vlády spolu s dalšími představiteli politických stran, aby se sešli s moskevskými komunisty. Cesta byla dlouhá, přes Káhiru a jih Sovětského svazu. Jak konstatoval Fierlinger, SSSR se obával, aby Beneš nesdílel podobný osud s generálem Sikorským,⁶³ kdy by se další havárie prozápadního politika z východu mohla na Západě vykládat pro SSSR nepříznivě.⁶⁴

Na pořadu březnových jednání bylo mimo jiných bodů také sestavování nové vlády.⁶⁵ Fierlinger v této době již měl silné postavení. Při stoupající síle a připravenosti komunistů na jednání, nejednotnosti nekomunistů, slabého angažovanosti Beneše a ministerského předsedy Šrámka včetně mocenského vlivu Sovětského svazu, se dalo předpokládat, že se pro prosovětského politika najde významný politický post. Nakonec byl jmenován do čela nově vytvořené košické vlády Národní fronty.⁶⁶ Tímto končí jedna etapa československého zastupitelského úřadu.

Dovětkem k této kapitole uvedu několik informací, které se týkaly spolupráce se SSSR a situace na velvyslanectví. První byla poznámka Huberta Ripky, který si v březnu 1945 při moskevských jednáních stěžoval, že všechny šifrované depeše Edvarda Beneše musely chodit

⁶¹ TÁBORSKÝ, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha: Mladá fronta 1993, s. 33. ISBN 80-204-0365-5.

⁶² ZEMAN, Zbyněk. *Edvard Beneš-politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 318–319. ISBN 978-80-204-2062-6.

⁶³ Generál Sikorski byl polským exilovým ministerským předsedou za druhé světové války. Zahynul při leteckém neštěstí v Gibraltaru v červenci 1943.

⁶⁴ ZEMAN, Zbyněk. *Edvard Beneš-politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 328. ISBN 978-80-204-2062-6.

⁶⁵ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945–1948*. 1. část. Praha: SPN, 1991, s. 19. ISBN 80-04-25699-6.

⁶⁶ *Tamtéž*, s. 18.

výhradně přes československé moskevské velvyslanectví. Dokonce vyslovil domněnku, že zmiňované depeše byly tímto dány k „dispozici našim komunistickým kolegům, a tím ovšem i sovětské straně“.⁶⁷

Zástupce velvyslance Jaroslav Hnízdo upozornil ústředí na jeho problémy při zjišťování stavu strojího průmyslu v SSSR. Zmínil se o neochotě sovětských úřadů poskytnout jakékoli informace z válečných důvodů. Sovětský svaz neměl zájem tyto zprávy nejen poskytovat (což je pochopitelné), ale hlavně si nepřál bližší spolupráci. Diplomaty odkazoval pouze na NKID⁶⁸ a nic neříkající periodika a tisk.⁶⁹

Na jednání československé vlády byla projednávána stížnost Fierlingera, že zastupitelský úřad nemá kvalifikovaný personál ohledně zajištění radiotelegrafického spojení. Velvyslanec ale poznamenal, že vedoucí československé vojenské a letecké mise v Moskvě generál Heliodor Píka má k dispozici vlastní radiotelegrafické spojení nejen s prezidentem, ale s i Londýnem. Vláda uložila ministru obrany Ludvíkovi Svobodovi rozhodnutí, aby Píkově vojenské misi dal k dispozici dva své důstojníky pro šifrovou službu.⁷⁰ Jak je dobře vidět, velvyslanectví za války, resp. koncem války, chyběl kvalifikovaný personál pro zajištění základních potřeb pro styk se svými nadřízenými složkami. Tento stav se měl sice postupně měnit, ale po celý rok 1945 se úřad potýkal s tímto závažným nedostatkem.⁷¹

Shrnutí

Léta 1939–1945 jsou jednak roky druhé světové války, jednak prvním obdobím zastupitelského úřadu v Moskvě, který práce sleduje. Ačkoli se sice ještě nejedná přímo o období, na které se zaměřuji, domnívám se, že je důležité se o této době zmínit. Není možné začít psát o velvyslanectví a neuvést jeho předchozí vývoj, nejmenovat klíčové osobnosti a nepředestřit tak situaci, která zformovala léta následující.

Jakékoli sousedství s mocným národem není pro menší stát jednoduché. V případě války a následných sociálních a dalších změn je to mnohem náročnější. Zastupitelský úřad v SSSR musel procházet nelehkým obdobím a jeho zaměstnanci určitě zažívali nejednu zatěžkávací zkoušku. Na druhou stranu spatřovali v Sovětském svazu bratrský slovanský

⁶⁷ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie*. Brno: Atlantis, s. 48. ISBN 80–7108–098–5.

⁶⁸ Lidový komisariát zahraničních věcí SSSR.

⁶⁹ Zpráva Jaroslava Hnízda MZV z 1. března 1945. Archiv MZV. *PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1.*

⁷⁰ Jednání čs. vlády 4. května 1945. TOMÁŠEK, Dušan. *Vláda emigrantů: duben – listopad 1945*. Praha: Epoque, 2009, s. 36–37. ISBN 978–80–7425–018–7.

⁷¹ Archiv MZV. *TO – obyčejné (R-Š), 1945–1959, karton č. 1, Čsl. ZÚ v cizině – Chod úřadu.*

národ a uznávali jeho osvoboditelskou úlohu od Německa, která byla nezastupitelná. Po zkušenostech z Mnichova doufali v nadcházející spojení mezi oběma zeměmi.

Úřad v Moskvě prožil obtížné období po okupaci našich zemí Německem a nastolení Protektorátu Čechy a Morava. Bylo na každém zaměstnanci, jak se v obtížné situaci zachová. Samozřejmě, existenční problémy, nejistá budoucnost, pro řadu z nich starost o rodinu a další důvody musely v rozhodování hrát důležitou úlohu. Někteří, jako např. dr. Rojíček, se dali okamžitě do služeb Němců a vyloženě kolaborovali. Velvyslanec Fierlinger se také až po několika dnech ujal zpátky vedení svého úřadu.

Situace v Moskvě byla do vypuknutí druhé světové války pro naše zastupitelství zvláštní a jeho činnost byla víceméně trpěna. Po napadení Polska Německem a uznání Slovenského státu Sovětským svazem došlo koncem roku k uzavření úřadu, který se otevřel až v létě 1941 pod staronovým představitelem Zdeňkem Fierlingerem.

Tato osoba vystupovala rozporupně, úřad v Moskvě řídila prakticky autoritativně a s vlivem přesahujícím chování ambasadora v běžných poměrech. Byl sympatizantem Sovětského svazu, československých komunistů, častokrát byl také zmiňovaný jako možný agent sovětské NKVD⁷². Na velvyslanectví úzce spolupracoval s Vlastimilem Borkem.

Úřad se potýkal mimo jiné také se zoufalým nedostatkem kvalitních šifrových pracovníků, což bude i problémem v prvním poválečném roce. Byli mu sice přiděleni dva důstojníci z vojenské mise generála Píky, ale přesto nadále chyběl dostatek kvalitních odborníků. Spolu s Fierlingerem do ČSR odešla řada pracovníků, takže se úřad dostal do situace, kdy musel naléhavě řešit personální problémy.

2.2 Rok 1945, příchod prof. Horáka, personální změny

Tato kapitola se zabývá obdobím roku 1945, resp. přesněji od ukončení války v Evropě (květen 1945) do konce roku 1945. Během této doby se činnost velvyslanectví změnila jak v oblasti personální, tak v oblasti pracovní. Dochází rovněž k přebudování struktury velvyslanectví, která byla v zásadních oblastech dokončena právě do konce roku. Oproti moskevskému úřadu se organizační struktura ústředí MZV nezměnila tak radikálním způsobem. Navazovala na podobu úřadu před rokem 1938 s nutnými poválečnými úpravami. V první řadě to byly nové funkce státního tajemníka a generálního tajemníka s jejich vlastními sekretariáty. Na MZV se projevila politická orientace na Sovětský svaz

⁷² BENČÍK Antonín, RICHTER Karel. *Vražda jménem republiky. Tragický osud generála Heliodora Píky*. Praha: Ostrov, 2006, s. 183–184. ISBN 80–86289–47–8.

v upřednostňování teritoriálních oddělení v jeho prospěch. Členění jednotlivých sekcí bylo oproti předválečnému stavu také náročnější. MZV si podrželo ve svých stavech bezmála 90 procent nekomunistů a vlastní rozhlasovou ústřednu, což spolu s ministerstvem obchodu a jeho obdobným složením vytvářelo jediná ministerstva ve vládě s výrazným nekomunistickým složením.⁷³

První část je zaměřena na osoby, které pracovaly v úřadě jako diplomaté včetně smluvních úředníků zařazených na diplomatickou listinu. Dále se budu věnovat přidělcům, které delegovaly jiné rezorty, jako např. zahraničního obchodu, vnitra, informací nebo národní obrany. Poslední sledovanou skupinou jsou korespondenti ČTK.

Druhá část pojednává o dalších osobách, které zajišťovaly chod zastupitelského úřadu a byly pro práci neméně důležité. Řadí se mezi lidi, kteří pracovali v kancelářích na různých postech (správci budov, písařky, šifréři, pokladní apod.). Zabývat se budu také všemi smluvními silami (řidiči, vrátní, uklízečky, poslíčci apod.) včetně sovětských zaměstnanců, kterých se v úřadě vystřídala celá řada. Vzhledem k nedostatku archivního materiálu bude přehled kancelářských a smluvních sil pouze torzovitý.

2.2.1 Diplomaté a smluvní úředníci zařazení na diplomatickou listinu

Diplomaté

Po odchodu velvyslance Zdeňka Fierlingera do funkce předsedy vlády zvažovala československá vláda, koho do Moskvy pošle. Bylo samozřejmé, že na uvolněné místo může odjet pouze takový člověk, který má příznivý vztah k Sovětskému svazu, je přijatelný pro všechny strany NF a těší se v československé společnosti obecné popularitě. Dalo se ale předpokládat, že jiného diplomata by Sovětský svaz stejně nepřijal.

Nakonec byl vybrán Jiří Horák, profesor filozofické fakulty Univerzity Karlovy, odborník evropského významu, člen České akademie věd a umění, člen Slovanského ústavu v Praze a příznivec slovanské vzájemnosti. Profesor Horák byl mimořádnou vědeckou osobností nadnárodního formátu, autorem velkého množství knih. Na návrh vlády ze dne 3. srpna 1945 dr. Beneš dekretem 14. srpna jmenoval profesora Horáka velvyslancem ČSR

⁷³ DEJMEK, Jindřich. 1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských elit stalinistickým režimem. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 72 a 78–84.

u předsedy Nejvyššího Sovětu SSSR.⁷⁴ Jiří Horák byl 1. října pověřen vedením zahraničního úřadu v Moskvě, 25. října předal svoje pověřovací listiny zástupci předsedy prezidia Nejvyššího Sovětu SSSR a ujal se úřadu.⁷⁵

Velvyslanec přebíral úřad, který byl od dubna bez velvyslance (byť oficiálně jím byl stále Fierlinger), navíc v situaci, kdy se úřad stal exponovanějším místem. Podstatně vzrostla korespondence, diplomatické styky, politická jednání, dojednávání smluv, řešení problémů repatriací občanů, reemigrace, vzájemné finanční pohledávky z předválečných a válečných let, problémy s pobytém sovětských vojsk v ČSR, množství delegací apod.

Po odchodu Zdeňka Fierlingera se správy velvyslanectví ujal chargé d'affaires Jaroslav Hnízdo. Jednalo se o velmi zkušeného a prověřeného diplomata, který měl bohaté diplomatické zkušenosti z jiných zastoupení již od roku 1920. Mimo jiné byl také československým legionářem, důstojníkem v Rusku. Do Moskvy byl jmenován zástupcem velvyslance již 24. září 1944, ale cesta z Chicaga přes Londýn a Teherán mu trvala 133 dní.⁷⁶ Úřadu se ujal 16. ledna 1945.

Do výčtu povinností druhé nejvýznamnější osoby zastupitelského úřadu patřila spolupráce s dalšími diplomaty při vedení obchodní agendy, sledování hospodářské literatury, sbírání materiálu pro hospodářské zprávy, udržování kontaktů s hospodářskými referenty jiných zastupitelských úřadů a další agenda, jež bude zástupci přidělena. Kvalifikačními předpoklady pro výkon funkce mělo být mimo jiné důkladné vzdělání hospodářské, politické, znalost sovětských reálií a velmi dobrá znalost ruštiny.⁷⁷

Po Jaroslavu Hnízdovi byl dalším vysoce postaveným diplomatem Vladimír Outrata, rodák z Čáslavi (služebně patřil mezi nejstarší diplomaty). Po absolvování práv pracoval v diplomatických službách. V letech 1937–1939 působil ve Francii a do roku 1940 v aparátu Československého národního výboru v Paříži. Pracovníkem československé exilové vlády v Londýně byl do roku 1941. Do Kujbyševa přišel už v roce 1941 v pozici tajemníka. V roce 1945 se stal prvním tajemníkem vyslanectví. Ještě v témže roce byl přeřazen na MZV, kde se stal vedoucím prvního oddělení II. politického odboru se zaměřením na SSSR. V letech 1948–1951 působil jako velvyslanec v USA. Byl profesorem mezinárodního práva Vysoké školy politické a sociální, později Právnické fakulty UK Praha a specialistou v oboru práva.

⁷⁴ Zápis ze 43. schůze vlády ČSR ze dne 3. srpna 1945. Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 255, Jiří Horák.*

⁷⁵ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 255, Jiří Horák.*

⁷⁶ Stránky Jaroslava Hnízda byly vytvořeny jeho vnukem. NEUMANN, Martin. *Old Photos by Jaroslav Hnízdo* [online]. 2009 [cit. 2011–04–03]. Dostupné z WWW: <<http://hnizdo.neu-mann.cz>>.

⁷⁷ Archiv MZV. *I/1- I/2, 1945–1954, ZU Moskva, nezpracováno.*

Překládal z ruštiny a angličtiny, byl autorem publikací o mezinárodním veřejném právu. V jakém roce odešel ze služeb MZV, se nepodařilo zjistit.⁷⁸

Výčet zasloužilých osob úřadu by nebyl úplný, kdybych nezmínil Jana Martinka, který se také řadil mezi nejstarší pracovníky. Původem sovětský státní příslušník byl přidělen do SSSR v srpnu 1942 na vyslanectví do Kujbyševa, kde plnil úkoly na úseku agendy účetní, pokladní, sociální a měl dále na starost styk se sovětskými úřady pro hospodářské otázky. Do SSSR byl vyslán československou vládou z Londýna, ke které se připojil po okupaci Čech a Moravy. Ze zdravotních důvodů nemohl sloužit v armádě, proto se pro něho našlo uplatnění v diplomacii. V roce 1943 byl povýšen z aktuárského tajemníka na aktuárského ředitele a nakonec v říjnu roku 1945 se dostal na pozici úředníků vyšší správní služby ve funkci vrchního aktuárského tajemníka. Po dobu diplomatické služby mu byla propůjčena hodnost legačního atašé, což byla nejnižší hodnost pro diplomaty. Pro službu byl dobře vybaven. Uměl rusky, polsky, slovinsky a částečně francouzsky a anglicky. Sloužil v armádě jak ruské (carské), tak československé, kterou opustil v hodnosti kapitána, a do převratu v roce 1948 mu neškodilo, že bojoval v československých legiích v Rusku. Obdržel řadu vyznamenání za statečnost.⁷⁹

Ještě dva úředníci působili za války v Moskvě. Prvním byl aktuárský adjunkt Robert Schmelz, účastník západního zahraničního odboje, v československé armádě působil od února do dubna 1944. Na velvyslanectví nastoupil 27. dubna 1944, dlouho ale v SSSR nepobyl. Zpátky na MZV se vrátil již 19. července 1945, v září byl povýšen na adjunkta.⁸⁰ Dalším úředníkem byl ing. Vašek, který sloužil v Moskvě pravděpodobně v letech 1941–1945.⁸¹

Nesmíme ještě zapomenout na korespondenty ČTK, kteří v té době také v úřadě pracovali. V letech 1944–1946 jím byla Dagmar Steinová⁸² a Vlastimil Borek⁸³.

Po skončení války v Evropě a návratu československé vlády zpátky do vlasti začalo postupně docházet z již výše uváděných důvodů k organizačním opatřením pro nutné posílení

⁷⁸ ŠEVCŮJ, Ladislav. *Pitaval* [online]. 2009–2011 [cit. 2011–04–03]. Vladimír Outrata. Dostupné z WWW: <http://www.pitaval.cz/autor/12-vladimir-outrata/zakladni-info#zalozky> a DEJMEK, Jindřich. 1/2010.

Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 85.

⁷⁹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karta č. 584, Jan Martinek.*

⁸⁰ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karta č. 216, 6615 – Jmenování a povýšení.*

⁸¹ Vašek byl smluvním úředníkem, další údaje se nepodařilo zjistit. BENČÍK Antonín, RICHTER Karel. *Vražda jménem republiky. Tragický osud generála Heliodora Píky.* Praha: Ostrov, 2006, s. 209. ISBN 80–86289–47–8.

⁸² *Týdeník Rozhlas* [online]. Radioservis, 2007 [cit. 2011–04–07]. Titulní rozhovor. Dostupné z WWW: http://www.radioservis-as.cz/archiv07/02_07/02titul.htm a BRDEČKOVÁ, Tereza. *Česká Televize* [online]. 2009 [cit. 2009–01–01]. Ještě jsem tady: Dagmar Steinová. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1059542845-jeste-jsem-tady/>.

⁸³ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád.* Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 85. ISBN 80–7192–389–3.

početního stavu velvyslanectví. MZV poslalo do Moskvy celou řadu diplomatů, úředníků a kancelářských sil. Zastupitelský úřad najmul místní síly pro rozličné práce. Místní občané nemohli být přijati do služby libovolně. V jiných zemích obvyklá procedura nebyla v SSSR možná. Vždy bylo nutné žádat úřad sovětského ministerstva zahraničí, který byl pro to pověřen. Této praxi se musely podříditi všechny zastupitelské úřady, které chtěly zaměstnávat sovětské občany.

O diplomatický sbor se starala zvláštní organizace sovětského ministerstva zahraničních věcí s názvem „Správa pro obsluhu diplomatického sboru“ se zkratkou „Byrobin“ (Bjurobin).⁸⁴ Běžným zvykem bylo, že ke službě mohli být přijati pouze ti lidé, které NKVD⁸⁵ prověřilo a u kterých se dalo předpokládat, že podávali hlášení o práci a činnosti na daném úřadě. Dokonce se i spekuluje, že Byrobin mohl být přímo jedním z oddělení NKVD. Navíc i platové ohodnocení těchto osob nebylo zrovna nízké a neustále stoupalo. Zastupitelský úřad jim totiž musel kompenzovat ztrátu sociálních výhod, včetně zdravotního pojištění, o které službou pro cizí zastoupení přicházely.⁸⁶ Zaměstnávání československých občanů z ČSR by bylo ale ještě nákladnější.

Před první skupinou nově příchozích se objevili v úřadě Emil Šulc (někdy zmiňovaný jako Scholze) a Vladimír Galabrin (Halabrin). Šulc nastoupil jako smluvní úředník do šifrového oddělení od dubna 1945. Práce pro něj nebyla nová, vykonával ji od roku 1943 pro MZV v Londýně. Před svým příjezdem pracoval v Londýně, kde se seznámil s Mildred Wilding, s níž se v červnu 1945 oženil.⁸⁷ V Moskvě si vyžádal volno až do srpna 1945. Manželka se mezitím vrátila do Velké Británie, kde byla nucena starat se o rodinný majetek. Manželství s cizí státní příslušnicí mu nakonec po únorovém převratu roku 1948 pomohlo k vycestování do Velké Británie.

Šulc se mohl pochlubit znalostí čtyř cizích jazyků (francouzština, ruština, angličtina, polština). Měl slušnou a dostačující jazykovou vybavenost, byť polština dle vlastního vyjádření nebyla na vysoké úrovni. Absolvoval důstojnickou záložní školu v ČSR, byl účastníkem zahraniční armády za druhé světové války od května roku 1940 do listopadu roku 1942 ve Francii a Anglii. Pro oční vadu z armády odešel, takže nakonec po práci u firmy Baťa v Londýně nastoupil tamtéž 8. září 1943 do služeb ministerstva zahraničních věcí. Na úřadě

⁸⁴ Archiv MZV. TO-O 1945–1954, SSSR, karton č. 1, Výroční zpráva velvyslanectví čs. republiky za rok 1949 – viz nařízení předsednictva Nejvyššího sovětu SSSR a Sbírka zákonů SSSR.

⁸⁵ Lidový komisariát vnitřních záležitostí. Byl to centrální státní orgán zabývající se vnitřní bezpečností, rozvědkou a kontrarozvědkou, který byl v roce 1946 přejmenován na ministerstvo vnitra (MVD).

⁸⁶ Archiv MZV. I/1- I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

⁸⁷ Archiv MZV. OSO 1945–1992, karton č. 1003, Emil Šulc. Některé další prameny hovoří, že svatba proběhla 13. června 1945.

dostal náročné a zodpovědné úkoly. Prováděl sekretářské práce pro velvyslance, dále měl za úkol pátrat po internovaných osobách, styk s protokolem MID⁸⁸, konzulární agendu, protokolární náležitosti a v neposlední řadě také styk se zastupitelskými úřady. Dle dodatečných pracovních úprav z března 1946, zpracovaných velvyslancem Jiřím Horákem, byly jeho pracovní úkoly zaměřeny na protokolární věci, písemný styk s druhými zastupitelskými úřady, styk s anglosaským světem a Francií, vedení knihovny a spisovny, věcná kontrola hospodaření, pomoc při vyřizování repatriačních aktů a povinnosti šifréra.⁸⁹

O druhé osobě, Vladimíru Galabrinovi (Halabrinovi), nejsou k dispozici žádné materiály. Je pouze zjištěno, že v moskevském úřadě působil od 21. května 1945 do 14. srpna 1945 jako smluvní úředník.

V červnu 1945 se na zastupitelském úřadě objevila zmiňovaná první vlna nových tolik očekávaných posil z Československa. Jako první dorazili Dr. Ján Danko, Václav Vaško a Augustýn Tink, kteří byli jmenováni na zastupitelský úřad k 10. červnu. Jejich první zahraniční mise začala oficiálně 16. června.

Dr. Ján Danko, mladý Slovák, právník, studoval v Praze a Bratislavě. Za války se neangažoval ani ve Slovenském státě, ani v odboji. Po úspěšné prověrce státní spolehlivosti nastoupil v dubnu 1945 službu na MZV v Košicích. Ovládal němčinu, maďarštinu, francouzštinu, ruštinu a angličtinu. Byl přijat jako ministerský komisař, na velvyslanectví v Moskvě byl jmenován do funkce velvyslanceckého atašé. Za úkol dostal oblast agendy pasové, vízové, legalizaci a právní věci.⁹⁰

S Dankem přijel Václav Vaško, po otci Čech a po matce Slovák. Během okupace prožil velké nesnáze jak se státními orgány Slovenského státu, tak později s německými okupačními jednotkami, které ho uvěznily v Banské Bystrici. Účastník Slovenského národního povstání pocházel z české a slovenské rodiny Waschko a Veselů. V dotazníku uvedl znalost němčiny a francouzštiny. Ruštinu v době příjezdu ještě vůbec neovládal, ale to se mělo v souvislosti s jeho novým soukromým životem rychle změnit.⁹¹ Na MZV nastoupil do pozice smluvního úředníka, do Moskvy odjel jako diplomatický atašé v pracovní pozici šifréra. Tuto práci ještě nikdy nedělal, všechno se musel naučit ve velmi krátké době.

⁸⁸ Od roku 1946 Ministerstvo zahraničí SSSR.

⁸⁹ Archiv MZV. I/1- I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

⁹⁰ Archiv MZV. I/1- I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

⁹¹ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 83–84. ISBN 80–7192–389–3.

Poslední ze jmenovaných diplomatů Augustýn Tink se stal zaměstnancem MZV 22. dubna 1945. Jednalo se o Slováka, který měl vyvážit poměr Čechů a Slováků na úřadě⁹². Do služeb MZV byl přijat na pozici ministerského komisaře, na velvyslanectví obdržel služební titul velvyslanecký atašé. Hovořil dle hodnocení svých nadřízených dokonale rusky a ukrajinsky, dobře německy a maďarsky. Do svého referátu dostal za úkol styk s protokolem MID, což nebyla určitě lehká úloha. Dále měl na starost pátrání po československých občanech v SSSR, starost o internované, dále běžný styk s úřady, což mu určitě umožnilo poznat realitu života v Sovětském svazu. Vedl také kulturní referát.⁹³

Do Moskvy byl přeložen 20. července 1945 také JUDr. Jiří Kašpárek. Muž vysokých pracovních kvalit byl pro svoji funkci vzděláním prvotřídně vybaven. Po velvyslanci a Hnízdovi se stal třetí nejdůležitější osobou. Šestatřicetiletý právník ovládal čtyři jazyky – francouzštinu, němčinu, angličtinu a průměrně ruštinu. Také byl důstojníkem v záloze, za války ho věznilo gestapo. Na velvyslanectví přijel v září ve funkci vrchního odborového rady. Služební přísahu do rukou Jaroslava Hnízda a Jana Martínka složil 18. září. Důvodem, proč přijel po jmenování tak pozdě, byla jeho červencová svatba.⁹⁴ Jiří Kašpárek měl na starost personální a organizační věci⁹⁵. Dále se zabýval aprobačními náležitostmi, tj. těmi povinnostmi, v nichž si nevyhradil přímé rozhodovací právo dr. Horák. Mezi další úkoly se řadilo běžné vedení politických a hospodářských záležitostí, úkoly v rámci Červeného kříže a mezinárodního práva.⁹⁶

V říjnu přijeli poslední dva diplomaté, čímž se výčet pro rok 1945 vyčerpal. Nejvýznamnější událostí byl samozřejmě příjezd velvyslance Jiřího Horáka, který úřad převzal 25. října. To se již pomalu vyrovnávalo s odchodem řady svých zaměstnanců. Neznamenalo to ovšem, že stávající situace byla již uspokojivá.

Jiří Horák měl samozřejmě z titulu své funkce nejzodpovědnější povinnosti. Byl představitelem státu a šéfem zastupitelského úřadu. Dále měl za úkol styk s přednosty cizích zastupitelských úřadů, prováděl zásadní rozhodování jak ve vnitřních, tak ve vnějších záležitostech. Prováděl intervence zásadního významu politického rázu, např. u Vyšinského nebo Molotova, v hospodářských problémech u Mikojana a řešil různé kulturní a tiskové otázky s Vladimírem Kemenovem, Vladimírem Potěmkinem a Alexandrem Gundorovem

⁹² V jeho osobní složce je uveden záznam MZV o potřebě vyrovnání poměru mezi Čechy a Slováky na moskevském velvyslanectví. Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 1021, Augustýn Tink.*

⁹³ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 1021, Augustýn Tink.*

⁹⁴ *Tamtéž, karton č. 380, Jiří Kašpárek.*

⁹⁵ Dle systematizace uvedené v březnu v dopise velvyslance Horáka na MZV. Archiv MZV. *I/1–I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

⁹⁶ Archiv MZV. *I/1–I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

apod. Neméně důležité povinnosti se vztahovaly k MZV, kterému musel zasílat politické, hospodářské a kulturní zprávy včetně dalších důležitých postřehů a zajímavostí. Poslední úkoly velvyslance byly zaměřeny na rozhodující československé státní a obchodní delegace, které navštívily Sovětský svaz a vedly jednání. Horák se těchto akcí účastnil jako představitel úřadu buď sám, nebo s dalšími diplomaty z velvyslanectví.⁹⁷

Druhou osobou, která přiletěla po Jiřím Horákovi, byl Josef Boudyš, další z řady ruských legionářů. Byl zkušeným úředníkem, působil v předválečných letech od roku 1932 v Litvě a od roku 1938 v Estonsku na postu aktuárského tajemníka, odkud odešel těsně před zánikem republiky do ústředí MZV. Za protektorátu pracoval na ministerstvu průmyslu, obchodu a živností, později také v Národní bance a nakonec jako účetní. Do služeb MZV se vrátil po úspěšné prověrce v červnu 1945. Ovládal ruštinu, francouzštinu, němčinu a průměrně angličtinu. Nastoupil na místo ve funkci aktuárského tajemníka.⁹⁸ Není známo, zda byl zařazen na diplomatickou listinu již po svém příletu ještě koncem roku 1945, nebo až během roku 1946, ale vzhledem k tomu, že na ní figuroval až do svého odvolání v roce 1948, je proto záměrně uváděn již od začátku v této skupině.⁹⁹ Boudyš měl ve svém pověření starost o účetnictví, sociální péči a záležitosti Červeného kříže.¹⁰⁰

Přidělení

U přidělců na velvyslanectvích nebyla situace zpočátku jednoduchá. Neustále probíhaly spory, jakému ministerstvu pracovně podléhají a jaké mají mít kompetence. Ministerstvo zahraničních věcí si chtělo podržet monopol na rozhodování o osobách, které budou pracovat na jejich úřadech, což se ovšem nelíbilo ostatním ministerstvům. Až do roku 1947 probíhala jednání, která hledala sjednocující hlediska. Od ledna do dubna 1947 řada porad mezi MZV a MZO konečně vyřešila kompetenční spory. Výsledkem bylo vládní usnesení a Věstník MZV z března 1947.¹⁰¹

Ale ani potom nenastal klid a spory pokračovaly. Příkladem mohl být dopis neznámého autora (pravděpodobně vysoký úředník MZV) ministrovi Ripkovi z května téhož roku, který si stěžoval, že jeho ministerstvo zahraničního obchodu nedodrжуje vládní

⁹⁷ Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

⁹⁸ V letech 1945–1947 byl povýšen na vrchního aktuárského tajemníka. Nepodařilo se ale zjistit, kdy jmenování proběhlo. Archiv MZV. OSO 1945–1992, karton č. 57, Josef Boudyš.

⁹⁹ Na velvyslanectvích nebylo častým zvykem, že aktuáři byli zařazováni na diplomatickou listinu. V Moskvě to byl pouze Josef Boudyš a později Evžen Malý. Archiv MZV. OSO 1945–1992, karton č. 579, Evžen Malý.

¹⁰⁰ Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

¹⁰¹ Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 218, 6648 – Změny ve služebním přidělení 1945–54.

ustanovení o shodě mezi MZV a MZO při rozmisťování obchodních přidělců. Psal Ripkovi, že jeho ministerstvo svévolně jmenuje své přidělence na různá velvyslanectví a až potom uvádí, že došlo ke shodě s MZV. Dále v dopise upozornil, že v mnohých případech není o jeho činnosti řádně informován ani velvyslanec, příp. jeho zástupce. V poslední části kritizoval duplicitu funkcí, kdy docházelo k nahrazování práce dalších osob na zastupitelských úřadech včetně rozšiřování úřednického aparátu v cizině.¹⁰²

Celý problém přidělců je praktickou ukázkou sporů napříč ministerstvy. MZV si přirozeně střežilo svoje kontakty v zahraničí a nemínilo se dělit o svoje postavení. Ostatní ministerstva to nehodlala akceptovat a vznikaly třenice – největší s MZO, což je pochopitelné. Politické pozadí sporů se nepotvrdilo.

Věstník MZV, který vyšel 15. března 1947,¹⁰³ uváděl v účinnost vládní rozhodnutí ze 14. ledna 1947. Je v něm stanoveno, že přidělenci jsou uváděni jako odborní přidělenci (s výjimkou pro vojenské a letecké ataše). Místo přidělence bylo obsazováno vždy ve spolupráci se zainteresovanými ministerstvy. Přidělenec zůstal i nadále zaměstnancem svého úřadu, ale na velvyslanectví plně podléhal velvyslanci nebo jeho zástupci. Jeho činnost probíhala dle součinnosti všech pověřených ministerstev.

V červenci 1945 přišel na úřad filmový referent Vladimír Vlček.¹⁰⁴ Šestadvacetiletý muž byl do Moskvy poslán v urychleném řízení pro nedostatečný počet kulturních pracovníků v úřadě. Byl vyslán ministerstvem informací.

U vojenských přidělců v Moskvě byla situace poněkud odlišná a specifická. Vojenští (a patřili mezi ně také letečtí) přidělenci měli odlišné postavení a řídili se zvláštními předpisy.¹⁰⁵ Do 1. dubna 1946 dokonce vojenské zastoupení působilo nezávisle na československém velvyslanectví. Samostatná vojenská mise byla zrušená v roce 1946 a její pověření převzala nově zřízená funkce vojenského ataše.¹⁰⁶ Velvyslanectví převzalo část pracovní agendy do svého úřadu. Ovšem i po tomto kroku byly pravomoci vojenských zástupců podstatně vyšší. Řídili se nadále zvláštními předpisy svého ministerstva a velitel přidělců měl svoji rezidenci v Moskvě.

Prvním představitelem československé vojenské mise, kterou vedl ve funkci vojenského ataše, byl Heliodor Píka. Ten se své funkce ujal v červenci 1941. Spolu s ním do Moskvy přijeli jeho spolupracovníci ing. Klučko, Miroslav Martiš, František Hieke-Stoj

¹⁰² Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 218, 6648 – Změny ve služebním přidělení 1945–54.*

¹⁰³ *Tamtéž.*

¹⁰⁴ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 1182, Vladimír Vlček.*

¹⁰⁵ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Zřizování funkcí odborných přidělců a poradců 1946–1948.*

¹⁰⁶ Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

a další, na které se mohl spolehnout.¹⁰⁷ Ve svých povinnostech měl za úkol zpravodajství vojenské, politické, hospodářské, evakuaci vojenských osob a různých odborníků včetně ohrožených osob a dobrovolníků z ČSR do SSSR, dále studium možností vysílání a přijímání rádiových zpráv, přistání letadel a parašutistů. Sondoval také možnosti organizovat československé vojenské jednotky. Jednal se sovětskými vojenskými představiteli a zástupci sovětského ministerstva vnitra.¹⁰⁸

Heliodor Píka byl charismatickou, pracovitou a charakterní osobností. Za dobu svého dlouhého pobytu v SSSR si vybudoval kritický postoj vůči představitelům KSČ a SSSR včetně jejich způsobu jednání. Podle názoru Benčíka a Richtera si nedělal přílišné iluze, co Československo čeká po případném osvobození sovětskou armádou. Přesto se ale nestavěl proti SSSR a zasazoval se o spolupráci, která měla být ale založena na vzájemném partnerství, ne vazalství. Bohužel jeho znalosti Sovětského svazu, poměrů na moskevském velvyslanectví, situace v československé vojenské jednotce v SSSR a kontakty s britskou tajnou službou mu po únorových událostech roku 1948 rozhodujícím způsobem uškodily a přivedly ho na popraviště.¹⁰⁹

Generál Píka odjel z Moskvy koncem května 1945 a na jeho místo byl jmenován brigádní generál Jindřich Bejl, někdejší legionář v Rusku.¹¹⁰ Tento generál byl za druhé světové války velitelem pražské skupiny vojenské organizace Obrany národa. Později byl zatčen, vězněn a vyslýchán gestapem. Post velitele vojenské mise v SSSR ale zastával jen krátce. MNO ho jmenovalo až v červnu 1945 a do Moskvy přijel v období na přelomu června a července. Ale už 3. září 1945 žádalo ministerstvo národní obrany MZV o získání souhlasu vlády SSSR s dalším provedením změny vedoucího mise, ke které nakonec došlo v listopadu 1945. Důvod výměny se ale bohužel nezjistil. Po přeložení do ČSR byl povýšen na divizního generála a působil ve funkcích až do února 1948.

V listopadu došlo tedy k výměně vedoucích velitelů vojenských misí. Plukovníka Jindřicha Bejla vystřídal plukovník Raimund Mrázek, bývalý ruský legionář. Mrázek byl stejně jako Bejl za války členem Obrany národa a koncem války jeden z účastníků, a dokonce

¹⁰⁷ Píka přijel do Moskvy jako šéf vojenské mise již 26. dubna 1941. Do 18. července 1941, kdy došlo k podpisu navázání oficiálních diplomatických vztahů mezi ČSR a SSSR, se mise nacházela v zemi v pozici, která měla pouze utajený statut. Do příjezdu vyslance Fierlingera zajišťoval mimo vojenské práce také diplomatickou činnost. BENČÍK Antonín, RICHTER Karel. *Vražda jménem republiky. Tragický osud generála Heliodora Píky*. Praha: Ostrov, 2006, s. 145. ISBN 80-86289-47-8.

¹⁰⁸ *Tamtéž*, s. 148.

¹⁰⁹ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 85-86. ISBN 80-7192-389-3. a BENČÍK Antonín, RICHTER Karel. *Vražda jménem republiky. Tragický osud generála Heliodora Píky*. Praha: Ostrov, 2006, s. 17 a 34. ISBN 80-86289-47-8.

¹¹⁰ Archiv MZV. *GS-A 1945-1954, karton č. 81, 15 - Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině*.

organizátorů Pražského povstání proti Němcům. Velmi dobrý voják, důstojník dělostřelectva, perfekcionista, znalý světových jazyků (ruština, němčina, částečně francouzština).¹¹¹ Raimund Mrázek byl za první republiky ceněný od svých nadřízených pro svoji spolehlivost. Od června se připravoval dle rozkazu náčelníka hlavního štábu generála Bočka na převzetí úřadu vedoucího vojenského a leteckého ataše v SSSR. Po udělení tzv. „agrémentu“ nastoupil do úřadu 1. prosince 1945.¹¹²

Zajímavým faktorem vojenských přidělců byl velký počet bývalých československých legionářů na zastupitelském úřadě, kteří bojovali v Rusku za občanské války. Týkalo se to celého období let 1945–1948. V archivních pramenech ani literatuře jsem neobjevil zmínky, proč tomu tak bylo. Vysvětlením mohla být jejich jazyková vybavenost, znalost místních podmínek, ve kterých se pohybovali řadu let, včetně nedostatku kvalifikovaných přidělců na MNO a také nezanedbatelný počet legionářů v československé armádě. Přes negativní zkušenosti, které zažili, byla nezanedbatelná část z nich levicového smýšlení. Poválečné nálady a smýšlení v Československu hovořily ve prospěch spolupráce a spojení se Sovětským svazem.

2.2.2 Kancelářští úředníci, smluvní pracovníci a další personál

Jak již bylo zmíněno, v červnu 1945 se na zastupitelském úřadu začaly objevovat další očekávané posily. Týkalo se to také samozřejmě kancelářského a smluvního personálu, protože zde byl setrvalý nedostatek kvalitních pracovníků, který se musel rychle řešit.

Jako první byla povolána Zuzana Poľanová, která přiletěla v červnu. Tato smluvní úřednice se však v Moskvě dlouho nezdržela. Z úřadu byla uvolněna již 30. listopadu téhož roku, a dokonce 31. prosince s ní MZV rozvázalo pracovní poměr. Co se stalo, že tato úřednice (pracující za Slovenského národního povstání jako úřednice Předsednictva SNR, po válce bez jediného problému přijatá na MZV a hovořící čtyřmi světovými jazyky) odešla?¹¹³

Důvod k jejímu uvolnění z úřadu v Moskvě nebyl obvyklý. O záležitosti Poľanové se dochoval výslechový protokol z listopadu 1945. Výslech vedli Jaroslav Hnízdo a Jiří Kašpárek. Zuzana Poľanová prováděla výměny zboží v rámci Československého červeného kříže v Moskvě, kde si pro ni velmi výhodnými směňami mezi Čechy a Rusy

¹¹¹ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině.*

¹¹² *Ministerstvo obrany ČR* [online]. 2010 [cit. 2011–04–08]. Brigádní generál Raimund Mrázek. Dostupné z WWW: <http://www.army.cz/mo/tisk/vojroz/2000_4/141.htm>.

¹¹³ Žádost o přijetí byla podána MZV v Košicích dne 23. dubna 1945. Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 766, Zuzana Poľanová.*

„uspořila“ pro sebe 8 000 rublů ze svého platu a 12 700 rublů za celé období, kdy byla zaměstnána v Moskvě. Dle Jiřího Horáka se jednalo o velmi vysokou částku, kterou při místních drahotných poměrech nemohla nikdy naspořit. Pořanová mohla být pravděpodobně motivována životními a zdravotními podmínkami své ovdovělé matky a v září si podala z těchto důvodů žádost o přeložení. Těžko říci, zda to byl skutečný důvod k návratu, nebo to signalizovalo její problémy v úřadě, kterým se chtěla vyhnout.¹¹⁴

V srpnu, o dva měsíce později, nastoupil do úřadu Jaroslav Kabele, zkušený praktik, který byl ve službách MZV již od počátku 20. let, kdy začal pracovat ve Vladivostoku. Bývalý legionář mluvil dobře rusky, anglicky a německy. Pro MZV pracoval až do roku 1938 jako vrchní kancelářský oficiál. Do služeb MZV se opět vrátil po skončení druhé světové války v Evropě a 15. srpna 1945 byl přeložen do Moskvy. Za zmínku stojí, že jako jeden z mála zaměstnanců úřadu zde již v minulosti působil a pracoval, a to v letech 1929–1935. Na své místo Kabele nastoupil ve funkci vrchního kancelářského oficiála, pokračoval tedy v dosavadní praxi.¹¹⁵ Mimo jiné pracoval na uspořádání spisovny, která byla v dezolátním stavu.¹¹⁶ Měl na starost registraturu, registrování spisů, priorování, zakládání a poštu.¹¹⁷

Přibližně v téže době posílil úředníky v Moskvě také zkušený Josef Novotný, který se stal podřízeným Kabeleho. Dostal na starost mimo jiné uspořádání spisovny. Novotný byl také dle pamětí Václava Vaška dalším legionářem, který bojoval proti bolševikům v průběhu ruské občanské války.¹¹⁸

Od září 1945 proběhly další změny, tentokrát na tolik požadovaných kancelářských postech. Objevily se dvě síly: Alexandra Suchá¹¹⁹ a Věra Pavlásková¹²⁰. Ačkoli přijely ve stejné době, jejich osudy byly diametrálně odlišné. Pavlásková skončila jako řada dalších po Únoru 1948 vyhazovem ze zaměstnání,¹²¹ Suchá se těšila přízni komunistického režimu a odešla až do starobního důchodu v 70. letech. K velvyslanci Horákovi se chovala loajálně, pracovně mu byla zcela oddána. Dokonce byla obviňována, že mu údajně donáší na své kolegy.¹²² Z hlediska hodnocení a úředních zpráv v průběhu působení na velvyslanectví, byly obě ženy spolehlivé a pracovitě.

¹¹⁴ Archiv MZV. *OSO 1945–1992*, karton č. 766, Zuzana Pořanová.

¹¹⁵ *Tamtéž*, karton č. 363, Jaroslav Kabele.

¹¹⁶ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 89. ISBN 80–7192–389–3.

¹¹⁷ Archiv MZV. *I/1- I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno*.

¹¹⁸ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 89. ISBN 80–7192–389–3.

¹¹⁹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992*, karton č. 925, Alexandra Suchá.

¹²⁰ *Tamtéž*, karton č. 715, Věra Pavlásková.

¹²¹ V tu dobu pracovala na ústředí MZV. Služební poměr jí byl zrušen ke dni 24. září 1948. *Tamtéž*.

¹²² Posudek Evžena Štefana z 2. prosince 1950. *Tamtéž*.

Suchá začala pracovat jako překladatelka a tlumočnice se zařazením jako smluvní úřednice. Její příjezd nebyl programově naplánován. Přijela v rámci československé obchodní delegace jako písářka, vyžádaná od Škodových závodů, ve kterých pracovala. Vzhledem ke špatnému stavu na velvyslanectví, kde pracovaly tři písářky, z nichž byla pouze jedna česká, bylo učiněno rychlé rozhodnutí o jejím zařazení na zastupitelský úřad v Moskvě. Ale díky rychlosti změny nebyla přijata do stavu MZV a přechodně musela podepsat smlouvu s MNO. I přesto, že si podala žádost o přijetí do stavu MZV, díky jejímu ruskému původu a problémům s ověřením národní a státní spolehlivosti (což byl po válce jeden ze základních aspektů pro výkon těchto povolání), protáhla se tato „formalita“ až do dubna roku 1947. Moskva nepatřila k lukrativním destinacím pro diplomaty a úředníky díky velké drahotě, neuspokojivým bytovým podmínkám, špatnému ovzduší a nedostatku zeleně. Suchá díky svému původu ovládala ruský jazyk. Z dalších cizích řečí hovořila ještě polsky a francouzsky. Otec byl Čechem, matka Ruskou. Narodila se a studovala v Rusku, kde žila až do roku 1937. Potom odjela do Československa a do Moskvy se znovu vrátila až s pracovním zařazením na zastupitelském úřadu. Později patřila na MZV k nejprřednějším překladatelkám. Byl jí sice vytýkán styl překladu „úplně doslova“, ale to souviselo s její předchozí prací na velvyslanectví, kdy byl vyžadován přesný překlad nebo výklad. Svojí vitalitou překvapovala ještě v 70. letech. Díky svým pracovním kvalitám a také i dílem toho, že nepracovala na vyšších postech určených pro diplomaty, nebylo od ní vyžadováno členství v KSČ a ona nikdy nezažádala o vstup do strany.

Věra Pavlásková, svobodná jednadvacetiletá žena se znalostí ruštiny, angličtiny a němčiny nastoupila na MZV v červnu 1945 jako smluvní úřednice. Do Moskvy přiletěla v říjnu. Předtím pracovala jako úřednice v Letecko-technickém výzkumném ústavu v Letňanech. Začala pracovat jako korespondentka, na starost měla vedení důvěrného protokolu, dále se starala o knihovnu a také úřední věstníky a sbírky. Dále ještě příležitostně dostala povolení pracovat v případě potřeby jako šifrantka.¹²³

Funkci vedoucího správy budov úřadu plnil od roku 1945 Evžen Růžička. V záznamech MZV se nepodařilo zjistit, od kdy na velvyslanectví působil. Dle vzpomínek Václava Vaška se jednalo o poručíka, naturalizovaného Čecha, který v SSSR žil již před druhou světovou válkou.¹²⁴ Správce budov zajišťoval mimořádně velké množství úkolů. Do pracovní náplně správce patřilo vedení hospodářství velvyslanectví, správa a dohled nad veškerým místním personálem. Dále to byla agenda spojená se správou inventáře

¹²³ Archiv MZV. I/1- I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

¹²⁴ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 87. ISBN 80-7192-389-3.

a s vyřizováním určitých spisů. Prováděl dohled nad garážemi a motorovými vozidly, zajišťoval pohonné hmoty včetně údržby, obsluhy a oprav. Zajišťoval kontrolu nad kompletní údržbou a opravou budov velvyslanectví, inventářem a topením, což nebylo vůbec v místních podmínkách snadné. Byl vedoucím řidičů, domovníků, topičů, uklízeček, vrátných, poslíčků atd. Mezi jeho další povinnosti patřilo zajišťování kurýrních zásilek z Moskvy. Zařizoval pro oslavy a recepcie přípravu místností, výzdobu, občerstvení apod. Pečoval o všechny příchozí nebo odchozí zaměstnance úřadu, balení jejich zavazadel a přepravu na letiště nebo nádraží. Neméně velkou práci měl také Růžička při zajišťování služeb četným delegacím, které přijížděly na zastupitelství.¹²⁵

Ohledně místních smluvních sil pro rok 1945 se mně nepodařilo zjistit jejich jmenovité zastoupení na úřadě. Počty se z pochopitelných důvodů různily, jejich stav nebylo možné z nedostatku materiálu dostatečně vypátrat. Alespoň částečně lze výčet stavu personálu vyčíst z předchozího počtu zaměstnaných osob.

2.2.3 Přehled diplomatické činnosti úřadu v roce 1945

Českoslovenští diplomaté v letech 1945–1948 zajišťovali řadu úkolů, které nebyly snadné. Je vhodné před uvedením diplomatické činnosti úřadu v roce 1945, resp. od ukončení druhé světové války v Evropě, uvést přehled povinností, které zajišťovali českoslovenští diplomaté v celém sledovaném období. Byly to úkoly a jednání charakteristické právě pro moskevský zastupitelský úřad v SSSR, který se potýkal s řadou těžkostí. Jejich přehled dle pořadí nevyjadřuje v žádném případě jejich důležitost.

Podstatný okruh činnosti, kterým byli diplomaté pověřeni, se týkal Zakarpatské Ukrajiny a úkolů spojených s předáním nejvýchodnější části Československa Sovětskému svazu. Zaprvé bylo zapotřebí zahájit provádění opcí občanů. Vzhledem k velmi rychlému předání této části republiky SSSR nedošlo k řešení postupných opcí pro československý stát (příp. Sovětský svaz) a v dalším průběhu Rusové již vědomě sabotovali úsilí dojít k přijatelnému výsledku pro obě strany.

Druhým okruhem byla finanční a majetková vypořádání, které vedlo ČSR se SSSR. Sověští představitelé odmítali provádět jakékoli finanční vyrovnání za vystěhovalce a tento stav velmi komplikoval dosavadní přiměřenou spolupráci s naším východním sousedem. Navíc se řešil také dosavadní finanční dluh Zakarpatské Ukrajiny v rámci Československa.

¹²⁵ Zprávu Evžena Růžičky potvrdil dopis velvyslance Horáka z března 1946 určený MZV. Archiv MZV. I/1-I/2, 1945-1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

Neméně důležitou částí agendy československých diplomatů byly úkoly spojené s reemigrací volyňských Čechů do ČSR.¹²⁶ Problém se z velké části týkal těch volyňských Čechů, kteří sloužili v československé armádě v SSSR a během vojenských operací se dostali do Československa a rozhodli se zde zůstat. Žádosti poté podávaly ženy, aby se mohly vystěhovat do ČSR za svými manžely.

Obtížným úkolem pro naše zastoupení byli také repatriace československých státních příslušníků ze Sovětského svazu do vlasti. Jednalo se mnohdy o československé občany, kteří žili mimo svoji vlast velkou řadu let a projevíli přání vrátit se z nejrůznějších důvodů. SSSR neměl přirozeně žádný zájem o stěhování práceschopných obyvatel ze země.

Ještě obtížnější bylo získávat souhlas od sovětských úřadů k vystěhování sovětských státních příslušníků (většinou žen), kteří se oženili nebo provdali za české státní příslušníky. Diplomaté byli svědky drastických situací trhání rodin, kde jeden člen rodiny (Čech, Češka) odjížděl nebo byl nucen odjet do vlasti a druhý člen (v mnoha případech s dětmi) byl přinucen zůstat. Bohužel sovětský přístup k těmto případům byl postaven na principu „vlast je na prvním místě, rodina až na druhém“. Repatriace byly ale také prováděny v Československu. Sovětské bezpečnostní složky ve spolupráci s československými policejními jednotkami násilně shromažďovaly a odvážely sovětské občany zpátky do SSSR. Případy dobrovolného odchodu jsem nezjistil.¹²⁷

Velvyslanectví muselo a bylo povinno také řešit případy odvláčených československých občanů, kteří se dostali do Sovětského svazu až po ukončení druhé světové války v Evropě v květnu 1945. Sovětská NKVD a další bezpečnostní síly v Československu a převážně na Slovensku a Zakarpatské Ukrajině naprosto svévolně odvlékaly československé občany do Sovětského svazu a nutily je tvrdě pracovat v dolech, továrnách a dalších, pro SSSR potřebných a důležitých místech.¹²⁸ Zvláště na Slovensku byla situace velmi napjatá. Svévolný postup sovětských velitelů a bezpečnostních složek vyvolával veřejný odpor a neustávající stížnosti. Byli odvlékáni občané bez rozdílu národnosti, častokrát pouze jen na základě udání, většinou ze spolupráce se Slovenským státem. Dle Jiřího Horáka byla agenda repatriací deportovaných československých civilních obyvatel prioritou velvyslanectví.¹²⁹

¹²⁶ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a československá diplomacie 1945–1953*, Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 45. ISBN 80-7277-315-1.

¹²⁷ BYSTROV, Vladimír. *Sovětská brutální svévole a československý ustrašený králíček*. Praha: Euroslavica, 2009, s. 12–15, 123–124, 158–161. ISBN 978-80-85494-85-3.

¹²⁸ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a československá diplomacie 1945–1953*, Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 36. ISBN 80-7277-315-1.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 35.

Bohužel pozice Československa byla při těchto jednáních velmi slabá, dána zařazením do sféry vlivu Sovětského svazu a ovlivněna opatrností a submisivitou vůči SSSR.

Tato práce nemá za cíl poskytnout úplný přehled diplomatické aktivity velvyslanectví. Spíše se snaží zaměřit na podstatné body, které se týkají jejího charakteru a zaměření. Bohužel první čtyři poválečné roky zastupitelského úřadu jsou zpracovány (nebo uchovány) nejhůře, nesystematicky a v řadě případů nejsou materiály již dohledatelné buď z důvodů politických, nebo skartačních. Přes velké úsilí a nashromáždění velkého množství materiálu se mně podařilo rekonstruovat činnost zastupitelského úřadu jen částečně, více to nebylo možné.

Nejdůležitější osobou velvyslanectví je samozřejmě velvyslanec. Výčet jeho povinností byl velmi bohatý, od řízení úřadu, jeho zastupování navenek při jednání s jednotlivými složkami hostitelského státu až po vrcholnou reprezentaci státu při oficiálních a mezistátních setkáních rozličného rázu. V Sovětském svazu měl pověřený představitel státu pozici obtížnou, zvláště za nelehké situace doma, kde až do listopadu 1945 nebylo jisté, zda země nezůstane trvale pod vojenským dohledem sovětské armády. O setrvalém politickém vlivu nebylo třeba ani v nejmenším pochybovat.

V roce 1945 dr. Jiří Horák zaslal na ústředí MZV zprávy, které se vztahovaly k jeho diplomatické činnosti. První byla odeslána v listopadu 1945, druhá následovala o měsíc později a třetí v lednu 1946¹³⁰. Obsahovaly převážně přehled činnosti a pracovních aktivit velvyslance. Situace, kde představitelé Sovětského svazu projevovali nezvyklou politickou aktivitu a snahu o vměšování do suverénních záležitostí Československa nebo jejího zastupitelského úřadu, jsem zmapoval důkladněji.

Politické zprávy velvyslance Horáka pro MZV

Prvním úkolem nového československého velvyslance v Sovětském svazu Jiřího Horáka bylo předání pověřovacích listin po jeho příjezdu do Moskvy tak, jak je povinností všech představitelů zahraničních misí. Přijetí se uskutečnilo 22. října u komisaře zahraničních věcí V. M. Molotova. Molotov v rozhovoru oslavoval vítězství nad Německem a vůdce Sovětského svazu J. V. Stalina. Pověřovací listiny předal 23. října Horák F. G. Brovkovi, který zastupoval M. I. Kalinina. Brovko byl zástupcem předsedy prezidia Nejvyššího Sovětu SSSR a předseda Nejvyššího Sovětu Moldavské SSR. Přítomen byl také A. J. Vyšinský, zastupující lidový komisař pro zahraniční věci.¹³¹

¹³⁰ Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1.

¹³¹ Archiv MZV. OSO 1945–1992, karton č. 255, Jiří Horák.

Ze sovětských představitelů se Horák nejvíce setkával s Molotovem a hlavně Vyšinským, s kterým byla jednání velmi obtížná.

Molotov přijal velvyslance v prosinci 1945 a v lednu 1946. Z jednání mezi nimi vyplynulo, že sověští představitelé nebyli nakloněni pro opční právo jak volyňských Čechů, tak i dalších Čechů z jiných oblastí SSSR.

Horáka přijal Vyšinský třikrát. V říjnu vedli rozhovor na téma diktatury, která je SSSR vytýkána. Vyšinský řekl, že diktatura je již spojena s rozsáhlou demokracií. Dle jeho slov diktatura byla zapotřebí pro zlomení mocného vlivu carství a vojenských kruhů nepřátelských revoluci. O kolchozech prohlásil, že jsou nezbytné. Bez této formy hospodaření by nebylo možné „zásobovat armádu a SSSR by prohrál válku nebo by zvítězil po strašném strádání“.

Při dalším společném jednání ohledně repatriací a návratu volyňských Čechů do ČSR, které proběhlo v listopadu, Vyšinský poznamenal, že pro dané oblasti v SSSR, ve kterých doposud žijí a pracují, jsou důležití a potřební. Předznamenávalo to problémy s jejich vystěhováním, které Sovětský svaz běžně prováděl.

Vyšinský přijal dr. Jiřího Horáka k delšímu rozhovoru ještě v lednu 1946. Jednali spolu velmi dlouho. Pro dr. Horáka to bylo setkání obtížné, protože dostával obecné sliby a požadavky neustálých seznamů osob a dalších zpřesňujících informací ohledně repatriací. Podobných jednání a výsledků bylo v následujících letech mnoho.¹³²

Jiří Horák se účastnil jednání československé delegace se sovětskými vládními a hospodářskými představiteli. Do Moskvy přiletěla 30. listopadu československé delegace odborových svazů, kterou vedl ministr průmyslu Bohumil Laušman. Před jednáním se sovětskými politiky se na velvyslanectví konala porada, které se zúčastnil Laušman, odborový přednosta ing. Brůža, ministrův tajemník Dr. Hendl, ze zastupitelského úřadu velvyslanec Horák, zástupce velvyslance Jaroslav Hnízdo a legační rada Jiří Kašpárek. Vypracovali memorandum pro SSSR. Týkalo se obtíží, které musí překonávat náš průmysl, a naznačovalo opatření, které usnadní styk se Sovětským svazem. Lidový komisař Mikojan uspořádal pro československou delegaci 5. ledna recepci. Byl přítomen Laušman s celou delegací, Horák a Hnízdo. Za SSSR se účastnil generál V. J. Semičasnyj. Delegace se vrátila zpátky do ČSR v první polovině ledna.¹³³

Bodem jednání mezi oběma delegacemi se stal československý průmysl, který nestačil krýt domluvené dodávky do Sovětského svazu. Důvodem byl znárodněný a málo efektivní průmysl, rozkradené průmyslové závody ještě za pobytu sovětské armády, chybějící odborníci

¹³² Archiv MZV. *PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1. – politické zprávy velvyslance Horáka MZV č. 1., 2 a 3.*

¹³³ *Tamtéž, karton č. 1. – politická zpráva velvyslance Horáka MZV č. 3.*

a od války nízká efektivita továren. Opoždění dodávek vyvolávalo sovětské znepokojení, protože Československo do Sovětského svazu vyváželo velká strojní zařízení.¹³⁴

Horák se také věnoval ze své funkce sovětskému hospodářství. Všiml si kritiky nedostatků v SSSR, dále neschopnost části vedoucích hospodářských činitelů nebo vedoucích v továrnách a kolchozech. Zaujalo ho ale, což považoval za přednost, že se o každé nedbalosti, neschopnosti nebo nepořádku vedla diskuze nebo debata. Poukazoval, že výsledky těchto rozprav se hned oznamovaly redakcím novin, a tak sovětský tisk plnil své poslání. Oceňoval, že dopisovatelé těchto novin mají odbornou přípravu v odvětví, o kterém referovali.

Velvyslanec Horák se také stýkal s dalšími zahraničními diplomaty. Důležité bylo jeho setkání s velvyslancem USA Averellem Harrimanem. Ten jej informoval o problémech mezi SSSR a USA při „organizaci míru“. Překvapil Jiřího Horáka otázkou, zda Československo předalo Sovětskému svazu nějaké výrobní metody ohledně výroby zbraní včetně poskytnutí ocele z Poldi Kladno. Horák podal zápornou odpověď. Z tohoto rozhovoru byla patrná sondáž velvyslance Harrimana s cílem získat bližší informace o situaci v Československu, resp. východní Evropě. Větším problémem byly ovšem zmiňované předané výrobní metody zbraní Sovětskému svazu. Znamenalo to, že již v prvním poválečném roce se ČSR posouvala výrazněji do vlivu sovětské zóny. Nesmí se také zapomínat, že koncem roku došlo k dohodě mezi ČSR a SSSR o těžbě uranové rudy, která byla pro Československo krajně nevýhodná¹³⁵.

Jiří Horák kritizoval cizí diplomaty v Sovětském svazu za jejich názory o situaci v ČSR. Dle názorů těchto diplomatů se sovětská armáda živila na našem území ze zásob mezinárodní organizace UNRRA¹³⁶. Uvedl, že Spojené státy americké sice schvalovaly odsun Němců, ale měly technické připomínky k odsunu z důvodu velké bídy v Německu.

Horák se zevrubně zaobíral konferencí tří ministrů zahraničí, která proběhla v Moskvě ve dnech 16.–26. prosince 1945. Zhodnotil konferenci jako „družné setkání tří ministrů“. Skepse, která se objevila před začátkem jednání, dle Horáka nebyla na místě. Velvyslanci USA a Velké Británie Harriman a Kerr ujistili Horáka, že se o ČSR přímo vůbec nebude jednat. Prý se budou stanovovat zásady pro jednání o mír s dalšími státy. Oba politici pozitivně hovořili o prezidentu Benešovi.

¹³⁴ KAPLAN, Karel. Československo v poválečné Evropě, Praha: Karolinum, 2004, s. 319, 331–333. ISBN 80–246–0655–0.

¹³⁵ BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002, s. 595. ISBN 80–200–0971–X a Masarykův ústav a Archiv AV ČR. *Archiv Edvarda Beneše – Fond Edvard Beneš III, karton č. 44, Odsun Němců. Mezinárodní styky 1945–1948*.

¹³⁶ Správa Spojených národů pro hospodářskou pomoc a obnovu.

Povinnosti velvyslance také spočívaly v účasti na řadě recepcí a společenských akcí. Některé byly pouze reprezentativní, ale další naopak měly politický význam. Vojenskou přehlídku Sovětské armády 7. listopadu Horák popsal jako mimořádně velkou a byl z ní nadšen.

Přítomnost velvyslance na všeslovanském výboru 3. prosince byla reprezentativní. Hovořil rusky, česky a také několik vět pronesl srbochorvatsky. Velvyslanec poukázal na poměrně ostře formulovaný proslov proti bývalému jugoslávskému králi Petarovi II., který zazněl od náměstka národního komisaře zahraničních věcí SSSR Lozovského. Ten dále pronesl, že jsou ještě silné fašistické vlivy v Polsku i v Jugoslávii. Neurčitě, ale důrazně poznamenal, že se sice „některými místy“ kritizují demokracie v Jugoslávii, Bulharsku, ČSR a Polsku, ale naprosto bez důvodu. Dle Horáka bylo vhodné, když se před ruským publikem bude hovořit rusky. Zajímavou byla velvyslancova poznámka, která se týkala Velké Británie. Dle jeho slov je v zahraniční politice daleko sobečtější než SSSR (dokladoval to na otázce Habeše a snaze Velké Británie odříznout ji od moře).

Koncem roku se Horák zúčastnil večírku, který pořádal francouzský velvyslanec generál Catroux pro několik pozvaných členů diplomatických sborů. Koncem prosince se velvyslanec Horák setkal s místopředsedou Akademie věd SSSR V. P. Volginem. Výsledkem setkání byla dohoda o vyslání sovětských profesorů na československé univerzity.

Velvyslanectví pořádalo také oslavy a recepcce, byť drahotní poměry v SSSR a nevýhodný kurz koruny a rublu velkým akcím příliš nepřály. Na zastupitelském úřadě se konala 28. října velká recepcce k oslavě státního svátku. Akce se zúčastnilo přibližně 350 osob.

Během prosince proběhly další společenské akce. Velvyslanec uspořádal 12. prosince oběd pro vedoucího 4. oddělení pro Evropu Pavlova, velvyslance Rumunska a jugoslávského legačního radu. Dále Horák pozval 15. prosince na oběd velvyslance Nizozemí, ministra Velké Británie Robertse a legačního radu Francie.

Je nesnadné objektivně hodnotit zasílané Horákovy zprávy na MZV. Při tehdejší politické situaci, levicovém charakteru politické scény v ČSR, spojení se SSSR a jeho silném poválečném kreditu a mnichovskému syndromu nelze vynášet jednoznačné soudy. Do jaké míry v roce 1945 zastával Jiří Horák politické názory a postoje tak, jak je prezentoval, je obtížně zodpověditelné. Do Moskvy odcházel jako levicový prosovětský intelektuál. Z uvedeného vyplývá, že velvyslanec zastával oficiální linii poválečné spolupráce vítězných mocností. Pokud se ale objevují trhliny, straní Sovětskému svazu.

Druhou nejvýznamnější osobou v úřadě byl Jaroslav Hnízdo, který plnil řadu důležitých diplomatických úkolů. V květnu 1945 byl do příchodu Horáka přednostou úřadu, takže vykonával funkci hlavního představitele. Ve zmiňovaném měsíci se zdráhal podepsat úvěrovou dohodu se Sovětským svazem ve výši deseti miliónů rublů, o které již jednal státní tajemník ministra zahraničí Vlado Clementis se sovětským velvyslancem v Československu V. A. Zorinem. Hnízdo se odvolával na to, že nemá plnou moc k takovému úkonu. Jeho samozřejmé a správné jednání ale vyvolalo stížnost sovětské strany prostřednictvím Zorina, který ji předal Clementisovi. Československá vláda na svém zasedání projednala stížnost a zplnomocnila Hnízda k podepsání úvěrové smlouvy.¹³⁷

Komunikace mezi MZV a zastupitelským úřadem v Moskvě nebyla po této linii ideální a diplomaté v Moskvě se potýkali s řadou problémů. Ústředí se v mnoha případech nenamáhalo informovat zastupitelský úřad o některých jednáních, důležitých smlouvách a rozhodnutích, čímž přivádělo diplomaty do nepříjemných situací.

Jaroslav Hnízdo byl nucen v září 1945 zakročit u plukovníka Careva ohledně postupu trofejních¹³⁸ sovětských důstojníků v ČSR. Jejich nespokojenost, neústupnost a nevybíravé chování bylo značně problematické.¹³⁹

Jednání zastupitelského úřadu proti kořistění československého majetku v ČSR

Problémy se Sovětským svazem ohledně kořistění vojenského německého majetku, který byl v mnoha případech český a slovenský, nerozlišování zabírání českých podniků Německem během okupace, blokování účtů v českých bankách u nečesky znějících jmen a spoustu dalších těžkostí muselo také československé velvyslanectví v Moskvě řešit. Uvedu pár příkladů pro přehledný názor práce úřadu v prvním poválečném roce. Problémy ale

¹³⁷ Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 187, Rok 1950, *Jednání Dr. Clementise*.

¹³⁸ Trofejní sovětské důstojníky měli za úkol se svými jednotkami odvézt do Sovětského svazu vše, co bylo hodnotné a mělo jakoukoli cenu. Dle dohody ČSR-SSSR mělo platit, že veškerý německý majetek, veškeré výrobní podniky sloužící válečné výrobě a taktéž jakékoliv podniky prokazatelně vybudované za okupace Němci je možno považovat za válečnou kořist. Největší slabostí dohody ale bylo, že se jí sovětská strana nemínila řídit, což způsobovalo vážné hospodářské problémy a brzdilo poválečný rozjezd Československa. KAPLAN, Karel, ŠPIRITOVÁ Alexandra. *ČSR a SSSR 1945–1948*. Brno: Doplněk, 1997, s. 57. Dále o této problematice s.10–11, 26–28, 41–49, 68–70, 78, 80, 87, 119–120, 137–139 a 155–156. ISBN 80-85765-92-6.

¹³⁹ KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*, Praha: Karolinum, 2004, s. 309. ISBN 80-246-0655-0.

neskončily v roce 1945. Část nevyřešených úkolů se musela přesunout i do roku následujícího.

Záležitosti týkající se bezprostředního poválečného období vymezovala dohoda podepsaná před skončením druhé světové války 31. března 1945.¹⁴⁰ Byla určena k vzájemnému vyrovnání výdajů za udržování jednotek Rudé armády na území ČSR a československých jednotek na sovětském území a především definovala způsob použití válečné kořisti. Za sovětskou válečnou kořist byly považovány všechny podniky nebo části podniků vojenského významu na osvobozeném území, které byly vybudovány Němci v době okupace. Zatímco sovětská diplomacie projevila benevolentní chování při uplatnění definice válečné kořisti, vyloučila z ní např. jedinou továrnu na syntetický benzín v Záluží u Mostu a ponechala ji v ČSR, trofejní oddíly sovětské armády zabavovaly zařízení továren bez ohledu na jejich původ. Dalším problémem bylo vrácení plavidel československé dunajské flotily a železničních dopravních prostředků nacházejících se po válce v celé Evropě.¹⁴¹

V červenci oznámil velvyslanec po sérii jednání československé vládě, že Sovětský svaz sdělí svoje stanovisko ohledně nabízené ceny za Stalinovy závody.¹⁴² Původně nabízených 400 miliónů Kč se sovětským státníkům zdálo rozhodně málo.¹⁴³ Tento závod byl za války vybudován Německem, v roce 1943 byl uveden slavnostně do provozu za účasti německého ministra zbrojního průmyslu Alberta Speera. Po válce měla zájem československá vláda továrnu převzít do své správy, proto zahájila jednání se sovětskými představiteli, která byla nakonec úspěšná.

MZV předalo v listopadu 1945 memorandum velvyslanci Zorinovi v ČSR a Horákovi v Moskvě uložilo jeho předání sovětským představitelům. Týkalo se československého výkladu osobních majetků československých občanů německé národnosti v československých bankách,¹⁴⁴ které by neměly v žádném případě připadnout SSSR jako válečná kořist. Horák měl memorandum tlumočit v Moskvě z důvodu, že zde byla obava ze záměrné

¹⁴⁰ Archiv MZV. *TO-obyčejné (R-Š), 1945–1959, karton č. 25, Obchodní.*

¹⁴¹ BABKA, Lukáš; ROUBAL, Petr. *Akademický depozitář* [online]. 2009 [cit. 2011–04–07]. Československo-sovětské vztahy. Dostupné z WWW: <http://www.akademickyrepozitar.cz/Petr-Roubal/ceskoslovensko-sovetske-vztahy.pdf>, s. 23.

¹⁴² Oficiální název „Stalinovy závody“ byl přiznán až od 1. ledna 1946, ale již v roce 1945 se běžně používal. Původní název byl „Československá továrna na motorová paliva“, za války potom „Sudetenländische Treibstoff Werke AG“ (STW).

¹⁴³ KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*, Praha: Karolinum, 2004, s. 314. ISBN 80–246–0655–0.

¹⁴⁴ Archiv MZV. *TO-obyčejné (R-Š), 1945–1959, karton č. 32, Válečná kořist.*

dezinterpretace Zorinem. Dále se velvyslanectví obracelo na sovětské ministerstvo zahraničí s ústními i písemnými žádostmi o urychlené rozhodnutí v nevyřešených problémech.¹⁴⁵

Velvyslanectví se kromě otázek vlastnictví velkých výrobních celků jako byly továrny, banky, vily osobností, politiků apod., zabývalo i menšími objekty, které měly význam pro zahájení pravidelného provozu. Řešil se například problém vyklizení obsazeného kláštera Salesiánů v Pardubicích, ve kterém mělo být ubytováno sto sirotek po padlých bojovnících s Němci. Dále se jednalo např. o budovu školy, sirotčince a tělocvičny Sokola v Morkovicích, budovu obecné a měšťanské školy v Chýnově, sovětské vojenské nemocnice v Bratislavě, které způsobovaly obtížné ubytovací potíže ve městě, a celá řada problémů, kde Rudá armáda zabírala školy, nemocnice, hotely, úřadovny, sídla firem, byty apod.¹⁴⁶ Naštěstí největší problémy ustaly po odchodu Rudé armády z ČSR v listopadu 1945.

Repatriace a reemigrace

Jeden z největších palčivých problémů československého zastupitelského úřadu bylo řešení otázek repatriací a reemigrací, které se protáhly až do konce 40. let a nedá se tvrdit, že byly ukončeny s uspokojivým výsledkem.

První úspěšnou žádost o repatriaci československého občana podalo československé velvyslanectví Vyšinskému 19. května 1945. Druhá žádost byla podána v červnu 1945 a týkala se návrhu velvyslanectví na jmenování československých zástupců pro řešení repatriční otázky. Tato žádost byla již ale sovětskou stranou odmítnuta. V prvním případě se jednalo o repatriace z německých táborů, ale v druhém mělo jít o repatriace ze sovětských táborů.¹⁴⁷

Clementis instruoval v září 1945 chargé d'affaires Jaroslava Hnízda, aby intervenoval u Vyšinského ohledně propuštění československých občanů, kteří byli zajištěni NKVD a odvezeni z území ČSR. Vlado Clementis neustále urgoval úřad v Moskvě, aby urychlil propouštění deportovaných osob, kterých bylo cca 6 000. Ve zprávě úřad uvedl, že dokonce v seznamu nechal vybrat občany české a slovenské národnosti pro urychlení žádosti.¹⁴⁸

Českoslovenští diplomaté v ústředí i diplomaté v Moskvě se snažili opakovaně v druhé polovině roku 1945 při jednání se sovětskými místy držet principu, aby SSSR vyhotovil

¹⁴⁵ KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*, Praha: Karolinum, 2004, s. 327 a 328. ISBN 80–246–0655–0.

¹⁴⁶ Archiv MZV. *TO-obyčejné (R-Š), 1945–1959, karton č. 30, Rudá armáda.*

¹⁴⁷ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a československá diplomacie 1945–1953*, Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 36. ISBN 80–7277–315–1.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, s. 40.

seznamy deportovaných československých občanů. Naráželi ale na neochotu. SSSR vždy výslovně žádal o předložení seznamů reklamovaných zajištěných osob. Pouze na tomto základě hodlal vyjednávat. Nakonec sovětský postup převážil, což mělo nepříznivý následek na osudy deportovaných.¹⁴⁹

MZV žádalo velvyslanectví, aby po propuštění internovaných československých občanů (v polovině září 1945) provedlo soupis všech osob a pořídilo přesné seznamy. Další vývoj ale nevedl k podepsání dohody a k propuštění občanů. Velvyslanectví hlásilo do ústředí, že sovětské orgány (repatriační orgán a ministerstvo zahraničí) odmítaly vůbec učinit zásadní kroky v repatriaci zajatců, když československým orgánům nebyla známa jejich adresa v SSSR.¹⁵⁰

Clementis zaslal v listopadu 1945 Horákovi pokyn, aby v NKID, v Lidovém komisariátu zahraničních věcí, urgoval propuštění internovaných Čechů a Slováků včetně přestěhování volyňských Čechů do Československa.¹⁵¹

Váleční zajatci

Ožehavým problémem, s kterým se diplomaté museli potýkat, byla otázka válečných zajatců. Především se jednalo o zajatce ze slovenské armády, kteří z větší části zběhli k Rudé armádě a z menší byli zajati. Mezi válečné zajatce se řadili také ti z vojáků, kteří se s podplukovníkem Svobodou dostali do SSSR po porážce Polska a nevstoupili do československé vojenské jednotky. Dále se jednalo o jednotlivce, kteří byli drženi v sovětských táborech jako zajatí vojáci Wehrmachtu. Část z nich se do nich dostala až po osvobození ČSR Rudou armádou v letech 1944–1945. Níže je uveden přehled intervencí Horáka, Hnízda a Kašpárka u čelných představitelů Sovětského svazu.

Státní tajemník MZV Clementis telegraficky informoval v listopadu 1945 moskevský úřad, že se v SSSR nachází 800 zběhů ze slovenské armády, které Němci pochytili a poslali do Maďarska na práce a Rudou armádou byli odvezeni do SSSR. Úřad dostal pokyn pátrat po této skupině v lednu 1946. Horák předal NKID memorandum o měsíc později.¹⁵²

¹⁴⁹ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a československá diplomacie 1945–1953*, Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 43. ISBN 80-7277-315-1.

¹⁵⁰ *Tamtéž*, s. 44.

¹⁵¹ *Tamtéž*, s. 45.

¹⁵² *Tamtéž*, s. 61.

Velvyslanec intervenoval na NKID během celého roku 1945.¹⁵³ Ohledně válečných zajatců předal nótu v srpnu. Ti se stále nacházeli v táborech v Rumunsku a Maďarsku. O československých válečných zajatcích v Maďarsku informoval sovětské zástupce v září. V témže měsíci proběhla další intervence s použitím citace československo-sovětské smlouvy z května 1944.¹⁵⁴

Intervence Hnízda u Vyšinského proběhla v září 1945 na základě československo-sovětské smlouvy, ve věci deportovaných osob a válečných zajatců.

Dr. Kašpárek byl nucen provést během měsíců září až listopadu tři zákroky u vedoucího IV. evropského odboru Pavlova. Tématem rozhovoru byli váleční zajatci a zajištěné osoby v SSSR. U Vyšinského se přihlásil 12. listopadu s opětovným tématem válečných zajatců a zajištěných osob. Ze stejného důvodu navštívil 29. listopadu Pavlova, v prosinci pokračoval u Molotova, 8. prosince provedl zákrok u Vyšinského opět k záchraně zajištěných a válečných zajatců. Nakonec již koncem měsíce uskutečnil poslední dvě návštěvy u Pavlova a Molotova. Konečný výsledek všech návštěv byl ale mizivý, sovětští představitelé neměli zájem situaci řešit.

Jak je vidět z nastíněných intervencí, velvyslanectví skutečně dělalo vše pro vyřešení situace československých občanů. Mocenská převaha byla ale na straně Sovětského svazu, který určoval pravidla. SSSR nejevil velkou snahu o spolupráci, šance dosáhnout rychlého a uspokojivého řešení se postupně snižovala. Změna nastala až o tři roky později.

Telegram z MZV

Další úkol pražské centrály pro československý zastupitelský úřad v Moskvě obsahoval telegram z konce listopadu 1945. Velvyslanectví dostalo seznam oborů a témat k předání sovětským místům, pro která MZV žádalo studijní pobyt československých odborníků a expertů. Souviselo to také se vstřícným krokem vůči sovětským požadavkům při poskytování československého výrobního tajemství v kovoprůmyslu.¹⁵⁵ V kontextu poválečného vývoje a snaze o úzkou spolupráci se SSSR byly tyto kroky pochopitelné.

¹⁵³ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a československá diplomacie 1945–1953*, Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 65. ISBN 80-7277-315-1.

¹⁵⁴ Jednalo se o dohodu o právech sovětských vojsk v Československu, která vymezovala pravomoci Rudé armády a Sovětského svazu v místech válečných operací. Po jejím skončení měla vláda přejít do rukou zákonných československých orgánů. BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002, s. 292–293. ISBN 80-200-0971-X.

¹⁵⁵ KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*, Praha: Karolinum, 2004, s. 323. ISBN 80-246-0655-0.

Shrnutí

Události roku 1945 byly z hlediska zastupitelského úřadu důležité. Končilo jedno období a přicházela nová doba a noví lidé. Doba první republiky a její kontinuity, která byla narušená válkou, postupně odcházela.

Od března 1945, kdy se velvyslanec Zdeněk Fierlinger začal naplno věnovat politické dráze, ho musel ve funkci v úřadě zastoupit jeho zástupce Jaroslav Hnízdo, který byl zkušeným diplomatem s dlouholetou praxí. Absence řádného velvyslance se přesto protáhla na půl roku. Navíc v dubnu odjela z Moskvy část personálu včetně zastupitelského sboru, což nutně muselo zkomplikovat situaci úřadu a výkonu jeho činnosti.

Během válečných let se velvyslanectví potýkalo se značnými problémy se zkušenými šifréry. Úřad trpěl nedostatkem pisařek a dalšího personálu, který se po skončení války v Evropě ještě zvýšil. Existovala sice různá náhradní řešení, jako pomoc od vojenské mise generála Píky, ale pouze krátkodobě. Londýnská vláda si v průběhu války problém samozřejmě uvědomovala a snažila se jej alespoň částečně řešit. Vyslanec Hnízdo se po delší plavbě lodí dostal do Moskvy v lednu 1945, Emil Šulc (Scholze) se ujal své práce v dubnu 1945 a Vladimír Galabrin (Halabrin) přijel o měsíc později. Bohužel v případě kancelářských úředníků, smluvních pracovníků a dalšího personálu nebyla situace také dobrá.

Od osvobození ČSR dochází přece jenom k postupnému zlepšování. Jak jsem již uvedl, velvyslanectví se muselo zprvu vypořádat s odchodem části zaměstnanců a nutnými personálními změnami. Po prvotních zmatcích při návratu do vlasti a uklidnění situace začalo MZV řešit personální otázky na zahraničních úřadech, Moskvu nevyjímaje. Zde byl problém o to specifitější, protože dle kvalifikačních požadavků úřadu mohli být k službě přijímáni pouze fyzicky a psychicky zdatní diplomaté, kteří by lépe zvládli specifické podmínky města. Moskva byla známa velkými teplotními změnami. To spolu se soustavně znečištěným prostředím a nedostatečnou zelení snášeli o poznání lépe zdraví a odolní jedinci.

Situace se ale měnila pozvolna k lepšímu. Z diplomatického personálu se konečně objevily posily v podobě Václava Vaška, Jána Danka a Augustýna Tinka. V červenci přiletěl Jiří Kašpárek, díky kterému se ve spolupráci s Jaroslavem Hnízdem podařilo zvýšit úroveň kvality práce úřadu. V říjnu doplnili sestavu diplomatického zastoupení velvyslanec Jiří Horák s Josefem Boudyšem. Mimo Horáka, Hnízda a Kašpárka se sice nejednalo o osoby s vyšším diplomatickým zařazením, ale zase to byli mladí a do budoucna perspektivní lidé.

S ČTK a přidělenci jak vojenskými, obchodními, kulturními, filmovými a dalšími to MZV nemělo z hlediska kompetencí vůbec jednoduché. Od roku 1945 až do dubna 1947 se neustále vlekl spor o jejich pracovní zařazení, podřízenost, platové podmínky, způsob zasílání zpráv a jejich oznamování přednostovi zastupitelského úřadu. Dále se řešily platby za používání místností na velvyslanectvích, vyúčtování energií, topení a řada dalších položek. Ministerstvo zahraničního obchodu v čele s Hubertem Ripkou energicky prosazovalo svoje práva zasahovat do zahraničních věcí, ministerstvo informací s Václavem Kopeckým zase požadovalo zvyšování tarifních platů a ministerstvo národní obrany si přálo naopak nezávislé postavení svých zástupců.

V červenci se objevil na úřadě filmový referent Vladimír Vlček. Z vojenských přidělců odešel v květnu generál Heliodor Píka, tehdy ještě v čele prakticky nezávislé vojenské mise, a nahradil ho na velmi krátkou dobu od června do července generál Jindřich Bejl, kterého již v prosinci toho roku vystřídal plukovník Raimund Mrázek.

Z ostatních zaměstnanců došlo k posílení aparátu úřadu až od června 1945, kdy přiletěla Zuzana Pořanová, která pro nařčení z vlastního obohacování úřad také ještě ten rok opustila. V létě nastoupili dva zkušení a žádaní kancelářští úředníci Jaroslav Kabele a Josef Novotný. V září přicestovaly do Moskvy dvě ženy. Překladatelka Jaroslava Suchá se na zastupitelství dostala prakticky náhodou s československou obchodní delegací. Druhou ženou byla korespondentka Věra Pavlásková. Výčet kancelářských osob uzavírá Evžen Růžička jako správce budov a autoparku, který byl pro chod úřadu nezbytný. Dalšími osobami byli místní smluvní zaměstnanci a tvořili je z drtivé většiny sovětské občanské zaměstnání přes „Byrobin“ (Bjurobin). Tito zaměstnanci byli pro československý zastupitelský úřad finančně velmi drazí. Jejich mzdy, jejichž fixní výši určoval Byrobin, byly vysoké. Další nepříjemnosti způsoboval sovětský úřad, který posílal na velvyslanectví pouze prověřené osoby, které mohly podávat zprávy o jeho činnosti nebo být přímo zaměstnanci zpravodajských agentur. Archivní záznamy o tom, že se úřad nebo MZV tímto problémem zabýval a řešil jej, nebyly zjištěny.

Jak je vidět z přehledu, příchod posil nebyl příliš významný a přetrvával nedostatek jak na diplomatických, tak na dalších postech. Agenda úřadu neustále rostla, v porovnání s předválečným stavem došlo k velkému navýšení práce bez odpovídajícího počtu zaměstnanců. Stále důležitější agendou úřadu se stávala péče o československé delegace, kterých neustále přibývalo. Tomu však neodpovídaly přidělené finanční prostředky, a proto velvyslanectví muselo žádat, aby si delegace s sebou vozily nezbytnou finanční hotovost.

Pro hlavní představitele velvyslanectví dr. Horáka, Hnízda a Kašpárka v roce 1945 představovaly značné problémy finanční a majetkové vypořádání Československa

a Sovětského svazu s bývalou Zakarpatskou Ukrajinou, dále repatriace a reemigrace československých občanů, otázka volyňských Čechů a chování kořistních jednotek Rudé armády na československém území rozkrádající majetek občanů a československého státu. Největším problémem se stala otázka návratu násilně odvečených československých občanů do Sovětského svazu. Tato otázka se řešila ještě v 50. letech a definitivně nebyla nikdy úplně vyřešena. Českoslovenští diplomaté se také dostávali do situací, které většina z nich neznala. Tím byl způsob řešení žádostí, který byl nestále odsunován se stálými sliby a novými a novými požadavky na další skutečnosti, které pomůžou k vyřešení případů.

2.3 Stav velvyslanectví v roce 1946

V prvním poválečném roce 1945, kdy velvyslanectví procházelo hlubokou reorganizací a velkými personálními změnami, stejně jako i restrukturalizací dosavadní práce. Rok 1946 lze oproti tomu označit, a to i ve srovnání s léty následujícími, za nejkldnější a po stránce pracovní za nejhodnotnější.

Politická situace v Československu působila na úřadě jednak až s delším časovým zpožděním (a dlužno dodat, že se projevovala spíše zřídka), jednak velvyslanectví více zasahovala evropská politika. I přes různé obtíže ale nemůžu tvrdit, že by zprávy a telegramy z úřadu vykazovaly nějaké napětí a znepokojení.

Nebyl k tomu ostatně důvod. Sovětský svaz a Stalin neměli v roce 1946 zájem na eskalaci napětí.¹⁵⁶ Proto i sovětizace východní, střední a jižní Evropy probíhala velmi pomalu a hlavně opatrně. Na jaře 1946 dokonce Stalin brzdil jakékoli urychlování procesu a doporučoval prozatím různé koalice levicových a komunistických stran, které by šly do voleb.¹⁵⁷ Navrhoval spíše skryté formy boje včetně diskreditace protivníků, využití kolaborace s nacisty apod.¹⁵⁸ Jedním z cílů Stalina bylo nepřipustit společné hranice SSSR se státy, které by zůstaly kapitalistické. Prohlásil to v roce 1946 před britským žurnalistou A. Vertou. Řekl také, že je možná spolupráce dvou systémů vedle sebe – komunismu a kapitalismu. Za lepší pochopitelně považoval komunistické zřízení.¹⁵⁹

¹⁵⁶ BYSTROVA, Nina Jevgenijevna. *SSSR i formirovanje vojenno-blokovogo protivostojanija v Jevrope*. Moskva: Kuchkovo pole, 2005, s. 114–126. ISBN 978–5–901679–71–5.

¹⁵⁷ Stalin prohlásil, že možnost další světové války z obou znepřátelených stran je nemožná. *Tamtéž*, s. 119.

¹⁵⁸ BYSTROVA, Nina Jevgenijevna. *SSSR i formirovanje vojenno-blokovogo protivostojanija v Jevrope*. Moskva: Kuchkovo pole, 2005, s. 115. ISBN 978–5–901679–71–5.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 120.

Západní státy Velká Británie a Francie spolu se Spojenými státy americkými již v této době Československo prakticky odepsaly jako součást Stalinova impéria. Postoj USA byl chladný, spolu s pochybnou taktikou amerického velvyslance v ČSR Laurence Steinhardta, podle něhož blokování ekonomické a finanční pomoci mělo vést k hospodářským problémům a oslabení pozic KSČ v zemi. Velká Británie byla ve svých postojích vstřícnější, ale nebyla schopna mimo slovní podpory a příslibů obchodní spolupráce nic dalšího nabídnout. V případě Itálie ovšem západní demokracie vyvinuly nesrovnatelně vyšší aktivity.¹⁶⁰

2.3.1 Diplomaté a smluvní úředníci zařazení na diplomatickou listinu

Diplomaté

Rok 1946 byl významný rovněž z hlediska změn na diplomatických postech. Došlo k řadě odchodů a příchodů. Uspokojivější byla situace u kulturních, obchodních a vojenských přidělců než u kmenových diplomatů, kde přetrvával nedostatečný počet.

Velmi důležitou inovací bylo nové organizační členění velvyslanectví, které navrhl Jiří Horák v březnu 1946 generálnímu sekretáři MZV. Požadoval větší personální změny včetně přesného vymezení pracovních úkolů diplomatů, kancelářských úředníků a smluvních úředníků. Bohužel neuváděl všechny zaměstnance úřadu, takže jsem nemohl provést zpětnou analýzu nepřesných nebo chybějících údajů u některých úředníků a smluvních zaměstnanců.¹⁶¹ Ústředí zaslalo Horákovi odpověď, kde rozdělení agendy ponechávalo plně v jeho kompetenci a vyjádřilo svůj souhlas. Podrželo si však možnost rozhodnutí revidovat dle výsledků práce velvyslanectví.

Vzhledem k tomu, že v delším horizontu, až na změny u některých diplomatů, nedošlo k obměnám v zastupitelském úřadě, dá se tedy usuzovat, že personální otázky zůstaly plně v kompetenci jejího přednosty.

Na druhém nejvýznamnějším postě došlo v létě ke změně. Z Moskvy byl odvolán 14. července 1946 Jaroslav Hnízdo, který byl přeložen do MZV a na jeho místo se posunul Jiří Kašpárek. MZV podalo v srpnu žádost prezidentovi republiky, aby jako nový zástupce

¹⁶⁰ BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002, s. 644–655. ISBN 80–200–0971–X a DEJMEK, Jindřich. *1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem*. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 72–73.

¹⁶¹ Archiv MZV. *I/1- I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno*. Jedná se již o přepis (záznam) dopisu, který provedl Generální sekretariát MZV v zastoupení dr. Žourka.

velvyslanec mohl používat titul velvyslanecký rada – zplnomocněný ministr. V říjnu byla žádost odsouhlasena a potvrzena ministrem zahraničních věcí Janem Masarykem.¹⁶²

Dr. Ján Danko byl povolán na MZV v dubnu 1946. V Moskvě ukončil svoji činnost v diplomatické hodnosti ministerského komisaře. V rámci svých pracovních povinností se zabýval repatriacemi, přípravou materiálů pro jednání o otázkách repatriačních a opčních, otázkami státního občanství, notářskou agendou, juristickými a správními věcmi, pátráním po obětech a ochranou československých občanů. Velvyslanec Horák ho cenil jako dobrého, samostatného a praktického právníka. Vytýkal mu ale lehkomyšlnost a ve služebním styku nemístnou osobitost. Za pracovitost a schopnost od Horáka dostal chvalitebnou známku, za jazykové vybavení výbornou, za chování ve službě pouze dobrou, způsobilost na vedoucí místo byla ale jenom dostatečná a v chování mimo úřad včetně společenského chování se naprosto neosvědčil. Jeho další hodnocení je z příštího působení na velvyslanectví v Budapešti a tam je zase dle přednosty jazykově připraven podstatně hůře, ale společensky je naopak bezproblémový.¹⁶³

Další osobou, která opustila Moskvu ve stejnou dobu, byl Augustýn Tink. I jeho velvyslanec hodnotil ve více rovinách. Ocenil Tinkovu prvotřídní znalost jazyků, chování ve službě, píli, svědomitost a spolehlivost. Ve styku s cizími úřady byl taktéž hodnocen výtečně. Další výsledky byly ale horší. Odborné vzdělání a schopnosti byly ceněny ještě chvalitebně, úřední činnost byla pouze dobrá a chování mimo službu bylo špatné jako jeho způsobilost na vedoucí místo. Horák si ho vážil pro opravdový zájem o úřad a snaživost, ale zároveň viděl jeho nezkušenou a především slabou povahu, která podlehla cizímu vlivu. O co se jednalo, jsem nezjistil. V Tinkově pracovní náplni bylo poměrně hodně úkolů. Zpracovával tiskový a kulturní referát, sledoval deníky a jinou periodickou a neperiodickou literaturu. Dále informoval o programech kin, divadlech, koncertech, připravovaných přednáškách, výstavách. Zval kulturní osobnosti a navštěvoval různé instituce (např. Všeslovanský institut), zajišťoval literaturu, kulturní vyhlášky a zákony, styky s kulturními školami. Dále podával zprávu o sovětském tisku a také pro něj připravoval materiály. Nakonec měl ještě za povinnost rozšiřování propagačních materiálů, styky s kulturními referenty dalších zastupitelských úřadů včetně korespondentů a nakonec styky se sovětským Inturistem¹⁶⁴ a československými delegacemi.

¹⁶² Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 380, Jiří Kašpárek.*

¹⁶³ Archiv MZV. *I/1- I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

¹⁶⁴ Sovětská státní cestovní kancelář.

Třetí osobou, která odjela z velvyslanectví, byť pouze na osmnáct měsíců a zase se vrátila zpět, byl Václav Vaško. Jeden z diplomatů, který prožil velmi pohnutý život a o kterém bude pojednáno v jedné z dalších kapitol. Do ústředí byl přeložen k 1. dubnu 1946 v situaci, kdy byl v Moskvě velmi krátce ženatý s dívkou ruského původu Irinou Konstaninovou Jukovovou, dcerou Juliana Jukova, vedoucího oddělení divadla a kinematografie v sekretariátu Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu. Jukov byl původem Polák, který uprchl do SSSR, stal se komunistou a nomenklaturním kádrem. V roce 1938 byl v rámci Stalinových čistek zatčen, odsouzen a zastřelen.¹⁶⁵ Vaškova manželka byla navíc v jiném stavu, takže jeho odjezd, vynucený okolnostmi spojenými s nepravdivým obviněním jeho otce z protistátní činnosti, byl smutnou událostí. Vaško zajišťoval pasovou a vízovou agendu a pomáhal při repatriacích. Vyřizoval celní doporučení, víza, vedl pokladnu a zařizoval objednávky do divadel.¹⁶⁶ Vaškovy schopnosti, chápavost a výsledky práce byly chvalitebné, ruština prvotřídní, ostatní jazyky průměrné. Ostatní vlastnosti Horák ocenil jako vynikající. Pouze u způsobilosti na vedoucí místo byl vzhledem k Vaškovu mládí doporučen odklad.¹⁶⁷

Poslední osobou, která byla přeložena do ústředí MZV, byl Jan Martinek. Ten byl dokonce překládán několikrát, ale vzhledem k tomu, že stále nepřijeli nově jmenovaní diplomaté, musel v Moskvě zůstat až do konce listopadu. Martinkovy pracovní aktivity obsáhly oblasti od agendy konzulární, pasové, vízové, krajanské přes sociální péči, správu budov a inventáře až po styk s Byrobinem. Horák byl v závěrečném hodnocení k Martinkovi poměrně přísný. Zatímco jeho odborné schopnosti, ruštinu, způsobilost pro styk s cizími úřady a společenské chování hodnotil jako vynikající nebo velmi dobré, píli, svědomitost, spolehlivost a výsledky úřední činnosti pouze průměrně. Velvyslanec to přičítal dlouhému odloučení od vlasti a manželky. Martinek byl příliš přecitlivělý a ve vztahu k ostatním konfliktní. Svoji práci nezakončil tak, jak měl, a při odjezdu ji zanechal rozpracovanou. Po návratu do ústředí pracoval na vyšších správních pozicích jako odborový rada. Po Únoru 1948 podal žádost o vstup do KSČ. I přes vážné výhrady k jeho minulosti legionáře získal dvouletou kandidátskou lhůtu. Nakonec koncem roku 1949 byl funkce zproštěn a odeslán na dovolenou s čekatelným.¹⁶⁸

Po zmíněných odchodech uvedu přehled diplomatů a přidělců, kteří v roce 1946 posílili zastupitelský úřad. Bohužel někteří z nich způsobem, kde na ně část zaměstnanců

¹⁶⁵ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 94. ISBN 80-7192-389-3.

¹⁶⁶ Archiv MZV. I/1- I/2, 1945-1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

¹⁶⁷ Archiv MZV. OSO 1945-1992, karton č. 1145, Václav Vaško.

¹⁶⁸ Archiv MZV. OSO 1945-1992, karton č. 584, Jan Martinek.

nebude vzpomínat v dobrém. Týkalo se to osob, které v roce 1948 sehráli negativní roli při změnách na velvyslanectví.

První z těchto osob byl JUDr. Miloš Krno. Budoucí spisovatel, krátce vystudovaný právník, mladý člen komunistické strany. Jeho ruština a němčina byly perfektní, domluvil se dobře francouzsky, anglicky, maďarsky a dokonce i trochu chorvatsky. Do Moskvy přicestoval v červnu 1946 v pozici legačního tajemníka I. třídy. Přišel s renomé účastníka protifašistického odboje, kde byl členem ilegálního klubu vysokoškoláků, a aktivního bojovníka Slovenského národního povstání¹⁶⁹.

Druhou osobou, taktéž člen KSČ, byl Evžen Malý. 23. července 1946 přiletěl i s rodinou do Moskvy a hned následujícího dne se hlásil do služby. Nastoupil jako aktuárský adjunkt a pracoval v pozici kancelářského pomocníka. V listopadu byl povýšen do funkce aktuárského tajemníka a zařazen na diplomatickou listinu. Zajímavostí byla opět bytová situace, kdy měl přiletět o týden dříve, ale pro pořádání slavnosti a nedostatku pokojů musel být jeho nástup do úřadu posunut. Malý byl přijat do služeb MZV již v dubnu 1938, nebyl tedy začátečníkem. Z jeho služeb musel ale odejít po okupaci československých zemí Německem, aby se vrátil zpátky po skončení války v Evropě. Vzhledem k diplomatické službě otce se dal předpokládat Malého zájem o diplomacii, což se nakonec potvrdilo. Jazykové vybavení pro službu bylo na slušné úrovni. Ovládal ruštinu, srbochorvatštinu, němčinu a francouzštinu. Ruština byla u Malého po matce jeho druhým rodným jazykem, navíc příjezd do Moskvy byl tak trochu návratem, protože se v Rusku, resp. v Charkově na Ukrajině, narodil.¹⁷⁰

JUDr. Pavel Ľudevít Mičátek patřil spolu s Kašpárkem mezi nejschopnější diplomaty na moskevském velvyslanectví. Do služeb MZV byl přijat v červenci 1945. Před tímto datem pracoval necelých pět let jako právník v Národní bance Slovenského státu. Uměl francouzsky, anglicky, rusky a srbskochorvatsky. Nástupní praxi měl jako jeden z mála mladých diplomatů již za sebou z vyslanectví v Bělehradě, kde sloužil od listopadu 1945 do dubna 1946. Mičátek přišel v listopadu 1946 do zastupitelského úřadu v SSSR a začal pracovat ve funkci velvyslaneckého tajemníka I. stupně (v ústředí MZV byl vrchním ministerským komisařem). Dostal za úkol styk s MIDem, konzulární a právní agendu, ochranu a zájmy československých občanů a styk s anglosaskými zastupitelskými úřady.¹⁷¹

¹⁶⁹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 469, Miloš Krno.*

¹⁷⁰ *Tamtéž, karton č. 579, Evžen Malý.*

¹⁷¹ *Tamtéž, karton č. 608, Ľudevít Mičátek.*

Poslední osobou, která byla poslána na úřad, byl Miloslav Trubáček. Zmíním se o něm v dalších kapitolách, proto jsou informace stručnější. Nastoupil do Moskvy v říjnu 1946 v pozici legačního tajemníka II. stupně (velvyslanecský tajemník II. stupně). Před tímto datem pracoval na ústředí MZV v generálním sekretariátu a ještě předtím na ministerstvu financí. Pracovní pověření bylo rozsáhlé: od agendy konzulární a právní k vedení pokladny, k pátrání a intervenování ve věci československých občanů přes styky s Interturistem, k vedení pokladny, styky s cizími zastupitelskými úřady, péči o delegace a protokolární věci.¹⁷²

Tím je výčet diplomatů, kteří v tomto roce přišli nebo opustili velvyslanectví, konečný. U přidělců je z hlediska příchodů a odchodů z úřadu situace komplikovanější z důvodu podstatně horší dohledatelnosti a ověřitelnosti pramenů.

Přidělenci

U kulturních přidělců jsem nezjistil, zda filmový referent Vladimír Vlček zůstal na velvyslanectví, nebo z něho odešel. V dalších letech nejsou o něm nikde žádné záznamy. Je ale jisté, že v roce 1948 již v Moskvě nebyl. Musel tedy odejít v rozmezí let 1946–1947.

Další osobou, která byla odvolána do ústředí ministerstva informací, byla korespondentka ČTK Dagmar Steinová. Zůstala v Moskvě dva roky, což pro korespondenty ČTK nebyla zase tak krátká doba. Steinová po válce vstoupila do KSČ.¹⁷³ Do ústředí MZV se vrátil také její kolega Vlastimil Borek, protože v dalších letech již není v personálních spisech zastupitelského úřadu uváděn.

Dagmar Steinová a Vlastimil Borek byli známé osobnosti, o kterých uvedu některé další informace. Steinová byla výbornou překladatelkou, a jak sama uváděla, hovořila šesti jazyky. Po okupaci Československa Německem odjela do Velké Británie, kde začala studovat přírodní vědy na vysoké škole. Studium nedokončila, protože československá vláda jí nabídla v roce 1944 místo dopisovatelky na velvyslanectví v Moskvě. Po odjezdu ze Sovětského svazu v roce 1946 do Československa se stala členkou KSČ. Toužila po rovnosti a blahobytu, v jejím věku nic neobvyklého. Věnovat politice se ale nechtěla, pracovala jako novinářka ve Státním nakladatelském podniku (SPN). Věnovala se krásné literatuře, psala knihy a romány, překládala. Po roce 1968, kdy nesouhlasila se vstupem vojsk Varšavské smlouvy na

¹⁷² Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karta č. 1098, Miloslav Trubáček.*

¹⁷³ *Týdeník Rozhlas* [online]. Radioservis, 2007 [cit. 2011–04–07]. Titulní rozhovor. Dostupné z WWW: <http://www.radioservis-as.cz/archiv07/02_07/02titul.htm>.

československé území, byla nucena odejít ze SPN. U překládání a tlumočení mohla ale naštěstí zůstat.¹⁷⁴

Vlastimil Borek byl zkušeným a dlouholetým členem KSČ. V době před první světovou válkou patřil k aktivistům anarchokomunistického antiklerikálního a antimilitaristického hnutí, za což byl také vězněn. Po první světové válce byl jako člen sociálně národní strany šéfredaktorem Českého slova. Po založení KSČ působil v redakci Rudého práva. Druhou světovou válku prožil v emigraci v Moskvě, kde mimo svého pověření jako dopisovatele od roku 1942, pracoval ještě na překladech marxistických teoretiků, dějin Sovětského svazu, psal reportáže z fronty apod. Koncem roku 1947 se Borek díky tlaku KSČ stal přednostou II. politického odboru na ústředí MZV, který byl jeden z nejdůležitějších. V době únorového převratu v roce 1948 byl jmenován předsedou AV NF na MZV. Náměstkem ministra zahraničí se stal v roce 1949. Krátce po procesu s jeho nadřízeným ministrem Clementisem, který proběhl v listopadu 1952, umírá.¹⁷⁵

Ministerstvo informací posílalo do Moskvy spolehlivé zaměstnance, náležitě finančně motivované. Do Moskvy přiletěla v srpnu 1946 třetí osoba, která později sehrála negativní vliv na vývoj v úřadě stejně jako Miloš Krno a Evžen Malý. Byl jím Emil Štefan, korespondent ČTK. Po Únoru 1948 díky politickým změnám a jeho aktivitám došlo formálně na jeho zaměstnání na velvyslanectví. Od 1. března 1948 nastoupil jako smluvní odborový rada ve funkci velvyslaneckého rady do služeb MZV jako diplomat v moskevském úřadě. Jako korespondent ovládal dobře ruštinu, maďarštinu a částečně francouzštinu. Původním povoláním byl novinář a také redaktor Československého rozhlasu, kvalifikační předpoklady splňoval. Politicky byl sociálním demokratem, ale inklinoval ke komunismu. Po sjednocení sociálnědemokratické a komunistické strany na Slovensku v roce 1944 se stal členem KSS.¹⁷⁶

¹⁷⁴ *Týdeník Rozhlas* [online]. Radioservis, 2007 [cit. 2011-04-07]. Titulní rozhovor. Dostupné z WWW: http://www.radioservis-as.cz/archiv07/02_07/02titul.htm, dále STUDIO MEN AT WORK. *Nakladatelství G Plus G: Vzpomínání/Dagmar Steinová* [online]. 2006 [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: <http://www.gplusg.cz/?path=knihy/vzpominani>.

¹⁷⁵ MOLOTOV, Z. Anarchokomunismus: Unikátní fotografie z historie anarchistického dělnického hnutí a rozhovor s historikem Pavlem Koukalem. *Aka.anarchokomunismus* [online]. [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: <http://aka.anarchokomunismus.org/tisk.php?soubor=text000250.txt>, dále VYTOPIĽ, Jan. 1948: Likvidace samostatné zahraniční politiky. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. 2005-01-27 [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/ministri_a_ministerstvo_v_historii/unor_1948_n_a_mzv.html, dále BOREK Vlastimil: Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945. *Obec překladatelů* [online]. 1996 [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: http://www.obecprekladatelů.cz/_ftp/DUP/B/BorekVlastimil.htm, DEJMEK, Jindřich. 1/2010. *Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských elit stalinistickým režimem*. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 89 a *Lexikon české literatury, IV/1., díl S–T*. Praha: Academia, 2008, s. 273–274. ISBN 978–80–200–1572–3.

¹⁷⁶ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 991, Emil Štefan*.

Zastupitelský úřad byl v květnu 1946 posílen třemi kulturními přidělenci: Jarmilou Glazarovou, Ctiborem Štolovským a Martou Mackovou.

Jarmila Glazarová přicestovala do Moskvy na předpokládanou dobu dvou let. Tato známá komunistická československá spisovatelka byla plná ideálů, kterým bezvýhradně věřila. Hovořila vytríbenou češtinou, obdivovala ruskou kulturu, zbožňovala krásu ruské přírody, hrdinství obyvatel, milovala město Leningrad, o kterém napsala v roce 1950 stejnojmennou knihu. Každou volnou chvíli tam zajížděla. Václav Vaško o ní prohlásil, že zavírala oči před leccím, s čím se v Sovětském svazu setkala, a Leningrad byl pro ni místo úniku před sovětskou realitou.¹⁷⁷

Dalším přidělcem byl Ctibor Štolovský. Uměl velmi dobře rusky, francouzsky a částečně také německy. Později vystudoval školu marxismu-leninismu.¹⁷⁸

Poslední osobou z trojice přidělců byla Marta Macková, která je na úřadě zmiňována ještě v roce 1948, načež byla bez udání důvodu náhle odvolána. Macková byla zařazena jako pomocný kulturní přidělenec v pozici jako obě přicházející osoby, tj. aktuárský adjunkt.¹⁷⁹ Do zastupitelského úřadu kulturní referenty vysílalo buď ministerstvo školství a osvěty nebo ministerstvo informací. Zaměstnavatelem Mackové, Glazarové a Štolovského bylo ministerstvo informací.

Ministerstvo zahraničního obchodu poslalo do Moskvy své zástupce, obchodní přidělence až v druhé polovině roku 1946. Jako první přišel v říjnu Jaromír Lang, nastoupil jako smluvní úředník.¹⁸⁰ Druhou příchodí byla administrativní adjunkt Nina Zumrová. Nastoupila v prosinci a byla jmenována obchodním atašé.¹⁸¹ Na velvyslanectví pracovala jako korespondentka. Zumrová byla také členkou KSČ. Se Zumrovou měl přijet současně ještě Vladimír Rašín, ale z důvodů ubytovacích obtíží přijel až v dalším roce.

Obchodní přidělenci měli původně přiletět dříve, ale vzhledem k bytovým podmínkám musel být jejich příjezd na žádost velvyslance odložen o půl roku. Horák informoval MZV v dubnu 1946, že je sice k dispozici uvolněný byt po Dankovi a Tinkovi, ale potřebuje rekonstruovat. Sovětským orgánům podal žádost o přidělení náhradního bytu, ale neúspěšně. Sovětské úřady nebyly pohotové ani v případě, že o službu žádal cizí zastupitelský úřad.

Vojenští přidělenci prošli v roce 1946 změnami, které se dotkly všech postů. V Moskvě nastoupil koncem ledna podplukovník letectva Jan Klán. Ujal se místa zástupce

¹⁷⁷ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 114–115. ISBN 80–7192–389–3.

¹⁷⁸ Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

¹⁷⁹ Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině.

¹⁸⁰ *Tamtéž*.

¹⁸¹ *Tamtéž*.

velitele československé vojenské a letecké mise.¹⁸² Byl stíhacím pilotem od začátku druhé světové války. Bojoval ve Francii a Velké Británii a později byl odvelen na východní frontu. Zúčastnil se Slovenského národního povstání i osvobozovacích bojů v Československu. Působil na velitelských pozicích, po válce budoval 1. československou leteckou divizi.¹⁸³

Raimund Mrázek, který přišel do Moskvy v prosinci 1945, byl rozkazem generála Bočka odvolán v druhé polovině roku. Dostal rozkaz k návratu do Prahy nejpozději do 31. prosince 1946.¹⁸⁴ Úřad předal svému zástupci podplukovníku Klánovi. Plukovník Mrázek byl ještě v Moskvě v říjnu povýšen na brigádního generála.

Velká reorganizační změna proběhla 1. dubna. Nařídilo ji a provedlo ministerstvo národní obrany. K témuž dni byla v Moskvě zrušena československá vojenská mise a zároveň byl zřízen úřad vojenského a leteckého atašé. MZV bylo požádáno, aby do své kompetence v rámci moskevského velvyslanectví převzalo část agendy zrušené mise.¹⁸⁵

Ministerstvo národní obrany posílilo svoje zastoupení třemi důstojníky. Kapitán Štefan Mačo nastoupil v lednu. Dále koncem srpna přijel Jaroslava Zoubek, nový vedoucí kanceláře. Poslední povolanou osobou byl štábní rotmistr Jaroslav Šotola, který dostal za úkol pracovat jako účetní a správce skladu. Nastoupil do služby v polovině prosince 1946.¹⁸⁶

2.3.2 Kancelářští úředníci, smluvní pracovníci a další personál

V této skupině bylo v tomto roce podstatně méně změn než v roce předcházejícím. U některých osob ale chyběly další údaje, takže bylo mimořádně obtížné o nich zjistit alespoň základní informace. U smluvních pracovníků a ruských zaměstnanců je situace ještě horší, zde jsou záznamy naprosto neúplné, jmenné seznamy přeházené, příjmení nepřesná, některá dokonce uváděná pod jinými druhými jmény apod. Bohužel skartace, přesuny seznamů a následné, mnohdy nepochopitelně přerazované, jednotlivé složky způsobily velký zmatek, který pořádání seznamů osob na velvyslanectví zkomplikoval.

Na československé velvyslanectví nastoupila 15. července 1946 jako kancelářská pomocnice Anna Strnadová. Před datem nástupu pracovala na ministerstvu zahraničních věcí

¹⁸² Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině.*

¹⁸³ *Panzernet forum* [online]. 2009–09–06 [cit. 2011–04–20]. Jan Klán. Dostupné z WWW: <<http://www.panzernet.net/php/index.php?topic=3824.0>>.

¹⁸⁴ *Ministerstvo obrany ČR* [online]. 2010 [cit. 2011–04–08]. Brigádní generál Raimund Mrázek. Dostupné z WWW: <http://www.army.cz/mo/tisk/vojroz/2000_4/141.htm>.

¹⁸⁵ Jednalo se o výplatu invalidních, zaopatřovacích platů a podpor bývalým příslušníkům čs. zahraničního vojska nebo pozůstalých po nich včetně spisového materiálu. Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

¹⁸⁶ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině.*

od listopadu 1945 na stejné pracovní pozici. Do Moskvy byla poslána jako výtečná a spolehlivá pracovnice zvládající prvotřídně ruský a průměrně německý jazyk. Celkově, na rozdíl od chování některých diplomatů, byly kancelářské síly, zvláště potom ženy, velmi pracovité a obětavé. Strnadová velmi dobře zvládala psaní na psacím stroji a byla ceněna nejenom jako česká, ale také jako částečně ruská korespondentka.¹⁸⁷

Do Moskvy v listopadu nastoupil šifrář Josef Babec. Tento člověk byl vůbec jedním z nejlepších a nejpracovitějších lidí v úřadu. Poddůstojník předmnichovské armády z povolání, v roce 1939 působil měsíc ve vládním vojsku,¹⁸⁸ se účastnil se zahraničního odboje proti Německu. Stal se příslušníkem československé zahraniční armády. Byl vyznamenaný československým válečným křížem a medailí za zásluhy. Na MZV byl přijat v červnu 1946 s dobrým jazykovým vybavením. Uměl srbochorvatsky, německy a částečně anglicky. Jako radiotelegrafista byl výtečný. Na úřad nastoupil v hodnosti smluvního úředníka ve funkci aktuárského adjunkta.¹⁸⁹

U dalších osob nejsou sice doloženy přímé doklady o jejich působení v úřadě, ale z dalších dokumentů je zřejmé, že v roce 1946 na velvyslanectví pracovaly.

Jan Sehroder (někde byl uváděn také jako Schröder) pracoval pod vedením Jaroslava Kabeleho. Spravoval budovy, vedl inventáře a přidělové knihy pro zaměstnance úřadu.¹⁹⁰ Kabele měl být v listopadu povýšen a zařazen jako služebně starší na diplomatickou listinu, aby nebyl zvýhodněn oproti služebně mladšímu Evženu Malému. MZV bylo ale proti z důvodu, že by muselo povýšit mezi diplomaty všechny aktuárské síly.¹⁹¹

Bokova byla ruská korespondentka. Další údaje o ní bohužel nejsou k dispozici¹⁹² stejně jako o další české písarce Vyskočilové.¹⁹³

O místních smluvních silách v roce 1946 lze říct, že jsou sice známa některé jména, ale celkový přehled je pořád značně torzovitý. Bez dalších bližších informací je jejich hledání velmi ztížené. Uvedené smluvní síly navíc nemají zjistitelnou dataci svého přesného příchodu na velvyslanectví. Podle porovnávacích listin ale výsledek bádání dosvědčuje, že příchod smluvních sil probíhal nebo se uskutečnil v letních prázdninových měsících roku 1946.

¹⁸⁷ Archiv MZV. *OSO 1945–1992*, karton č. 921, Anna Strnadová.

¹⁸⁸ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954*, karton č. 216, 6615 – Jmenování a povýšení.

¹⁸⁹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992*, karton č. 11, Josef Babec.

¹⁹⁰ Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954*, ZÚ Moskva, nezpracováno.

¹⁹¹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992*, karton č. 579, Evžen Malý.

¹⁹² Vyjma jediného údaje ve zprávě, kterou zaslal Emil Štefan MZV v roce 1948, ve které Bokova byla vedena jako písarka. Archiv MZV. *GS-A 1945–1954*, karton č. 187, 151 – Čsl. ZÚ v cizině: diplomat. činnost čsl. ZÚ v cizině, referáty pro s. ministra a s. Borka 1946–1954.

¹⁹³ *Tamtéž*.

Josef Jelínek, místní smluvní síla, pracoval jako překladatel, S. A. Suprunovič jako řidič. Měl být ale v nejbližší době vyměněn za řidiče z Československa. Důvody, které k tomu představitele úřadu vedly, jsou ale neznámé. Další dva sovětské státní příslušníci zaměstnaní na zastupitelském úřadě byli topič Petrušina a domovnice Ziganovová.¹⁹⁴

2.3.3 Přehled diplomatické činnosti úřadu v roce 1946

Diplomatická činnost úřadu v roce 1946 byla bohatá. V předchozím roce jsem předložil nejdůležitější úkoly, kterými se velvyslanectví zabývalo a které byly neuralgickým bodem mezi ČSR a SSSR. Zatěžovaly vztahy mezi diplomaty. Pro československé zástupce v Moskvě bylo obtížné se dobrat přijatelného výsledku, pokud jej nechtěla řešit druhá strana.

Problematické vztahy zaznamenávali českoslovenští diplomaté ve vztahu k dalším zastupitelským úřadům, především potom k nejbližším sousedům – Polsku a Maďarsku, kde byly vztahy na bodu mrazu, a zlepšení bylo v nedohlednu. Ve vztahu k západním státům a Spojeným státům americkým se snažili českoslovenští zástupci v úřadě vystupovat korektně, ale museli konstatovat jejich rostoucí nedůvěru k Československu.

Přehled diplomatické činnosti zastupitelského úřadu v Moskvě začíná nejdůležitějšími zprávami a informacemi Jiřího Horáka pro ministerstvo zahraničních věcí.¹⁹⁵ Dále následují dvě zprávy Jiřího Kašpárka,¹⁹⁶ z nichž jedna má soukromou formu. Potom následuje přehled nejdůležitějších činností a úkolů, kterými se musel během roku zastupitelský úřad zabývat¹⁹⁷.

¹⁹⁴ Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 211, 637 – Reemigrace.

¹⁹⁵ Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – Depeše velvyslance Horáka, Depeše ze dne 31. prosince 1946, Politická zpráva MZV 7. ledna 1947, Depeše velvyslance Horáka 264/B/46, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – politická zpráva Jiřího Horáka č. 1, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – politická zpráva Jiřího Horáka č. 1, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – politická zpráva Jiřího Horáka č. 4, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – politická zpráva Jiřího Horáka č. 4, Čtvrtá politická zpráva z 20. února 1946, Zpráva II. odboru MZV ze 4. dubna 1946, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1, Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 187, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – zpráva II. odboru MZV, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – zpráva II. odboru MZV, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – zvláštní politická zpráva Jiřího Horáka č. 1, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – zvláštní politická zpráva Jiřího Horáka č. 1 a Zvláštní politická zpráva z 1. února 1946.

¹⁹⁶ Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině, Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 188, SSSR. Sýrie. Španělsko. 1945–1954, Polooficiální zpráva Jiřího Kašpárka MZV 27. srpna 1946 a Zpráva o hospodářském jednání za účasti dr. Jiřího Kašpárka, Politická zpráva Jiřího Kašpárka generálnímu sekretáři Heidrichovi ze dne 20. září 1946.

¹⁹⁷ Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno, Archiv MZV. GS -A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině, Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 82, Generální sekretariát ministra. 1945–1954, Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 182, Letecká doprava. 1945–1954, Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 187, Zpráva velvyslanectví SSSR, Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 188, SSSR. Sýrie. Španělsko. 1945–1954 a Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 211, 635 – Osidlování pohraničí Volynskými Čechy.

Jednání velvyslanectví se sovětskými diplomaty a úřady

Nejdůležitějším úkolem velvyslanectví v Moskvě byl styk se sovětskými úřady. Diplomaté se účastnili také důležitých jednání mezi československými ministry a sovětskými představiteli. Dr. Horák byl přítomen schůzce mezi Molotovem a ministrem zahraničního obchodu Ripkou.¹⁹⁸

Velvyslanec informoval Molotova o požadavcích ČSR ohledně teritoriálních změn vůči Německu a předal zápisy ohledně územních změn v Kladsku.

V případě Kladska a postupu dr. Horáka byla vidět snaha československé vlády získat toto území, byť od začátku bylo Československo ve velmi nevýhodné pozici. Jedině ráznější postup hned v květnu nebo červnu 1945 nebo větší tlak na Sovětský svaz při uzavírání nevýhodné „uranové“ smlouvy by možná mohl zajistit lepší pozice československé vlády k jednání.

Horák informoval státního tajemníka Dr. Clementise o jeho návštěvě u Vyšinského, která se uskutečnila koncem prosince. Vyšinský mu řekl, že Sovětský svaz věří v mír a nemožnost izolovat SSSR, který má sympatie ve světě. Poznamenal, že došlo k vyjasnění vztahů mezi velmocemi. Dále byl velmi spokojený se spoluprací s československou delegací, která stála na jednáních za Sovětským svazem, za což si „vysloužila“ kritiku od Spojených států. Nelze se proto divit, že Vyšinský vyjádřil spokojenost s jednáním československé delegace a jejím představitelem Masarykem.

Sovětští představitelé nebyli spokojeni s řešením poválečné situace na Slovensku. Podle Jiřího Horáka se vyjádřili nepříznivě k existenci Slovenského státu, kde pouze Slovenské národní povstání splnilo svůj účel. Očekávali ale, že Slovensko po válce provede očistu ve vlastních řadách. Bohužel se tak nestalo a v SSSR je výsledný stav brán nepříznivě. Horák poznamenal, že informace nemá z politických kruhů, ale z oblastí vědeckých, spisovatelských, žurnalistických apod. Zpráva byla postoupena na nejvyšší místa včetně předsedy SNR a předsednictva Sboru pověřenců na Slovensku a vyvolala velkou odezvu. Clementis v březnu 1946 nabádal vyřešit situaci ještě před mírovou konferencí, kde by Československo mohlo čelit obtížím plynoucím ze sovětských připomínek ke slovenskému přístupu při neřešení kolaborace představitelů a spolupracovníků bývalého Slovenského státu.

Vztahy s Maďarskem

¹⁹⁸ Horák při setkání Ripky s Molotovem znovu připomenul problém vystěhování volyňských Čechů, kteří dle jeho slov statečně bojovali v řadách čs. zahraniční armády. Bojovalo jich 12 000 a z tohoto počtu 5 000 padlo. VOLOKITIN, T. V. *Moskva i Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov*. Moskva: Sibirskij xronograf, 1997, s. 394.

Vztahy s Maďarskem nebyly ani po skončení druhé světové války příliš dobré. Snaha o vystěhování československých občanů maďarské národnosti určitě ke zlepšení vztahů nepřispěla. Velvyslanec se začátkem roku zmiňoval ve svých komentářích o maďarské propagandě ve věci vystěhovaných Maďarů z ČSR po skončení války. Poznamenal, že je nutné sledovat, jaké budou názory v USA, ve Velké Británii, ale především v SSSR, o kterém napsal, že je potřeba jeho rozhodnutí plně respektovat.

Dále dr. Horák poukazoval na chování Maďarska v letech 1918–1938 nejen ve vztahu k ČSR, ale například k Jugoslávii, SSSR i k Zakarpatské Ukrajině pro získávání spojenců pro svoje politické ambice. Zároveň upozornil na nebezpečí maďarské fašistické ideologie, povýšenost vůči ostatním národům a národnostem. Maďarský klerikalismus a kněžstvo dle jeho slov velmi oslabovalo a rozvracelo československou republiku.

Velvyslanec si nadřazeným stěžoval, že maďarské velvyslanectví vlastní lepší budovy, než které má k dispozici Československo. Tenhle příklad ukazoval, že Československo ani ve srovnání s poraženými státy nemělo v Sovětském svazu žádné privilegované postavení.

Velvyslanec Horák se intenzivně po celý rok zabýval odsunem Maďarů z ČSR. Informoval, že SSSR se postupně začne stavět záporně vůči odsunu maďarského obyvatelstva z ČSR. Uvedl, že „snad sovětská vláda chce dát přednost jinému řešení“, ale jakému, to se již blížeji nevyjádřil.

Vnitřní situace v Sovětském svazu

Ve zprávách zabývajících se situací v Sovětském svazu vyjadřoval velvyslanec své nadšení z příprav a voleb do Nejvyššího sovětu SSSR. Uchvátily ho letáky, propagace, schůze, diskuze, novinové články, přijetí kandidátů veřejností apod. Uvedl, že volby se konaly pod heslem „Společní kandidáti komunistů a bezpartijních“. Voleb do Svazového sovětu se dle Horáka zúčastnilo 99,18 procent voličů. Proti kandidátům hlasovalo 0,81 procent voličů. Voleb do Sovětu národů se zúčastnilo 99,16 procent a proti hlasovalo 0,81 procent. Pochvaloval si také organizaci agitačního aparátu. Velvyslanec ocenil také práci sovětské vlády v oblasti osvětové, vlastivědné a vzdělavatelné. Nakonec vyzdvihl Stalinovu řeč ve volbách.

Kultura a umění patřila také mezi Horákovy zájmy a také zde nešetřil kladným hodnocením. Napsal, že SSSR provádí umění pro široké masy lidí.

Je obtížné hodnotit Horákovy názory a hodnocení. Na jedné straně je známým zastáncem slovanské vzájemnosti a rusofil. Na straně druhé je vzdělaným člověkem,

demokratem a oddán Masarykovým a Benešovým ideálům. Nejpravděpodobnější variantou dle uskutečněného výzkumu bude pravda někde uprostřed. Je zapotřebí si uvědomit politickou situaci v ČSR, poválečné levicové naladění obyvatel a snahu již neopakovat předválečné pokoření Československa. Navíc od velvyslance se určitě neočekávaly vlastní kritické připomínky, ale že se bude pohybovat v daném rámci společenského jednání a vystupování.

Velvyslanec se zabýval také družstevním systémem v Sovětském svazu. Rada ministrů SSSR se v listopadu 1946 rozhodla rozšířit kooperativní obchod ve městech a vesnicích. Stát ukládal družstevním organizacím povinnost přidat k zásobování řadu potraviných a průmyslových tovarů. Vláda dovolila otevírat magazíny, stánky, obchody a organizovat pouliční prodej potravin a zboží za přikázané ceny. Tento systém neznamenal nic jiného než pokus zvýšit zásobování. Katastrofální situace přinutila stát k tomuto opatření, které mělo za cíl rozšířit do oběhu základní potraviny včetně dalšího nedostatkového zboží. Kladným efektem bylo, že se povolilo obchodování na trzích, což ovšem podpořilo černý trh.

Jiří Horák kritizoval také stav nedostatečné lékařské péče v SSSR. K té poznamenal, že i přes velké snahy a výsledky ve výrobě je dosud velký nedostatek zboží a léků všeho druhu a díky tomu jsou velmi vysoké ceny.

Další zastupitelské úřady

Úřad pečlivě vnímal a zaznamenával změny na dalších diplomatických zastoupeních. Získal informaci, že francouzský velvyslanec Catroux bude z místa pravděpodobně odvolán.¹⁹⁹ V Moskvě se také objevily zprávy, že Francie po konferenci tří ministrů zahraničí žádala vysvětlení, zda o mírových smlouvách budou rozhodovat jen velmoci nebo Spojené národy (Francie si přála Spojené národy). Francouzští diplomaté se také dotazovali, zda menším poraženým národům budou mírové podmínky ohlášeny, nebo nadiktovány.

Ohledně Velké Británie velvyslanectví uvedlo, že anglické žurnalistické kruhy konstatovaly odklon Anglie od spolupráce se SSSR. Velvyslanec toho velmi litoval.

Jiří Horák referoval o návštěvě bulharské delegace v Moskvě. Poznamenal, že Západ nepovažuje Bulharsko za demokratický stát, protože volby nebyly demokratické. Dle jeho vyjádření se opozice voleb nezúčastnila a odmítla poslat své zástupce do ministerstva i přes výzvu vlády. Situace v zemi je tak nevyjasněná.

¹⁹⁹ Nakonec zůstal v Moskvě až do roku 1948.

O Rumunsku se zmínil, že dosáhlo uznání vlády USA a Velké Británie až poté, co do ní vstoupily opoziční strany. Zaznamenal také menší zájem USA o politické dění v zemi.

Pracovní návštěvy a recepce velvyslance

Pracovní aktivity velvyslance (např. recepce, pracovní návštěvy a další) byly v roce 1946 bohaté. V lednu 1946 přijela do Moskvy delegace československé pravoslavné církve a požádala o přijetí do jurisdikce moskevského patriarchátu. Do této doby patřila do pravomoci srbského patriarchy. Za dané poválečné a politické situace v Evropě to byl od církevních představitelů předpokládaný krok.

Po pracovních návštěvách církevních zařízení uvedl Jiří Horák, že dochází ke zlepšení postavení církve v SSSR v poslední době, kdy se církev „staví do role pro stát“. Po válce na krátkou dobu došlo skutečně ke zlepšení přístupu státu k církvi. Jednalo se ale pouze o přechodný, taktický stav, který byl daný pouze celkovou poválečnou atmosférou, potřebou uvolnění stresu z války, dobou krátkodobé spolupráce se Západem a zaměřením sovětských vůdců na otázky zahraniční politiky Sovětského svazu. Velmi dobře si tohoto problému povšiml také Václav Vaško.²⁰⁰

Dr. Horák byl 26. ledna přítomen v Kinostudiu promítání filmu o Vsesokolském sletu v ČSR v roce 1938. Byl přítomen i šéf čtvrtého evropského oddělení A. S. Pavlov.

Dále se velvyslanec 27. ledna zúčastnil „kostumního večera (kostýmní večer)“, který uspořádal pro několik členů diplomatického sboru šéf umělecké dílny „Byrobino“ V. A. Alexandrov.

Horák se také v únoru 1946 účastnil akce, kterou u příležitosti 100. výročí narození Tadeusze Kosciuszka pořádaly společně Vseslovanský výbor a Svaz polských patriotů v SSSR. Velvyslanec ve své zprávě považoval za důležité zmínit, že polští účastníci hovořili na oslavě výlučně polsky a že jejich překlady byly překládány do ruštiny.

Pro přehled, jak vypadaly pracovní návštěvy a obědy dr. Horáka během prvních dvou měsíců roku 1946, uvádím zde jejich úplný seznam. Francouzského velvyslance a ředitele moskevského divadla Leninskij Komsomol pozval Jiří Horák 15. ledna na pracovní oběd. Další oběd uskutečnil československý velvyslanec tentokrát 18. ledna pro šéfa protokolu NKID F. F. Moločkova, paní Kennanovou (manželku chargé d'affaires George Kennana), dále paní Wilgressovou (manželku kanadského velvyslance) a legačního radu čínské republiky.

²⁰⁰ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 103–104 a 115–116. ISBN 80–7192–389–3.

Děkanozov, zástupce lidového komisaře zahraničních věcí SSSR, irácký ministr a vyslanec, vojenský atašé USA, předseda VOKS Kemenov a další byli pozváni 19. února také na oběd.

Československého velvyslance pozvali na návštěvu diplomatictí představitelé Jugoslávie, Polska, Rumunska, Řecka, dvakrát Francie, Lucemburska, třikrát Holandska, Norska, Švédska, USA, Kanady, Velké Británie, Nového Zélandu, dvakrát Číny, Mexika, Afganistanu a Turecka. Dále přednostu československého úřadu pozval spisovatel Simonov, šéf Byrobinu Alexandrov, prezident Akademie věd SSSR S. J. Vavilov a rektor Moskevské univerzity I. S. Galbin.

Bez upřesňujícího přesného data pozval Horák v uvedené oba měsíce na oběd ještě univerzitního profesora Mince s chotí. Jeho manželka dále pozvala na čaj nového vojenského atašé Velké Británie. Manželka velvyslance obdržela 17. ledna pozvání na čaj od manželky lidového komisaře zahraničních věcí Molotova.

Zprávy Jiřího Kašpárka

V létě 1946 vystřídal na postu zástupce velvyslance Jaroslava Hnízda legační rada JUDr. Jiří Kašpárek. Také on se účastnil řady jednání a audiencí u sovětských představitelů a byl autorem řady zpráv určených MZV.

Ve dnech 20.–26. července 1946 probíhala hospodářská jednání v Moskvě mezi československou vládní delegací a vládou SSSR. Těchto důležitých jednání se již Kašpárek zúčastnil.

Nově povýšený velvyslanecký rada Jiří Kašpárek kritizoval praxi v užívání diplomatických titulů cizích úřadů. Řada cizích kulturních a dalších přidělců se nechala povyšovat (zapisovat na diplomatickou listinu), aby se mohli dostat na sovětské akce, kde byla jinak účast nemožná. Kašpárek poukázal, že je potřeba situaci řešit bez újmy ostatních zaměstnanců velvyslanectví. Generální sekretář Heidrich²⁰¹ a dr. Dvouletý²⁰² vyjádřili souhlas se změnou a ukončením propojenosti platů a funkcí.

²⁰¹ Dekretem ministra zahraničí Jana Masaryka vznikl 11. října 1945 generální sekretariát. Jejím přednostou byl jmenován Arnošt Heidrich. Vznikla tak účinná politická protiváha proti státnímu tajemníkovi Vladovi Clementisovi na MZV. DEJMEK, Jindřich. *1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem.* Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 78–79.

²⁰² Ota Dvouletý pracoval v I. odboru (Prezídium) MZV a byl vedoucím útvaru I/1 (organizační a inspekční). *Tamtéž* nebo Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

Zhoršující se politické klima v Sovětském svazu ve druhé polovině roku 1946 neuniklo pozornosti úřadu. Kašpárek si povšiml kampaně za ideologickou čistotu a čistek v leningradských novinách a sovětské kinematografii.

V Sovětském svazu docházelo v tomto období k postupnému zvyšování cen a tím zhoršování již tak obtížných drahotných poměrů, o čemž Jiří Kašpárek referoval.

Zprávy Jiřího Kašpárka a Jiřího Horáka nevykazovaly zásadní rozdíly v hodnocení situace v SSSR mezi oběma nejvyššími představiteli úřadu.

Reemigrace a repatriace

Moskevské velvyslanectví, jak jsem již několikrát zdůraznil, řešilo otázky spojené s reemigrací a repatriací jako jeden ze svých hlavních úkolů po celé sledované období. Zpočátku, v roce 1945 nebo spíše v jeho první polovině, vypadala situace pro internované československé občany a žadatele o vystěhování nadějně, ale již v druhé polovině roku již nastaly problémy. Sovětští představitelé a úřady se začali chovat odmítavě, bagatelizovali počty československých občanů v SSSR a volyňským Čechům kladli překážky ve vystěhování.

Do Sovětského svazu se dostaly skupiny československých občanů různými způsoby. Během války se dostali do internace českoslovenští občané, vesměs vojáci do zajetí, odkud se velké části podařilo dostat do bojových jednotek. Tam měli reálnou naději, že v drtivé většině nebudou posláni zpět. Další skupina byla zajata Sovětskou armádou během války. Většinou se jednalo o československé občany slovenské národnosti, dále pak národnosti německé, maďarské a další. Poslední velká skupina byla do Sovětského svazu zavlčena až po válce z již osvobozeného Československa jednotkami NKVD.

Jiná situace byla u československých občanů, kteří v SSSR zůstali, našli si partnery a založili rodiny. Získali sovětské občanství a tím byl pro ně odchod dle sovětských zákonů nemožný. Problematické řešení bylo také u volyňských Čechů, kde ale sovětští představitelé připouštěli možnost vystěhování. Nejhorší situace byla, když si československého vojáka vzala sovětská žena. Nemohla opustit území Sovětského svazu, a když se jí to ještě v době válečných operací podařilo, po válce po ní na území ČSR pátralo NKVD s cílem přinutit ji k návratu.

Rok 1946 nezačal dobře. Horák se sešel s Molotovem hned 1. ledna 1946. Tématem rozhovoru bylo 5 000 zavlčených Čechů a Slováků do SSSR orgány NKVD. Sovětští představitelé tvrdili, že se jedná údajně o celkový počet 2 179 osob. Do SSSR bylo odvezeno

dle sovětských údajů pouze 1 360 osob. Po úmrtích, několika útěcích z táborů a dalších propuštěních zůstalo v SSSR údajně 516 osob, které by mohly být předány československým soudům za údajnou kolaboraci s nacisty. Horák ještě urgoval 800 zavlčených slovenských vojáků, kteří byli zajati koncem války v Maďarsku. SSSR vydal pokyn k jejich propuštění podle situace vlakového parku.²⁰³

Masaryk napsal důvěrný telegram Horákovi 6. ledna, ve kterém mu dal pokyn k urgenci sovětské odpovědi ve věci propuštění zatčených občanů a válečných zajatců české a slovenské národnosti. Horák odpověděl, že intervence u náměstka lidového komisaře zahraničních věcí Děkanozova²⁰⁴ nebyla úspěšná.²⁰⁵

Ještě v lednu psal dr. Horák na ústředí MZV o citovaném sovětském memorandu, které porušovalo dohodu mezi ČSR a SSSR a mělo snahu soudit československé občany v Sovětském svazu, přičemž českoslovenští napomahači hitlerovců a agenti Německa měli být souzeni výhradně československými soudy v Československu. Dále uvedl, že Sovětský svaz odmítá uznat stav československých občanů v SSSR pro jejich údajně vysoký počet.²⁰⁶

Vlado Clementis instruoval v únoru velvyslance, aby požadoval na NKID nové seznamy, které by byly konfrontovány s československými. Výsledek byl opět negativní.²⁰⁷

Horák v lednu a únoru opět bezvýsledně intervenoval u Děkanozova ohledně válečných zajatců, kteří byli internováni v maďarském městě Segedínu.²⁰⁸

Velvyslanectví SSSR v Praze oznámilo v únoru 1946 MZV rozhodnutí sovětských úřadů o bezúčelnosti projednávat žádosti o povolení vjezdu československých občanů za účelem návštěv svých příbuzných na Volyň a Zakarpatskou Ukrajinu. Současně sdělilo, že díky chystanému přesídlení volyňských Čechů do ČSR a možnosti opcí pro československé občanství, nutnost cestování na Ukrajinu odpadá. Upozornilo, že bude-li přesto ministerstvo na cestách trvat, vydá povolení pouze ve velmi nutných případech, a to pouze jednotlivým osobám. Sovětské velvyslanectví postoupí tyto žádosti úřadům v Moskvě jenom za předpokladu, že obdrží předem potřebná data včetně dat příbuzných žijících v SSSR.

Na tomto případě je vidět zřejmá snaha znemožňovat československým orgánům podílet se a jakýmkoli způsobem spolupracovat na přesídlování. SSSR původně naprosto

²⁰³ VOLOKITIN, T. V. *Moskva i Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov*. Moskva: Sibirskij xronograf, 1997, s. 370.

²⁰⁴ Vladimír Georgijevič Děkanozov (1898–1953) se stal v dubnu 1953 ministrem vnitra a komisařem státní bezpečnosti v Gruzii. Popraven v prosinci 1953 jako údajný příznivec Beriji pro obvinění z přípravy vlastizrady.

²⁰⁵ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha – Bratislava: Libri, 2006, s. 46. ISBN 80-7277-315-1.

²⁰⁶ *Tamtéž*, s. 50.

²⁰⁷ *Tamtéž*, s. 55.

²⁰⁸ *Tamtéž*, s. 65.

odmítal umožnit přestěhování. Těmito kroky sledoval cíl alespoň částečně zredukovat počty osob a zkomplikovat majetkové vyrovnání, které se také vleкло delší dobu (stejně jako v případě Zakarpatské Ukrajiny).

Dr. Horák pokračoval v intervencích ohledně zajatých československých občanů včetně žádostí o repatriace s neztenčenou intenzitou. 22. února podal nótu, kde žádal seznam propuštěných a vydání 513 zajatců. O tři dny později totéž opakoval u Pavlova.²⁰⁹

MZV žádalo začátkem března svého velvyslance o zprávu, jak postupuje repatriace československých občanů. V další zprávě z března Jan Masaryk telegraficky informoval Horáka, že MNO dostalo zprávu, že v Čopu bude předáno 5 000 československých občanů našim orgánům. Jako obvykle se jednalo o mylnou zprávu. SSSR tyto zprávy pouštěl účelově do oběhu.²¹⁰ Jiří Horák intervenoval 21. března 1946 u Vyšinského ve věci repatriace na již přejmenovaném MIDu (bývalý NKID). Poznamenal, že se „točí“ neustále v bludném kruhu a výsledek všech intervencí, jednání, žádostí a nót je bohužel v nedohlednu.²¹¹

V informaci JUDr. Antonína Bartoně z MZV z dubna 1946 bylo uvedeno, že dr. Horákovi bylo MIDem sděleno, že úředníci IV. evropské západní skupiny, až skončí práce pro zasedání Nejvyššího Sovětu SSSR, budou hned vypracovávat sovětské odpovědi ve věci reemigrace volyňských Čechů do ČSR. Celkem se uváděl počet zhruba 50 000 osob. Z tohoto počtu se účastnilo celých 12 000 vojáků vojenských akcí v rámci československého armádního sboru v Sovětském svazu a cca 5 000 z celkového počtu padlo nebo se stalo invalidních.

Zpráva je dalším dokladem úrovně sovětské komunikace, během které se neustále o něčem hovoří, ale výsledek zůstává trvale v nedohlednu. Podstatné ale je, že jakkoli se již počítalo s vystěhováním volyňských Čechů, tak SSSR i nadále popíral existenci větší skupiny Čechů a Slováků na svém území. Připouštěl maximálně výskyt jednotlivců.

Další rozpor u repatriací vyvolal květnový postup sovětské strany. MZV vydalo velvyslanci pokyn k prověření informace sovětského ataše v Praze Čičajeva. Údajně měl ze SSSR přijet transport s 1 500 československými občany. Sovětský svaz skutečně přivezl větší počet československých občanů bez předchozí konzultace s československými orgány a živelně je propustil na hranicích. Samozřejmě československou stranu zpráva pobouřila, protože v transportu mohlo být i velké množství kolaborantů a neproověřených osob včetně německých a maďarských osob, o které nebyl zájem. Horák později podal k celé kauze

²⁰⁹ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 65. ISBN 80-7277-315-1.

²¹⁰ *Tamtéž*, s. 69.

²¹¹ *Tamtéž*, s. 70.

vysvětlení. Údajně sovětská strana přivezla 2 500 osob.²¹² Velvyslanec vykonal v červenci intervenci u Vyšinského, který slíbil, že o dalších sovětských transportech bude československá strana dopředu informována.²¹³

Další jednání Horáka a Kašpárka se sovětským vedením byla opět marná. Horák urgoval v říjnu konečné vyřešení repatriací u Děkanozova, ovšem opět bez výsledku.²¹⁴ V létě roku 1946 rada Kašpárek po jednání s Pavlovem hlásil, že SSSR si stojí na svém tvrzení 513 zajištěných a odsouzených československých občanů na území Sovětského svazu. Při jeho námitkách byl opět požádán, ať předloží seznamy československých občanů, čímž končila veškerá argumentace.²¹⁵ Velmi komplikované jednání velvyslance proběhlo v listopadu s Děkanozovem. Horák totiž neměl k dispozici memorandum, které údajně Clementis předal Zorinovi k projednání předem. Nakonec se ale ukázalo, že Clementis jej předal pouze ústně a Děkanozov informaci popřel.

Poslední žádost byla předložena v prosinci. Velvyslanec požádal Molotova o řešení situace ohledně zavlčených občanů české a slovenské národnosti, kteří byli v Sovětském svazu zajati ve válce v uniformách německého wehrmachtu.²¹⁶

Při jednání o vydání Ferdinanda Čatloše (bývalý ministr obrany Slovenské republiky) a jeho skupiny bylo jednání naopak velmi rychlé. Znovu se prokázalo, že sověští představitelé jsou pružní v oblastech, o které mají zájem. Celé jednání a předání bylo vstřícné a Čatloš tak mohl stanout před československým soudem a zodpovídat se za své činy.²¹⁷

Naopak tam, kde nebyla motivace ze sovětské strany, a takových případů bylo podstatně více, mohlo přijít žádostí a urgencí z československé strany kolik chtělo, ale výsledek se nezměnil. SSSR se odmítal zabývat běžnými záležitostmi a jednáním nepřikládal zvláštní důležitost. Jedním z mnoha těchto případů bylo pátrání po křestním listu Jaroslavy Kavalcové, narozené v Mukačevě a přesídlené do ČSR. První žádost o vydání křestního listu byla zaslána moskevským úřadem 8. srpna 1946. Následovalo ještě šest urgencí ze strany velvyslanectví s negativním výsledkem. Poslední urgence byla zaslána dokonce 4. srpna 1948. Pochopitelně nelze adekvátně srovnávat případ Čatloše s křestním listem Kavalcové.

²¹² POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 76–79. ISBN 80–7277–315–1.

²¹³ *Tamtéž*, s. 80–81.

²¹⁴ *Tamtéž*, s. 82.

²¹⁵ *Tamtéž*, s. 83.

²¹⁶ VOLOKITIN, T. V. *Moskva i Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov*. Moskva: Sibirskij xronograf, 1997, s. 327. ISBN 5–87550–061–1.

²¹⁷ Jednání mezi ČSR a SSSR probíhala v době od listopadu 1946 do února 1947. Na sovětské poměry proběhla v neuvěřitelně krátkém časovém úseku. *Tamtéž*.

Bohužel ale druhých případů, se kterými se zastupitelský úřad denně setkával, bylo nesrovnatelně více.

Problém se slovenskými občany maďarské národnosti

Vztah k Maďarsku byl po druhé světové válce komplikovaný a vedený snahou vystěhovat československé občany maďarské národnosti a válečné přistěhovalce z Maďarska.

V březnu 1946 Clementis telegraficky instruoval úřad v Moskvě, aby zakročil na NKID ve věci urychleného osvobození ze sovětských zajateckých táborů těch Slováků z Maďarska, kteří se na základě dohody o výměně obyvatelstva hodlají přestěhovat do ČSR. Sovětská vláda zaujala stanovisko, že otázka zajatých maďarských příslušníků patří do sféry poválečných vztahů SSSR a Maďarska a ČSR není oprávněna jednat o této oblasti.²¹⁸ V souvislosti s tímto problémem velvyslanec Horák neustále tlačil SSSR, aby se zabýval problémem československých občanů, ale byl neúspěšný v získávání seznamů.

Generální sekretář MZV Arnošt Heidrich obdržel hlášení z Moskvy z konce dubna o společné demarši velvyslanců ČSR a Jugoslávie Horáka a Popoviče ohledně vystěhování Maďarů ze Slovenska a územních požadavků Jugoslávie ohledně Terstu a Istrie. Heidrich oznámil MZV, že Horák mu sdělil, že vystěhování Maďarů by nemusel být problém. Běžnou praxí diplomatických zástupců bylo, že se podávaly společné demarše pro posílení účinnosti žádostí a zesílení tlaku. Bohužel v případě SSSR a jejího velmocenského postavení ve střední Evropě se těmto snahám nedala přikládat přílišná váha. Přesto bylo zapotřebí podávat větší množství těchto demarší k vyvolání alespoň dalšího kola jednání.

Uranové naleziště v Československu

V období mezi dubnem až květnem 1946 zaslal Jiřímu Horákovi předseda vlády Zdeněk Fierlinger důležité sdělení. Prikázal, aby navštívil Molotova a předal mu jeho nabídku (včetně souhlasu prezidenta Beneše) ohledně výhradního využívání rudy v ČSR pro sovětský průmysl. V depeši zazníval sovětský tlak na československé představitele. Tato zpráva se dá charakterizovat nepříznivě jednak z hlediska podřízenosti vůči Sovětskému svazu a jednak chováním předsedy vlády. Dalším problémem byl text samotné depeše, kterým ČSR fakticky předávalo uranová naleziště ve prospěch SSSR za nejistý slib územních zisků do budoucna.

²¹⁸ VOLOKITIN, T. V. *Moskva i Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov*. Moskva: Sibirskij xronograf, 1997, s. 56. ISBN 5–87550–061–1.

Ministr zahraničí Jan Masaryk pronesl v období dubna a května v OSN projev ohledně mírového využívání československých rudných dolů Sovětským svazem, který nekonzultoval s vládou. V ČSR a SSSR tím ale způsobil negativní ohlas, protože již v té době bylo jasné, že se musí jednat především o vojenské využití. Uranových nalezišť bylo na světě velmi málo a v tvořícím se sovětském bloku pouze jediné, v Československu. Nemohlo být tedy pochyb o jeho zaměření. Velvyslanec Horák upozornil na negativní ohlas ministrova projevu v SSSR a podotkl, „že může dojít k ohrožení prestiže státu“.

Československé požadavky ohledně Kladska a dalších území

Na jaře 1946 probíhala řada jednání a pokusů Československa získat Kladsko a další území ve Slezsku. Velvyslanec se snažil na schůzkách se sovětskými představiteli vysvětlovat československé stanovisko a získat jejich podporu. Předseda vlády Fierlinger v květnu zaslal Horákovi zprávu, aby informoval sovětskou vládu o důvodech československého postupu ohledně Polska a nároků na území Kladska, Hlubčicka a Ratibořska.²¹⁹

Českoslovenští představitelé se v letech 1945–1947 mylně domnívali, že ČSR má u Sovětského svazu šanci zábořem získat některá území. Objevovaly se další fantastické myšlenky na získání Lužice a některých území ve Slezsku. Sovětský svaz odmítal řešit problém a doufal, že Československo a Polsko se dokážou domluvit mezi sebou. Po otevření problému československou vládou přesto nedošlo k vyřešení situace, spíše k vyhrocení vztahů mezi oběma zeměmi.

Problémy se zabaveným československým majetkem

I v roce 1946 pokračovaly československo-sovětské spory ohledně protiprávně zabaveného a odvezeného československého majetku včetně zabaveného nebo zapečetěného majetku bank a jejich zlatých rezerv.

Dr. Horák byl v lednu 1946 přijat Molotovem a jednal s ním o československém zboží, které sovětská armáda protiprávně zabrala a odvezla z ČSR. I přesto, že vše bylo řádně československou stranou zdokumentováno, Molotov jako obvykle požadoval přesná data a doklady, což byl ovšem problém, protože byl rozdíl mezi zbožím objednaným a ukradeným.²²⁰

²¹⁹ KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*, Praha: Karolinum, 2004, s. 21. ISBN 80–246–0655–0.

²²⁰ *Tamtéž*, 2004, s. 319.

Z obavy ohledně nepřesných, zavádějících a zkreslujících informací velvyslance Zorina v ČSR zaslalo MZV moskevskému velvyslanectví záznam jednání se sovětským velvyslancem a pokyn k jeho předání sovětským představitelům jako podklad pro případná jednání. Problém se týkal československých bank (zlato, peníze, obsah kufrů apod.). Horák navíc sdělil sovětským představitelům přání československé vlády, která chtěla vyřešit sporné body ve všech bankách najednou. SSSR se ale vůbec nezabýval československým právním výkladem. Nakonec došlo ke kompromisnímu jednání nebo spíše k blahovolnému přístupu ze strany SSSR.²²¹ Na žádost ministerstva financí dostal zastupitelský úřad další dva příkazy k zákrokům u sovětské vlády, na které nebyl vůbec brán zřetel. Dotýkal se osudu již zabaveného majetku sto třinácti peněžních ústavů. Výsledek urgencí byl opět bezvýsledný.²²²

Sovětská vláda si nárokovala vlastnictví mnoha budov v Československu a to v kontrastu se špatnou bytovou situací na československém moskevském zastupitelském úřadu. Během červencového jednání československé vládní delegace v Moskvě požadoval Sovětský svaz předání do jeho vlastnictví sedmnácti budov v Praze, dvou budov v Bratislavě a reprezentativní budovy v Karlových Varech. Československá delegace současně upozornila na malé prostory československého velvyslanectví v Moskvě.²²³ Tristní situace moskevského zastupitelství se zlepšila až s výstavbou nového sídla zastupitelského úřadu.

Další zprávy z velvyslanectví

Velkou zvláštností bylo, že velvyslanectví nemělo k dispozici československé mezivládní dohody a smlouvy, které pro svoji práci nezbytně potřebovalo. Mnohokrát muselo žádat o zaslání přesného textu dohod nebo smluv kurýrní cestou. Příkladem byla Horáková žádost z 28. ledna 1946 o zaslání přesného textu dohody z 8. května 1944 o poměru mezi československou správou a sovětským vrchním velitelem po vstupu sovětských vojsk na československé území. Tato situace velmi znesnadňovala pozice diplomatů při jednání se sovětskými protějšky, kteří byli v jednání velmi neústupní a často panovační.²²⁴

Po jednání velvyslance na MIDu v červnu 1946 došlo k vzájemné dohodě ohledně sovětské letecké dopravy do Prahy. Vždy jedno letadlo začalo létat do Prahy a zpět každý druhý nebo třetí den. Pilot získal oprávnění brát československou diplomatickou poštu dle

²²¹KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*, Praha: Karolinum, 2004, s. 331–332. ISBN 80–246–0655–0.

²²²*Tamtéž*, s. 333.

²²³*Tamtéž*, s. 336.

²²⁴POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 48. ISBN 80–7277–315–1.

potřeby, přičemž důvěrné věci se i nadále zasílali kurýrem. Problém s československou dopravou v SSSR byl staršího data. Jednání se vlekla, neboť SSSR nejevil zájem zavést československou civilní dopravu mezi oběma státy. Přitom v roce 1945 jednání s ostatními státy, vyjma SSSR, probíhala uspokojivě²²⁵.

Porada ministerstva zahraničních věcí a ministerstva informací

Porada zástupců ministerstev zahraničních věcí a ministerstva informací se uskutečnila 14. října v Praze. Jedním z projednávaných témat byly výkony zaměstnanců a přidělců moskevského velvyslanectví. Jarmila Glazarová byla chválena jako představitelka krásné literatury a příkladný pracovní vzor zastupitelského úřadu.

Porada řešila také otázku paritního zastoupení obou československých národů na diplomatických postech. V Moskvě bylo přitom poukazováno na zástupce kulturní sféry, kteří byli oba českého původu – Glazarová a Štolovský. Z porady proto vzešel návrh, aby Štolovský byl nahrazen diplomatem slovenské národnosti. Oba zmiňovaní kulturní přidělenci byli pracovníčně dobře hodnoceni, a to i velvyslancem dr. Horákem.

Diplomatické hodnosti s jejich nízkými služebními stupni omezovaly práci úřadu. Až na Horáka a Kašpárka měli na zastupitelském úřadě všichni diplomaté nízké diplomatické hodnosti, což vadilo při výkonu funkce zejména kulturním atašé. Glazarová a Štolovský si stěžovali, že Sověti je nezvou na oficiální podniky nebo na premiéry. Požádali proto o diplomatické tituly, což ale MZV odmítlo. I když právě v jejich případě by MZV možná ustoupilo, chtělo projednat záležitosti nejdříve s velvyslancem. Horák se však postavil proti. Nechtěl totiž připustit, aby v době jeho nebo Kašpárkově nepřítomnosti mohli úřad vést přidělenci, což by jim vyšší zařazení umožnilo. Přesto byla nakonec Glazarové a Štolovskému diplomatická hodnost udělena.²²⁶

Shrnutí

Rok 1946 se v mnohém odlišoval od roku předchozího. Dá se o něm hovořit jako o vůbec nejkldnější a pro zaměstnance úřadu nejšťastnější roku. Počet zaměstnanců se víceméně stabilizoval, i když hovořit o ideálním stavu skutečně nelze.

²²⁵ Záznam pro státního tajemníka Clementise ze 14. září 1945. Archiv MZV. GS -A 1945–1954, karton č. 82, 180 – Doprava, 181 – Doprava letecká: Zahájení letecké dopravy na linkách spojující Prahu s cizinou.

²²⁶ Archiv MZV. GS -A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině.

Co se týká diplomatů, byl podstatnou ztrátou odchod druhé nejdůležitější osoby velvyslanectví Jaroslava Hnízda do ústředí MZV v červenci roku 1946. Naštěstí pro úřad v Moskvě byl plně adekvátní náhradou Jiří Kašpárek.

Další citelnou ztrátou byl odchod Jána Danka, který i přes své charakterové vady byl vítanou pracovní posilou. Problémy způsobilo také odvolání Václava Vaška, byť dočasné, pro kterého byl odchod ze Sovětského svazu o to bolestnější, že se v Moskvě oženil a manželka byla v jiném stavu. V Československu jej navíc čekalo kárné řízení z doby jeho působení ve Slovenském národním povstání a dále značné politické obtíže jeho otce.

Novými osobami, a to velmi kvalitními, byli Ludevít Pavel Mičátek a Miloslav Trubáček. První z nich byl pro svoji kvalifikaci velkou posilou moskevského úřadu. Oba sice nastoupili až v druhé polovině roku, ale do činnosti a práce úřadu se zapojili dobře. Na velvyslanectví přišli také budoucí činitelé poúnorových čistek roku 1948. Byli to Miloš Krno, Evžen Malý a Emil Štefan, v té době korespondent ČTK.

Korespondentka ČTK Dagmar Steinová a její kolega Vlastimil Borek Moskvu opustili.

Ministerstvo informací povolalo do Moskvy přidělence Jarmilu Glazarovou, Martu Mackovou a Ctibora Štolovského. Z ministerstva obchodu přišla Nina Zumrová a Jaroslav Lang.

U vojenských přidělců proběhly také výrazné změny. Přijel kapitán Štefan Mačo. Dále nastoupil v Moskvě ve funkci velitele vojenské a letecké mise podplukovník letectva Jan Klán. Po krátké době to byla zase další změna na velitelském postu tohoto úřadu. Následovalo jmenování pro Jaroslava Zoubka, vedoucího kanceláře. Koncem roku přišel do úřadu štábní rotmistr Jaroslav Šotola. Velká reorganizační změna proběhla 1. dubna, kdy byla zrušena československá vojenská mise a zároveň byl zřízen úřad vojenského a leteckého atašé.

Z úředníků smluvních zaměstnanců posílil velvyslanectví Jan Sehroder (Schröder), velmi pečlivá a dobře jazykově vybavená Anna Strnadová (ruština a němčina), ruská písarka Bokova a zkušený šifrář Josef Babec. Josef Jelínek byl místní smluvní silou s pracovním zařazením jako překladatel. Zřízenecké práce obstarávali sovětští občané: řidič Suprunovič, topič Petrušina a domovnice Ziganovová.

Tím je výčet změn v úřadě vyčerpán. Stabilizujícím prvkem byla březnová úprava pracovních zařazení a povinností, které provedl velvyslanec poté, co se po příchodu do Moskvy ve svém úřadě zorientoval.

Diplomatické povinnosti na velvyslanectví byly stejně jako v předcházejícím roce náročné. Nevyřešené problémy s repatriacemi, reemigracemi, dále s možností opcí

volyňských Čechů komplikovaly a znesnadňovaly práci a povinnosti zastupitelského úřadu. Dále stávající konfliktní vztahy s Polskem a územně hraniční spory zvyšovaly napětí. Administrativu v Moskvě zatěžovaly problémy s vystěhováním československých občanů maďarské národnosti. Do toho všeho arogantní a vyhýbavé jednání sovětských úřadů a jejich vrcholných představitelů spolu s jejich nemístnými požadavky nepřálo konstruktivní a věcné práci.

Na pováženou byla komunikace s ústředím MZV ohledně smluv a vzájemných dohod mezi Československem a Sovětským svazem. Bohužel se zastupitelský úřad mnohokrát na jednání nemohl dostatečně připravit nebo se při jednání dostal do trapné a obtížné situace jenom díky nedostatečné znalosti mezistátně dojednaných smluv a dohod. Dodatečně nebo později již pro jistotu velvyslanectví vždy žádalo o kopie všech uzavíraných smluv mezi oběma státy.

2.4 Velvyslanectví v roce 1947

Rok 1947 nepřinesl na zastupitelském úřadě v Moskvě rozsáhlé personální změny, jako tomu bylo v letech 1945 a 1946. Přes narůstající pracovní agendu se podařilo kolektiv ustálit, úřadu vtisknout řád, rozdělit úkoly a povinnosti. Větší změny se dotkly jen přidělců, zejména vojenských, v menší míře pouze u kulturních a obchodních.

Vztahy mezi oběma státy prošly v roce 1947 předělem. Přesvědčení, že Sovětský svaz nebude zasahovat do vnitřních poměrů Československa, pomalu braly za své. Už symptomy z roku 1945 sice dávaly tušit, že vzájemné vztahy nebudou příliš snadné, ale demokraté přesto doufali, že ČSR si udrží svoji rovnovážnou pozici mezi Západem a Východem.²²⁷ Mimoto také věřili v demokratizaci SSSR. Edvard Beneš (a nejen on) podlehl klamu, že válka Sovětský svaz a jeho chování změnila a že tato země projde demokratickou evolucí.²²⁸

Českoslovenští demokratičtí vůdci se pokoušeli ve druhé polovině roku vyvážit sovětský vliv snahou o posílení tradičních vazeb se Západem. Bohužel ale naráželi na nezájem a odstup, který podvazoval jejich snahy o aktivní a účinný odpor proti sovětizaci země. Předseda národních socialistů a místopředseda vlády Petr Zenkl dokonce při návštěvě Paříže přivezl francouzskému prezidentovi Auriolovi osobní vzkaz Edvarda Beneše, aby se

²²⁷ Hubert Ripka, spolutvůrce koncepce mostu Východ–Západ prohlašoval, že je nutné se vyvarovat jakéhokoli kroku, který by byl namířený proti Sovětům. RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie*. Brno: Atlantis, s. 132. ISBN 80-7108-098-5.

²²⁸ VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sov. bloku*, Praha: Libri, 2000, s. 59–60. ISBN 80-85983-82-6. ISBN 80-85983-82-6.

Francie nevzdávala svého tradičního postavení ve střední Evropě. Bohužel zaneprázdněná Francie, zmítající se ve vnitřních problémech, snahou získat Porúří a nepoškodit si tak vztahy s Moskvou a navíc stojící před hrozbou válkou v Indočíně, neměla dostatek sil a politické vůle angažovat se v oblastech, které byly dříve její doménou.²²⁹

Výraznější změny v sovětské politice vůči Západu a USA nastávaly postupně. Přelom roku 1946/47 bylo období, kdy začalo docházet k větším a postupným negativním změnám ve vztazích mezi SSSR a západními státy v čele s USA.²³⁰ Společným symptomem bylo zvyšující se napětí, rychle klesající již tak nízká důvěra a omezená snaha řešit problémy.

Moskva se obávala vytvoření západního spojení států. Proto se zpočátku angažovala více v Číně, na Balkáně a v Malé Asii než na rychlé vyřešení mocenských poměrů ve střední a východní Evropě v její prospěch.²³¹ Formování sovětského mocenského bloku se začalo uskutečňovat až během roku 1947. Samotné slovo „blok“ nechtěli sovětští vůdci zpočátku moc používat, hlavně z propagandistických důvodů. Dle projevu Ždanova z 28. března 1948 chtěli nechat USA prvenství na „vynalezení tohoto slova“.²³² Výraznou sovětskou reakcí na změny v Evropě bylo ustavení Informačního byra (Informbyro) komunistických stran v září 1947. Přesun politiky SSSR od Německa jako hlavního protivníka k snaze o oslabení vlivu USA v Evropě a rozhodné odsouzení parlamentní cesty k socialismu na této politické schůzce předurčilo další vývoj v Evropě a Československu.²³³

2.4.1 Diplomaté a smluvní úředníci zařazení na diplomatickou listinu

Diplomaté

Pro diplomaty a smluvní úředníky byl tento rok z pohledu personálních změn rokem klidným a konsolidujícím. Vyjma opětovného příchodu Václava Vaška totiž nikdo nepřišel

²²⁹ DEJMEK, Jindřich. *1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem*. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 73.

²³⁰ BYSTROVA, Nina Jevgenijevna. *SSSR i formirovanje vojenno-blokovogo protivostojanija v Jevrope*. Moskva: Kuchkovo pole, 2005, s. 118. ISBN 978-5-901679-71-5. ISBN 978-5-901679-71-5.

²³¹ BYSTROVA, Nina Jevgenijevna. *SSSR i formirovanje vojenno-blokovogo protivostojanija v Jevrope*. Moskva: Kuchkovo pole, 2005, s. 123. ISBN 978-5-901679-71-5. ISBN 978-5-901679-71-5.

²³² *Tamtéž*, s. 160–164.

²³³ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945–1948*. 1. část. Praha: SPN, 1991, s. 75. ISBN 80-04-25699-6. ISBN 80-04-25699-6. Československo bylo sovětskými představiteli vnímáno jako „příliš spjaté se Západem“. SSSR byl znepokojen politickou situací v ČSR, vyústění situace jako např. ve Finsku bylo proto pro něj nepřijatelné. DEJMEK, Jindřich. *1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem*. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 74.

ani neodešel. Nebyl zaznamenán žádný problém, stížnost a ani žádost o přeložení. Z archivních záznamů a dochovaných rozhovorů se zaměstnanci velvyslanectví vyplývalo, že i v rámci politických vlivů prakticky až do třetí čtvrtiny roku 1947 se zastupitelský úřad mohl bez větších těžkostí věnovat své práci.

Václav Vaško byl opětovně přeložen do Moskvy v září 1947, kam nastoupil 1. října na místo smluvního úředníka.²³⁴ V tomto roce mohl začít jezdit do SSSR jako jeden z deseti pověřených kurýrů, kdy se za něj přimluvil dr. Kašpárek. Mohl tak navštěvovat svoji rodinu a malou dceru. Opětovně se ale na velvyslanectví dostal bezesporu díky dobrým kontaktům na MZV, protože platilo pravidlo, že zaměstnanec ministerstva nemohl působit v té zemi, z níž pocházela jeho manželka. Vaško se vrátil na úřad, který dobře znal ze svého dřívějšího moskevského působení referenta pro ruské věci, kde spolupracoval se sovětským velvyslanectvím a sovětským vojenským přidělcem ve věci víz a propustků.²³⁵

Přidělenci

U přidělců naopak proběhly rozsáhlé změny. Ministerstvo informací odvolalo v březnu 1947 kulturního ataše Ctibora Štolovského. Štolovský po návratu na ústředí MZV pracoval v kabinetu ministerstva jako úředník do dubna 1949 a poté se dal na uměleckou dráhu. Postupně přešel do nakladatelství Sfinx, rok pracoval jako vedoucí výtvarných ateliérů a poté se uplatnil jako malíř ilustrátor.²³⁶

Po jeho odjezdu z Moskvy proběhly na MZV debaty ohledně dalšího obsazení slovenským zástupcem. Slovenský nacionalismus byl v poválečných letech poněkud vypjatý a prosazoval paritu Čechů a Slováků bez ohledu na vzájemný poměr v počtu obyvatel.²³⁷ Do Moskvy byl poslán Martin Biehal, šestadvacetiletý, ženatý, jazykově nadaný posluchač Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Uměl anglicky, rusky, německy, částečně francouzsky a polsky. Biehal byl pověřen funkcí smluvního odborového úředníka při kulturním přidělení

²³⁴ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 1145, Václav Vaško.*

²³⁵ Pomohl mu jeho dobrý známý z dob Slovenského státu a SNP Miloš Ruppeldt. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 111–112. ISBN 80–7192–389–3 a DEJMEK, Jindřich. *1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem*. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 85.

²³⁶ *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–2006, Šte-Tich*. Ostrava: Chagall, 2006, s. 338. ISBN 80–86171–27–2 a Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

²³⁷ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-Slovenské vztahy 1945–1992*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2002, s. 12, 20, 85–86. ISBN 80–88880–02–5 a Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 120, 5753 – Pover. informaci: Zpráva o zařazení kulturních atašé 1947.*

a na velvyslanectví nastoupil až k 1. srpnu. Od ledna do srpna byl jmenován vedoucím kulturního odboru mezinárodního přípravného výboru světového festivalu mládeže.²³⁸

Ministerstvo zahraničního obchodu vyslalo na velvyslanectví korespondenta Vladimíra Rašína. Ten měl původně přijet s Ninou Zumrovou, ale dle požadavku MZV se jeho příjezd odsunul z roku 1946 na rok 1947. Příčinou byly stále stejné problémy s nedostatečnými ubytovací kapacitami, i když MZV uvádělo jiné důvody jako např. „vývoj agendy a potřeba dalších prostor“.²³⁹

U vojenských přidělců proběhli největší přesuny včetně snahy provést změnu i na velitelském místě. Po odvolání generála Raimunda Mrázka vojenskou misi sice převzal jeho zástupce podplukovník Klán, ovšem pouze provizorně. Již od června 1947 je určen novým vojenským a leteckým přidělcem při MZV brigádní generál Alexandr Fusek.²⁴⁰ Úřadu se však ujal až po půl roce. Zatím zůstal v Československu a misi vedl stále Jan Klán, za kterého se také již hledala náhrada.

Major letectva Slovák Karol Klusáček byl další vojenský pověřenec, který koncem roku posílil vojenské zastoupení. V září MNO požádalo MZV o vyžádání souhlasu sovětských úřadů k vyřízení povolení. Vzhledem k rychlosti vyřizování bylo MZV požádáno o co nejrychlejší postup. Navíc Klán měl převzít velitelský post v Československu a průtahy proto nebyly na místě. Klusáček byl slušně jazykově vybaven. Uměl rusky, německy a maďarsky, což byl pro vojenského přidělence dobrý předpoklad. Byl handicapovaný příslušností k slovenské armádě v letech 1939–1944, vykompenzoval to ale svou účastí ve Slovenském národním povstání a následným odchodem do SSSR.²⁴¹

Příkazem MNO byl v srpnu s oznámením MZV odvolán kapitán Štefan Mačo.²⁴² U štábního rotmistra Jaroslava Šotoly se s odvoláním čekalo až na příjezd generála Fuska.

Od ledna až do března 1947 probíhal mezi ministerstvy zahraničí a obrany konflikt, který byl vyřešen „uložením ad acta“. Pravděpodobně v říjnu 1946 došlo ke konfliktu mezi zaměstnanci velvyslanectví (není jisté, zda přímo s vyslancem dr. Kašpárkem) a československými důstojníky, kteří v Moskvě právě studovali sovětskou Vysokou válečnou školu dle uzavřené československo-sovětské smlouvy. Konflikt pravděpodobně vyvolali frekventanti školy. Příčinu se nepodařilo zjistit. Jisté je, že problém se řešil až na úrovni

²³⁸ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 41, Martin Biehal.*

²³⁹ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině.*

²⁴⁰ *Tamtéž.*

²⁴¹ *Tamtéž.*

²⁴² *Tamtéž.*

nejvyšších míst obou ministerstev.²⁴³ Frekventanti byli velmi neukáznění, mladí, rychle povýšení důstojníci.

2.4.2 Kancelářští úředníci, smluvní pracovníci a další personál

V kategorii kancelářských úředníků, smluvních pracovníků a dalšího personálu se odehrály jisté personální změny, ovšem v mnohem menší míře než v předcházejícím roce.

Jako latentní se ukazoval nedostatek pisařek a překladatelských sil, který se pro vysoké nároky na jazykové vybavení i specifika pracovních podmínek v Moskvě nepodařilo zacelit.

Jan Sehroder (Schröder) byl odvolán do ústředí, další informace o jeho životě jsou neznámé. Spolu s ním byla odvolána Věra Pavlásková. Do MZV byla přeložena v říjnu 1947.

Jedinou příchozí posilou byl Josef Sýkora.²⁴⁴ Do Moskvy přicestoval v říjnu 1947. Nastoupil na post pokladníka. Nové zařazení zvládl velmi dobře, protože před nástupem do služeb MZV (před rokem 1946) pracoval v Poštovní poukázkové ústředně, kde sbíral pracovní zkušenosti. Politicky byl vyhraněný jako člen komunistické strany.

Marta Macková byla převedena do stavu zaměstnanců MZV z ministerstva informací. Řešila se také žádost pisařky pro Jarmilu Glazarovou. Pro nedostatek vlastních kvalitních pisařek bylo MZV ale ochotno přijmout sílu pouze ze služeb ministerstva informací.²⁴⁵

2.4.3 Přehled diplomatické činnosti úřadu v roce 1947

Přehled diplomatické činnosti v roce 1947 má obdobnou formu jako rok předchozí. Jako první jsou uvedeny zprávy a depeše velvyslance dr. Horáka,²⁴⁶ následují zprávy dr. Kašpárka²⁴⁷ a úředníků úřadu.²⁴⁸ V druhé části přehledu následují nejdůležitější úkoly, kterými se velvyslanectví a její diplomaté zabývali.

²⁴³ Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

²⁴⁴ Josef Sýkora byl obviněn, že se v 50. a 60. letech dvakrát dopustil pohlavních deliktů na nezletilém děvčeti. V prvním případě dostal blokovou pokutu a v druhém případě bylo obvinění odloženo s odůvodněním pro špatný prospěch a nedůvěryhodnost nezletilé dívky a její rodiny. Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 939, Josef Sýkora.*

²⁴⁵ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině.*

²⁴⁶ Politická zpráva velvyslance Horáka MZV 7. února, Tajná depeše velvyslance Dr. Horáka MZV 17. března, Politická zpráva velvyslance Horáka MZV 28. srpna, Politická zpráva velvyslance Horáka MZV 1. září, Depeše velvyslance Horáka MZV 24. října, Depeše velvyslance MZV 21. prosince, a Periodická politická zpráva Jiřího Horáka za období od 1. října 1947 do 1. února 1948. Archiv MZV. *PZ Moskva 1945 – 1948, karton č. 1.*

²⁴⁷ Politická práva chargé d'affaires Jiřího Kašpárka MZV 23. září a Politická práva Jiřího Kašpárka MZV 1. října 1947. Archiv MZV. *PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1.*

²⁴⁸ *Tamtéž.* Marshallův plán a aktivity velvyslanectví, zpráva velvyslanectví o přednášce generálního sekretáře Slovanského komitétu plukovníka Močalova ze dne 26. srpna a zpráva MZV velvyslanectví 17. října.

V roce 1947 byl dr. Horák přijímán k audienci opět nejvíce Vyšinským a Molotovem. U Vyšinského se mu nedařilo prosadit žádné konkrétní závěry pro internované československé občany.

Změnu zaznamenal velvyslanec při jednání s Molotovem v říjnu 1947. Molotov se častěji zmiňoval o možné válce, o které se začínalo stále více hovořit. Zároveň ale vyjadřoval přesvědčení Sovětského svazu, že k ní nedojde. Další obava sovětského státníka zazněla z jeho řeči, když s Horákem hodnotili listopadovou konferenci ministrů zahraničních věcí USA, Velké Británie a SSSR a možnou izolaci Sovětského svazu. Na těchto setkáních byl patrný pocit ohrožení Sovětského svazu. Sovětská obava nebyla v dějinách Ruska a SSSR nová a podvazovala postup sovětského vedení v řešení poválečných vztahů mezi Západem a Východem. Muselo se to ale odrazit v politické situaci střední Evropy a samozřejmě také v Československu a nutně snížit manévrovací prostor pro nekomunistické strany.

Kromě těchto mezinárodních politických problémů si stěžoval Jiří Horák před sovětskými představiteli na polský postup ve školských záležitostech v Kladsku, Hlučínku, Ratibořsku, Spiši a Oravě. Posledním bodem jejich diskuze bylo opět Maďarsko a těžkosti ve vzájemných vztazích, které se vlekly z předchozích let.

Ve vzájemných vztazích československo-sovětských byl velvyslanec velmi spokojený. Uvedl, že „dané období má význam nad jiné důležité“. Ocenil také přijetí a uznání odborných kvalit československých umělců v SSSR. Zájezd československé parlamentní delegace Národního shromáždění dopadl také ke všeobecné spokojenosti.

Sovětská zahraniční politika, zhoršování mezinárodní situace

Rok 1947 byl obdobím, kdy velvyslanec zaslal nejvíce zpráv o sovětské zahraniční politice. Největší objem z toho tvořily právě vztahy mezi bývalými spojenci, tj. mezi SSSR, USA a Velkou Británií (včetně dalších zpráv o Francii).

Marshallův plán byl sledován ve zprávách velmi podrobně. Od prvotního sovětského zájmu přes postupné upadání nadšení, začínající výhrady až po velkou kritiku včetně stanovisek a hodnocení sovětských deníků. Návštěvě československé vládní delegace v Moskvě s úvodníky a průběhem jednání byla věnována značná pozornost.

Horák si všiml britsko-sovětských rozporů, Stalinově osobní antipatii k Churchillovi, ale zároveň jeho snahu vztahy mezi oběma velmocemi ještě úplně nezničit. Ze zpráv

velvyslanec bylo vidět, že vztahy USA – SSSR jsou dle jeho hodnocení vnímány jako lepší. Problémem byl vztah západních velmocí a SSSR k politickému vývoji v Polsku, který zvyšoval vzájemné napětí. Vláda SSSR vinila z problémů polské prozápadní kruhy.

Komplikované a zhoršující se mezinárodní vztahy dokumentoval také rozsáhlý sovětský komentář díla „Marxistická kritika historie západní filozofie“, který byl napsán v Sovětském svazu. Sovětské deníky uveřejnily diskuzi, kterou se intenzivně zabývaly. Až čtyřicet osm řečníků vystoupilo a kritizovalo západní filozofii.

Přes neustálé problémy při setkáních s Vyšinským jej velvyslanec hájil jako představitele sovětské delegace na jednání v OSN. Dle jeho slov Vyšinský „vzbudil pozornost světové veřejnosti svým obsahem, mistrovstvím, satirickou vervou, humorem, logičností apod.“. Nicméně ze zprávy lze vyčíst ostré rozpory mezi velmocemi. Píše se již o dvou blocích a odporu angloamerického bloku proti návrhům SSSR a jeho spojenců.

Jiří Horák sledoval také konferenci Rady ministrů zahraničních věcí, která se konala po skončení zasedání OSN v Londýně. Pátá schůze těchto ministrů proběhla 25. září 1947. Horák psal o výtkách Molotova k tomu, že tři ministři se k něčemu vyjádří a domluví se a sovětský ministr je již tlačěn k něčemu, co již bylo dopředu domluveno. Dále uvedl, že SSSR považoval ujednání v Teheránu, Jaltě a Postupimi za konečné, kdežto západní velmoci pouze za přechodné, což vyvolávalo protesty Sovětského svazu. Ohledně Německa vypukly rozsáhlé spory (SSSR proti západním velmocím). Velvyslanec stál výhradně na sovětském stanovisku. V drtivé většině bodů nedošlo mezi velmocemi k vzájemné shodě. Další střety mezi nimi probíhaly ohledně reparací, dodávek zboží, výroby oceli a kontroly Porúří. SSSR se dle Horáka obával vytvoření západoněmeckého státu. Molotov prohlásil, že západní státy zahájily „frontální útok zejména proti reparačním požadavkům sovětským“.

Skutečný obraz velvyslancových názorů a postojů se dá obtížně sestavit. Zda skutečně věřil tomu, co psal, nebo se choval pragmaticky. K objasnění povahy a myšlenkových pochodů dr. Horáka bude zapotřebí seriózní studie.

V zahraniční politice se dále SSSR zaměřoval na dění ve Francii, Itálii, Řecku, Turecku a na vývoj v „nových demokraciích“ ve východní a jihovýchodní Evropě. Sovětští představitelé velmi nelibě nesli postupné odstraňování domácích komunistů z vlád Francie a Itálie. Tato situace také napomohla k rychlejšímu řešení politické situace v Československu a únorových událostí roku 1948. Horák zdůraznil rostoucí význam SSSR ve světové politice.

Důležitý význam pro vývoj v Československu měla porada zástupců devíti komunistických stran ve Varšavě koncem roku 1947. Jednalo se o delegace jugoslávskou, bulharskou, rumunskou, maďarskou, polskou, francouzskou, československou a italskou.

Přijeli také zástupci sovětské komunistické strany A. Ždanov a G. Malenkov. Velvyslanec uvedl, že schůze konstatovala rozdělení Evropy a vytvoření dvou bloků.²⁴⁹ Napsal také, že komunistické strany ve východní a střední Evropě likvidovaly nadvládu kapitalismu a vytvořily nový typ státu – tzv. lidovou republiku s vládou lidu. Vůdčí silou se stal blok pracujících vrstev v čele s dělnictvem. Na varšavské poradě dle dr. Horáka došli účastníci k přesvědčení, že hlavním cílem západních států a USA je expanzivní politika, která je zaměřená proti SSSR.

Zprávy velvyslanectví k vnitřní politice SSSR

Vnitřní politika SSSR byla velvyslanectvím pečlivě sledována. Horák vypracoval rozsáhlé memorandum o vývoji vnitřní politiky v SSSR od roku 1917 až po současnost. Popisoval říjnové oslavy, výročí revoluce, projevy, zasedání apod. Hodnotil situaci v sovětských republikách, rozvoj průmyslu, zemědělství a dalších oborech. Popsal situaci během války a po jejím ukončení. Zhodnotil vývoj dělnického hnutí za carské Rusi, vzdělanost a kulturu od roku 1917 až po dnešní dobu a úsilí sovětské vlády o zlepšení. Popsal sovětské pětileté plány, jejich předpokládané výsledky a plány do budoucna. Věnoval se politickému systému, volbám a volebním procedurám, kampani, výchovným aspektům voleb apod. Nakonec se zmínil o viditelných snahách o vymezení se vůči Západu. Horák vystihl nechuť k západní kultuře a umění, která byla zásadně odmítána.

Druhou část memoranda zaměřil na rozpočet Sovětského svazu a jeho pětiletý plán. U kolchozů uvedl, že jsou to „pilíře socialistického státu a měly hlavní zásluhu na vítězném dokončení války“. Vláda SSSR se rozhodla o rozšíření systému kooperativního obchodu ve městech a vesnicích. Stát uložil kooperativním organizacím povinnost přidat k zásobování nádavkem řadu potravinového a průmyslového zboží.

Ve třetí, kulturní části se velvyslanec, stejně jako Kašpárek, zmiňoval o kampani za ideologickou čistotu a provádění čistek v leningradských novinách a sovětské kinematografii. Ždanov kritizoval prózu Michaila Zoščenka a básně Anny Achmatovové.²⁵⁰ Je to jeden z příkladů postupného ukončování přechodné fáze uvolnění režimu způsobené druhou světovou válkou. Horák kampaň opatrně, ale kriticky zhodnotil jako neopodstatněnou.

²⁴⁹ Na této poradě Gottwald přislíbil skoncovat s parlamentním systémem v ČSR. DEJMEK, Jindřich. *1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem*. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 71.

²⁵⁰ BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002, s. 579. ISBN 80–200–0971–X.

Kontakty s cizími velvyslanectvími probíhaly běžnou diplomatickou cestou. Za zmínku stojí setkání, které se uskutečnilo v neděli 16. března na velvyslanectví USA. Horák se sešel s Georgesem Bidaultem, ministrem zahraničí Francie, a generálem Georgesem Catrouxem, velvyslancem Francie v SSSR, a krátce spolu pohovořili. Bidault hovořil ohledně odsunu Němců z ČSR, o vyslání pozorovatelů a o posílení československo-francouzských vztahů. Ohledně spojenecké československo-francouzské smlouvy vedl dr. Horák jednání jak s francouzskými, tak sovětskými diplomaty, ale uzavření se neustále protahovalo.²⁵¹

Britský velvyslanec Peterson podnikal protestní aktivity k probíhající měnové reformě v SSSR, která zasáhla výrazně také zastupitelské úřady, což bylo neobvyklé. Horák se odmítl připojit k Petersonovi pro obavu z politizování problému. MZV jeho postup schválilo. Jiří Horák přijal jugoslávského velvyslance Popoviče, který jej požádal, aby ho navštívil spolu s velvyslancem polským, rumunským a albánským. Na schůzce se domluvili, že se k britskému velvyslanci dostaví. Na britském velvyslanectví se 22. prosince sešel celý diplomatický sbor. Schůze odsouhlasila, že měnová reforma nesmí postihnout zastupitelské úřady. Když debata vrcholila, dr. Horák se přihlásil do diskuze a požadoval, aby schůze byla pokládána za soukromou (nesvolal ji doyen diplomatického sboru) a navrhl upustit od demarše. Doyen sboru, čínský velvyslanec, demarši nepokládal za účelnou. Přiklonila se k němu většina diplomatů. Vzhledem k tomu, že debata byla dlouhá, Horák navrhl její ukončení. K hlasování nedošlo a schůzka skončila bez rezoluce.

Návštěva jugoslávského velvyslance a Horákův projev byly pravděpodobně inspirovány pokyny ze strany sovětské vlády. Ta se obávala, že západní diplomaté zveřejní dokumenty o nákupu rublů na černém trhu a o šmelně mezi diplomaty z východní Evropy, a proto iniciovali na schůzce také účast velvyslanců Albánie a Maďarska. Horák se zachoval tak, jak po něm požadovalo MZV. Je patrný tlak ze strany SSSR, resp. dalších velvyslanců „lidových demokracií“ střední a východní Evropy.

Zprávy Jiřího Kašpárka

Dr. Jiří Kašpárek se ve svých zprávách zaměřoval především na sovětské noviny, časopisy a deníky. Z nich sestavoval nejdůležitější politické informace, které posílal na

²⁵¹ Smlouva nakonec po odchodu francouzských komunistických ministrů z vlády podepsána nebyla.

ústředí MZV. Neprováděl hodnocení, pouze parafrázoval. Velmi vyhraněný článek vůči USA byl napsán v sovětském časopise Literaturnaja gazeta v září 1947. Byl pod ním podepsán sovětský spisovatel Boris Gorbátov a týkal se prezidenta USA Harry Trumana. Článek vzbudil v diplomatických a zahraničně novinářských kruzích neobvyklý zájem jak svým obsahem, tak umístěním v ústředním listu Svazu sovětských spisovatelů. Znázorňoval posun ve vzájemných vztazích, k jakým došlo v poslední době. Ostře napadl prezidenta Trumana a americkou politiku. Velvyslanectví tento článek považovalo za tak důležitý, že pořídilo jeho plný překlad a zaslalo jej MZV.

Kritických pohledů sovětských novin na angloamerickou politiku v roce 1947, zvláště ve druhé polovině, přibývalo. Zprávy novinářů se stávaly čím dál tím víc tvrdší. Označily například britského ministra zahraničí Ernsta Bevina za zrádce dělníků a útočily na jeho zahraniční politiku. Nešetřili také syna W. Churchilla Randolpha. V zorném úhlu se také ocitl tehdy americký velvyslanec při OSN John Foster Dulles za jeho finanční kontakty a kuplířství. Obyvatelé Velké Británie a USA byli podle sovětského tisku utlačováni svými vládami, kapitalisty a vykořisťovateli.

Jiří Kašpárek také zaznamenal novinovou zprávu o veřejném posouzení knížky S. L. Rubinštejna s názvem „Základy všeobecné psychologie“, která byla pozitivně přijata. V SSSR se uskutečnila diskuze, kde zazněly požadavky na nutnost marxistického zpracování psychologie a prosazování stranickosti v sovětském intelektuálním životě. Nutný byl také dle zprávy boj sovětského národa za plné vítězství komunismu.

Marshallův plán a aktivity velvyslanectví

Marshallův plán byl pro hospodářskou obnovu Evropy velmi důležitým faktorem.²⁵² Byl ale bohužel také mezníkem, který svým způsobem zapříčinil definitivní rozdělení Evropy na dva nepřátelské bloky.²⁵³ Z tohoto důvodu jsem zařadil kapitolu, jež mapuje aktivity velvyslanectví, které vyvíjelo ohledně Marshallova plánu z pověření MZV velkou aktivitu.

Horák byl pozván na velvyslanectví USA, kde proběhla 17. března recepce na počest generála George Marshalla. Setkal se tam mimo jiné s francouzským ministrem Bidaultem.

²⁵² Kaplan, Karel. *Československo v letech 1945–1948*. 1. část. Praha: SPN, 1991, s. 83.

²⁵³ V důsledku Marshallova plánu a jeho odmítnutí došlo k omezení politického prostoru Československa a jeho definitivnímu připoutání k sovětskému bloku. Politika demokratických sil udržet ČSR mezi Východem a Západem tím vzala za své. DEJMEK, Jindřich. *1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem*. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 70–71.

Zastupitelský úřad zaslal 21. června zprávu MZV, že Sovětský svaz dosud nesdělil svoje stanovisko ohledně přijetí, nebo nepřijetí Marshallova plánu.

Další recepcce, která se týkala Marshallova plánu, proběhla 5. července na americkém velvyslanectví. Francouzi a Britové na ní předali pozvání k účasti dalším evropským státům. Jugoslávský velvyslanec přijetí plánu nevyloučil. Na recepci zaznělo francouzské „ano“ Ukrajině a Bělorusku. Československé velvyslanectví na recepci vyslalo dr. Horáka.

Horák se účastnil jednání (působil na něm také jako tlumočník) československé vládní delegace v Kremlu se Stalinem, které proběhlo 9. července.²⁵⁴ Vládní delegaci tvořil předseda československé vlády Gottwald, ministr zahraničí Masaryk a v zastoupení za nemocného ministra zahraničního obchodu Ripky ministr spravedlnosti Drtina. Dr. Kašpárek se účastnil přivítání delegace na letišti.²⁵⁵ Tou dobou dlela několik týdnů v Moskvě československá obchodní delegace v čele s vedoucím úředníkem ministerstva zahraničního obchodu JUDr. Prokopem Voskovcem. Odmítala se s ní setkat nejvyšší sovětská místa na ministerské úrovni, protože československé straně chyběla odpovídající osoba na stejné úrovni.

Po ukončení československo-sovětského jednání se do ČSR spolu s vládní delegací vrátil také velvyslanec Horák, tentokrát na léčení. Měl horečku a „růži“ na noze. Svoji účast tak dokončil s velkým sebezapřením.²⁵⁶

Velvyslanectví poslalo 10. července zprávu o zamítavém postoji československé delegace v Moskvě k účasti na konferenci. V navazující zprávě úřad odeslal 15. července informaci, ve které sovětsští představitelé prohlásili, že došlo k definitivnímu rozdělení Evropy.

Švédský velvyslanec Sohlman se dotázal Horáka 17. července na průběh jednání československé delegace v Moskvě ve spojitosti s odmítnutím Marshallova plánu. Úřad později ve stejné záležitosti zaregistroval vícero dotazů od dalších velvyslanectví.

Zpráva velvyslanectví o přednášce generálního sekretáře Slovanského komitétu plukovníka Močalova ze dne 26. srpna 1947

Zpráva úřadu hovořila o přednášce plk. Močalova, generálního sekretáře Slovanského komitétu, která proběhla 25. srpna. Močalov v ní napadl bývalou Malou dohodu jako imperialistický nástroj fašistických zemí – Francie a Velké Británie – pro vytvoření základny

²⁵⁴ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek II., Kniha 2.* Praha: Melantrich 1992, s. 333. ISBN 80–7023–114–9.

²⁵⁵ *Tamtéž*, s. 328.

²⁵⁶ *Tamtéž*, s. 340.

proti Bulharsku a Sovětskému svazu. Slovanský komitét byl pod přímým vedením Ústředního výboru Komunistické strany SSSR. Byla to neklamná známka o rostoucí změně politického klimatu. Úřad zasílal MZV množství podkladů, podle kterých si bylo možné udělat nezkreslený a přesný obraz o změnách v sovětské zahraniční politice.

Repatriace a reemigrace

V případě repatriací a reemigrací, stejně jako v předchozím roce, obtíže neustávaly, naopak spíše narůstaly. Sovětské úřady neměly zájem na řešení situace z více důvodů. Zaprvé nemohly připustit, že by se na jejich území nacházeli odvezení nebo zajatí občané spojeneckého státu a pokud snad ano, tak v žádném případě ne v tak velkém počtu. Kompromitovalo by to nebo přinejmenším poškozovalo zahraniční politiku Sovětského svazu, o což sovětské vedení nemělo pochopitelně zájem. Zadruhé odvezení a zajatí lidé sloužili v dolech a v továrnách a byli jako nejlevnější pracovní síla potřební pro sovětský průmysl.²⁵⁷ Zatřetí přednost dostávali občané větších států nebo států, kde tomu velela politická nutnost. Příkladem mohla být Francie nebo Itálie pro zastoupení komunistických stran ve vládách a snaha SSSR příliš neoslabit jejich postavení. V Sovětském svazu byl velký počet italských válečných zajatců včetně menšího počtu francouzských. V případě ČSR sovětské vedení nepocitovalo takovou nutnost. V Evropě nehrála významnější úlohu, a navíc se nacházela v sovětské zájmové zóně, kde Sověty v tomto směru nemusely brát zvláštní ohledy. K tomu se musí připočíst i prosovětské chování čelných československých politiků, kteří nevyužili tlaku domácího veřejného mínění ani pomoci mezinárodních organizací.

Smutnou kapitolou bylo vylučování občanů německé a maďarské národnosti z možnosti návratu do Československa. Přes válečné útrapy a příkoří, jichž se část dopustila na své vlasti, měli být řádně souzeni, ale ne zbaveni všech práv, a dále ostrakizováni v SSSR a čekat, jak se dále vyvine jejich situace. Pobyt v Sovětském svazu nebyl pro ně v žádném případě, stejně jako pro jejich české a slovenské spoluobčany, o nic jednodušší.

Intervence u sovětských představitelů v roce 1947 sice nabraly na intenzitě, ale s malým nebo neefektivním výsledkem. Pokud Sovětský svaz nechtěl problém řešit, nebylo síly, která by ho přiměla se seriózně a hlavně definitivně domluvit. Úředníci zastupitelského úřadu se navíc dostávali pod pracovní tlak svých nadřízených na MZV. Množily se též žádosti rodin internovaných osob. Ty neustále přibývaly s tím, jak se objevovaly stále nové zprávy

²⁵⁷ BYSTROV, Vladimír. *Sovětská brutální svévole a československý ustrašený králiček*. Praha: Euroslavica, 2009, s. 16, 176 a 191. ISBN 978-80-85494-85-3.

o dalších osobách. Bylo to způsobeno návratem části osob do vlasti a také zjišťováním dalších míst jejich internací v rozlehlých oblastech SSSR.

Velvyslanec se ve věci internovaných československých občanů sešel 29. prosince 1946 a 16. ledna 1947 s Vyšinským.²⁵⁸ Žádné záruky ovšem neobdržel. Proto si více sliboval od schůzky s Nikolajem Goluběvem, generálplukovníkem a zplnomocněncem vlády SSSR pro repatriace, která proběhla v lednu 1947. Projevoval ochotu, ale jeho možnosti zasahovat do chaotického systému se ukázaly jako velmi omezené a intervence bezvýsledné.²⁵⁹

V únoru 1947 ale Horák přesto hlásil do Prahy, že se s Goluběvem domluvili tak, že repatrianti budou soustředěni do tábora Luisdorf u Oděsy (bývalý německý tábor), kde budou prověřeni úředníkem československé ambasády, poté zařazeni do transportu a odvezeni do vlasti. Jednání naznačovala posun z důvodu fyzické vyčerpanosti zajatců a jejich nepotřebnosti v SSSR.²⁶⁰ Setkání obou politiků pokračovala v březnu a tématem bylo vyslání úředníků velvyslanectví do tábora Luisdorf. Hovořili o početních stavech československých občanů, kteří se stále nevrátili do vlasti. Goluběv československý údaj o počtu zadržovaných osob označil za přehnaný, pouze připustil, že se může jednat o jednotlivce.²⁶¹ Velvyslanec v dubnu kritizoval nařízení ministra vnitra, které odsunovalo transporty na nekonečně dlouhou dobu.²⁶²

Ve zprávě z poloviny května státní tajemník Clementis znovu přikázal Horákovi žádat o přijetí u Vyšinského a podat žádost o propuštění internovaných Slováků. Bylo to z důvodu návratu internovaných Němců a Slováků na Slovensko, které propustil SSSR bez vědomí československých úřadů. Jednalo se ale o kolaboranty a představitele nebo příznivce bývalého Slovenského státu, o jejichž návrat československá vláda neměla zájem. Clementis přikázal Horákovi, aby odmítal jejich repatriaci. Dále povolil přiměřeným způsobem se před sovětskými představiteli zmínit o zájmu projeveném Vatikánem a velvyslancem Catrouxem. Jednalo se o tiskovou kampaň, která probíhala ve slovenském tisku v Americe s cílem zesílit tlak na Sovětský svaz při propouštění zajatců.²⁶³ Telegramu Clementise předcházela informace Horáka do ústředí, ve které se zmínil o osudech Slováků v SSSR a akcích Vatikánu

²⁵⁸ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 95–96. ISBN 80–7277–315–1.

²⁵⁹ *Tamtéž*, s. 97.

²⁶⁰ *Tamtéž*, s. 99.

²⁶¹ *Tamtéž*, s. 103–106.

²⁶² *Tamtéž*, s. 108–109.

²⁶³ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 211, 637 – Reemigrace, přesídlení Čechů a Slováků z Bulharska, Jugoslávie, Polska, Rakouska, SSSR a ze států kapitalistických 1945–1949*.

a Francie na jejich záchranu. Velvyslanec nepokládal za vhodné zapojit do akce pro záchranu těchto osob mezinárodní hnutí, protože nechtěl dráždit Sovětský svaz.²⁶⁴

Jiří Horák v květnu navštívil Goluběva, aby projednal kroky kolem repatriací, a v témže měsíci opět navštívil Vyšinského.²⁶⁵ V reakci na zprávu, že SSSR propustí maďarské zajatce, dostal následující den pokyn od ministra Masaryka a vyslance Lípy z MZV, aby okamžitě intervenoval ve prospěch zajištěných a zajatých Čechů a Slováků.²⁶⁶

V druhé polovině června se velvyslanec sešel také s náměstkem ministra zahraničních věcí Jakovem Malikem, aby s ním projednal možnost uznání sňatků mezi československými a sovětskými občany. Sovětský svaz totiž prakticky uzavíráni manželství sovětských občanů s cizími státními příslušníky nedovoľoval. Sňatky byly SSSR uznávány pouze v případech, pokud byly uzavřeny na území Sovětského svazu. V tom případě ale sovětský občan včetně dětí nesměl opustit SSSR. V opačném případě sovětská místa nutila mnohdy i nevybíravým způsobem své bývalé občany k návratu do vlasti. Záležitost se dotýkala Československa zvláště citlivě, protože manželství se sovětskými občany v době války uzavřeli mnozí příslušníci Svobodovy armády. Tuto situaci si prožil také Václav Vaško.²⁶⁷

Goluběv informoval v červenci Kašpárka, že sovětské orgány „přikročily na opětovné československé prosby na rázná opatření, jejichž účelem bylo připravit propuštění československých občanů z SSSR“.²⁶⁸ Výsledek jejich opatření se ale nikde neprojevil. Horák navštívil Goluběva znovu koncem listopadu s cílem jej oficiálně požádat o ukončení repatriací do konce roku. Horák měl pocit, že se repatriace zpomalují. Také se obával možné změny politické situace v ČSR a ohrožení svého postavení velvyslance.²⁶⁹ Zvyšováním politického napětí procházel od pozdního léta 1947 také zastupitelský úřad, jak to popsal také Václav Vaško.²⁷⁰

Mičátek odjel do Luisdorfu u Oděsy vyřizovat propouštění československých občanů. Nebylo vůbec jednoduché rozhodnout během několika dnů o několika stovkách internovaných. Koho označili negativně, neměl prakticky žádnou šanci na návrat domů. Na

²⁶⁴ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 110–111. ISBN 80–7277–315–1.

²⁶⁵ *Tamtéž*, s. 112.

²⁶⁶ *Tamtéž*, s. 112–113.

²⁶⁷ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karta č. 187, 149 – Záznamy o hovorech mezi čs. a sovětskými státníky 1945–1954*.

²⁶⁸ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 116. ISBN 80–7277–315–1.

²⁶⁹ *Tamtéž*, s. 117.

²⁷⁰ Dle vzpomínek Václava Vaška se zhoršovalo personální složení velvyslanectví k horšímu včetně chování zaměstnanců mezi sebou. Dále na úřad přijížděli z Československa noví lidé z obchodního zastoupení, kteří se chovali jako provokatéři a neustále vychvalovali socialismus v SSSR. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 115. ISBN 80–7192–389–3.

jednoho člověka měli pouze několik minut, což bylo pro všechny zúčastněné velmi frustrující. Do Luisdorfu jeli českoslovenští diplomaté ještě několikrát. V srpnu tam byl také Krno a v říjnu Šulc.²⁷¹

V době Horákova léčení (červenec–srpen) zajišťoval intervence a styk se sovětskými úřady dr. Kašpárek. Ten se v srpnu setkal s Goluběvem, aby urgoval propuštění a transport zbývajících československých občanů do vlasti a předání opisů nót ve věci zajatých a internovaných.²⁷² V listopadu se konala důležitá mezirezortní porada (MZV, MZO a MV) v Černínském paláci ohledně otázek repatriací. Z velvyslanectví se jí zúčastnil Kašpárek. Výsledkem bylo přijetí opatření ke zvýšení podávání žádostí k propuštění československých občanů sovětské straně.²⁷³

Koncem roku proběhly poslední Horákovy intervence. S žádostí o ukončení repatriací navštívil v listopadu Goluběva. Svoji návštěvu zopakoval ještě v prosinci. Bylo patrné, že SSSR zintenzivnil své pokusy ukončit repatriace díky uzavřeným mezinárodním smlouvám a dohodám.²⁷⁴ Horák se snažil také využívat, byť neúspěšně, pro zesílení tlaku na sovětské představitele pomoc také např. od Červeného kříže nebo Červeného půlměsíce.²⁷⁵

Československo-sovětské vztahy

Během roku 1947 usoudil Stalin, že bude bezpečnější z hlediska zájmů SSSR úplná kontrola „jeho“ satelitních nárazníkových států. Po zhodnocení situace mu začínalo být zřejmé, že by SSSR začal postupně ztrácet pozice. Proto se přiklonil k názoru, aby místní komunisté převzali moc.²⁷⁶ Od té chvíle začala stoupat aktivita Sovětského svazu na utužení a posílení komunistických stran v jeho dosud zájmových oblastech.²⁷⁷ Komunistické strany v jednotlivých zemích se postupně začínaly dostávat k bezvýhradné moci. Rozhodujícím momentem pro změnu se ale stala Trumanova doktrína a Marshallův plán.

Velvyslanectví vnímalo podněty ze sovětské strany. Zorin si ostře stěžoval

²⁷¹ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 140–141. ISBN 80–7277–315–1.

²⁷² *Tamtéž*, 2006, s. 126 a 133.

²⁷³ *Tamtéž*, s. 148.

²⁷⁴ *Tamtéž*, s. 149–150.

²⁷⁵ Pokusy využít mezinárodní organizace nebyly moc časté. Tento pokus proběhl 3. prosince. *Tamtéž*, s. 151.

²⁷⁶ *Tamtéž*, s. 64. a VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sov. bloku*, Praha: Libri, 2000, s. 64. ISBN 80–85983–82–6.

²⁷⁷ Českoslovenští demokraté byli ochotni plně akceptovat naprostou převahu SSSR v celé východní Evropě, ovšem za předpokladu, že Sověty budou respektovat odlišný vnitropolitický systém svých spojenců. DEJMEK, Jindřich. *1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem*. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 71.

Masarykovi v dopise z 18. února na protisovětský článek, který otiskl orgán Československé lidové strany „Obzory“. Byly v něm uveřejněny výroky Němců (údajně snad i Hitlerovy) o Rusku a jeho politice. Zorin si stěžoval a žádal Masaryka, aby mu sdělil, jaká opatření hodlá podniknout československá vláda s ohledem na přátelské a spojenecké vztahy mezi oběma státy.²⁷⁸ V dubnu sovětský tisk ostře kritizoval ministra Prokopa Drtinu, což byl první útok na nekomunistického vysokého představitele ČSR v sovětských médiích.²⁷⁹ Bylo známo, že tisk nikdy nenapsal nic, co by se neshodovalo se státní politikou. Byly to další symptomy silícího sovětského tlaku na demokratické představitele.

Celkové výrazné zhoršování politické situace v Evropě konstatoval Jiří Horák po svém setkání s Molotovem, když se spolu setkali před plánovanou konferencí ministrů zahraničí vítězných velmocí.²⁸⁰ Molotov navíc při rozhovoru s Horákem poznamenal, „že si nemyslí, že se blíží válka, ale na výsledek konference by si také nevsadil“.²⁸¹

ČSR byla svým exportem a importem zaměřena převážně na západní Evropu a USA. Až nepřijetí Marshallova plánu, sucho a odmítnutí USA poskytnout půjčku pro nákup obilí a úvěru na krytí této půjčky vedlo Československo koncem roku 1947 (v delším horizontu) k tomu, že zahraniční obchod a později hospodářskou orientaci ČSR začala směřovat na východ.²⁸² Horák oznámil začátkem prosince Ripkovi, který přijel do Moskvy, že Stalin slíbil o 50 000 tun pšenice více.²⁸³ Nikde se ale už příliš neuvádělo, že se za ní muselo zaplatit.

Další zprávy z velvyslanectví

Od poloviny roku 1947 se začal více na velvyslanectví angažovat Miloš Krno, neformální vůdce komunistické stranické buňky, který do té doby významněji nevystupoval. Nejprve se pokoušel do své pravomoci získat repatriace internovaných osob, kterou měl do té doby na starost Emil Šulc, nicméně ale nepříliš úspěšně. Krno se vyznačoval oproti Šulcovi tvrdostí vůči repatriantům, z nichž mnohým návrat domů zamítl.

²⁷⁸ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karta č. 188, 4921 – Záznamy o návštěvách dipl. zástupců SSSR.*

²⁷⁹ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek II., Kniha druhá*, Praha: Melantrich 1992, s. 286.

²⁸⁰ Proběhla v Londýně ve dnech 25. listopadu – 15. prosince 1947. ISBN 80–7023–114–9.

²⁸¹ MASTNÝ, Vojtěch. *Studená válka a sovětský pocit nejistoty*. Praha: Aurora, 2001, s. 51 a 72. ISBN 80–7299–049–7.

²⁸² VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sov. bloku*, Praha: Libri, 2000, s. 149. ISBN 80–85983–82–6.

²⁸³ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie*. Brno: Atlantis, s. 127. ISBN 80–7108–098–5.

Krno se na dovolené v srpnu v Bělehradě sblížil s Petrem Jilemnickým, který později na jeho popud odešel do Moskvy jako kulturní atašé.²⁸⁴

Přestože předpisy MZV zakazovaly politickou činnost na zastupitelských úřadech, založili Miloš Krno, Evžen Malý a Anna Strnadová v druhé polovině roku 1947 na moskevském velvyslanectví stranickou buňku.²⁸⁵

Shrnutí

Velvyslanectví v roce 1947 neprocházelo rozsáhlými personálními změnami. Výjimkou byl návrat Václava Vaška, který zajížděl do Moskvy jako jeden z deseti kurýrů. Vaško se mohl na úřad vrátit díky doporučení Kašpárka i známosti na pražské centrále s Milošem Ruppeldtem, který pracoval v kabinetě státního tajemníka Clementise.

O co menší byly změny mezi diplomaty, o to větší byly mezi přidělenci. Ministerstvo informací na postu svého přidělence vystřídalo Ctibora Štolovského za Martina Biehala. Marta Macková byla převedena z ministerstva informací do ministerstva zahraničí. Novým přidělcem ministerstva zahraničního obchodu se stal Vladimír Rašín. Ministerstvo národní obrany odvolalo z Moskvy kapitána Štefana Mača a vystřídalo podplukovníka Jana Klána²⁸⁶ za majora Karla Klusáčka. Štábní rotmistr Jaroslav Šotola odcestoval zpátky do Československa až po příjezdu nového vedoucího mise brigádního generála Alexandra Fuska, který místo v červnu 1947 přijel po více než půl roce.

U kancelářských a pomocných sil došlo také ke změnám. Do Prahy byli staženi Věra Pavlásková a Jan Schröder (Sehroder), naopak přišel zkušený pokladník Josef Sýkora. U nižšího personálu a místních smluvních sil jsou záznamy natolik nepřesné a neúplné, že nebylo možné vytvořit ucelený a přehledný soupis zaměstnanců.

Rok 1947 byl přece jenom odlišný od předchozích dvou let. Ne tak svojí charakteristikou práce jako spíše postupnými změnami politické situace, které se dotkly úřadu. Pracovní situace na velvyslanectví byla obdobná. Řešily se prakticky stejné problémy, byl stálý nedostatek kvalitních písárek a šifrářů, smluvní pracovní síly se musely najímat stále pouze přes Byrobin. Jejich plat nebyl navíc pro velvyslanectví zanedbatelnou položkou.

²⁸⁴ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 132. ISBN 80–7277–315–1.

²⁸⁵ *Tamtéž*, s. 134 a 135. ISBN 80–7277–315–1.

²⁸⁶ Podplukovník Jan Klán nakonec odcestoval až v únoru 1948. Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině*.

Repatriacím a reemigracím věnoval zastupitelský úřad značnou péči, zaměstnával řadu pracovních sil, a to s velmi nejistým výsledkem. Velvyslanectví bylo pod stálým tlakem z ústředí MZV a příbuzných internovaných v ČSR. Muselo se také potýkat s nezájmem a úřední strohostí sovětských představitelů a úředníků.

Majetková vyrovnání volyňských Čechů a přesídlenců ze Zakarpatské Ukrajiny nebyla také uzavřena stejně jako jejich žádosti o vystěhování do Československa. Tyto problémy nebudou nakonec nikdy uspokojivě vyřešeny.

K těmto problémům, které nebyly nikterak jednoduché, přibýly další. Na MZV se začaly projevovat národnostní spory o paritní zastoupení mezi Čechy a Slováky, které omezovaly práci zastupitelských úřadů.

Kompetenční spory mezi ministerstvy v prvních měsících roku nebyly stále vyřešeny. Status přidělců, jejich faktická úloha a snaha o nezávislé postavení na velvyslancích zvyšovaly napětí v zastupitelských úřadech. Navíc docházelo také ke zdvojování práce úředníků s úkoly přidělců. Nakonec vše řešila až vzájemná dohoda mezi ministry.

Další činnost velvyslanectví závisela na mezinárodní situaci a politické konstelaci ve vlasti. Stalinova snaha plně ovládnout východní a střední Evropu, Trumanova doktrína a hlavně Marshallův plán, to vše způsobovalo, že velvyslanectví začalo plnit oběžníky, telegramy a dopisy čím dál tím více politickými zprávami. Nakonec se tento druh sdělení stal prakticky pro MZV nejžádanějším.

Spolu se vzrůstajícím sovětským tlakem na Československo pochopitelně od druhé poloviny roku také vzrůstala obava na zastupitelském úřadě z dalšího politického vývoje v ČSR. První větší konflikt se přihodil již koncem roku 1946. Týkal se neukázněných vojenských frekventantů, kteří v Moskvě studovali. Jednalo se o mladé komunistické nebo sympatizující budoucí důstojníky, kteří se v Sovětském svazu shlíželi. Konflikt se zaměstnanci úřadu byl sice urovnán, ale ne zapomenut. V druhé polovině roku zároveň s aktivitami komunistických stran v Evropě a v Československu dochází také k aktivizaci dosud se politicky neprojevujících komunistů na velvyslanectví. Miloš Krno, Evžen Malý a Anna Strnadová založili proti pravidlům MZV stranickou buňku.

Koncem roku velvyslanec zintenzivnil úsilí o návrat internovaných československých občanů ze SSSR zpátky do vlasti. Jeho jednání bylo ovlivněno obavou z politického vývoje v ČSR a situací, že by mohl být odvolaný dříve, než svoji práci řádně dokončí.

2.5 Únorové události roku 1948

Tato kapitola je zaměřena výhradně na situaci na zastupitelském úřadě, která proběhla v kritických únorových dnech roku 1948. Vzhledem k tomu, že se jednalo o jednu z nejvážnějších událostí na velvyslanectví, která se stala v rozmezí sledovaných let, je proto zařazena do samostatné kapitoly.

Velvyslanectví před Únorem 1948

Situace na velvyslanectví se začala zhoršovat od poloviny roku 1947, kdy zvyšující se sovětský tlak na tvořící se východní blok byl velmi zřetelný.²⁸⁷ V druhé polovině roku byla založena komunistická stranická buňka za přispění Miloše Krna, Evžena Malého a Anny Strnadové. Postupně se k nim připojilo dalších pět osob, takže do Února 1948 to bylo již celkem osm osob, které postupně zesilovaly svoji aktivitu. Přesto do Února 1948 velvyslanectví plně a bezvýhradně pracovalo pod vedením velvyslance Horáka. Obdobná situace byla i na MZV, kde se neobjevily náznaky blížícího se mocenského střetu ve státě. Ústředí řešilo svoje spory s ministerstvem vnitra ohledně požadavku zasílání jejich úředníků na zastupitelské úřady a zabývalo se repatriacemi, reemigracemi a majetkovým vyrovnáním československých občanů v zahraničí. Únorová demise demokratických ministrů vedoucí úředníky MZV velmi překvapila. Neměli žádné tušení nebo zprávy o připravovaném střetu.²⁸⁸

Atmosféra v úřadě nebyla poklidná a vztahy se zhoršovaly, jak dokládají vzpomínky a archivní prameny Václava Vaška, Miloslava Trubáčka a nepřímo také zprávy Emila Štefana pro MZV. Atmosféra a mezilidské vztahy se od druhé poloviny roku 1947 začaly měnit.

Velvyslanec Horák situaci vnímal, nebylo ale zjištěno, jak na vzniklé problémy reagoval. Velmi ale zintenzivnil svoji snahu přivést do zdárného konce repatriace a reemigrace, snad z obav z personálních změn v úřadu, které by v souvislosti s dalším politickým vývojem v Československu mohly nastat. Cíle svého snažení ovšem nedosáhl. Díky sovětskému přístupu jej však nelze z neúspěchu vinit. Komunisté na velvyslanectví

²⁸⁷ Z informačního zápisu Vsesvazové komunistické strany bolševiků VKS(b) ze září 1947 „o moderní ekonomické a politické pozici Československa“ vyplývalo v jednom z bodů, že čs. komunistům byla v této době vyčítána chybná linie vůči jejím partnerům v Národní frontě a také „špatný“ odhad pokojného soužití KSČ s „reakčními“ stranami. VOLOKITIN, T. V. *Sovětskij faktor ve vostočnoj Jevropě*. 1. díl. Moskva: Ruská politická encyklopedie, 1998, s. 496. ISBN 5–8243–0009–7.

²⁸⁸ DEJMEK, Jindřich. *1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských elit stalinistickým režimem*. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 87–88.

dr. Horákovi nedůvěřovali. I přes svoje levicové přesvědčení nebyl komunistou, zůstal zastáncem T. G. Masaryka, E. Beneše a demokracie. Navíc velvyslanci nedůvěřovali sovětští představitelé a to byl pro komunisty důležitý faktor. Na dr. Horáka a jeho osobnostní a politický profil upozorňovali sovětští novináři Evžena Štefana v Kodani již v květnu 1946 na novinářském kongresu. Dá se předpokládat, že za nimi stála oficiální sovětská místa.²⁸⁹

U druhého muže úřadu, dr. Kašpárka, byla situace o něco příznivější. Byl oceňován pro svůj mimořádný pracovní elán a přímé jednání. Naopak mu byla vyčítána loajalita k velvyslancovi, která nakonec rozhodla o jeho dalším osudu, byť ho bylo ještě nějakou dobu zapotřebí pro zajištění chodu úřadu.²⁹⁰

Velvyslanectví v únorových a poúnorových dnech

Poté, co nekomunističtí ministři podali demisi, zavládla na velvyslanectví nejistota, protože nikdo nevěděl, co se skutečně děje a kam situace vyústí. Odloučenost od ústředí se zákonitě projevila, navíc MZV až do 23. února zůstalo mimo probíhající politické změny v ČSR díky výrazné převaze nekomunistů v úřadě.²⁹¹ Neaktivněji si počínal Miloš Krno, který se snažil přesvědčit váhající k akci. Sám ale musel překonávat obavy a nejistotu. V době, kdy se v Československu již tvořily akční výbory, v Moskvě komunisté stále váhali. Jistou podporu pro ně představoval Emil Štefan, který pracoval také jako spojka mezi komunisty v úřadě a dalšími československými komunisty v Moskvě. Bližší informace o vzájemných kontaktech se mně ale zjistit nepodařilo.²⁹²

Ke Krnovi se postupně přidali Evžen Malý, Anna Strnadová, Martin Biehal, Nina Zumrová a později i generál Fusek. Tato skupina zaslala MZV dotaz, zda má také vytvořit akční výbor, ale vzhledem k tomu, že nedostala odpověď, akce neproběhla.

V pokračujícím vývoji, při vyhlášení jednodinové generální stávky, se již k činu odhodlali a oznámili to dr. Kašpárkovi. Stále ovšem postupovali váhavě. Jiří Kašpárek stávku odmítl s poukazem, že tento krok by mohl být vykládán jako přerušování diplomatických styků. Připravovaná stávka nakonec z tohoto důvodu neproběhla. Odeslali tedy alespoň telegramy

²⁸⁹ Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 187, 151 – Čsl. ZÚ v cizině: diplomat. činnost čsl. ZÚ v cizině, referáty pro s. ministra a s. Borku 1946–1954.

²⁹⁰ *Tamtéž.*

²⁹¹ Snahy komunistů na MZV o zaslání tendenčních zpráv zastupitelským úřadům byly mařeny až do vytvoření akčního výboru v ústředí. DEJMEK, Jindřich. 1/2010. *Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem.* Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 88–89.

²⁹² Kádrový posudek Emila Štefana, který vypracoval Bohuslav Laštovička. Archiv MZV. OSO 1945–1992, karton č. 991, Emil Štefan.

prezidentovi, předsedovi vlády a odborovému hnutí.²⁹³ Velvyslanec dr. Horák s připravovanou generální stávkou nesouhlasil a odmítl se jí účastnit stejně jako dr. Kašpárek. Nepodařilo se ale zjistit postoj dalších zaměstnanců úřadu. Na ústředí MZV došlo k výraznému zhoršení situace 24. února, kdy se po generální stávce a převzetí moci komunisty rozběhla „očista od reakčních živlů“.²⁹⁴

Od zaujetí rozdílných názorů ve snaze odeslat telegramy na ústředí, od přijetí demise nekomunistických ministrů a dovršení státního převratu začalo docházet k nárůstu a eskalaci napětí, které se brzy dostaly do obtížně řešitelné situace. Na velvyslanectví se díky vítězství KSČ v Československu vytvořila skupina osmi osob, která založila akční výbor úřadu a rozhodla se určovat, kdo může pracovat na velvyslanectví a kdo tam nemá co dělat.

Prvním na řadě byl dr. Jiří Horák. Miloš Krno se s ním 28. února sešel a vyslovil mu jménem akčního výboru nedůvěru jako představiteli úřadu s požadavkem na odstoupení. Oznámil mu, že pozbyl jejich důvěry a nemůže nadále zastupovat tak prestižní úřad u sovětského spojence. Jiří Horák požadavek odmítl.²⁹⁵ Akční výbor pod vedením Miloše Krna se proto rozhodl na další schůzi zaslat dopis MZV s odůvodněním jejich požadavku.

Telegram s „pěti důvody k odvolání“ velvyslance je účelově vytvořená zpráva, z pohledu dnešní doby obtížně pochopitelná. Je potřeba si uvědomit, že samozvaný výbor neměl žádnou pravomoc ani pověření k takové akci, porušil interní pravidla a nařízení MZV včetně poškození dobrého jména republiky v zahraničí. Výbor tvořili radikálové v rámci KSČ a porušování pravidel a předpisů bylo pro ně bezpředmětné. Případnou instrukci z ústředí MZV k sepsání telegramu jsem nezjistil.

V prvním bodě telegramu kritizovali, že velvyslanec od doby vládní krize odmítl účast na akcích diplomatického sboru, což si vyložili jako pasivní rezistenci. V další pasáži členové akčního výboru oznámili ústředí, že Horák pozbyl úplnou důvěru představitelů a členů ostatních zastupitelských slovanských sborů a dalších lidově demokratických států. Ve třetím bodě představiteli československého úřadu měli za zlé „reprezentativní a důrazně kladný postoj“ k představitelům západních států. Lze si těžko představit, jak diplomaté středního zastoupení a úředníci mohli takové informace získat a posoudit a zda se nejednalo naopak

²⁹³ V případě odborového hnutí došlo k vážnému sporu, protože odeslání telegramu prezidentovi a předsedovi vlády bylo společně odsouhlaseno, ale společný dopis odborovému hnutí velvyslanec odmítl, čímž se vztahy v úřadě zhoršily. Ten odeslala původní stávkující skupina pouze za sebe.

²⁹⁴ Nepohodlní zaměstnanci byli rozděleni do tří skupin. První byla propuštěna okamžitě, druhá byla odeslána na čekatelnu a třetí odstraněna penzionováním. DEJMEK, Jindřich. *1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem*. Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 91.

²⁹⁵ Horák prohlásil, že pravda vítězí a Beneš je stále prezidentem republiky. KRNO, Miloš. *Hory, rieky, ľudia*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984, s. 323.

o základní povinnost diplomata mít dobré vztahy s co nejširší vrstvou zastupitelského sboru. Poslední části telegramu byly zaměřené proti manželce dr. Horáka. Manželce velvyslance členové výboru vytýkali její antisociální zaměření, které uplatnila proti československým studentům a vojákům – stipendistům v Moskvě. Závažným obviněním pro ni byly také pasáže, které ji napadly pro její protikomunistický postoj, který neskrývala ani před sovětskými představiteli.²⁹⁶

Těchto pět bodů stranická buňka Miloše Krna zakomponovala do telegramu státnímu tajemníkovi Clementisovi a čekala na vyjádření.²⁹⁷ Velvyslancovi oznámili, že pokud nedá svolení k odeslání zprávy oficiální cestou přes úřad, odejde jako nezašifovaná. Ten raději s podmínkou dodání kopie souhlasil. Dr. Horák si vyžádal text tohoto telegramu a poslal 29. února vyjádření, které pobouřilo zmiňovanou skupinu. Velvyslanec uvedl, že mu Krno a akční výbor oznámili, že nemá jejich důvěru. V odpovědi na jejich žádost o rezignaci jim sdělil, že s telegramem můžou poslat vše, „co se slučuje s jejich svědomím“. Jiří Kašpárek, který se skupinou jednal, se musel velmi snažit, aby další text odpovědi Krnovy stranické skupiny MZV byl co nejméně konfrontační a příliš nenapadal Jiřího Horáka. Stranická organizace zaslala 1. března další odpověď do ústředí, že trvá na všech bodech v předchozí zprávě. Dále napsali, že Krno a jeho skupina mají důvěru celé stranické organizace KSČ a jejich akce jsou akcemi celé organizace.

Od začátku března 1948 nastalo jakési politické vakuum, kde se už jenom čekalo, kdy a jakým způsobem do něj vstoupí nový režim. Horák se nehodlal stále vzdát. Věřil, že pokud je prezident Beneš v čele státu a Masaryk v čele ministerstva zahraničí,²⁹⁸ stále je naděje, že změny nebudou tak rozsáhlé. V předvečer výročí narození T. G. Masaryka, 6. března, nechal nastoupit všechny zaměstnance a přednesl dlouhý projev, ve kterém oslavoval T.G.M. jako státníka, který vždy zastával demokracii a její demokratické zásady.

Komunistická opozice začala šířit řeči o odchodu velvyslance, aby zasela kolem sebe strach a nejistotu. Jiří Kašpárek musel mnohokrát zasahovat, aby útoky nepřerostly přes nebezpečnou mez. V této situaci byl odeslán do ČSR v souvislosti s úmrtím Jana Masaryka (a příhodné chvíle pro odjezd velvyslance) další telegram akčního výboru s návrhem na

²⁹⁶ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karta č. 255, Jiří Horák.*

²⁹⁷ Telegram byl odeslán 28. února 1948. *Tamtéž*, dále DEJMEK, Jindřich. *1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci československých demokratických elit stalinistickým režimem.* Český časopis historický, roč. 108, 2010, č. 1, s. 97–98.

²⁹⁸ Ke konečnému ovládnutí ministerstva zahraničí došlo až po smrti Jana Masaryka. První propouštění zaměstnanců bylo v první fázi opatrnější. Masaryk byl přinucen podepisovat „vyakčnění“ diplomatů a úředníků pod příslibem jejich odškodnění formou odstupného. Nový ministr Vlado Clementis se naopak snažil omezit probíhající čistky z důvodu zachování funkčnosti úřadu. Měl pouze částečný úspěch, protože rozhodovací pravomoci se přesunuly na ministerstvo vnitra a na ÚV KSČ. *Tamtéž.*

odvolání velvyslance. Odpověď nepřišla, takže se muselo čekat až do dubna, kdy dr. Horák podal demisi a definitivně opustil úřad. Při odchodu z úřadu pronesl projev a všem mimo Miloše Krna podal ruku.²⁹⁹ Tím byla první a nejdůležitější fáze převratu na zastupitelském úřadě ukončena.

Po konsolidaci získané moci komunistická organizace na velvyslanectví začala postupně zesilovat svůj vliv spolu s přípravou odstraňování nepohodlných diplomatů a úředníků. Jedná se o období spadající od smrti Jana Masaryka až do konce března, kdy došlo k prvním odvoláváním z úřadu. Další, rychlejší fáze, proběhla po odjezdu Jiřího Horáka a trvala do příjezdu velvyslance Laštovičky. Ten zahájil již cílenou etapu, která přivedla koncem roku velvyslanectví do kritického stavu. Komunisté si pojistili své pozice povyšováním jim oddaných zaměstnanců velvyslanectví do funkcí bez předchozí praxe spolu s finančním ohodnocením. Tento stav umožnil vybudovat pevnou strukturu a stranickou kázeň na zastupitelském úřadu, která ale nebyla podložena odborností a patřičnou kvalifikací.

2.6 Zlomový rok 1948 v práci velvyslanectví

Události roku 1948 znamenaly zásadní přelom. Ovlivnily rovněž životní a profesní dráhu většiny zaměstnanců. Komunistický převrat v Československu a následující období změnily rozhodujícím způsobem moskevské velvyslanectví, které tak postupně začalo získávat naprosto jiný obraz a strukturu. Zasažena byla také kvalita práce, která se rapidním způsobem snížila. Personální změny oproti předcházejícím rokům byly nejrozsáhlejší mezi všemi sledovanými skupinami zaměstnanců. U kancelářských úředníků, smluvních pracovníků a dalšího personálu nebylo možné zjistit, zda odvolání mohlo souviset s jejich pracovními a osobními vazbami na vyšší úředníky velvyslanectví.

2.6.1 Přehled diplomatické činnosti úřadu v roce 1948

Přehled diplomatické činnosti v roce 1948 má podstatně kratší formu než roky předcházející. Došlo k razantnímu snížení plnění pracovních povinností vlivem rozsáhlého propouštění a nedostatečného doplňování počtu zaměstnanců. Po odvolání Jiřího Horáka čekal úřad dva měsíce na příchod nového velvyslance, který potřeboval delší čas na základní orientaci ve svém úřadě. Zpráv, hlášení a depeší bylo tentokrát velmi málo. Situace se začala

²⁹⁹ VAŠKO Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 117. ISBN 80-7192-389-3.

postupně zlepšovat až v roce následujícím. Jako první jsem studoval zprávy od velvyslanců dr. Horáka³⁰⁰ a Laštovičky³⁰¹, potom následovaly informace velvyslanectví pro MZV a sdělení o reemigracích a repatriacích.

Zprávy velvyslanců Horáka a Laštovičky

Jiří Horák před svým odchodem z Moskvy odpověděl ústředí v druhé polovině dubna, že dle výnosu MZV ze dne 1. dubna 1948 o povinnosti poskytování zpráv odesílá informace o své činnosti za rok 1947 včetně dosavadní činnosti za rok 1948. Mimo hlavních zpráv zaslal začátkem února 1948 periodickou zprávu za poslední kvartál roku 1947.³⁰² Velvyslanec si v jednom z hlášení MZV stěžoval, že úřad je nucen velké množství zpráv z důvodů nedostatečného kurýrního spojení posílat telegraficky.³⁰³

Z dopisu generálního tajemníka ÚV KSČ Slánského ministrovi zahraničních věcí Clementisovi z července 1948 bylo zřejmé, že důkladně hodnotili první zaslanou zprávu velvyslance Laštovičky. Ten si mimo jiné stěžoval na nedostatek informací z KSČ. Slánský Clementisovi navrhl provést na velvyslanectví nutné personální změny a pro Laštovičku v Moskvě zavést zvláštní informační službu.³⁰⁴

Bohuslav Laštovička v srpnu 1948 vysvětloval svým nadřízeným na MZV, jak si chce pojistit svoje pozice a vedení na moskevském velvyslanectví po únorových událostech. Prohlásil, že personální složení úřadu je nevyhovující, dokonce ještě ani nestihl převzít úřad. Navrhl, aby na místo Kašpárka byl jmenován Štefan. Seznámil ústředí se stavem kanceláří velvyslanectví, které byly v zoufalém technickém stavu. Velvyslanec naznačil možnost výstavby nové budovy zastupitelského úřadu, což se v pozdějších letech také stalo.³⁰⁵

Reemigrace a repatriace

Problém reemigrací a repatriací pokračoval v roce 1948 úspěšněji. Důvodem byla sovětská snaha zintenzivnit odsun zajatých a internovaných československých občanů a dodržet mezinárodní dohody včetně termínů, které Sovětský svaz uzavřel. Dalšími faktory

³⁰⁰ Archiv MZV. *PZ Moskva 1945–1948*, karton č. 1.

³⁰¹ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954*, karton č. 187, 151 – Čsl. ZÚ v cizině: diplomat. činnost čsl. ZÚ v cizině, referáty pro s. ministra a s. Borka 1946–1954.

³⁰² Zprávu za poslední kvartál roku 1947 a za činnost v roce 1948 nebylo možné v archivu nikde dohledat.

³⁰³ Archiv MZV. *PZ Moskva 1945–1948*, karton č. 1.

³⁰⁴ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954*, karton č. 187, 151 – Čsl. ZÚ v cizině: diplomat. činnost čsl. ZÚ v cizině, referáty pro s. ministra a s. Borka 1946–1954.

³⁰⁵ *Tamtéž.*

mohla být změna politického režimu v Československu a také velmi špatný duševní, psychický a fyzický stav internovaných občanů. Ovšem i přes československo-sovětské úsilí se nedá tvrdit, že v roce 1948 byl problém vyřešen. Úředníci velvyslanectví se snažili důkladně prověřovat všechny internované osoby a vyřazovat z repatriace všechny osoby, které nebyly českého nebo slovenského původu. Tím se dostávali do sporů se sovětskými zástupci, kterým způsob vyřizování nepřišel vhodný, a tlačili naopak na maximální rychlost vyřizování. Československý postoj nebyl bohužel humanitární.

Na jaře 1948 se Kašpárek obrátil na Goluběva s dotazem na internované Slováky, kteří byli v táboře Siget v Rumunsku. Setkali se v této záležitosti znovu 15. května 1948, kdy po odjezdu dr. Horáka do vlasti jednal Kašpárek v zastoupení nového velvyslance.³⁰⁶

V červenci se Laštovička zabýval s Goluběvem řešením problémů válečných zajatců v Sigetu. Kvůli táboru navštívil Václav Vaško Goluběva. Goluběv se setkal také s majorem Klusáčkem a znovu s Vaškem, který se celé záležitosti velmi věnoval. Velvyslanec naléhal na rychlé vyřešení situace, kterou mu Sovětský svaz nyní usnadňoval.³⁰⁷

Koncem roku zaslalo velvyslanectví ministři Clementisovi rozbor situace, v níž se zabývalo otázkou, proč SSSR odmítal v letech 1945–1948 repatriovat československé občany nebo umožnit bývalým československým státním občanům návrat do vlasti. Důvodem byl sovětský princip. Před válkou přijala řada československých občanů sovětské občanství a po válce bylo posuzováno opuštění SSSR jako zrada ideálů komunismu. Pokud někdo opustil SSSR před válkou (výhradně na sovětský pas), byl dle sovětských zákonů stále občanem SSSR. Odejít jinou legální cestou ze Sovětského svazu než touto nebylo vůbec možné. Jedinou cestou, jak dále žádat o reemigraci a repatriaci, byla možná přes ženy a nezletilé děti československých zahraničních vojáků, bývalé zahraniční vojáky s manželkami a nezletilými dětmi a přes ženy československých občanů a jejich děti.³⁰⁸

Koncem prosince 1948 Clementis přikázal Laštovičkoví, že již nemá žádat repatriaci těch rodinných příslušníků naší zahraniční armády, kteří se ještě nacházejí na území SSSR.³⁰⁹

³⁰⁶ POLIŠENSKÁ, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a čs. diplomacie 1945–1953*. Praha-Bratislava: Libri, 2006, s. 152 a 155–158. ISBN 80-7277-315-1.

³⁰⁷ *Tamtéž*, s. 165 a 313.

³⁰⁸ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 211, 637 – Reemigrace, přesídlení Čechů a Slováků z Bulharska, Jugoslávie, Polska, Rakouska, Rumunska, SSSR a ze států kapitalistických 1945–1949*.

³⁰⁹ *Tamtéž*.

V prosinci 1948 Štefan hlásil MZV, že přehledy úřední činnosti za I. a II. čtvrtletí roku 1948 nebyly předloženy na základě rozhodnutí dr. Kašpárka, který tehdy vedl úřad. Rozhodnutí odůvodnil přetížením zbývajících zaměstnanců úřadu, kteří pracovali přesčas. Navíc úřad postupně opustil Šulc, Kabele, Boudyš, ing. Kuchař a Schönbachová. Ve III. čtvrtletí odjel Biehal, dr. Mičátek a těžce onemocněl Stodůlka. Štefan si stěžoval na neustále rostoucí agendu, vzrůstající počty delegací přijíždějících z ČSR. Rostoucí agenda a nedostatečný personální stav měly za následek, že velvyslanectví nebylo schopno plnit předepsané úkoly včetně zasílání pravidelných zpráv.³¹⁰

Emil Štefan si koncem února 1949 znovu stěžoval, že výtky na zprávu o činnosti úřadu nejsou na místě. Uvedl, že z důvodu odvolávání úředníků došlo k problémům v provádění statistiky a že údaje byly zpracované pouze dodatečně.³¹¹

2.6.2 Diplomaté a smluvní úředníci zařazení na diplomatickou listinu

Diplomaté

Změny v personálním obsazení zastupitelského úřadu byly natolik rozsáhlé, že výrazně narušily diplomatickou činnost. Do konce března 1948 úřad ještě fungoval stejně jako v předešlých letech, ale přesto již byl zasažen únorovým převratem a poznamenán vypjatou atmosférou, kterou na velvyslanectví vyvolala komunistická skupina shromážděná kolem Miloše Krna. V nejisté situaci začali být v březnu 1948 odvolávání první zaměstnanci, načež od dubna do září proběhla důkladná čistka, jejímž výsledkem byla téměř kompletní výměna personálu. Koncem roku byl již zastupitelský úřad opět personálně stabilizovaný. Změna však výrazně oslabila akceschopnost a přivodila celou řadu nedostatků ve fungování úřadu.

Na základě podnětu Krnovy skupiny požádalo MZV 1. dubna 1948 Úřad vlády, aby zařadilo na nejbližší schůzi vlády do svého programu návrh prezidentovi republiky na odvolání Jiřího Horáka. Oficiálním důvodem byla pravidelná výměna velvyslanců. Podle návrhu měl dr. Horáka nahradit Bohuslav Laštovička. Vláda se 13. dubna v tajné části zasedání rozhodla Jiřího Horáka odvolat a zaslala svůj návrh Edvardu Benešovi.³¹²

³¹⁰ Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

³¹¹ *Tamtéž.*

³¹² Archiv MZV. OSO 1945–1992, karton č. 255, Jiří Horák.

Jiří Horák byl odvolán ze svého úřadu prezidentem republiky Klementem Gottwaldem až 27. října, s účinností od 14. června. Fakticky ale dr. Horák úřad opustil již 23. dubna, kdy požádal o zproštění funkce ze zdravotních důvodů. Příčinou ale nebyly zdravotní obtíže. Velvyslanec předpokládal, že k odvolání tak či onak v nejbližší době dojde. Velvyslanectví předal svému zástupci dr. Kašpárkovi 22. dubna, dokončil nezbytné práce, vykonal diplomatické návštěvy a odletěl do Prahy.

Dr. Jiří Kašpárek se po odchodu Jiřího Horáka stal chargé d'affaires. Již dopředu bylo na MZV rozhodnuto, že v úřadě dlouho nezůstane. Jelikož však byl díky svým zkušenostem pro zastupitelský úřad nepostradatelný, zůstal ve funkci až do 31. srpna, kdy přešel na jiný post v pražském ústředí MZV.³¹³ Dle pamětí Václava Vaška přiletěl do Moskvy pracovník MZV Ivan Horváth a oznámil Kašpárkovi, že má odletět do Prahy a připravit na plánovanou cestu československé delegace do Moskvy. Kašpárek se již na velvyslanectví nevrátil.³¹⁴

Emil Šulc nebyl odvolán z politických důvodů. Vlastní žádost na přeražení na MZV byla vyřizována ještě před únorem 1948. Šulcovi byl v lednu zaslán příkaz, aby se na vlastní náklady (v případě, že byl odchod uskutečněn na vlastní žádost, MZV nepropláceno dopravu) dostavil do ústředí. Důvod odchodu je nejasný a nejsou k němu žádné podklady. Bereme-li ovšem v potaz, že byl ženatý s britskou státní příslušnicí, s kterou zakládal rodinu (a která s ním nežila v Moskvě), dá se předpokládat, že zamýšlel opustit úřad z osobních důvodů. Na MZV pracoval do února 1949, kdy ukončil pracovní poměr a dostal povolení odstěhovat se za manželkou do Velké Británie.³¹⁵ Šulc se v Moskvě osvědčil mimo jiné také při pátrání po internovaných československých občanech a vyřizování jejich žádostí o propuštění do ČSR. Jeho pracovní výsledky byly hodnoceny výtečně a po jeho odchodu do vlasti, v souvislosti s nastávajícími změnami v úřadě, se stal těžko nahraditelným. Byl ceněn za neobyčejnou svědomitost, obětavost, spolehlivost a čestnost.

V březnu 1948 došlo k první vlně čistek a odvolávání zaměstnanců úřadu ze střední garnitury diplomatického personálu. Z čistě politických důvodů musel odejít Josef Boudyš. Aktuárský ředitel byl odvolán k 31. březnu příkazem z ústředí MZV. Zkušený diplomat s bohatou praxí a ruský legionář byl propuštěn ze zastupitelského úřadu mezi prvními.³¹⁶

³¹³ Archiv MZV. *OSO 1945–1992*, karton č. 380, Jiří Kašpárek.

³¹⁴ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 119–120. ISBN 80–7192–389–3.

³¹⁵ Archiv MZV. *OSO 1945–1992*, karton č. 1003, Emil Šulc.

³¹⁶ Z osobních složek Josefa Baudyše a z referátu Emila Štefana, kde hodnotil jednotlivé zaměstnance úřadu, jsou naprosto zřejmé politické důvody. *Tamtéž*, karton č. 57, Josef Boudyš a Archiv MZV. *GS-A 1945–1954*, karton č. 187, 151 – Čsl. ZÚ v cizině: diplomat. činnost čsl. ZÚ v cizině, referáty pro s. ministra a s. Borka 1946–1954.

Ve druhé vlně přišel na řadu dr. Ľudevít Mičátek, další z nejzkušenějších diplomatů, který byl jediným kvalifikovaným právníkem na velvyslanectví. Na základě dekretu z července 1948, kterým byl přeložen do ústředí, opustil Moskvu v září toho roku. Nové vedení velvyslanectví se snažilo pozdržet jeho odjezd, protože se jednalo o právníka a v té době již jednoho z mála prvotřídně jazykově vybavených diplomatů.³¹⁷ Mičátek byl hodnocen ve všech hlediscích výtečně nebo chvalitebně, ať se jednalo o pracovní nasazení nebo kontakt s cizími úřady včetně chování ve službě i mimo službu. Jiří Horák si cenil jeho jazykového talentu a nadání pro diplomatickou službu. Poukazoval ale na malé zkušenosti v zahraniční službě a také na slabší pracovní vytrvalost a soustředění.³¹⁸

Doba od odjezdu Jiřího Horáka z Moskvy do nástupu nového velvyslance byla delší. Bohuslav Laštovička, nový šéf zastupitelského úřadu, byl jmenován prezidentem Klementem Gottwaldem 14. června 1948. Oficiální jmenování bylo vydáno až 27. října. K výkonu funkce byl pověřen ministrem zahraničí Clementisem. Po příletu do Moskvy se přihlásil u vedoucího diplomatického protokolu MIDu Moločkova a byl přijat u ministra zahraničních věcí Molotova. Ten s Laštovičkou hovořil mimo jiné také o československo-maďarských a československo-polských vztazích. Se stavem československo-maďarských vztahů ale nebyl spokojený. Laštovička předal Molotovovi kopii nové československé ústavy v ruském jazyce a požádal, aby předal stejnou kopii Stalinovi. Molotov pochválil velvyslance za jeho znalost ruštiny.³¹⁹ Nezbytné ceremonie byly zakončeny při audienci u předsedy Prezidia Nejvyššího sovětu Nikolaje Švernika³²⁰, kterému zároveň předal odvolací listiny dr. Horáka.

Laštovička byl důstojníkem předmnichovské republiky, pracoval jako redaktor Rudého práva, účastnil se jako interbrigadista občanské války ve Španělsku, za války byl redaktorem rozhlasu v Londýně; člen KSČ, po válce byl československou vládou jmenován generálním ředitelem Československého rozhlasu. Do služeb MZV byl přijat k 1. červnu 1948.³²¹

³¹⁷ Dle Václava Vaška byly záminkou k odvolání Mičátka jeho služební dotazy na otcovství jednoho ze sovětských vojáků, který v květnu 1945 osvobodil Prahu. Sovětští představitelé údajně Mičátkův dotaz považovali za urážlivý. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 120. ISBN 80-7192-389-3.

³¹⁸ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 608, Ľudevít Mičátek*.

³¹⁹ VOLOKITIN, T. V. *Sovětskij faktor ve vostočnoj Jevropě*. 1. díl. Moskva: Ruská politická encyklopedie, 1998, s. 619. ISBN 5-8243-0009-7.

³²⁰ Nikolaj Michajlovič Šverník nahradil v březnu 1946 ve funkci oficiálního nejvyššího představitele SSSR zemřelého M. I. Kalinina.

³²¹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 528, Bohuslav Laštovička*.

Velmi si polepšili ti z diplomatů, kteří podporovali nový režim nebo se přímo zapojili do akcí na velvyslanectví v únorových dnech. Byli náležitě odměněni povýšením, lepšími platovými třídami nebo rychlejšími služebními postupy.

Přímo raketový postup prožil Emil Štefan. Z korespondenta ČTK a zaměstnance ministerstva informací doslova během pár dní povýšil na jednu z nejdůležitějších osob celého úřadu v Moskvě. Velvyslanec Horák 26. února zaslal MZV telegram, kde žádal o jeho jmenování tiskovým radou. Za jakých okolností velvyslanec telegram odeslal, zda to vyjadřovalo jeho názor, nebo byl k tomu donucen, se nepodařilo zjistit. Štefan byl nakonec 1. března přijat do služeb MZV jako smluvní úředník. Na zastupitelském úřadě byl jmenován do funkce velvyslaneckého rady, čímž se stal po Horákovi a Kašpárkovi třetí nejvlivnější osobou úřadu. Definitivně ze služeb ministerstva informací do služeb ministerstva zahraničí byl Štefan převeden v květnu 1948. Vládním rozhodnutím z prosince toho roku byl Štefanovi jako zástupci velvyslance, kterým se stal po odchodu dr. Jiřího Kašpárka, propůjčen titul zplnomocněný ministr.³²²

Za zásluhy v únorových dnech byl odměněn také Miloš Krno. Vládním nařízením byl povýšen od 1. října 1948 z legačního tajemníka 1. třídy na odborového radu.³²³ Krno se tak posunul do vedení zastupitelského úřadu. Po velvyslanci, Štefanovi a po odvolání Mičátka byl třetím nejvyšším vedoucím v pořadí.

Poslední z trojice diplomatů, kteří se podíleli na únorových akcích na velvyslanectví, Evžen Malý, byl také povýšen. Z kancelářského pomocníka se stal 28. září 1948 vrchním aktuárským tajemníkem. V roce 1949 se stal třetím velvyslaneckým tajemníkem.³²⁴

Miloslav Trubáček byl odvolán v lednu 1949. Zastupitelský úřad přišel o talentovaného a pracovitého úředníka. Důvod odvolání pravděpodobně nebyl politického charakteru.³²⁵ Nadřízení jej hodnotili kladně, k jeho práci nebyly výtky. Mezi jeho přednosti patřila píle, chápavost, snaživost a slušné odborné předpoklady. Chování a vystupování ve službě i mimo ní měl bezproblémové. Jazykové nadání bylo na diplomata slabší (ruština a francouzština). Vynikal pouze v angličtině. Dr. Horák si jej cenil pro neobyčejné nadání, výborné společenské chování, iniciativu a svědomitost.³²⁶

³²² Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 991, Emil Štefan.*

³²³ *Tamtéž, karton č. 469, Miloš Krno.*

³²⁴ *Tamtéž, karton č. 579, Evžen Malý.*

³²⁵ Dle paměti Václava Vaška bylo důvodem k odvolání příliš důvěrné přátelství s indickými diplomaty včetně vztah Trubáčka k dceři indického velvyslance. Pro toto tvrzení ale nebyly nalezeny žádné podklady. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 122–123. ISBN 80–7192–389–3.

³²⁶ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 1098, Miloslav Trubáček.*

Poslední z diplomatů, Václav Vaško, zůstal v Moskvě až do července 1949. Již od konce předchozího roku se také nad ním začala objevovat hrozba odvolání z důvodu jeho katolického vyznání.³²⁷ Příkaz k odvolání byl nakonec dvakrát odložen z důvodu Vaškovy pracovní nepostradatelnosti. Přeložen měl být k 15. květnu, ale na žádost Laštovičky byl odjezd posunut na 1. června. Ale ani tento den Vaško neodjel. Nakonec opustil Moskvu až 7. července.³²⁸

Přidělenci

Také u přidělců nastaly rozsáhlé změny. U kulturních byly tak mimořádné, že došlo ke snížení jejich počtů až na pouhého jednoho zástupce.

Kulturní referentka Jarmila Glazarová odcestovala na ústředí koncem dubna 1948. V jejím případě se jednalo o ukončení její dvouleté stáže.³²⁹ Členka KSČ po návratu do vlasti vykonávala mimo spisovatelskou činnost také funkci poslankyně Národního shromáždění. Z veřejného politického života odešla teprve až v roce 1968 na protest proti okupaci.

Martě Mackové byla oficiálně ukončena mise v Moskvě 31. srpna. Její odvolání bylo ale nezákonné. Macková přiletěla v září na řádnou dovolenou do Československa, ale zpátky se již nedostala. Ihned po jejím přiletu vydal ministr vnitra příkaz MZV podniknout okamžité kroky k zamezení jejího opětovného návratu na velvyslanectví z důvodů státně bezpečnostních.³³⁰

Martin Biehal, člen KSČ, nebyl odvolán z politické příčiny. Ústředí jej 1. října přeložilo na velvyslanectví do Londýna, kde pokračoval ve slibné kariéře druhého velvyslaneckého tajemníka. Ve Velké Británii nastoupil do úřadu 30. října.³³¹

Jediným přidělcem, který posílil zastoupení v Moskvě, byl spisovatel a novinář Petr Jilemnický. Na velvyslanectví ho doporučil Miloš Krno, s kterým se blíže seznámil v létě loňského roku na dovolené v Jugoslávii. Petr Jilemnický nastoupil na zastupitelský úřad 13. července 1948 a zůstal zde až do své tragické smrti 19. května 1949.³³²

³²⁷ V osobních spisech Václava Vaška je anonymní dopis, který se zabýval jeho aktivitami v Moskvě souvisejícími s jeho katolickým vyznáním. Dopis také zmiňoval členství jeho otce v lidové straně a Kolakovičovu aféru, v které byli oba vyšetřováni. Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 1145, Václav Vaško.*

³²⁸ *Tamtéž, karton č. 1145, Václav Vaško.*

³²⁹ Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

³³⁰ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 187, 151 – Čsl. ZÚ v cizině: diplomat. činnost čsl. ZÚ v Moskvě, referáty pro s. ministra a s. Borka 1946 – 1954.*

³³¹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 41, Martin Biehal.*

³³² Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

Ministerstvo zahraničního obchodu provedlo také změny. Jedinou osobou v úřadě, která nebyla odvolaná, zůstala Nina Zumrová.

Z Moskvy odletěl v březnu 1948 obchodní přídělnec Jaroslav Lang, kterého následoval koncem května obchodní atašé Vladimír Rašín.³³³ U Langa se nepodařilo zjistit, z jaké příčiny byl odvolán. U Rašína se dalo předpokládat, že důvodem odvolání mohlo být jeho členství v Československé straně socialistické, bývalé Československé národně socialistické straně.

V květnu 1948 nastoupil L. Lenský, obchodní atašé s funkcí zástupce obchodního přídělnce. Koncem července přišla poslední posila tohoto roku, obchodní rada O. Kalina.³³⁴

Ministerstvo národní obrany tentokrát neprovádělo na velvyslanectví velké změny. Část změn byla již uskutečněna v roce 1947. V tomto roce pouze dobíhaly plánované výměny. Dosavadní vedoucí vojenské a letecké mise podplukovník Jan Klán byl odvolán definitivně k 28. únoru 1948 zpátky do Československa, kde byl jmenován velitelem druhé letecké divize v Českých Budějovicích.³³⁵

27. února 1948 MID potvrdilo generála Alexandra Fuska jako nového vojenského a leteckého přídělnce při československém velvyslanectví v Moskvě.³³⁶ Fusek byl vojákem již v rakousko-uherské armádě, kde se stal záložním důstojníkem. Během první světové války padl do ruského zajetí. Bojoval v srbských dobrovolnických jednotkách a od prosince 1916 se stal příslušníkem československých legií. V roce 1918–1920 bojoval proti bolševikům na Ukrajině, Sibiři a Dálném Východě. Do vlasti se vrátil v hodnosti majora a sloužil první republice jako voják z povolání. V letech 1936–1937 absolvoval stáž u různých útvarů tankového vojska v SSSR. Během okupace byl nucen přerušit službu v československé armádě, do které se vrátil po válce.³³⁷ Generál Fusek v Moskvě dlouho nepobyl. Koncem roku dostal rozkaz vrátit se zpátky do Československa a byl pověřen velením tankového sboru v Moravské Třebové. V říjnu 1949 byl povýšen na divizního generála. V srpnu 1950 byl odeslán na šestiměsíční dovolenou a začátkem roku 1951 odešel do zálohy.³³⁸

Nástupcem Alexandra Fuska se stal plukovník generálního štábu Miroslav Šmoldas. 21. října obdržel agrément od sovětské vlády a ujal se vedení vojenské mise. Plukovník

³³³ Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

³³⁴ *Tamtéž.*

³³⁵ V některých materiálech se hovoří, že 2. letecké divizi velel až od června 1948. HAVELKA, Radek. *Fórum Válka* [online]. 2010–01–01 [cit. 2011–05–03]. 2. letecká divise [1945–1949]. Dostupné z WWW: <<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/47999/start/0/postdays/0/postorder/asc/highlight>>.

³³⁶ Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině.

³³⁷ BARTOŠ, Václav; MINAŘÍK, Pavel; ŠRÁMEK, Pavel. *Československé vojenství* [online]. 1999–01–01 [cit. 2011–05–04]. Vaše dotazy-gen. Fusek. Dostupné z WWW: <http://vojenstvi.cz/vasedotazy_103.htm>.

³³⁸ *Tamtéž.*

Šmoldas byl absolventem vojenské školy v Hranicích a představoval na rozdíl do Fuska nový typ velitele, který byl již systematicky připravovaný pro svoje povolání důstojníka. V roce 1939 přešel s podplukovníkem Svobodou sovětsko-polské hranice a až do roku 1942 byl internován. Poté se účastnil jako voják a velitel bojů na východní frontě. V roce 1946 studoval devět měsíců sovětskou Vyšší akademii generálního štábu.³³⁹

Novou posilou mezi přidělenci se stal JUDr. Otakar Hrubán, odborový rada z ministerstva zemědělství. Příkaz k přeložení obdržel v listopadu na dobu šesti měsíců. Hrubán se vydal na cestu s pověřením kurýra³⁴⁰ a do Moskvy dorazil vlakem.³⁴¹ Dle předpokladů dostal na starost zemědělskou oblast. Hrubán byl jmenován po dobu svého pobytu prvním velvyslaneckým tajemníkem s úkolem pracovat pro MZV.³⁴² Patřil mezi velmi mladé právníky. V roce 1939 byl zatčen jako student gestapem a tři roky strávil v koncentračním táboře. Po válce vstoupil do KSČ, pracoval v tiskovém oddělení na ministerstvu zemědělství a získal doktorát práv. Ovládal ruský, francouzský, německý, částečně anglický a italský jazyk. V květnu 1949 bylo rozhodnuto, že jeho pobyt v Moskvě bude prodloužen, takže Hrubán byl odvolán nakonec až 12. února 1951.

2.6.3 Kancelářští úředníci, smluvní pracovníci a další personál

Rozsáhlé změny nastaly také i u této skupiny zaměstnanců úřadu. V předchozích sledovaných letech chybějící, nepřesné a skartované záznamy způsobily, že nebylo možné vytvořit ucelený přehled počtu těchto kancelářských úředníků, smluvních pracovníků a dalších sil. U místních sil byla tato situace ještě horší. Údaj pro rok 1948 je již úplnější, přesto je stále ve studovaných materiálech množství nejasností a chybějících údajů.

Jako první byl odvolán jeden z nejzkušenějších pracovníků velvyslanectví, vrchní kancelářský správce a vedoucí spisovny Jaroslav Kabele. Příkazem z 1. dubna 1948 byl převeden do ústředí. Vzhledem k tomu, že již od léta 1948 byl poslán na dovolenou a 30. září do výslužby, jednalo se o krátký proces s člověkem, který věnoval službě státu v zahraniční službě 28 let (vyjma doby Protektorátu Čechy a Morava). V té době dosáhl 60 let, ale nic

³³⁹ Se skupinou čs. důstojníků této sovětské školy proběhl již zmiňovaný konflikt v říjnu 1946.

³⁴⁰ Naprosto běžnou praxí bylo, že diplomaté i přidělenci při cestách tam i zpět fungovali jako kurýři a přepravovali poštu.

³⁴¹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 276, Otakar Hrubán.*

³⁴² Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

nenasvědčovalo, že by o důchod zažádal nebo chtěl odejít pracovat mimo MZV.³⁴³ Pravděpodobný důvod odvolání lze hledat ve zprávě Emila Štefana MZV z března 1948, ve které Štefan o Kabelem mimo jiné uvedl, že je to donašeč velvyslance Horáka. Štefan také přiznal, že jeho odvolání mělo politické pozadí. Otázkou zůstává, zda to byl skutečně zmíněný důvod nebo příčinou mohly být osobní spory.³⁴⁴ Nástupcem Jaroslava Kabeleho ve spisovně se stal Josef Novotný. Spolu s ním tam ještě pracovali Stodůlka a Kašpar.

Za celou administrativu zastupitelského úřadu byl nově zodpovědný Emil Štefan, který se v krátké době dostal se spisovnou do konfliktu (důvody nebyly objasněny).

Další osobou, která opustila úřad, byl K. Kuchár, místní smluvní síla. Měl na starost repatriaci a reemigraci. Bohužel další informace (příchod do úřadu, praxe atd.) se mně nepodařily zjistit. Smlouva byla ukončena k 31. březnu 1948.³⁴⁵ Příčinou odchodu ale pravděpodobně nebyly politické důvody, protože se jednalo o komunistu, který žil dlouhou dobu v Sovětském svazu.³⁴⁶ Možným zdůvodněním mohly být jeho spekulativní obchody, jak uvedl ve své zprávě pro MZV Emil Štefan, ale mohly to být také i eventuální vztahové problémy na velvyslanectví, které ale zůstaly neobjasněny.³⁴⁷

Ve druhé vlně, v červnu, byla odvolána písařka a kancelářská pomocnice E. Šenbachová (někdy také uváděná jako Šönbachová). Emilem Štefanem byla hodnocena jako výkonná, ale nepřesná pracovní síla.³⁴⁸

Poslední zjistitelnou odvolanou osobou byla vrchní aktuárská tajemnice Jiřina Pavelková. Měla na starost pasovou a účetní agendu.³⁴⁹ Ani u této zaměstnankyně se mně nepodařilo zjistit, po jakou dobu byla na zastupitelském úřadě zaměstnána. Ze sledovaných materiálů vyplynulo, že pracovala u Josefa Boudyše a byla velmi spolehlivá. Bohužel ale byla dle Štefana antikomunistka, byť dle místní stranické buňky neškodná. O jejím odvolání, které žádal Laštovička, pravděpodobně rozhodly její politické názory.³⁵⁰

Bohuslav Laštovička po svém příchodu zintenzivnil snahy pro urychlení čistek. Došlo tak k posílení zastupitelského úřadu spolehlivými, prorežimními zástupci. V rozmezí sedmi

³⁴³ Jaroslav Kabele se dostal v 60 letech do věku, kdy do důchodu mohl odejít a to byla také zřejmě vhodná záminka pro jeho odvolání. Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 363, Jaroslav Kabele.*

³⁴⁴ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 187, 71 – Zprávy.*

³⁴⁵ Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

³⁴⁶ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 187, 71 – Zprávy.*

³⁴⁷ *Tamtéž, karton č. 187, 151 – Čsl. ZÚ v cizině: diplomat. činnost čsl. ZÚ v cizině, referáty pro s. ministra a s. Borka 1946–1954.*

³⁴⁸ *Tamtéž, karton č. 187, 71 – Zprávy.*

³⁴⁹ Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

³⁵⁰ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 187, 71 – Zprávy.*

měsíců přišlo deset nových a vesměs nezkušených osob, které jenom zvětšovaly chaos a neorganizovanost úřadu.

Věra Hušková nastoupila v červnu jako smluvní úřednice. Do Moskvy přiletěla společně s novým velvyslancem Laštovičkou. V roce 1945 nastoupila do programového oddělení Československého rozhlasu. O rok později, v únoru 1946, vstoupila do KSČ. Po únorových dnech roku 1948 se stala členkou akčního výboru Československého rozhlasu. Zde navázala kontakty s Bohuslavem Laštovičkou, což jí také pomohlo k tomu, že s ním mohla odletět v červnu na velvyslanectví.³⁵¹ Zpočátku pracovala jako jeho sekretářka, ale pro nedostatek pracovních sil byla přearažena a pracovala jako pokladní a účetní. Na aktuárskou adjunktku byla povýšena v srpnu 1948. Na velvyslanectví pracovala do konce května 1950, kdy byla přeložena zpět do ústředí MZV. Hušková uměla velmi dobře německy a částečně anglicky a rusky.³⁵²

Několik dní po příjezdu Huškové nastoupil pokladní a pomocník v kanceláři a spisovně Karel Kašpar.³⁵³ Do Moskvy nastoupil jako podúředník. Na administrativního asistenta byl povýšen koncem září. Ke svému povýšení využil známostí na MZV, kde žádal z důvodu velkých drahotných poměrů v Moskvě pro sebe a rodinu navýšení zahraničního příspěvku.³⁵⁴ Karel Kašpar nastoupil na MZV v květnu 1945 postupně jako zřízenec a podúředník. Téhož roku se stal členem KSČ. Je potřeba uvést, že na MZV pracoval před válkou jako pomocný dělník v letech 1929–1939. Dobře ovládal ruský jazyk a částečně němčinu. Z velvyslanectví odjel z důvodu přeložení do ústředí začátkem ledna 1956.

D. Havlíkové přišla na úřad 10. července a začala pracovat jako překladatelka a písarka. L. Stodůlka posílil velvyslanectví v polovině července. Nastoupil jako pomocná kancelářská síla. Ani v jeho případě nemám k dispozici žádné další materiály či informace. V. Šťastná pracovala na velvyslanectví od 21. srpna do 31. prosince 1948, vyřizovala agendu repatriace a reemigrace. Důvody tak rychlého odjezdu se nepodařilo zjistit. Markulová byla ruská písarka, a dokonce pracovala na úřadě ještě kratší dobu – pouhý měsíc. Byla zaměstnána od 26. srpna do 26. září 1948. Ovšem místní smluvní síly pracovaly na pracovní smlouvu, kdy její délka mohla být od několika týdnů až po několik let. Písarka Olga Tichá nastoupila v listopadu. Bližší informace o ní nejsou k dispozici.³⁵⁵

³⁵¹ Příkaz k přeložení byl vydán 12. června 1948.

³⁵² Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 290, Věra Hušková.*

³⁵³ Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

³⁵⁴ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 380, Karel Kašpar.*

³⁵⁵ Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

Druhá větší skupina příchozích byla povolána MZV do Moskvy až koncem roku. Šifrář Miroslav Martiš, smluvní úředník, s dobrou znalostí ruštiny a němčiny nastoupil do úřadu v prosinci. Do služeb MZV vstoupil v březnu 1946. Sloužil v československé zahraniční armádě v letech 1939–1945. Do nástupu na MZV pracoval jako šifrář u československé vojenské mise v Moskvě, kde byl pobočníkem Heliodora Píky. Přesný odchod z Moskvy není znám. Jisté ale je, že od února 1951 byl přeřazen do Státního statistického úřadu.³⁵⁶

Miloslava Kratochvílová byla povolána jako písařka a sekretářka velvyslance. Na úřad nastoupila v listopadu 1948 jako další z řady mladých lidí na velvyslanectví. Po skončení druhé světové války začala pracovat na úřadě předsednictva vlády jako pomocná kancelářská síla, kde se postupně vypracovala na administrativní asistentku. Pod ministerstvo zahraničních věcí byla převedena v říjnu 1948 a posléze poslána na zastupitelský úřad do Moskvy jako aktuárská tajemnice. Zde pracovala až do 29. června 1952.³⁵⁷

Poslední osobou byl telegrafista Václav Křenek. Krátce před nástupem do vojenské služby v letech 1946–1948 pracoval na poštovních úřadech. Na vojně sloužil jako telegrafista a to rozhodlo o jeho budoucím povolání. Na MZV nastoupil v srpnu 1948 jako kancelářský pomocník, k převodu z ministerstva pošt došlo až dodatečně. Z moskevského úřadu byl Křenek přeložen do ústředí koncem září 1954.³⁵⁸

Šifrář a aktuárský tajemník Josef Babec, bývalý příslušník československé západní zahraniční armády, byl po Únoru 1948 povýšen mimo služební postup na vrchního aktuárského tajemníka.³⁵⁹ Vysvětlení lze hledat v nedostatku zdatných šifrářů, jímž Babec byl. Velvyslanectví se bez jeho služeb nemohlo prozatím obejít. Jak prohlásil Laštovička, Babec byl loajálním zaměstnancem úřadu, ale uškodilo mu, že sloužil jako důstojník západní armády. Radista Procházka byl zase národním socialistou a musel také z úřadu odejít. Laštovička proti oběma pracovně nic neměl, ale požadoval komunisty. Velkým problémem byl nedostatek písařek, jejichž počet byl přímo tristní.

³⁵⁶ Archiv MZV. *OSO 1945–1992*, karton č. 590, Miroslav Martiš.

³⁵⁷ *Tamtéž*, karton č. 462, Miloslava Kratochvílová.

³⁵⁸ *Tamtéž*, karton č. 476, Václav Křenek.

³⁵⁹ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954*, karton č. 216, 6615 – *Jmenování a povýšení 1945–1954*.

Shrnutí

Rok 1948 představoval pro moskevský zastupitelský úřad značnou změnu. Došlo k přerušení kontinuálního vývoje, byť již narušeného válkou a poválečnými změnami. Komunistický režim potřeboval po Únoru 1948 zavést na úřadě změny a dosadit buď přímo členy vlastní strany, nebo loajální příznivce. Byl si vědom významu velvyslanectví pro Československo, a proto proběhly personální výměny, které se staly čistkami. Úřad byl těmito změnami značně zasažen. Projevilo se to na práci a kvalitě, která se výrazně zhoršila. Vlivem propouštění a nedostatečného posilování novými lidmi, spolu se standardním nedostatkem zaměstnanců v některých oblastech, se prohloubily problémy s plněním pracovních povinností, kterých díky úplné orientaci na Sovětský svaz přibývalo.

Odchodem prof. dr. Jiřího Horáka končí období demokraticky smýšlejících představitelů úřadu. Předpokladem pro zastávání vysokých státních postů v zahraniční službě se pro další léta tak mimo vzdělání stalo členství v KSČ, osvědčení o státní spolehlivosti, výborné kontakty na vedoucí představitele režimu. Výhodou byl i dělnický původ. Tímto způsobem se prosazovali v zahraniční službě průměrní zaměstnanci nad těmi schopnějšími.

Tyto předpoklady splňoval Bohuslav Laštovička, nový velvyslanec, který přiletěl do Moskvy v červnu 1948. Ihned po příletu zahájil další vlnu čistek a výměn pracovníků, byť si musel dobře uvědomovat, že těžko nahradí zkušené zaměstnance.

Přeložením dr. Jiřího Kašpárka do ústředí utrpělo velvyslanectví těžkou ránu, protože byl po odchodu Horáka jediným představitelem, který byl schopen úřad kvalifikovaně řídit. Úřadu chyběli diplomaté s vyšší hodností, kterou měli právě pouze Horák a Kašpárek.

Odvoláním Ludevíta Mičátka přišlo velvyslanectví o prvotřídního právníka, navíc vybaveného vynikajícími jazykovými schopnostmi, které úřadu začaly chybět. Povinnost Mičátka sice převzal Václav Vaško, který jej ale nebyl schopen nahradit.

Josef Boudyš byl dalším zkušeným diplomatem již z doby první republiky. Bohužel byl legionářem československé zahraniční armády v Rusku a musel odejít z politických důvodů.

Emil Šulc naštěstí opustil Moskvu ještě před Únorem 1948. Oženil se s Angličankou, která se díky tomu, že čekala dítě a měla povinnosti vůči své matce, musela vrátit do Velké Británie. Šulc požádal o přeložení do ústředí MZV pravděpodobně z tohoto důvodu.

Miloslav Trubáček a Václav Vaško zůstali na velvyslanectví ještě rok. V Moskvě tak po té době prakticky nezůstal alespoň žádný trochu zkušenější diplomat.

Tři hlavní aktéři únorových, resp. poúnorových událostí na úřadě, Emil Štefan, Miloš Krno a Evžen Malý si polepšili. Štefan byl přijat do služeb MZV a postupně se dostal na zástupce velvyslance, což byl mimořádný kariérní vzestup. Miloš Krno se stal 1. velvyslaneckým tajemníkem a třetí nejmocnější osobou úřadu. Byl tedy také odměněn za svoji politickou aktivitu v únorových dnech. Evžen Malý byl zaměstnán jako úředník. Také on povýšil díky převratu na vrchního aktuárského tajemníka. V roce 1949 postoupil dokonce na post tajemníka.

K velkým změnám došlo také u přidělců. Kulturní byli ministerstvem informací postupně odvoláváni. Odešla Marta Macková, přeložen byl Martin Biehal a Jarmile Glazarové skončilo její dvouleté služební období. Jedinou osobou, která zůstala v Moskvě, byl nově jmenovaný Petr Jilemnický, pro kterého to byla díky jeho tragické události (zemřel na srdeční infarkt) také poslední mise.

Obchodní přidělenci byli také odvoláni. Odešel Jaroslav Lang a Vladimír Rašín. Zůstala Nina Zumrová, která přivítala nové kolegy Kalinu a Lenského.

Ministerstvo národní obrany změny nemuselo provádět, protože již byly naplánované a probíhaly během předchozího roku. Podplukovník Jan Klán předal velení generálovi Alexandrovi Fuskovi a převzal v Československu velení druhé letecké divize. Koncem roku přišel další velitel vojenské a letecké mise plukovník Miroslav Šmoldas, který nahradil Fuska.

U kancelářských úředníků a smluvních sil došlo také k zásahům. První na řadě byl Jaroslav Kabele, zkušený a dlouholetý úředník. Od začátku dvacátých let pracoval v diplomatických službách, ve třicátých letech na velvyslanectví v Moskvě. Po Únoru 1948 mu rovněž přitěžovalo, že byl československý legionář a bojoval proti Rudé armádě v letech 1918–1920. Legionář, šifrář Jiří Babec v úřadě zůstal jako jediný, protože byl momentálně nenahraditelný. Byl odvolaný až o rok později, k 1. květnu 1949. Další odvolanou byla Jiřina Pavelková. Dle Štefana se jednalo o antikomunistku. Sice byla pracovně velmi výkonná a spolehlivá, ale to nebylo určující. Jiřina Šenbachová (Schönbachová) byla odvolána z nejasných důvodů. Písařek byl na úřadě zoufalý nedostatek a důvodem odvolání mohla být pracovní nepřesnost. Místní smluvní síle Kuchárovi byla pravděpodobně ukončena smlouva pro neplnění pracovních povinností.

Bohuslav Laštovička se snažil posílit katastrofální stav velvyslanectví novými a z pohledu režimu plně spolehlivými lidmi. Sice přišlo deset osob, ale zčásti nezkušených, které velvyslanectví moc nepomohly a problémy úřadu se nezlepšily. Nastoupila smluvní úřednice Věra Hušková, sekretářka, pokladní a účetní, dále Karel Kašpar, pokladní a pomocník v kanceláři a spisovně, D. Havlíková, překladatelka a písařka a L. Stodůlka,

pomocná kancelářská síla. Krátce pracovala na velvyslanectví při vyřizování agendy repatriace a reemigrace V. Šťastná. S ní spolupracovala Markulová, ruská písařka a místní smluvní síla. V záznamech figuruje alespoň jedna písařka Olga Tichá.

Druhá skupina příchozích přišla do Moskvy až koncem roku. Přišel šifréř Miroslav Martiš, písařka a sekretářka Miloslava Kratochvílová a telegrafista Václav Křenek.

Rok 1948 byl pro úřad jiný také z pracovního zaměření. Ubyla agenda, která se zabývala volyňskými Čechy, Zakarpatskou Ukrajinou, finančním vyrovnáním zabaveného československého majetku Sovětskou armádou a hospodářskými otázkami. Důvod je pochopitelný. V roce, který znamenal pro ČSR definitivní přechod do sovětského bloku, již nebylo možné se zabývat těmito úkoly a SSSR je nehodlal dále řešit. Jediné, co ještě pokračovalo, byly repatriace odvezených československých občanů, kde byl Sovětský svaz vázán mezinárodními smlouvami a dále situací Československa a v poslední řadě fyzickou a psychickou vyčerpaností internovaných.

Po Únoru 1948 došlo k poklesu kvality práce na úřadě spolu s nedodržováním odesílání hlášení. Od prosince 1948 až do února 1949 tento problém řešilo MZV, kde velvyslanectví muselo dostat odklad s výroční zprávou za rok 1948. Úřad se bránil upozorňováním na nedostatek kvalifikovaných sil.

Překážkou pro sledování ucelené činnosti úřadu v tomto roce byla značně neuspořádaná evidence a skartace části materiálů.

3. Velvyslanec, vyhnanec, vyslanec Zdeněk Fierlinger

3.1 Studium, civilní zaměstnání, vojenská dráha

Zdeněk Fierlinger se narodil 11. července 1881 v Olomouci v učitelské rodině. Vystudoval české nižší gymnázium a německou obchodní akademii v Olomouci, kde odmaturoval 4. července 1911. Fierlinger ve svých záznamech uváděl, že ještě studoval v Anglii a Rusku, nenalezl jsem ale relevantní data, která by to potvrzovala.

Po studiích byl zaměstnán do 30. srpna 1914 u anglické firmy International Harvester v Rostově nad Donem v Rusku jako prokurista. V té době již vypukla první světová válka a Zdeněk Fierlinger 31. srpna vstoupil do ruské armády, do tvořící se České družiny.

První světovou válku prožil jako aktivní voják a důstojník. Postupně byl povýšen na velitele praporu v hodnosti poručíka. Československou národní radou byl odeslán 1. října 1917 do USA v hodnosti vojenského ataše a o dva dny později byl povýšen na kapitána. Plukovníkem se stal 29. srpna 1917 (vojenská hodnost po dobu diplomatické mise). Z USA do Paříže byl přeložen v lednu 1919, kam připlul v dubnu parníkem v hodnosti kapitána. Od června se účastnil bojů ve Francii, v listopadu byl povýšen na majora. Svoji činnost ukončil 30. listopadu jako aktivní voják a důstojník. Jako důstojníkovi v záloze mu byla uznávána hodnost plukovníka.³⁶⁰

3.2 Diplomatická kariéra

Diplomatickou kariéru zahájil 1. listopadu 1918, kdy byl přijat do služeb MZV a jmenován legačním radou ve stavu koncepčních úředníků. V ústředí pracoval do 30. dubna 1921, od 1. května byl přeložen na velvyslanectví do Haagu jako chargé d'affaires. Prezident republiky T. G. Masaryk mu 22. prosince 1922 udělil titul vyslance a zplnomocněného ministra.

S tímto titulem dále působil na dalších vyslanectvích. V Bukurešti od 1. října 1924, ve Washingtonu od 1. října 1925, v Bernu od 1. listopadu 1928 a ve Vídni od 1. listopadu 1932.³⁶¹

³⁶⁰ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 174, Zdeněk Fierlinger.*

³⁶¹ *Tamtéž.*

3.3 Vyslanec a Velvyslanec v SSSR

Do Moskvy Fierlinger nastoupil 1. října 1937 dle rozhodnutí prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše z 29. září. Po zřízení protektorátu Čechy a Morava velvyslanec váhal s reakcí na další postup, ale nakonec úřad opustil, aniž by ho Němcům oficiálně předal. Po skončení války vyšetřovací komise prověřovala všechny vedoucí diplomatických zastoupení za jejich postoje v březnových dnech roku 1939. Fierlingerovi jeho postup umožnil další činnost v československé diplomacii.

Odešel do Anglie, kde zůstal do navázání diplomatických vztahů se Sovětským svazem, aby se tak mohl vrátit v srpnu 1941 jako vyslanec zpátky do Moskvy. Československé vyslanectví bylo spolu s dalšími cizími diplomatickými zastoupeními při zahájení německé ofenzivy na Moskvu v říjnu 1941 evakuováno do Kujbyševa, kde zůstalo až do léta roku 1943. V září 1942 bylo vyslanectví povýšeno na velvyslanectví.

V Moskvě Zdeněk Fierlinger působil do konce března 1945. V té době se účastnil jednání ohledně sestavování nové československé vlády a bylo tedy nasnadě, že doba jeho diplomatických aktivit končí. V dubnu se přesunul do Košic, kde byl jmenován prezidentem Benešem předsedou československé vlády. Oficiálně byl zproštěn funkce velvyslance 7. září 1945 rozhodnutím prezidenta republiky ze 14. srpna 1945.³⁶²

3.4 Osobnost Fierlingera

Osobnost Zdeňka Fierlingera není jednoznačná. Profesně i lidsky byl spjatý s Edvardem Benešem. Ten si jej vyhlédl v Paříži v roce 1918, kde pro něj mimo jiné Fierlinger pracoval jako referent. Obstarával francouzská letadla pro československé jednotky, zařizoval výcvik letců, obstarával materiál, pro který uzavíral dohody.³⁶³ V té době se zrodilo patrně jedno z nejpozoruhodnějších přátelství, které vydrželo až do čtyřicátých let. Ve válečných letech začal Edvard Beneš o Fierlingerovi pochybovat a později se již dostal do vleku své prosovětské politiky, kde měl ruce víceméně svázané. Po válce se jejich vztah rozpadl a po Únoru 1948 se dostal u prezidenta Beneše do fáze nenávisti a pohrdání.³⁶⁴

³⁶² Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 174, Zdeněk Fierlinger.*

³⁶³ *Tamtéž.*

³⁶⁴ Vztah obou politiků koncem roku 1947 uvádí ve svých pamětech např. Prokop Drtina, který byl přítomen na návštěvě u prezidenta Beneše jeho velmi ostrým odsudkům Fierlingera. DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek II., Kniha 2.* Praha: Melantrich 1991, s. 383–385. ISBN 80–7023–114–9.

Fierlinger byl člověkem morálně pochybných kvalit, oportunista, vlastní prospěch mu byl přednější. Dle neověřených informací se stal ve třicátých letech agentem sovětských tajných služeb, což by do jisté míry mohlo vysvětlovat jeho prosovětské vystupování. Ve druhé světové válce správně odhadl budoucí vliv Sovětského svazu, využil svého působení na velvyslanectví v Moskvě a spojil se s československými komunisty, u kterých si získal důvěru. Cesta k moci byla pro něho otevřená i přesto, že do té doby nepředstavoval v sociální demokracii žádnou významnou politickou veličinu a osobnost.

Zdeněk Fierlinger si z diplomacie odnesl důležitou dovednost a tou byla přetvářka, kterou se mu dlouhou dobu dařilo mást protivníky. V archivních pramenech to dokládají například spisy ohledně jáchymovských dolů, kde Fierlinger využil všechny způsoby, aby Sovětskému svazu doly předal a pokud možno bezplatně. Stejně tak jednal s předáním železniční stanice Čop, která měla zůstat ČSR, ale i zde bez problémů vyšel SSSR vstříc.³⁶⁵

Osobně se jednalo o člověka rezervovaného a nepřístupného. Na lidi okolo působil nepříjemným dojmem, těžko si získával přátele. Část politiků ho osobně nesnášela, např. bratr prezidenta Beneše Vojta, kterému se nepodařilo změnit bratrovo mínění.³⁶⁶ Fierlinger se snažil svoje vzpomínky zachytit v několika knihách, z nichž nejznámější byla dvoudílná publikace „Ve službách ČSR I. a II. díl“. Zatímco v prvním díle z roku 1947 stál ještě na straně prezidenta Beneše, Masaryka a demokracie (byť s pochopitelným poválečným akcentem na Sovětský svaz), ve druhém díle již stál na straně komunistů. Bylo to ale již po Únoru 1948 a jiná publikace by v Československu vyjít nemohla. V knize napadal bývalé koaliční spojence včetně svých spolustraníků, politická jednání vysvětloval poněkud zavádějícím způsobem a zpochybnil tak historická fakta.

Fierlinger byl za svoji snahu režimem oceněn. Po Únoru 1948, ve kterém se příliš neangažoval, se stal na krátký čas opět předsedou československé sociální demokracie. Po jejím zrušení, resp. sloučení s KSČ, byl jmenován do předsednictva ÚV KSČ, jehož členem zůstal do roku 1966. Současně byl místopředsedou vlády (1948–1953), v letech 1951–1953 ministrem pověřeným řízením Státního úřadu pro věci církevní. V srpnu 1968 byl pověřen vést delegaci předsednictva Národního shromáždění s protestní nótou. Koncem roku již ovšem opět pracoval pro posílení vztahů se SSSR. Zemřel v Praze v roce 1976.³⁶⁷

³⁶⁵ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 188,3553 – Hospodářská spolupráce se SSSR. Otázka československo-sovětské společnosti pro využití užitkování uranové rudy.*

³⁶⁶ DÉRER, Ivan. *Antifierlinger I, Politické paměti 1945–1949*, Praha: Technická redakce a polygrafické zpracování GTA, 1993, s. 52. ISBN 80-900033-2-X.

³⁶⁷ TOMEŠ, Josef, a kol. *Český biografický slovník XX. století I. díl. A-J*. Praha a Litomyšl: Paseka, 1999, s. 311. ISBN 80-7185-245-7.

4. Velvyslanec, univerzitní profesor Jiří Horák

4.1 Studia, vědecká dráha, Univerzita Karlova

Univerzitní profesor a československý velvyslanec v Moskvě profesor Jiří Horák se narodil 4. prosince 1884 v Benešově u Prahy. Jeho otec pracoval jako advokát. V roce 1902 odmaturoval na gymnáziu s vyznamenáním. Absolvoval obor slovanská a germánská filologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Státní zkoušky z českého a německého jazyka pro střední školy úspěšně složil v roce 1908.

Po ukončení školy učil jako suplující profesor na reálce a později také na gymnáziu. Doktorem filozofie byl jmenován 24. března 1910 po obhájení práce s názvem „Tři čeští spisovatelé v Haliči“. V roce 1919 se habilitoval na Karlově univerzitě v oboru Srovnávací dějiny slovanských literatur. Habilitační práce se jmenovala „Ukrajinské látky v literatuře české“.

V letech 1919–1924 Jiří Horák působil jako docent na Karlově univerzitě. V roce 1924 byl jmenován mimořádným profesorem srovnávacích dějin slovanských literatur při Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Na této škole učil tři roky. Jiří Horák byl navíc zvolen ředitelem slovanského prosemináře. V roce 1927 byl ustanoven řádným profesorem srovnávacích dějin a slovanské literatury na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Jejím děkanem byl v letech 1932–1933.

Po uzavření vysokých škol 17. listopadu 1939 přišel o místo. Začal pracovat pro odbojové hnutí, což se mu stalo osudným. Byl zatčen gestapem 15. prosince 1944 a uvězněn na Pankráci. Naštěstí byl pro nedostatečné důkazy 9. února 1945 propuštěn. V květnu 1945 se opět obnovila činnost vysokých škol a Jiří Horák se mohl vrátit zpátky ke své vědecké práci a na Univerzitu Karlovu.³⁶⁸

Mimo svého působení na univerzitě se stal členem České akademie věd a umění, byl spolupracovníkem komise pro dějiny polské literatury při akademii věd v Krakově, dále byl jmenován členem Slovanského ústavu v Praze, hlavním jednatelem Státního ústavu pro lidovou píseň, člen československé Národní rady badatelské, člen Historické společnosti v Novém Sadě a člen Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě. Byl autorem široké řady odborných knih, publikací, odborných článků, referátů a redakční činnosti. Mezi jeho vědecké práce patřily následující tituly: „Slovanská vzájemnost“, „Naše staré písně“, „Dvacet pět

³⁶⁸ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 255, Jiří Horák.*

lidových písní s nápěvy“, „Náš kraj a lid“, „Naše kulturní úkoly na Slovensku“, „Masaryk a Dostojevský“ apod.

4.2 Velvyslancem v SSSR

Do služeb MZV nastoupil 1. října 1945 po předchozím pověření k výkonu funkce velvyslance prezidentem republiky Edvardem Benešem ze 14. srpna. V Moskvě předal pověřovací listiny 25. října.

Do Moskvy byl vyslán pro své rozsáhlé vzdělání univerzitního a slovanského zaměření. Jeho proruské cítění bylo rovněž vzhledem k místu a práci vhodné. Pro KSČ nebyl na místo velvyslance nevhodnou osobou. Pokud nemohla obsadit místo velvyslance svým přívržencem, souhlasila s politicky neutrální osobou. Jistým problémem ale byla manželka profesora Horáka, která byla přesvědčenou zastánkyní demokracie. Dr. Anna Gašparíková-Horáková (1896–1987) byla navíc osobní archivářkou prezidenta republiky Masaryka a svoji nechuť vůči komunismu příliš neskrývala.

Působení na velvyslanectví v Moskvě pro dr. Horáka skončilo 22. dubna 1948 jeho rezignací a schválenou žádostí o odvolání ze zdravotních důvodů. Ve skutečnosti ale byly důvodem únorové a poúnorové události. 23. dubna odletěl zpět do Československa, kde nastoupil na dovolenou.

4.3. Návrat prof. Horáka do Československa

Po návratu do vlasti Jiří Horák předpokládal, že se vrátí na univerzitu a bude pokračovat ve své vědecké činnosti. I přes svoje mimořádné odborné a pracovní kvality. Tam však zůstal pouze krátce. Mladí radikálové z řad komunistických studentů ho ale přinutili, stejně jako řadu dalších profesorů, univerzitu opustit. Odešel do Ústavu pro etnografii a folkloristiku, kde se postupem doby stal ředitelem.

Profesor Horák zemřel 14. srpna 1975 v Martině na Slovensku. I na sklonku svého života byl ceněnou a váženou osobností, v září 1975 měl být ještě jmenován členem Polské národopisné společnosti.³⁶⁹

³⁶⁹ VAŘEKA, Josef. *Národopisné aktuality* [online]. 2007-02-01 [cit. 2011-05-06]. Za akademikem Jiřím Horákem. Dostupné z WWW: <<http://na.nul.cz/1976/1/Nr.html#06>>.

Jiří Horák byl rozeným diplomatem, byť neprošel předchozí diplomatickou praxí a zkušenostmi u jiných zastupitelských úřadů. Své funkce se ujal zodpovědně a s plnou vážností. Vybudoval si respekt a uznání u zaměstnanců velvyslanectví a zástupců dalších zastupitelských úřadů. Plyně hovořil cizími jazyky, což bylo umocněno jeho výborným hudebním nadáním. Velvyslancovo vystupování bylo profesionální, pracovní nasazení výkonné. Na své podřízené byl v zaměstnání přísný a vždy vyžadoval maximální pracovní nasazení.

Nectností přednosty úřadu byl jeho neosobní přístup v jednání a komunikaci s jeho podřízenými. Chybělo mu více srdečnosti, laskavosti a více pochopení pro slabosti druhých lidí. Nedokázal se více uvolnit a naslouchat problémům ostatních, řešil pouze pracovní problémy a záležitosti.³⁷⁰

Stejně vlastnosti jako on měla i jeho manželka, která velmi lpěla na své minulosti archivářky u prezidenta Masaryka. Při různých jednáních velvyslance se zaměstnanci úřadu byla mnohokrát přítomna, takže to vyvolávalo zdání, že rozhoduje spíše ona, což rozhodně dr. Horákovi při jeho práci na velvyslanectví nemuselo pomáhat. V každém případě Anna Gašparíková-Horáková vadila komunistům v úřadě, což bylo nakonec také vidět v únorových dnech roku 1948, kdy byla její přítomnost použita jako jeden z důvodů pro odvolání velvyslance.

³⁷⁰ Horák se například odmítl přimluvit u sovětských představitelů za povolení odchodu do Československa manželky Václava Vaška, jež byla ruského původu. Nebyl dokonce ani na jejich svatbě v kostele, svoji účast odmítl i přes původní souhlas. Jako důvod dle Vaška uvedl politické a náboženské ohledy vůči sovětskému spojenci. VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 106. ISBN 80-7192-389-3.

5. Komunistický velvyslanec Bohuslav Laštovička

5.1 Životopisná data do Února 1948

Bohuslav Laštovička se narodil 29. dubna 1905 v rodině úředníka v Pelhřimově.³⁷¹ Vystudoval reálku s maturitou, v roce 1922 pokračoval na vojenské akademii v Hranicích a vojenská studia zakončil dělostřeleckou školou a státní zkouškou na technice. Do aktivní služby nastoupil jako důstojník s hodností poručíka.

Slibná vojenská kariéra se Laštovičkovi příliš nezamlouvala pro jeho krajně levicové a prokomunistické smýšlení. Jeho problematické chování způsobilo, že byl v roce 1929 z armády vyloučen. Začal studovat vysokou školu, elektrotechnický obor, ale studia mu příliš nešla. Zato navázal kontakty s dalšími komunistickými studenty a začal pracovat ve studentském komunistickém hnutí. Posléze se stal dokonce jejím vedoucím a začal vydávat studentský časopis.

Jeho další osud je již plně spjatý s KSČ. Dle jeho vlastních slov pro stranickou práci zanechal všech studií a odešel pracovat na jaře 1934 jako redaktor do Rudého práva.³⁷² Školu opustil až v jejím závěru, při vykonávání státních zkoušek. V redakci navázal velmi užitečný vztah s Václavem Kopeckým, v budoucnosti s jednou z klíčových osobností KSČ. Pracoval jako zahraničněpolitický redaktor, což byla dobrá příprava pro jeho pozdější práci za války v Londýně. V roce 1935 působil již jako organizační tajemník.

V době Španělské občanské války bojoval na straně republiky. Stal se velitelem československé dělostřelecké baterie v hodnosti kapitána. Ve Španělsku působil od ledna 1937 do léta 1938, kdy se vrátil do Československa. Nastoupil zpátky do redakce Rudého práva, kde působil až do jeho zákazu v říjnu 1938.

Po zákazu činnosti KSČ v období II. republiky přešel spolu s ostatními komunisty do ilegality a pracoval jako instruktor pro ÚV KSČ. Po zřízení protektorátu dostal příkaz opustit území a odejít do exilu. 31. května 1939 odešel za hranice do Polska a v červenci potom do Velké Británie. Koncem roku 1939 byl Laštovička přijat jako politický a vojenský redaktor pro československou vládu v Londýně.³⁷³ Zároveň také pracoval pro stranické vedení KSČ.

³⁷¹ Laštovička rád uváděl, že pocházel z nemajetné chudé rodiny, což je ale sporné. Jeho otec totiž pracoval jako úředník v továrně a matka odešla ze zaměstnání hned po jejich svatbě. Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 528, Bohuslav Laštovička.*

³⁷² *Tamtéž*, vlastní životopis.

³⁷³ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek II., Kniha 1.* Praha: Melantrich 1991, s. 96. ISBN 80–7023–114–9.

V únoru 1945 pověřila komunistická strana Laštovičku, jako jednoho ze svých delegátů v Londýně, aby se zúčastnil v březnu jednání v Moskvě o složení nové československé vlády a jejím programovém prohlášení.³⁷⁴ Odletěl tam s vládní delegací a na místě jednání byl spolu s Prokopem Drtinou jmenován zapisovatelem při poradách politických stran včetně SNR.³⁷⁵ Po návratu do vlasti pracoval krátkou dobu jako šéf kabinetu místopředsedy vlády Gottwalda a nakonec byl jmenován 25. května 1945 generálním ředitelem Československého rozhlasu.

5.2 Únorové události roku 1948 a Laštovičkovu působení

V únorových dnech roku 1948 se Laštovička choval přesně tak, jak se očekávalo od člena ÚV KSČ s kontakty na nejužší vedení strany. Od vypuknutí politické krize a podání demise ministrů nekomunistických stran začal odstraňovat politicky nepohodlné osoby, hlavně zástupce demokratických stran.³⁷⁶ Okamžitě zahájil v rozhlase ve spolupráci s ministerstvem vnitra policejní akci a prakticky ho tím izoloval od vnějších vlivů. Komunisté provedli v rozhlase vlastní mobilizaci, založili vnitřní bezpečnostní síly a podařilo se jim zastrašit všechny zaměstnance. Akční výbory se již postaraly o zakončení celé akce. Laštovička se osvědčil, v březnu 1948 byl navržen na post velvyslance na zastupitelský úřad do Moskvy.

5.3 Velvyslancem v SSSR, odvolání, 50. a 60. léta

Do služeb MZV byl Bohuslav Laštovička přijat 1. června 1948. Velvyslancem byl jmenován prezidentem Gottwaldem 14. června. Oficiálně se ujal svého úřadu 22. června.

16. května 1950 byl přeložen příkazem zpět do ústředí MZV. Důvodem přeložení byla jeho neschopnost při řízení úřadu, který prakticky přivedl k rozvratu. MZV v prosinci 1949 požádalo předsednictvo vlády o Laštovičkovu přeložení do Mongolské lidové republiky, ale to se z neznámých důvodů neuskutečnilo.

1. června nastoupil službu na ministerstvu národní obrany a 26. června 1950 byl povýšen na brigádního generála. Do roku 1952 pracoval jako náměstek ministra národní obrany Alexeje Čepičky.

³⁷⁴ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud. Svazek II., Kniha 1.* Praha: Melantrich 1991, s. 9 a 22.

³⁷⁵ *Tamtéž*, s. 17 a 35. ISBN 80-7023-114-9.

³⁷⁶ Jednalo se o cca 20 osob. Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 528, Bohuslav Laštovička.*

V roce 1952 byl z funkce odvolán, kdy upadl spolu s dalšími španělskými interbrigadisty v nemilost, a teprve po odstranění Alexeje Čepičky z vedoucích funkcí se mohl opět vrátit do politického života. V červnu 1952 začal pracovat v ministerstvu hutního průmyslu a rudných dolů. Jeho manželka se pokusila v roce 1953 o návrat na MZV, ale byla jako nežádoucí osoba odmítnuta.³⁷⁷ V roce 1957 se Laštovička stal redaktorem časopisu *Nová mysl*.

V 60. letech začal opět stoupat ve stranické hierarchii, kde zastával různé vedoucí stranické posty v KSČ. V letech 1964–1967 byl předsedou Národního shromáždění a od roku 1969 poslancem Sněmovny lidu Federálního shromáždění.

Napsal také knihu z období jeho londýnského exilu během druhé světové války s názvem „V Londýně za války“. Zemřel 30. března 1981 v Praze.³⁷⁸

Bohuslav Laštovička byl hrubým člověkem. Před lidmi si nebral žádné servítky a osobní vztahy jej zajímaly jen potud, pokud z nich měl prospěch. Jeho povahu charakterizuje neúcta k podřízeným kolegům a neustálý strach z nadřízených. Ke svým zaměstnancům se choval dvojím metrem. Ke skupině „starších“, kterou zastupoval Miloš Krno, Emil Štefán a Emil Malý, se choval servilně a podlézavě, ke skupině „mladších“ naopak tvrdě a arogantně.³⁷⁹

Koho se Laštovička velmi obával, byli sovětští diplomaté a úředníci. Čím vyšší bylo postavení sovětského zástupce, tím větší měl obavu. Nemohl zastřít fakt, že byl stále vojákem bez dalšího vzdělání. Chyběl mu diplomatický rozhled a takt, což ho svazovalo při všech jednáních, návštěvách a recepcích. Velvyslanectví pod jeho vedením zažilo výrazný propad kvality práce včetně mravního úpadku.

³⁷⁷ Osobní žádost Laštovičkovy manželky. Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 528, Bohuslav Laštovička*.

³⁷⁸ HONZÁKOVÁ, Jana. *Libri* [online]. 2001 [cit. 2011–05–09]. Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Dostupné z WWW: <<http://www.libri.cz/database/kdo20/list.php?od=l&start=1&count=20>>.

³⁷⁹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 528, Bohuslav Laštovička*.

6. Další významné osobnosti na zastupitelském úřadě

V této kapitole podávám přehled po velvyslancích nejdůležitějších osob moskevského zastupitelského úřadu. Kapitulu jsem zaměřil spíše na faktografické údaje z jejich života, dle možností a dostupnosti materiálu jsem se snažil zmapovat jejich osud po odchodu z úřadu.

6.1 Jaroslav Hnízdo

Jaroslav Hnízdo se narodil 20. prosince 1890 v Nemyčevsi u Jičína. Absolvoval vyšší reálku v Jičíně a dva roky exportní akademie ve Vídni. Ovládal čtyři jazyky.

Po škole pracoval jeden rok jako korespondent ve Vídni. Po vypuknutí první světové války narukoval do rakousko-uherské armády a jako důstojník odešel na ruskou frontu. V říjnu 1915 přešel do ruského zajetí, v červnu 1916 potom vstoupil do srbské dobrovolnické armády. V roce 1917 se dostal do československé armády v Rusku. Během ruské občanské války bojoval proti bolševikům jako velitel praporu a později jako velitel pluku.

V srpnu 1919 odešel od armády v hodnosti majora a byl přidělen jako tajemník k úřadu důvěrníka československé vlády v Šanghaji. Do funkce smluvního úředníka nastoupil 1. září. V dubnu 1920 byl po rezignaci důvěrníka povýšen na tento post. O přijetí do služeb MZV zažádal 27. dubna 1921. Žádosti bylo vyhověno.

Rozhodnutím československé vlády byl 9. července 1923 Hnízdo povýšen na vicekonzula. Otevřel se mu tím plně postup pro další kariéru. Po krátkém návratu na ústředí MZV byl Jaroslav Hnízdo v roce 1931 poslán na svoje další působiště. Do Montrealu v Kanadě nastoupil v září na post vicekonzula a zástupce generálního konzula s platností od 1. ledna 1931.

V Montrealu působil velmi dlouho. Až 24. září 1944 kdy byl přeložen na velvyslanectví do Moskvy jako zástupce velvyslance. Funkce se ujal 16. ledna 1945. V úřadě patřil mezi nejzkušenější diplomaty, po odchodu Zdeňka Fierlingera řídil chod velvyslanectví od března do října 1945. Na vlastní žádost byl v červenci 1946 odvolán z Moskvy do ústředí MZV. O den později odletěl do Prahy.

Hnízdo se pokoušel získat další diplomatický post v zahraničí, ale z nezjistitelných důvodů se mu to již nikdy nepodařilo. Spekulovalo se dokonce, že měl nastoupit na velvyslanectví do Dublinu v Irsku. On sám si přál nastoupit v Karáči v Indii.³⁸⁰

Hnízdo byl pověřen MZV 27. února s platností od 3. března 1948 vedením oddělení IV/2, kde pracoval jako teritoriální referent pro SSSR.³⁸¹ Toto jmenování mělo již ale pouze krátké trvání. 23. prosince 1949 byl poslán na dovolenou a čekatelnou s platností od 31. prosince. Tímto rozhodnutím skončila kariéra jednoho z nejzkušenějších československých diplomatů v diplomatických službách. Tím také končí další dostupné informace o Jaroslavu Hnízdovi, který zemřel 12. prosince 1980.

6.2 Jiří Kašpárek

JUDr. Kašpárek se narodil 27. dubna 1909 v Brně. Vystudoval reálné gymnázium, pokračoval dále na obchodní akademii, úspěšně složil v roce 1927 další doplňovací maturitu. V Brně také absolvoval právnickou fakultu s třemi státními zkouškami a v prosinci 1931 získal titul JUDr. Hovořil čtyřmi světovými jazyky. Pro diplomatickou dráhu byl vybaven více než dostatečně.

Než ovšem nastoupil dráhu diplomata, prošel si několikaletou advokátní praxí. Slibně se rozvíjející kariéra byla přerušena druhou světovou válkou. Byl zatčen a až do samého konce vězněn v koncentračních táborech. Příčinou byly jeho aktivity ve vysokoškolských výborech mládeže, kde pracoval v několika vysokých funkcích.

Po válce podal žádost o přijetí do služeb MZV, která byla přijata. 20. července byl přeložen do Moskvy ve funkci legačního rady II. stupně. Po odchodu Jaroslava Hnízda v roce 1946 se stal zástupcem velvyslance se všemi právy a povinnostmi, kterých se zhostil výtečně.³⁸²

V únorových dnech 1948 se snažil ze všech sil brzdit nastávající politické rozbroje, bránil demokratické zásady a velvyslance Horáka, kterého si velmi vážil. Úspěchy měl ale pouze v jednotlivých případech. V zásadních věcech se mu nepodařilo zvrátit průběh změn, které nastaly na zastupitelském úřadě.

³⁸⁰ NEUMANN, Martin. *Old Photos by Jaroslav Hnízdo* [online]. 2009 [cit. 2011-05-10]. About. Dostupné z WWW: <<http://hnizdo.neu-mann.cz>>.

³⁸¹ Vedoucím IV. národohospodářského odboru byl Dr. Rudolf Bystrický. Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 245, Jaroslav Hnízdo* a Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 218, 6648 – Změny ve služebním přidělení 1945–54*.

³⁸² Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 380, Jiří Kašpárek*.

Jiří Kašpárek po převratu mohl sotva v Moskvě zůstat. Byl sice uznáván jako odborník, ale nepomohla mu jeho loajalita k dr. Horákovi, osobní kontakty s politiky nekomunistických stran, s kterými prožil koncentrační tábory za druhé světové války, a v neposlední míře jeho zásadové lpění na odmítavém postoji ke znárodnování zahraničního obchodu.³⁸³

Do ústředí MZV byl přeložen 1. září. Obdržel titul vrchní odborový rada. Jeho služby pro MZV se ale rychle chýlily ke konci. Z příkazu nadřízených byl odeslán 28. února na dovolenou s čekatelným. V té době to znamenalo jediné – čekat, až přijde vyhazov ze zaměstnání. Další z řady talentovaných a schopných diplomatů musel odejít po pouhých pěti letech od nástupu ze služeb MZV³⁸⁴. Další osudy Kašpárka nejsou známy. Údajně dle knihy Miloše Krna „Hory, rieky, ľudia“ uprchnul i s manželkou do Spojených států amerických.

6.3 Ľudevít Pavel Mičátek

Do skupiny významných osobností úřadu patřil bezesporu také Ľudevít Pavel Mičátek. Narodil se 13. března 1914 v Novém Sadu. Studia reformního gymnázia nedokončil, protože se v roce 1928 po smrti otce rodina přestěhovala do Československa. Docházel na reálné gymnázium v Bratislavě a pokračoval ve Francii, kde v roce 1932 maturoval. Ve stejném roce byl přijat na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy, kterou úspěšně zakončil v roce 1937. V letech 1934–1935 studoval na univerzitě v Oxfordu. Vzdělání si doplnil absolutoriem vysoké obchodní školy v Bratislavě. V Turčanském Svatém Martině pracoval jako koncipient a v letech 1940–1945 byl zaměstnán jako právník v Národní bance v Bratislavě.

Mičátkova diplomatická kariéra začala 1. července 1945, kdy byl přijat do služeb MZV. Od září 1945 do dubna 1946 pracoval na zastupitelském úřadě v Bělehradě v Jugoslávii. Po krátkém pobytu na MZV byl poslán na velvyslanectví do Moskvy, kde působil od listopadu 1946 do září 1948.

Jeho odvolání mělo politický podtón. Jako vhodný důvod byla použita nóta, kterou Mičátek požádal sovětské ministerstvo zahraničí o šetření ve sporu o otcovství jednoho ze sovětských vojáků, kteří v květnu 1945 osvobodili Prahu. Sovětští představitelé se tím odmítli vůbec zabývat a velvyslanec Laštovička propadl hysterickému záchvatu. Naprosto

³⁸³ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 187, 151 – Čsl. ZÚ v cizině: diplomat. činnost čsl. ZÚ v cizině, referáty pro s. ministra a s. Borka 1946–1954.*

³⁸⁴ Údajně dle Miloše Krna uprchl i s manželkou do USA. KRNO, Miloš. *Hory, rieky, ľudia*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984, s. 324.

přirozený krok byl tehdy považován za způsob poškození největšího spojence Československa. Představitelům velvyslanectví vadilo ale jeho náboženské přesvědčení a demokratické smýšlení, s nímž se odmítal podřídit nedemokratickým metodám.³⁸⁵

Po návratu do ČSR Ľudevít Mičátek nevydržel stálý psychický nátlak, využil vládního nařízení a dobrovolně se přihlásil do výroby. Žádost podal v prosinci 1948.³⁸⁶ Odešel pracovat do Československých státních lesů k 1. červenci 1949, přestože formálně dále zůstal zaměstnancem MZV. Mičátek se i nadále odmítal vrátit na MZV, které s ním rozvázalo pracovní smlouvu k 31. březnu 1951.

Zdravotní a psychický stav Ľudevíta Mičátka se mezitím natolik zhoršil, že musel být hospitalizovaný v nemocnici v Bratislavě. Tam nakonec také 1. listopadu 1951 zemřel. Osud tohoto talentovaného diplomata je velmi smutný. Bohužel se nedokázal vypořádat s psychickým nátlakem, který nastal po Únoru 1948, a obtížnými pracovními a osobními podmínkami. Spolu s těžkým dětstvím, labilní povahou a ztrátou oblíbeného zaměstnání přivodily všechny zmiňované problémy Mičátkovi tragický konec.

6.4 Václav Vaško

Václava Vaška a Miloslava Trubáčka zasáhl komunistický režim nejvýraznějším způsobem. Prošli si soudy a soudními přeličeními, šikanováním, žaláři a především značným utrpením spolu s rodinnými tragédiemi.

Václav Vaško se narodil 26. dubna 1921 ve Zvolenu. Po otci Čech a po matce Slovák. Oba rodiče pocházeli ze známých českých a slovenských rodin, které byly politicky aktivní. Byl nábožensky velmi založeným člověkem.

Maturitu složil na státní obchodní akademii v Banské Bystrici dne 20. června 1941. První zkoušku na Vysoké obchodní škole v Bratislavě úspěšně obhájil 10. března 1944.

V době Slovenského národního povstání se stal jeho přímým účastníkem, za což později obdržel Válečný kříž. Dostal se do zajetí, kde s dalšími vojáky doprovázel československé povstalecké velitele Viesta a Goliana. Díky svým kontaktům se z vězení nakonec po jistých problémech 6. února 1945 dostal.

Do služeb MZV nastoupil ještě v Košicích 4. května 1945, kdy měl jako příslušník vlivné rodiny více nabídek. Na velvyslanectví do Moskvy přiletěl v červnu 1945. Našel si přítelkyni, s níž se později oženil. V době, kdy byla v jiném stavu a on zažíval jedno

³⁸⁵ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 120. ISBN 80-7192-389-3.

³⁸⁶ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 608, Ľudevít Mičátek*.

z nejkrásnějších období života, byl odvolán do ústředí MZV. Jeho otec byl uvězněn kvůli komunisty vykonstruovanému obvinění a i Vaško se musel hájit na MZV z nepravdivého nařčení z dob Slovenského povstání. Celá situace byla velmi závažná, ale dokázal ji zvládnout. Na ústředí MZV ale již musel setrvat.

Do Moskvy začal jezdit v roce 1947 jako kurýr a nakonec tam mohl zůstat opět jako diplomat od října 1947. Situace se pro něj velmi zhoršila po Únoru 1948 a hlavně po nástupu Bohuslava Laštovičky, kdy práce pod jeho vedením byla obtížná. Koncem roku se začalo zhoršovat jeho postavení na zastupitelském úřadě, kde mu náboženské přesvědčení spolu s jeho až příliš otevřenou povahou nevěstilo nic dobrého. I přes podanou přihlášku do KSČ, učiněnou z obavy o rodinu, neměl žádnou jistotu.

Václav Vaško byl definitivně a naposledy z Moskvy odvolán 9. července 1949, kdy také na dlouhá léta viděl naposledy svoji manželku a dceru. Jejich vztah prošel neuvěřitelně obtížnou anabází přes rozvod, první setkání nejprve s bývalou manželkou v roce 1966, pak i s dcerou v roce 1971 a posléze postupným obnovováním vzájemných vztahů, které vedly k přestěhování jeho manželky a dcery s rodinou do Československa po roce 1989.

Po návratu do ČSR Vaška čekaly vážné problémy. Žil a pracoval ve strachu z propuštění, protože se zároveň finančně staral o rodinu, která nesměla opustit SSSR. Koncem roku 1950 pracoval na MZV pod psychickým tlakem a napětím. V listopadu 1950 na celozávodní schůzi KSČ obhajoval prodloužení kandidátského období. Začátkem roku 1951 se musel dostavit před prověřovací komisi, která projednávala jeho spolehlivost. Na další stranické schůzi byl již přímo napaden pro rodinný původ, náboženský fanatismus, kontakty s americkým knězem v době jeho moskevského pobytu a uvěznění jeho ruského tchána. Byl vyloučen ze strany. Ze služeb MZV byl okamžitě propuštěn pro ztrátu důvěry v únoru 1951.

Od března 1951 nastoupil jako pomocný dělník na stavbě letenského tunelu. Neustále se stupňovaly politické procesy, věřící z toho nevyjímaje. Církev se stávala hlavním nepřítelem režimu. Zpočátku docházelo ke sledování věřících nenápadně, útoky ale postupně sílily. Od začátku 50 let začaly probíhat veřejné procesy s církevními představiteli. Václav Vaško byl zatčen v únoru 1953 Státní bezpečností. Po procesu, který se konal v březnu 1954, byl odsouzen na 13 let vězení za údajný zločin velezrady. Po amnestii prezidenta Novotného v květnu 1960 byl spolu s dalšími politickými vězni propuštěn na svobodu.

Po propuštění pracoval v různých dělnických profesích. Neustále byl pod dohledem Státní bezpečnosti. V roce 1968 začal pracovat jako propagační referent na generálním ředitelství Československých cirkusů a varieté. Začal se ještě intenzivněji angažovat v katolických kruzích, kde se stal členem arcidiecézní pastorační rady. V církvi se nepřestal

pohybovat a získal v dalších letech renomé. Začal také pracovat pro katolický tisk a redakci. V roce 1968 vstoupil také krátce do politiky, do Československé strany lidové.

Na místo vedoucího Vydavatelství České katolické charity nastoupil v dubnu 1969. Naučil se vést vydavatelství, což se mu hodilo po roce 1989. V dubnu 1981 místo opustil pro stupňující se spory ohledně vydávání katolické literatury a odešel do důchodu. Koncem roku 1982 si našel další práci jako korektor novin v Melantrichu. Koncem 80. let se stal členem dolní konzistoře, která se věnovala programu Desetiletí duchovní obnovy národa. V roce 1989 se Vaško angažoval v katolickém disentu, kde měl možnost se setkat s disidenty a chartisty. V listopadu se stal spoluorganizátorem pouti do Říma ke kanonizaci Anežky Přemyslovny.

V prosinci 1989 se ujal stejné funkce vedoucího Vydavatelství České katolické charity. V lednu 1990 se stal náměstkem pro ediční činnost. Vydavatelství Charity bylo přejmenováno na České katolické vydavatelství Zvon. Z vydavatelství odešel v roce 1993.

V roce 1998 byl Václav Vaško dekorován prezidentem republiky medailí za zásluhy o Českou republiku a v roce 2000 obdržel od místopředsedy vlády a ministra zahraničí ČR čestnou hodnost velvyslanec.³⁸⁷ Zemřel 20. května 2009 ve věku 88 let.³⁸⁸

6.5 Miloslav Trubáček

Miloslav Trubáček se narodil v Praze dne 8. září 1916. Na reálném gymnáziu složil 14. června 1935 maturitní zkoušky. Ještě v témže roce byl přijat ke studiu na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Okupace českých zemí německou armádou v roce 1939 a následné uzavření českých vysokých škol mu znemožnilo studia dokončit a Trubáček si musel najít zaměstnání. Nastoupil na ministerstvo financí do triangulační kanceláře, kde pracoval jako referent.

Po osvobození Československa v roce 1945 dostal bezplatnou dovolenou k dokončení studií při současném zaměstnání. Na právnické fakultě podnikal všechny kroky k zahájení diplomatické kariéry. Věnoval se studiu mezinárodního práva a diplomatických dějin. Školu dokončil se znalostí tří světových jazyků 21. června 1946.

Ministerstvo zahraničních věcí 24. prosince 1945 požádalo ministerstvo financí, aby Miloslava Trubáčka přeložilo ze svého ministerstva do jeho služeb, kam již fakticky začátkem

³⁸⁷ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 124–379 ISBN 80–7192–389–3 a Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 1145, Václav Vaško*.

³⁸⁸ POSPÍŠIL, Ignác. *Magazín ChristNet* [online]. 2009–05–21 [cit. 2011–06–16]. Odešel Václav Vaško. Dostupné z WWW: <<http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=3250>>.

prosince nastoupil. Žádosti bylo vyhověno a Trubáček začal působit v ústředí MZV až do října 1946. V pozici II. velvyslaneckého tajemníka byl přeložen do Moskvy. Na ministerského komisaře byl povýšen v červenci 1947. Jeho pobyt v Moskvě byl ukončen k 31. lednu 1949. Trubáček odletěl dříve, protože si vzal dovolenou z důvodu sňatku. Byl přidělen na reparační oddělení MZV.

Do KSČ vstoupil Trubáček ještě před odletem na velvyslanectví do Moskvy v březnu 1946. Doufal proto při svém návratu, že se vyhne případným komplikacím. Netušil ovšem, jak se režim od Února 1948 radikálně změnil. V jeho posudcích můžeme číst poznámky k jeho politickým postojům kritickým vůči novému režimu. Byl hodnocen jako pasivní člověk v zaměstnání i soukromí, neustále se vymlouvající na svoji nemoc. Trubáčkovi přičetli k tíži jeho nadřazení neúčast na přednáškách, besedách a brigádách. Nevykázal také navíc pracovní závazky, neodpracoval např. povinných brigádnických deset hodin, vůči svým spolupracovníkům byl údajně velmi pasivní s chováním byrokrata a kariéristy. Byl také napaden pro nesplnění svých úkolů v době před nástupem na řádnou dovolenou.

Díky stoupajícím tlakům na ministerstvu, zhoršujícím se vztahům a možnosti zatčení se rozhodl Trubáček se svou manželkou v roce 1953 pro emigraci do Rakouska. Bohužel padli do léčky, kterou nastražila Státní bezpečnost. Ještě ve vlaku, který směřoval ke státním hranicím, byli oba zatčeni. Akce proběhla 18. října. Náměstek ministra zahraničí již 31. října rozhodl o rozvázání pracovního poměru bez výpovědi. Odvolal se při tom na zákon z roku 1950, který tuto možnost poskytoval. V důvodové zprávě bylo uvedeno, že „důvody, které předpokládají odsouzení pro nepřátelskou činnost proti naší demokratické republice, je opodstatněno zrušení pracovního poměru“.

Miloslav Trubáček byl 8. března 1954 odsouzen na 16 let a jeho manželka, která byla v té době v jiném stavu, na 5 let do vězení. Jejich proces byl, stejně jako v případě Václava Vaška, procesem politickým, nebyl izolovaným a bylo v něm obžalováno více osob. Trubáček byl viněn z vyzvědačství a poskytování státně utajovaných informací cizímu státnímu příslušníkovi a pro pokus o nelegální opuštění republiky.³⁸⁹

Po procesu si prošel věznicemi v Ruzyni a Valdicích. Nebylo to lehké období, ale naštěstí doba nejhoršího teroru postupně končila. Na základě prezidentské milosti Antonína Novotného došlo 9. května 1960 k jeho propuštění. Manželka se s ním ale do té doby rozvedla a majetek propadl rozhodnutím soudu státu. Po propuštění začal pracovat v Dřevozpracujícím podniku hl. města Prahy. Po jisté době se díky svému vzdělání stal právníkem na

³⁸⁹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 1098, Miloslav Trubáček.*

Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy. Později, již po roce 1989, dokonce pracoval jako vedoucí právního odboru v akciové společnosti, kterou v budoucnu likvidoval jako správce konkurzní podstaty. Před odchodem do důchodu pracoval ještě v podniku Inova. Trubáček se pokoušel o svou rehabilitaci. Částečnou rehabilitaci si prošel v roce 1970 a konečnou až po sametové revoluci v roce 1991. Mezitím musel obezřetně odmítat náborové aktivity Státní bezpečnosti, která se o něho stále zajímala.³⁹⁰

6.6 Komunističtí představitelé zastupitelského úřadu

Na velvyslanectví se o nejdůležitější změny v roce 1948 postarala skupina tří aktérů. Byli to Miloš Krno, Emil Štefan a Evžen Malý. K nim se připojili další zaměstnanci úřadu, např. Anna Strnadová, která spoluzakládala stranickou buňku, Martin Biehal, Nina Zumrová nebo vojenští přidělenci generál Fusek, major Klusáček a další. Krno, Štefan a Malý byli hlavními organizátory všech akcí a nezákonností, které proběhly. Dostali do rukou neomezenou moc, kterou bezesporu dokázali využít. Pro práci na moskevském úřadě se staly rozhodující ne odbornost a schopnosti, ale stranická příslušnost a poslušnost vedení.

JUDr. Miloš Krno se narodil 25. července 1922 v Bratislavě. Budoucí spisovatel a básník vystudoval slovenské reálné gymnázium v roce 1941. Právnickou fakultu v Bratislavě absolvoval a poslední zkoušky obhájil v únoru 1946. Výsledky jeho závěrečných zkoušek byly průměrné, ale titul JUDr. získal. Naučil se pět světovým jazykům. Hovořil rusky a německy, francouzsky průměrně a ovládal základy angličtiny a maďarštiny. Jazyková vybavenost přesto nepatřila k jeho silným stránkám. Krno uváděl, že od roku 1942 do začátku Slovenského národního povstání byl příslušníkem ilegálního hnutí, ale podklady pro jeho tvrzení nebyly nalezeny. Od září 1944 se účastnil povstání, kde se stal generálním tajemníkem spolku bojujících vysokoškolských studentů v Banské Bystrici. Po skončení druhé světové války pracoval od dubna do září 1945 jako redaktor komunistických novin Pravda.

Do služeb MZV byl přijat 31. října 1945, kdy nastoupil službu do ústředí jako smluvní úředník. Pracoval na výnosném a politicky vhodném místě. Ujal se ho jako svého osobního sekretáře státní tajemník Clementis. Do Moskvy byl přeložen po ukončení studií v květnu, kam nastoupil až 8. června 1946 v pozici legačního tajemníka I. třídy. V září 1948 byl povýšen na odborového radu, o měsíc později mu byl zvýšen plat. V roce 1952 Miloš Krno

³⁹⁰ Pro Post Bellum natočil a zpracoval během sezení s Trubáčkem 12. dubna a 13. července 2010 v Praze Daniel Baránek. BARÁNEK, Daniel. *Paměť národa* [online]. 2010 [cit. 2011-05-12]. JUDr. Miloslav Trubáček. Dostupné z WWW: <<http://www.pametnaroda.cz/data/witness/1639/recording/1140-transcript.htm>>.

dosáhl na další post, 28. února byl jmenován 1. velvyslaneckým tajemníkem. Ve slibně započaté kariéře ale dále nepokračoval, rozhodl se pro spisovatelskou a básnickou kariéru. Ze služeb MZV odešel koncem roku 1953.³⁹¹ Pracoval ve Slovenském svazu protifašistických bojovníků, řadu let byl poslancem Slovenské národní rady, od roku 1977 se stal umělcem „na volné noze“.³⁹²

Miloš Krno nebyl zvlášť talentovaným diplomatem. V době velvyslance Horáka plnil podřadné úkoly, které neodpovídaly jeho funkčnímu zařazení. Aktivitou a pracovním nasazením nebyl také příliš výkonným zaměstnancem úřadu. Zemřel v roce 2007.

Do Moskvy přiletěl v srpnu 1946 Emil Štefan, korespondent ČTK, nová posila ministerstva informací na doporučení KSS. Narodil se 30. srpna 1912 v Lipči. Gymnázium v Užhorodě dokončil 1. července 1930. Pokračoval Právnickou fakultou Univerzity Karlovy, kterou studoval v letech 1930–1934. Titul ale nezískal, pouze potvrzení o ukončeném studiu bez závěrečných zkoušek. V roce 1931 se stal členem sociálně demokratické strany.

Štefana více přitahovala žurnalistika. Do novin a časopisů začal přispívat od roku 1931. Jako elév nastoupil v roce 1934 do listů Národní osvobození. Od roku 1935 pracoval ve zpravodajství československého rozhlasu v Praze, Bratislavě a Košicích. Po osvobození ČSR v dubnu 1945 byl povýšen na ředitele zpravodajského odboru Zpravodajské agentury Slovenska (ZAS).³⁹³ Ovládal ruštinu, maďarštinu a francouzštinu.

Také Emil Štefan si připisoval zásluhy během války. Uváděl, že pracoval jako člen ilegální buňky KSS v bratislavském rozhlase. Na slučovacím sjezdu slovenských komunistů a sociálních demokratů v září roku 1944 v Banské Bystrici se stal členem KSS.

Jako zpravodajský ředitel ZASu se dostal do problémů jednak se svým přímým nadřízeným a jednak s pověřencem SNR pro informace. Oba byli členy Demokratické strany. Spor byl politického a pracovního rázu, protože Štefan dal těsně před květnovými volbami v roce 1946 odvysílat v rozhlase zprávu o vystoupení pátera Bozděcha z Demokratické strany. Porušil tím novinářský kodex včetně volebního zákona a byl okamžitě suspendován. Štefan potom údajně nastoupil na velvyslanectví do Moskvy díky protekci ministra zemědělství Ďuriše³⁹⁴ a souhlasu ministra informací Kopeckého.

Po Únoru 1948 díky politickým změnám a Štefanovým aktivitám došlo ke změnám v jeho pracovním zařazení. Na MZV přešel z ministerstva informací k 1. březnu jako smluvní

³⁹¹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 469, Miloš Krno.*

³⁹² *OSOBNOSTI* [online]. 1997–01–26 [cit. 2011–05–13]. Miloš Krno-životopis. Dostupné z WWW: <<http://zivotopis.osobnosti.cz/milos-krno.php>>.

³⁹³ Zpravodajská agentura Slovenska. Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 991, Emil Štefan.*

³⁹⁴ Ďuriš se dle archivních pramenů proti této informaci v roce 1950 ohradil. *Tamtéž.*

odborový rada. Na velvyslanectví nastoupil ve funkci I. velvyslaneckého rady, čímž se stal jedním z nejvýše postavených úředníků. Titul zplnomocněného ministra získal v lednu 1949. Dalším služebním postupem byl 3. června 1949 povýšen na vrchního odborového radu a konečně v srpnu 1950 dosáhl vrcholu svého postavení. Stal se velvyslaneckým radou a zplnomocněným ministrem. Příkazem MZV byl 1. září 1950 přeložen do ústředí.

Pomocníkem ministra zahraničních věcí se Emil Štefan stal 28. března 1951. Nemělo to ale dlouhého trvání. Pracovní smlouva byla se Štefanem rozvázána dohodou k 15. listopadu 1952. ÚV KSČ doporučil jeho osobu zařadit do jednotné centrální evidence představitelů a exponentů pravice. Další osudy Štefana nejsou bohužel známy.³⁹⁵

Evžen Malý, poslední ze jmenované trojice, nastoupil do zastupitelského úřadu v Moskvě v červenci 1946 jako aktuárský adjunkt a pracoval v pozici kancelářského pomocníka. V listopadu byl povýšen do funkce aktuárského tajemníka a zařazen na diplomatickou listinu. Ovládal ruštinu, srbochorvatštinu, němčinu a francouzštinu.

Malý se narodil v Charkově na Ukrajině v Rusku 1. května 1914. Po reálce vystudoval v roce 1935 gymnázium v jugoslávském Záhřebu, kde pracoval jeho otec na československém konzulátu. Vrátil se do ČSR vykonat dvouletou vojenskou službu a po jejím ukončení žádal v roce 1938 o přijetí do služeb MZV. Bylo mu vyhověno a Malý se stal kancelářským pomocníkem. V této funkci přijel začátkem roku 1939 na generální konzulát do Vídně, odkud se v polovině roku vrátil zpátky do vlasti. Získal místo na Pražském magistrátu opět jako kancelářský pomocník. Pracoval na pozici referenta finančního odboru. V květnu 1944 byl pracovním úřadem přidělen jako pomocný dělník do výtopny ČKD v Berouně.

Po skončení druhé světové války Evžen Malý ještě rok pracoval pro pražský magistrát. Mezitím se stal členem KSČ. Na ministerstvu zahraničních věcí začal oficiálně pracovat až od 25. dubna 1946 výnosem ministerstva financí, které jej převádělo do osobního stavu zaměstnanců politické správy českých zemí a následně jej přidělilo MZV. Neoficiálně ale pro ministerstvo zahraničí pracoval již od konce roku 1945.

Na II. velvyslaneckého tajemníka byl povýšen v červenci 1949. Na moskevském velvyslanectví pracoval do svého odvolání v září 1953, poté působil na ústředí MZV nejdříve na pozici referenta a poté jako vedoucí konzulárního oddělení. Na konzulát do Záhřebu odjel 1. dubna 1957 jako konzul a zůstal tam do dubna 1961. Po návratu do ČSR pracoval na MZV jako II. tajemník v sekretariátu ministra a v generálním sekretariátu až do roku 1970. Mezitím se Malý neúspěšně pokoušel dokončit vysokou školu. V letech 1970–1973 působil na

³⁹⁵ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 991, Emil Štefan.*

generálním konzulátu v Kyjevě v SSSR. Přijel tam zpočátku jako vicekonzul, později byl povýšen na konzula. Zpátky do Československa na MZV byl odvolán 31. března 1973, kde pracoval jako II. tajemník až do 1. května 1995, kdy odešel do důchodu.

Evžen Malý měl nevyrovnanou povahu, nebyl dobře hodnocen ani svými stranickými kolegy. Povahově byl neupřímný, pánovitý a v zaměstnání se choval značně byrokraticky. Navíc nedokázal samostatně myslet a musel být proto neustále veden.³⁹⁶

7. Materiální podmínky diplomatů a zaměstnanců zastupitelského úřadu v Moskvě

7.1 Ubytování

Velvyslanectví bylo diplomatickým zastoupením Československé republiky v Sovětském svazu s diplomatickou a veškerou konzulární agendou. Rozsahem a působností se vztahovalo na všechny republiky a území SSSR. Sídlem byla Moskva. Na území Sovětského svazu se nenacházely žádné jiné československé zastupitelské úřady.

Velvyslanectví bylo umístěno v roce 1948 ve třech hlavních budovách a dvou dependencích. Hlavní úřední budova se nacházela na ulici Gercena č. p. 51³⁹⁷ a byly v ní umístěny kanceláře. V druhé budově, v ulici Kačalova č. 18, byla rezidence velvyslance a reprezentační místnosti. Ve třetí hlavní budově na Jermolajevském pereulku (uličce) byly kanceláře vojenského a leteckého atašé, jeho byt, reprezentační místnosti a byty pro úředníky.

U všech třech hlavních budov byly také garáže, patřily k nim dvory a menší zahrádky. Ve všech budovách byly kancelářské a zasedací místnosti.

V dependenci na ulici Gercena č. 51 se nacházely kanceláře tiskového přidělence, kanceláře obchodního přidělence, kulturního přidělence a společná konferenční místnost. V dependenci na ulici Kačalova č. 18 byly byty některých zaměstnanců úřadu i kancelář správce budov.

Byt velvyslance v ulici Kačalova měl čtyři pokoje a pokoj pro vychovatelku. V budově se nacházela reprezentační místnost, včetně pomocných pokojů a jídelny. Dále

³⁹⁶ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 579, Evžen Malý.*

³⁹⁷ Velvyslanectví se několikrát stěhovalo. Do prosince 1947 bylo hlavní sídlo v ulici Malá Nikitská, poté v ulici Gercena. Další stěhování proběhlo v letech 1948–1949, kdy zastupitelský úřad opustil budovu v ulici Malá Nikitská a získal budovu v ulici Kačalově, která se stala sídlem velvyslance. Archiv MZV. *I/1- I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

v této budově byla kuchyň, prádelna, sušárna, stolařská dílna, skladiště náradí a další místnosti určené jako skladovací plochy. V dependenci na Kačalově ulici bydlel správce domu spolu s dalšími zaměstnanci úřadu a jejich rodinami.

V budově na ulici Gercena měl byt domovník, topič a nacházel se tam sklad kancelářských potřeb a malá čítárna.

V budově na Jermolajevském pereulku byly tři reprezentační místnosti vojenského a leteckého ataše s bytem, byt zástupce a další bydlení pro zaměstnance vojenských zástupců.

Služební byt velvyslance se dělil na tři části. Úřední, reprezentační a soukromou. Úřední část obsahovala kancelář velvyslance, kancelář sekretářky a knihovnu. Reprezentační část tvořily salón, jídelna, přípravná jídel a kužárna, soukromou část salón, menší jídelna, pokojská místnost, ložnice, ložnice pro děti a vychovatelku.³⁹⁸

7.2 Bytové podmínky, stav velvyslanectví

Stav budov úřadu byl velmi zanedbaný a musely být neustále opravovány. Vždy na účet československého ministerstva zahraničí. Navíc prostory byly malé, na rozdíl od jiných zastupitelských úřadů. Chyběly byty pro zaměstnance, zvláště pro diplomaty. Mnohokrát se stalo, že příjezd nových zaměstnanců byl odložen pouze z ubytovacích důvodů.

Stav bytů diplomatů byl stejně neuspokojivý. Technický stav byl zoufalý včetně základního vybavení. Ubytování museli procházet přes exkrementy a různý nepořádek, který se nacházel za jejich domy. Někteří diplomaté pro stálý nedostatek bytů museli bydlet také v hotelích, což finančně neúnosně zatěžovalo velvyslanectví včetně jejich vlastních úspor.

Velvyslanecké byty Horáka a Hnízda byly v dobrém stavu, ale Hnízdův (zároveň sloužil jako kancelář) měl špatný přístup. Velmi nevhodné přístupy měly i kanceláře úředníků, které před rokem 1917 sloužily pro ubytování služebnictva. Českoslovenští diplomaté tak museli chodit zadními trakty. Úřad byl nespokojený s chováním sovětských úřadů. Ve svých zprávách si velvyslanec a další představitelé stěžovali na problémy s byty, jež nemohli úředníci získat, a pokud ano, tak tam museli bydlet po dvou. Jediné, které byly vhodné, obývali v ulici Gorkého Danko a Tink.

Reprezentanti úřadu si stěžovali MZV na vysoké platby nájemného za budovy velvyslanectví. Za hlavní budovu platil československý stát 78 000 rublů ročně, za byt v ulici Gorkého 6 960 rublů. Za nábytek velvyslanectví musel platit 3 770 rublů, piáno stálo 584

³⁹⁸ Archiv MZV. *TO-obyčejné (R-Š), 1945–1959, karton č. 1, Čsl. ZÚ v cizině – Chod úřadu.*

rublů apod.³⁹⁹ Velvyslanec na to poukazoval v souvislosti s tím, že československý stát věnoval sovětskému velvyslanectví v Praze vilu s velikou zahradou zdarma⁴⁰⁰.

7.3 Adresa velvyslanectví v roce 1947⁴⁰¹

Po přestěhování části velvyslanectví v roce 1947 hlásil dr. Jiří Horák novou adresu a nová telefonní čísla. V Československu mimo ministerstvo zahraničních věcí a jeho odborového vedení tuto nezbytnou informaci obdržely následující instituce: ministerstva národní obrany, zahraničního obchodu, informací, průmyslu, vnitřního obchodu, Státní statistický úřad a redakce Ústředního listu Československé republiky a Věstníku MZV.

Nová adresa velvyslanectví byla: „Ambassade de la République Tchecoslovaque, Ul. Gercena 51, Moskva. Velvyslanec se přestěhoval do ulice „Malaja Nikitskaja“ 18. Na druhé straně ulice se nacházela rezidence šéfa sovětských bezpečnostních sil Lavrentije Beriji.

³⁹⁹ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 187, nedatovaná zpráva.*

⁴⁰⁰ Nebereme-li v potaz další budovy v Praze a v Karlových Varech, které získal Sovětský svaz.

⁴⁰¹ Telegram velvyslance Horáka 2. prosince 1947 MZV. Archiv MZV. *I/1- I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.*

8. Každodennost personálu zastupitelského úřadu v Moskvě

8.1 Specifické podmínky

Život v Moskvě nebyl pro zaměstnance velvyslanectví jednoduchý. Cizince po příletu nebo příjezdu do města muselo zaujmout několik specifíků, se kterými by se jinde setkávali jen velmi obtížně.

První zvláštností byl velký nepoměr mezi počty mužů a žen. Sovětský svaz utrpěl v důsledku druhé světové války obrovské ztráty obyvatel, v mužské populaci byly pochopitelně mnohem vyšší. Ženy převažovaly naprosto všude. Musely zastupovat dříve plně mužské profese jako např. řidiče trolejbusů, tramvají, řízení dopravy na křižovatkách, údržbářské práce apod. Smutným důsledkem války byla řada žebrajících válečných invalidů, kterých bylo neuvěřitelně mnoho.

Technický stav budov, náměstí a ulic nebyl v dobrém stavu. Každý z příchozích si povšiml ošuntělosti budov, část z nich byla značně zchátralých. Vytvářelo to podivný kontrast s pečlivě uklizenými chodníky. Na druhou stranu některé nové budovy zase překvapovaly dle slov Vaška, Tinka a Danka svojí „socialisticko-realistickou nabubřelostí, jíž kazily ráz města“. Diplomaté byli překvapeni, že už v roce 1945 nebyly ve městě vidět téměř žádné stopy po leteckém bombardování.⁴⁰²

Vztah sovětského režimu k zástupcům cizích zastupitelských úřadů byl podezřivý. Českoslovenští diplomaté zaznamenávali neustálý dohled. Kamkoli z velvyslanectví vyjeli, okamžitě zaregistrovali, že před budovou stojící policisté podávali telefonická hlášení. Zčásti byli i tajně sledováni. Některé zóny v Moskvě byly cizím diplomatům zapovězeny a nesměli tam vůbec vystoupit. V případě cest mimo Moskvu bylo zapotřebí žádat sovětské ministerstvo zahraničí o povolení. NKVD používala pěkné ženy jako nastrčené volavky pro zjišťování informací na velvyslanectvích.⁴⁰³

Zvláštností v sovětské metropoli byly také kontakty diplomatů s místními obyvateli. Jak již bylo uvedeno, diplomaté se mohli pohybovat pouze ve vybraných lokalitách, což je

⁴⁰² VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 84–85. ISBN 80–7192–389–3.

⁴⁰³ NKVD pro svoje cíle používala jakékoli metody. Od nastrčených žen, které sváděly diplomaty, až po přímý nátlak. Trubáček to zažil na vlastní kůži, kdy ho Evžen Malý, který byl patrně konfidentem NKVD, dokonce pozval na schůzku. Spolupráci s nimi odmítl. BARÁNEK, Daniel. *Paměť národa* [online]. 2010 [cit. 2011–05–12]. JUDr. Miloslav Trubáček. Dostupné z WWW: <<http://www.pametnaroda.cz/data/witness/1639/recording/1140-transcript.htm>>.

určitě omezovalo. Dále neustálé sledování sovětskou tajnou policií bližším vztahům pochopitelně také nepřálo. Václav Vaško popisoval problémy, kterého ho provázely při jeho stycích s katolickým společenstvím Svatý Ludvík a kostelem stejného jména.⁴⁰⁴ Vztahy se mu dařilo uzavírat jen velmi obtížně. Společným jmenovatelem byl strach místních lidí navazovat kontakty s cizinci a tím jejich snaze držet se od nich co nejdále. Miloslav Trubáček zase popisoval těžkosti při kontaktu s obyvateli náročnou šestitýdenní pracovní dobou a množstvím kulturních a společenských povinností.⁴⁰⁵ Vyjma Václava Vaška se mně v případě dalších zaměstnanců úřadu nepodařilo zjistit navázání bližších vztahů se sovětskými občany jak mimo velvyslanectví, tak i v rámci zastupitelského úřadu zaměstnaných místních pracovních sil. Nově příchozí zaměstnanci velvyslanectví se podívovali nad různými sluhy a služkami, kterých bylo v Moskvě nepřeberně – od nosičů kufrů a zavazadel k posluhám v domácnostech. V zemi, která se prezentovala jako beztřídní, to cizinci vnímali negativně.⁴⁰⁶

V Moskvě žilo v poválečném období bezmála pět miliónů obyvatel, což kladlo nesmírné nároky na zajištění dopravy. Vzhledem k tomu, že se počet obyvatel zvýšil od roku 1920 takřka pětinasobně, lze si představit velké problémy v dopravní infrastruktuře. Hromadná doprava ve městě (autobusy, tramvaje, metro) byla cestujícími neustále velmi přeplněná (jízdné bylo nízké) a zaměstnanci úřadu tak řešili stálé problémy s přepravou. Navíc se město potýkalo s problémem zlodějů a kapsářů.⁴⁰⁷ Taxislužba byla sice k dispozici, ale ceny za přepravu byly podstatně vyšší. Nákup nových automobilů byl prakticky nemožný. Za velmi starý automobil (pokud se ho podařilo sehnat) by musel diplomat zaplatit minimálně tříměsíčním platem bez dalších výdajů, což bylo při místní drahotě nemyslitelné. Navíc nebyly k dispozici garáže a případné opravy se staly díky chronickému nedostatku náhradních dílů a jejich vysokým cenám prakticky nerealizovatelné.

Diplomaté žili v Moskvě bohatým kulturním životem. Částečně to bylo dáno i tím, že návštěva kulturních akcí byla součástí jejich pracovní náplně. Vzhledem k velkému počtu delegací, které jezdily do Sovětského svazu, se dostávali diplomaté do divadel, na koncerty a další zajímavé společenské akce, na které by jim jinak těžko zbývaly finance. Práce na zastupitelském úřadě byla ale náročná, navíc při šestidenním pracovním týdnu mnoho volna

⁴⁰⁴ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 115–116. ISBN 80–7192–389–3.

⁴⁰⁵ BARÁNEK, Daniel. *Paměť národa* [online]. 2010 [cit. 2011–05–12]. JUDr. Miloslav Trubáček. Dostupné z WWW: <<http://www.pametnaroda.cz/data/witness/1639/recording/1140-transcript.htm>>.

⁴⁰⁶ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 84 a 88. ISBN 80–7192–389–3.

⁴⁰⁷ Např. Miloslavovi Trubáčkovi se v tlačenici, během cesty autobusem ztratil diplomatický pas a peněženka s 800 rubly. BARÁNEK, Daniel. *Paměť národa* [online]. 2010 [cit. 2011–05–12]. JUDr. Miloslav Trubáček. Dostupné z WWW: <<http://www.pametnaroda.cz/data/witness/1639/recording/1140-transcript.htm>>.

nezbývalo a finanční prostředky byly při drahotných poměrech skrovné. Mimo oficiální účast se vstupenky vždy obstarávaly na žádanky, které vystavovalo velvyslanectví. Zájemci dostávali lístky podle diplomatických hodností. Společenský život diplomatů se tak omezoval na oficiální recepce a na styk v rámci diplomatických kontaktů s cizími zastupitelskými úřady nebo sovětskými představiteli.

Děti diplomatů se musely vždy a bezvýhradně zapisovat do sovětských jeslí a škol prostřednictvím Správy pro obsluhu diplomatického sboru. Ta přidělovala jesle a školy zcela dle svého výběru, takže se muselo počítat i s delším dojížděním v rámci Moskvy. Na vysoké školy se mohli děti diplomatů hlásit pouze se souhlasem sovětského ministerstva zahraničních věcí a ministerstva pro vysoké školy.⁴⁰⁸

8.2 Podnebí v Moskvě

Podmínky pro práci v Moskvě byly velmi stíženy jejími klimatickými podmínkami. Město leží v nadmořské výšce pouze 120 m. n. m. a díky své vnitrokontinentální poloze trpí vysokými výkyvy teploty. Nejteplejšími měsíci byly červenec a srpen a nejchladnějšími prosinec a únor. Teplotní rozdíly byly mimořádné, což práci cizincům ztěžovalo. V zimě teplota klesala průměrně k -11°C a v létě k $+19^{\circ}\text{C}$. Nejnižší teploty dosahovaly až -35°C a nejvyšší dokonce až k $+30^{\circ}\text{C}$.⁴⁰⁹

Diplomaté si často stěžovali, že na velké tepelné výkyvy a náhlé změny teplot (např. i během dvou dnů v rozmezí 20°C) a velkou vlhkost nebyli vůbec jako středoevropané zvyklí. Dalšími nepříznivými faktory byla přelidněnost Moskvy, prudký nárůst automobilové dopravy a s tím spojená zhoršená kvalita ovzduší a smog. Střed města byl prakticky bez zeleně a nesmírně hlučný.

Zprávy proto poukazovaly na podmínku přijmout pro práci na moskevském zastupitelském úřadu fyzicky odolné osoby, zdravotně způsobilé, duševně a psychicky stabilní. Pro diplomaty byla k dispozici stálá lékařská péče, která byla ovšem velmi drahá.

⁴⁰⁸ Údaje z roku 1947. Archiv MZV. I/1- I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

⁴⁰⁹ Údaje z roku 1948., *Tamtéž*.

8.3 Platy diplomatů, úředníků a smluvních zaměstnanců

Sovětský svaz zavedl v rozmezí let 1945–1948 poměr rublu k československé koruně $1\text{Rb} = 5,50\text{--}6,25\text{ Kčs}$. Jednalo se o velký nepoměr vzájemného kurzu. Byl nastaven v roce 1945 a naprosto neodpovídal síle československé ekonomiky, které reálně odpovídal poměru v rozmezí $1\text{Rb} = 1\text{--}2\text{ Kčs}$. Díky tomu se diplomaté dostávali do finančních problémů. Provoz velvyslanectví, náklady na dopravu, bydlení a stravování byly tak velmi drahé.

Nově přijatým zaměstnancům úřadu se doporučovalo vzít si s sebou do Moskvy co nejvíce vlastního oblečení, kožichů, rukavic, čepic, bot, protože bylo prakticky nemožné si je později obstarat na místě. I obyčejné opravy byly nákladné. Situace se trochu zlepšila až za nástupu Bohuslava Laštovičky, kdy československý komunistický režim poněkud zlepšil finanční situaci diplomatů a úředníků velvyslanectví.⁴¹⁰

Kvůli neustálému nedostatku finančních prostředků bylo prakticky nemožné pořádat oficiální bankety, slavnostní obědy a večeře pro velvyslance a jeho diplomaty. Poukázal na to velvyslanec Jiří Horák krátce po svém přiletu do Moskvy v prosinci 1945. Uvedl, že chce-li uspořádat minimálně tři skromné společenské akce měsíčně, což je i tak velmi málo, není schopen výdaje uhradit z platu, jaký má k dispozici jako přednosta úřadu na reprezentační účely, a musí je doplácet navíc z vlastního příjmu. Tyto akce stály celkem 18.000 rublů a Horák je doplácel 3.000 rubly, což k výši jeho platu nebylo dlouhodobě udržitelné. MZV mu proto na jeho žádost zvýšilo rozpočet a plat. Finanční problémy velvyslanectví přetrvávaly po celé období let 1945–1948 až do nástupu Bohuslava Laštovičky.⁴¹¹

Platy diplomatů se začátkem roku 1946 pohybovaly v rozmezí od 3.500 do 4.500 rublů. Oproti tomu mzda dr. Kašpárka, legačního rady, byla již 6.000 rublů a Jaroslava Hnízda, zástupce velvyslance, činila 8.000 rublů. Jiří Horák přijel do Moskvy s platem 13.500 rublů. Kancelářští úředníci byli hodnoceni ve výši 2.500–3.000 rublů. Příplatky za manželky činily 1.500 rublů bez rozdílu služebního zařazení.⁴¹² Smluvní síly československého nebo ruského původu trvale žijící v Sovětském svazu byly odměňovány v rozmezí 1.600–1.800 rubly podle pracovního zařazení.⁴¹³ Služební personál v domácnostech pobíral mzdu v průměrné výši 600 rublů včetně různých naturálních dávek, ale bez nemocenského, starobního a invalidního pojištění.⁴¹⁴

⁴¹⁰ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 127. ISBN 80-7192-389-3.

⁴¹¹ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 255, Jiří Horák*.

⁴¹² Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 187, nedatovaná zpráva*.

⁴¹³ *Tamtéž, karton č. 218, 6724 – Přijímání místních smluvních sil*.

⁴¹⁴ Archiv MZV. *I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno*.

Koncem roku 1945 požádal Jiří Horák o zvýšení platu velvyslance na 20.000 rublů a tím jej uvést alespoň částečně v soulad s platy ostatních velvyslanců. Přesto platy řady cizích velvyslanců i po úpravě zůstaly podstatně vyšší. Polská vláda nízký plat svého přednosty úřadu řešila speciálními naturálními dávkami (např. oblékala manželku svého velvyslance – koupila kožich včetně látek na šaty a zaslala dokonce 30.000 rb) a rumunská vláda standardně poskytovala svému představiteli v Moskvě nejvyšší plat ze všech zástupců. Byl ve značné výši 150.000 rublů. Naturálie poskytované zaměstnancům velvyslanectví byly podstatně hodnotnější než peníze.⁴¹⁵

Velvyslanectví požádalo 14. února 1946 MZV o úpravu platových poměrů zaměstnanců zastupitelského úřadu se zvláštním přihlédnutím k manželským párům. Poukazovalo na specifické sovětské podmínky a prosilo uvést do souladu československé platové podmínky s podmínkami ostatních zastupitelských misí. MZV uznalo oprávněnost žádosti velvyslanectví, problém se ale vlekl až do roku 1948. Ve zprávě bylo také poukázáno, že SSSR neumožňuje získat jiné a vhodnější byty pro zaměstnance velvyslanectví.⁴¹⁶

V prosinci 1947 došlo v Moskvě k měnové reformě, která postihla především diplomatický sbor, což nebylo v diplomatickém světě obvyklým jevem. Československo zareagovalo pozdě a zaměstnanci úřadu prožili krušné dny, než dostali zálohy na mzdy.⁴¹⁷

8.4 Drahotní podmínky, ceny potravin, zboží a služeb

V Moskvě byly ceny pro československé diplomaty vzhledem k jejich platům velmi vysoké. Nákupy mohli zaměstnanci provádět trojím způsobem – buďto na přiděly, volně ve státním obchodě nebo na černém trhu. Pro přiděly potravin byli úředníci rozděleni do tří skupin. V první byl velvyslanec (bez manželky). Ve druhé skupině diplomaté a jejich manželky a ve třetí skupině ostatní spolupracovníci. Čím byla skupina nižší, tím byly ceny vyšší. Poslední, třetí skupina, měla snahu se dostat do vyšší skupiny a tím obdržet větší měsíční přiděly, které v případě rodin s dětmi nebyly vůbec zanedbatelnou položkou.

Sovětská společnost vykazovala propastné společenské rozdíly. Privilegia různých skupin byla výrazná. Bohatší a lépe společensky postavení občané měli svoje zvláštní obchody (domy odдыхa), ve kterých bez nekonečných front mohli sehnat nejenom potraviny,

⁴¹⁵ Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

⁴¹⁶ Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 187, Drahotní poměry v cizích státech 142/Dův/46.

⁴¹⁷ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 114. ISBN 80–7192–389–3 a Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1, Depeše velvyslance Horáka MZV z 21. prosince 1947.

ale i např. lístky do divadla apod. V zemi existovaly pro místní občany čtyři skupiny přidělů: dělnické, studentské, úřednické a pro neproduktivní občany (ženy v domácnosti, důchodci a invalidé). Zvláštní skupina nad rámec zmiňovaných byli generálové, národní umělci, příslušníci NKVD a straničtí představitelé.⁴¹⁸

Mezi přiděly pro zaměstnance československého úřadu patřil chléb nebo mouka, cukr, cukrovinky, maso, ryby a rybí konzervy, máslo a rostlinné tuky, kroupy, makaróny a mýdlo. Mimo tyto přiděly se úředníci museli stravovat po hotelích a nakupovat ve dvou přidělených obchodech, vždy na potravinové lístky. Zboží bylo sice lacinější, ale zásoby naopak nedostačující.

Dr. Horák mohl pořádat maximálně dva tři obědy pro své hosty (max. pro dvanáct hostů) do měsíce. Mimořádná oslava na počest státního svátku 28. října, kterou uspořádal pro 372 osob, stála 31.000 rb. Velvyslanec uvedl, že dosáhl mimořádné úspory díky úpravě jídel včetně podávání a veškeré obsluhy zajištěné pouze zaměstnanci úřadu, ne najatými číšníky a kuchaři. Že se muselo jednat o náročnou akci, není zapotřebí zmiňovat.

Ani zástupci velvyslance Jaroslav Hnízdo a Jiří Kašpárek si díky svým nízkým rozpočtovým možnostem nemohli dovolit pořádat větší a náročnější recepce pro své hosty.

Vzhledem k tomu, že stravování v budovách velvyslanectví nebylo z technických důvodů možné, museli zaměstnanci úřadu docházet do hotelových restaurací, které jim byly přiděleny sovětskou státní cestovní kanceláří Intourist. Samozřejmě v drahotných podmínkách Sovětského svazu se mohli takhle stravovat pouze částečně. Pro názorný přehled uvádím výtah cen v obchodech a restauracích včetně poplatků za další služby.⁴¹⁹

Přehled cen v přidělových obchodech (vždy za 1kg nebo 1l):

uzený salám: 37 rb., salám poltavský: 25 rb., máslo: 28 rb., sled': 16,10 rb., šproty: 11 rb., mléko kondenzované: 3,30 rb., makaróny: 5 rb., rýže: 6,50 rb., mouka: 4,60 rb., cukr: 5,50 rb., jablka: 7 rb., maso hovězí: 14 rb., kuře pečené: 19,50 rb., sýr: 26 rb., sušenky: 12 rb., víno (láhev): 88–126 rb., mýdlo toaletní: 5,10 rb., 1 kus, pár pánských bot: 540 rb., dámské střevíce: 770 rb., šála: 45 rb., pár ponožek: 8 rb.

⁴¹⁸ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské, 1999, s. 88–89. ISBN 80–7192–389–3.

⁴¹⁹ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 187, přehled z jednotlivých zpráv o drahotných poměrech v cizích státech a nedatovaná zpráva o pronájmech, platech a poměru rublu s korunou*.

Přehled cen v klasických, nepřídělových obchodech (vždy za 1kg nebo 1l):

salám čajový: 200 rb., salám polský: 270 rb., máslo: 320 rb., sled: 240 rb., mléko: 40 rb., okurky: 40 rb., maso hovězí: 130–170 rb., maso vepřové: 300 rb., kuře pečené: 450 rb., sýr: 250 rb., sušenky: 290 rb., víno (láhev): 135–300 rb., mýdlo toaletní: 38 rb., 1kus, pár pánských bot: 1.300–2.000 rb., dámské střevíce: 1.800–3.700 rb., letní sandály: 250 rb., dámské punčochy: 45–260 rb., pánský zimník: 8.100 rb., pánské šaty: 4.950 rb., dámský kostým: 2.500–2.950 rb.

Ceny obědů a večeří:

jednoduchý oběd: 60 rb. (300 rb. s vínem), diplomatický oběd: 500–1.000 rb.

Ceny topiv:

dřevo: 1m³: 48 rb.+10 rb. za dovoz.

Doprava:

taxislužba v Inturistu: 30–50 rb. za hodinu (dle velikosti vozu),
taxislužba v Moskvě: 2–4 rb. za hodinu, 15 rb. čekání (dle velikosti vozu),
metro: 0,40 rb.,
autobus: 0,15–0,30 rb.,
el. dráha: 0,15–0,30 rb.,
nová auta: nejsou k prodeji, ojetá auta: od 10.000 rb. a více.

Oprava bot:

50 rb. (bez materiálu): přidělení příštipku,
10 rb.: sešití prasklé kůže v délce 1,5 cm.

Nájmy bytů:

třípokojový: 6.600 rb., čtyřpokojový: 7.000 rb.,
pokoje v hotelech: 2–50 rb.: denní nájem,
výmalba třípokojového bytu: 1.500–3.000 rb. (soukromá a úřední cena).

Lékařské služby:

konzultace na klinice: 50 rb., Konzultace u lékaře: 100 rb.,
zaplombování zubu u zubního lékaře: 1.000 rb.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem si vytyčil několik cílů. Jednak sledování a hodnocení činnosti úřadu v letech 1945–1948. Dále jsem se pokusil zpracovat strukturu diplomatického a zčásti i personálního sboru včetně postupných změn. Pozoroval jsem také vliv domácích událostí na chod velvyslanectví a jeho představitelů. Dalším cílem bylo zhodnocení únorových událostí roku 1948 a následných změn, které měly vliv na život zaměstnanců velvyslanectví. Mezi důležité úkoly jsem zařadil sledování práce velvyslanců, jimž byla věnována velká pozornost včetně dalších rozhodujících osobností úřadu.

Zastupitelský úřad prošel v letech 1945–1948 velkými změnami. V roce 1945 docházelo prakticky k opětovnému vytváření nového velvyslanectví narušeného válečnými událostmi. Léta 1946 a 1947 znamenaly pro úřad úspěšné budování jeho struktury, pracovní náplně a dotváření stálého personálního obsazení. V roce 1948 došlo naopak k jeho postupné destrukci. Z těchto důvodů jsem rozdělil diplomovou práci na jednotlivá léta. Každý rok se diametrálně liší od předešlého, pro charakter práce je proto tato struktura dle mého názoru nejvhodnější.

V prvním poválečném roce prošlo velvyslanectví obrovskou změnou. Úřad se znovu budoval, docházelo k výrazným výměnám personálu úřadu, diplomatická práce dostávala novou tvář. Následující rok 1946 byl již stabilní, personální otázky byly většinou již vyřešené a velvyslanectví zažívalo svoje nejlepší období. Z důvodu politických změn v Evropě nastal v roce 1947 zlom. Zhoršující se vztahy mezi Západem a Východem poznamenaly zaměření agendy úřadu, objevila se nejistota z dalšího vývoje. Poslední rok 1948 byl ale naprosto odlišný. Únorové události definitivně změnily velvyslanectví jak v pracovních záležitostech, tak v lidských vztazích. Rozpadla se vybudovaná struktura úřadu, nová se utvářela velmi pomalu a s nevalnými výsledky.

Rokem 1945 končila éra starých předválečných diplomacií a přicházela nová doba, která s sebou přinesla úplně jiný rozměr myšlení a chápání. Staří diplomaté byli postupně na odchodu a mladí se teprve učili svému poslání. Obtížná situace byla v kancelářských silách a smluvních zaměstnancích, kterých byl nedostatek. Kritický nedostatek nastal u šifrářů a písárek. Tento problém se ostatně táhl po celé zmiňované období.

Tento rok přinesl také změnu v orientaci ČSR na SSSR, na což nebyl diplomatický sbor dostatečně připraven. Narůstající agenda, zvyšující se počet vládních a dalších delegací

představovaly pro úřad značné obtíže. Spolu s kritickým nedostatkem bytů pro zaměstnance a malými prostory velvyslanectví vykonal jeho personál obdivuhodný kus práce.

Problematického Zdeňka Fierlingera vystřídal dr. Jiří Horák, který vnesl do práce úřadu režim a pořádek. Měl velmi dobrého zástupce v Jaroslavu Hnízdovi, takže po stránce vedení nebylo co vytknout. Nově příchozí diplomaté byli sice bez praxe, ale za to pracovali s elánem. Rok 1945 lze hodnotit jako rok dobrého úsilí.

Rok 1946 byl nejklidnější a nejlepším obdobím velvyslanectví. Úřad prošel stabilizací osob ve všech oblastech, dr. Horák začátkem roku stanovil přesný pracovní řád a nastoupily další posily z Československa. Během roku sice muselo odejít několik profesně kvalitních osob, nicméně úřad již pracoval stabilně a všichni zaměstnanci znali svoje povinnosti. Odchod Jaroslava Hnízda byl vykompenzovaný JUDr. Jiřím Kašpárkem, nadějným novým zástupcem velvyslance.

Práci velvyslanectví brzdily průtahy s repatriacemi a reemigracemi, které se od předchozího roku nedařilo vyřešit. Ani tento rok příliš nenasvědčoval, že tomu bude jinak. Nakonec pro tento problém nebylo nalezeno uspokojivé východisko. Navíc se řešily otázky volyňských Čechů, majetkové problémy mezi ČSR a SSSR, zabavený majetek atd.

Rok 1947 byl odlišný. Začala se zhoršovat politická situace v Evropě, zvláště od poloviny roku se zesilujícími tendencemi ve vztahu Západu a Východu. Samozřejmě se to nemohlo neodrazit na práci a životě v zastupitelském úřadu. Navíc v lokaci jedné z tehdy předních velmocí. Úřad se dostával pod tlak jednak sovětských vládních míst, které tak prezentovaly svoji východoevropskou politiku, jednak pod tlak československých politiků, kteří zase požadovali co nejpřesnější informace o úmyslech a rozhodnutích Sovětského svazu.

Od druhé poloviny roku se začaly postupně zhoršovat vztahy na velvyslanectví. Šířil se strach a obava z dalšího vývoje. Dr. Horák se snažil do konce roku ukončit reemigrace a repatriace, neboť se obával, že může být z důvodu politických změn odvolán a svoji práci nedokončí. Úkol ale nebyl bohužel vinou přístupu sovětských představitelů splněn.

Poslední sledovaný rok 1948 znamenal pro velvyslanectví negaci předchozích let. V únoru 1948 a v následujících měsících nastalo období masivních personálních změn s nepříliš kvalitními posilami. U diplomatů došlo dokonce k úbytku počtu osob, což prakticky znamenalo znemožnění kvalifikované práce. Byl odvolán, resp. ze zdravotních důvodů odešel, velvyslanec Horák, jehož po několika měsících vystřídal Bohuslav Laštovička.

Nový velvyslanec oživil stranickou práci, ale v diplomatické službě se nedokázal dobře orientovat. Svým arogantním chováním s sebou na úřad přinesl strach a zároveň způsobil u části zaměstnanců pokles pracovní morálky. Pro neustálé odvolávání z úřadu do

ústředí MZV a nemožnosti důkladně zapracovat nové kolegy nemohlo dojít k tolik požadované systematické práci.

Sovětský svaz po únorových událostech změnil politiku vůči ČSR a velvyslanectví. Byl sice podstatně vstřícnější při vyřizování různých žádostí, ale na druhé straně se jeho státní představitelé začali chovat k zaměstnancům úřadu povýšeněji, bez skrupulí a ještě více prosazovali sovětskou zahraniční politiku.

MZV dle interních předpisů zakazovala účast svých zaměstnanců v politických stranách. Zastupitelské úřady měly být nezávislé na různých politických tlacích stranických sekretariátů. Tuto zásadu však porušila KSČ, která usilovala cíleně o obsazování velvyslanectví vlastními lidmi.

Výzkum nepotvrdil původní domněnku, že vývoj v ČSR byl věrně kopírován také na zastupitelském úřadě. Prakticky až do poloviny roku 1947 bylo velvyslanectví bez politických tlaků nebo machinací, vyjma situací v obsazování přidělců. Zasílané politické zprávy nebo telegramy sice hájily Sovětský svaz a jeho politiku, některé se ale přesto snažily v rámci možností a doby o objektivní pohled na SSSR. Část telegramů byla dokonce k Sovětskému svazu kritických a dotýkala se celého sledovaného období. Uvedu několik příkladů pro lepší přehled. Již v březnu 1945 vyslanec Jaroslav Hnízdo ve své zprávě kritizoval neochotu sovětských úřadů poskytovat jakékoli informace o svém strojním průmyslu při připravované československo-sovětské hospodářské spolupráci. Jiří Horák počátkem roku 1946 upozornil na pracovní neschopnost sovětských vedoucích pracovníků v továrnách a kolchozech. V roce 1947 velvyslanec kritizoval nedostatečnou lékařskou péči v SSSR a velký nedostatek zboží spolu s jejich velmi vysokou cenou. Na značnou drahotu a zvyšování cen upozorňoval také Jiří Kašpárek. Dr. Jiří Horák začátkem roku 1947 poukázal zase na chybné rozhodnutí sovětské vlády, která přikázala všem organizacím a kooperacím otevřít magazíny, stánky a obchody a nabízet svoje výrobky za předem stanovené ceny, což při neexistenci konkurenčního boje neúměrně zvyšovalo ceny. Velmi opatrně, ale přesto uvedl velvyslanec v únoru 1947 svůj negativní komentář k probíhající kampani proti sovětským novinářům a zástupcům filmového průmyslu. Velvyslanec Bohuslav Laštovička si zase stěžoval na přístup ze sovětské strany ohledně budov a kanceláří velvyslanectví včetně jejich katastrofálního technického stavu. Prohlásil, že „náš zastupitelský úřad je na tom velmi špatně, že snad jen Habešané jsou na tom hůře ...“ Velvyslanec také komentoval hospodářské

těžkosti SSSR a podotkl, že je z tohoto důvodu velmi nutná demobilizace sovětských vojáků.⁴²⁰

V první polovině roku 1947 byly zaznamenány symptomy začínající politické krize. Diplomaté jménem svých sovětských protějšků a jeho tisku získali celou řadu varování ohledně politiky a směřování ČSR. Druhá polovina roku se nesla ve znamení vzniku komunistické stranické buňky, která se ale prakticky až do Února 1948 neprojevila.

Zostřené mezinárodní vztahy mezi Sovětským svazem a západními velmocemi, spolu se založením Informbyra v září 1947, vedly také k zhoršení vztahů na zastupitelském úřadě. Lidé se začali bát o práci a možné propuštění z úřadu, zvýšilo se napětí mezi zaměstnanci. Tento stav vyvrcholil v únorových dnech 1948.

Teprve až po Únoru 1948 došlo k aktivizaci KSČ a jeho stranické buňky na velvyslanectví. Po jistém přešlapování na místě komunisté ovládli úřad a začalo období odvolávání nepohodlných osob, páchání křivd a nespravedlností. Po několika vlnách čistek, které nabraly na intenzitě zvláště po příchodu Bohuslava Laštovičky, byl úřad komunistickou stranou plně ovládnutý. Bohužel ale nebyl schopen plnit svoje standardní úkoly a povinnosti. Neuvážené odvolávání zkušených diplomatů a kancelářských sil vedlo k jejich nahrazování nezkušenými lidmi a Laštovička musel nakonec úmyslně zdržovat nebo překládat odjezd již odvolaných osob pro jejich nezastupitelnost.

Moskevské velvyslanectví nehrálo v letech 1945–1948 pro KSČ důležitou roli v případě jejího napojení a komunikace s komunistickými partnery v Sovětském svazu. Pochopitelně konzultace a porady KSČ s Všesvazovou komunistickou stranou (bolševiků) VKS(b) probíhaly v předválečných letech, avšak výrazně zintenzivněly v době druhé světové války za pobytu části vedoucích československých komunistů v Moskvě. Vytvořily se další komunikační kanály a osobní vazby bez potřeby zastupitelského úřadu. Komunistické strany měly vlastní zahraniční sekretariáty, do r. 1943 oficiálně Kominternu a další mechanismy pro vzájemnou účinnou a rychlou komunikaci. Nepotřebovali proto oficiální struktury, které nemohli mít pod svojí plnou kontrolou.

⁴²⁰ Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – Zpráva Jaroslava Hnízda MZV, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – politická zpráva velvyslance Horáka MZV 10. ledna 1946 č. 3, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – politická zpráva velvyslance Horáka MZV 10. ledna 1946 č. 4, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – politická zpráva legačního rady Kašpárka generálnímu sekretáři Heidrichovi ze dne 20. září 1946, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – politická zpráva velvyslance Horáka MZV 7. ledna 1947, Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1 – politická zpráva velvyslance Horáka MZV 7. února 1947, Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 187, 151 – Čsl. ZÚ v cizině: diplomat. činnost čsl. ZÚ v cizině, referáty pro s. ministra a s. Borka 1946–1954, Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 187, 3515 – Kompensace: Hospodářská spolupráce se SSSR. Protokoly o vzájemných dodávkách 1945–1950.

Výzkum ve sledovaných archivech neprokázal žádná napojení komunistických zaměstnanců úřadu v Moskvě na vedoucí československé komunisty v ČSR v době před Únorem 1948 a neukázal, že by plnili jakékoli úkoly. Bádání v archivu ÚV KSČ – Klement Gottwald⁴²¹ naopak prokázalo napojení vedoucích funkcionářů KSČ na sovětské představitele v SSSR včetně kontaktů na československé komunistické funkcionáře, kteří pracovali v Moskvě v různých politických funkcích.

Bádání v archivních pramenech a v literatuře nepotvrdilo vliv dalších československých politických stran na situaci na velvyslanectví a nezaznamenalo žádnou snahu o ovlivňování jednotlivých osob. Je možné tvrdit, že všechny nekomunistické strany dodržovaly zásadu, že zaměstnanci MZV nemohou být po dobu řádného pracovního poměru členy žádné politické strany.

V letech 1945–1948 řídili zastupitelský úřad tři velvyslanci. Jednalo se o naprosto odlišné osobnosti s různým původem, vzděláním, zkušenostmi a praxí.

Zdeněk Fierlinger byl dlouholetým a zkušeným diplomatem s nejdelší praxí. Vyznal se v diplomacii, uměl se v ní pohybovat a vystupovat. Jednalo se ale o problematickou osobnost, které šlo o vlastní prospěch. V Moskvě správně poznal, kdo bude mít po válce rozhodující vliv ve střední Evropě. Spojil se s komunisty a dá se říct, že byl jeden z důležitých strůjců úspěchů KSČ v prvním poválečném roce a do jisté míry i ve dvou letech následujících. Na velvyslanectví byl znám svými černými obchody, což kritizoval také Heliodor Píka.

Profesor Jiří Horák byl univerzitní profesor, který odešel do Moskvy bez předchozí praxe, ale s prvotřídním vzděláním a levicovým smýšlením, které v úřadě prošlo zatěžkávací zkouškou. Jednalo se o velmi pečlivého diplomata, který si potrpěl na precizní a dobře odvedenou práci. Jeho nedostatkem byla jistá odměřenost a uzavřenost, která mu bránila více se zaměstnancům otevřít a získat si jejich větší důvěru. Nicméně ve sledovaném období se jednalo o důležitou osobu, která se zasloužila o to, že zastupitelský úřad pod jeho vedením dosáhl velmi dobrých výsledků a až do únorových dnů roku 1948 plnil své poslání.

Poslední z velvyslanců Bohuslav Laštovička byl bývalým vojákem československé armády a interbrigadistou ve Španělsku. Hrubý a arogantně se chovající přednosta úřadu a představitel poúnorového režimu způsobil úpadek činnosti úřadu prakticky během několika měsíců. Povahově se jednalo o slabého člověka, který se obával sovětských úředníků a svých nadřízených. Pro svůj úřad se nehodil, byl vizionářem a poskytovatelem slibů, které nemohl splnit. V Moskvě podléhal skupině služebně nejstarších diplomatů.

⁴²¹ Národní archiv. *ÚV KSČ – Klement Gottwald 1938–1953, karton č. 33.*

Z dalších osob zastupitelského úřadu stálo v popředí několik mimořádných osobností diplomatů, kteří se zasloužili o rozkvět úřadu. Jaroslav Hnízdo a JUDr. Jiří Kašpárek byli zástupci velvyslance na svém místě. Zvláště Kašpárek si získal svým diplomatickým chováním a vystupováním důvěru celého úřadu. Z dalších osob je potřeba zmínit JUDr. Ludevíta Mičátka, který patřil k nejtalentovanějším diplomatům úřadu.

Václav Vaško a Miloslav Trubáček se stali oběťmi komunistického režimu. Řadu let strávili v těžkých žalářích, které se na nich zdravotně a osobně tvrdě podepsaly. Jednalo se o mladé a nadějné začínající diplomaty, kteří byli pracovití a prokázali svoje nadání.

Miloš Krno, Emil Štefan a Evžen Malý představovali zástupce nového režimu. Byli to osoby, které čekaly na šanci k uchopení moci. Oni sami ale v únorových dnech roku 1948 vyčkávali, výrazně se neprojevovali a k převzetí moci se odhodlali až v době, kdy v Československu bylo již jasné, že demokracie byla definitivně poražena.

Při uskutečnění výzkumu práce zastupitelského úřadu je potřeba zmínit několik zásadních poznámek. Archivních pramenů je sice k dispozici relativní dostatek, ale jsou velmi neuspořádané, neboť během let došlo k jejich naprosto nelogickému a nesystematickému přerazování do jiných archivních fondů. Dále je patrná rozsáhlá skartace, která proběhla pravděpodobně několikrát, a tím došlo bohužel k nevratným škodám pro budoucí zkoumání.

Jedním z dalších nedostatků při bádání byl fakt, že chybí důležité dokumenty, jako byly výroční zprávy velvyslanectví, které se nepodařilo dohledat. K dispozici byly pouze nekompletní a torzovité čtvrtletní výkazy o jeho činnosti. Paradoxně od roku 1949 je dokumentace zastupitelského úřadu na podstatně lepší úrovni.

Literatura o činnosti velvyslanectví je zaměřena pouze na vnější činnosti úřadu, ne na interní práci a provoz. Ve většině případů se zabývá repatriací a reemigrací, menší část potom volyňskými Čechy.

Prameny, literatura a internetové odkazy

Prameny

Archivy a archivní fondy

Archiv Ministerstva zahraničních věcí

Generální sekretariát „A“ a kabinet Jana Masaryka a Vlado Clementise, 1945–1954

Inventáře a katalogy archivu federálního MZV. Osobní spisy do roku 1945 VII/9

Inventáře a katalogy archivu federálního MZV. Personální spisy MZV II, III. Od roku 1945 do počátku 60 let

Zprávy Zastupitelského úřadu – Politické zprávy

Teritoriální odbory – Obyčejné, 1945–1959, III. část (R-Š), SSSR, III/1

Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno

Masarykův ústav a Archiv AV ČR

Archiv Edvarda Beneše – Fond Edvard Beneš III.

Národní archiv

Archivní fond ÚV KSČ – Klement Gottwald 1938–1953

Archivní fond Předsednictvo ÚV KSČ 1945–1954

Archivní fond Mezinárodní oddělení 1945–1962

Literatura

- Benčík Antonín, Richter Karel. *Vražda jménem republiky. Tragický osud generála Heliadora Píky*. Praha: Ostrov, 2006. ISBN 80-86289-47-8.
- BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0971-X.
- Bystrova, Nina Jevgenijevna. *SSSR i formirovanje vojenno-blokovogo protivostojanija v Jevrope (1945–1955gg.)*. Moskva 2005. ISBN 978-5-901679-71-5.
- DEJMEK, Jindřich. *Český časopis historický 1/2010. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem*. Praha 2010.
- Dérer, Ivan. *Antifierlinger. Politické paměti 1945–1949*. Praha 1993. ISBN 80-900033-2-X.
- Drtina, Prokop. *Československo, můj osud*. Svazek I., Kniha 2. Praha 1991. ISBN 80-7023-102-5.
- Drtina, Prokop. *Československo, můj osud*. Svazek II., Kniha 1. Praha 1992. ISBN 80-7023-114-9.
- Drtina, Prokop. *Československo, můj osud*. Svazek II., Kniha 2. Praha 1992. ISBN 80-7023-114-9.
- Fierlinger, Zdeněk. *Ve službách ČSR*. I. díl, Praha, 1947.
- Fierlinger, Zdeněk. *Ve službách ČSR*. II. díl, Praha, 1948.
- HODNÝ, Jan. *Českoslovenští politici 1918/1991*. Praha: Hodný, 1991. ISBN 80-900840-0-1.
- Hýbnerová, Stanislava. *Mezinárodní vztahy po r. 1945*. Praha 2003. ISBN 80-7184-540-X.
- Kaplan, Karel. *Československo v letech 1945–1948*. 1. část, Praha 1991. ISBN 80-04-25699-6.
- Kaplan, Karel. *Československo v letech 1948–1953*. 2. část. Praha 1991. ISBN 80-04-25700-3.
- Kaplan, Karel. *Pravda o Československu 1945–1948*. Praha 1990. ISBN: 80-7038-193-0.
- Kaplan, Karel. *Československo v poválečné Evropě*. Praha 2004. ISBN 80-246-0655-0.
- Krno, Miloš. *Hory, rieky, ľudia*. Bratislava 1984.
- Lexikon české literatury, IV/1., díl S–T*. Praha 2008. ISBN 978-80-200-1572-3.
- Londák, Miroslav a kol. *Dějiny Slovenska v datech*. Jihlava 2008. ISBN 978-80-7277-187-5.

- Mastný, Vojtěch. *Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947–1953*. Praha 2001. ISBN 80–7299–049–7.
- Nálevka, Vladimír. *Studená válka*. Praha 2003. ISBN 80–7254–327–X.
- Němeček Jan, Nováčková Helena, Šťoviček Ivan. *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945, I. díl*. Praha 1998. ISBN 80–85775–46–4.
- Nosková, Helena. *Návrat volyňských Čechů. Naděje a skutečnost let 1945–1954*. Praha 1999.
- Pejčoch Ivo, Plachý Jiří a kol. *Okupace, Kolaborace, Retribuce*. Praha 2010. ISBN 978–80–7278–529–2.
- Polišenská, Milada. *Čechoslováci v Gulagu a československá diplomacie 1945–1953*. Praha-Bratislava 2006. ISBN 80–7277–315–1.
- Ripka, Hubert. *Únorová tragédie*. Brno 1995. ISBN 80–7108–098–5.
- Rupnik, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha 2002. ISBN 80–200–0957–4.
- RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-Slovenské vztahy 1945–1992*. Bratislava 2002 ISBN 80–88880–02–5.
- Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–2006*. Ostrava 2006. ISBN 80–86171–27–2.
- Táborský, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha 1993. ISBN 80–204–0365–5.
- Tomášek, Dušan. *Vláda emigrantů: duben-listopad 1945*. Praha 2009. ISBN 978–80–7425–018–7.
- Tomeš, Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století*. I. díl. Praha a Litomyšl 1999. ISBN 80–7185–245–7.
- Vaško, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Praha 1999. ISBN 80–7192–389–3.
- Volokitin, T. V. *Moskva i Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov, 1944–1955 gg*. Sv. I., 1944–1948 gg, Moskva 1997. ISBN 5–87550–061–1.
- Volokitin, T. V. *Sovětskij faktor ve Vostočnoj Jevropě*. Sv. I., 1944–1948 gg., Moskva 1998. ISBN 5–8243–0009–7.
- Vykoukal, J., Litera, B., Tejchman. M., *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sov. Bloku*. Praha 2000. ISBN 80–85983–82–6 .
- Zeman, Zbyněk. *Edvard Beneš-politický životopis*. Praha 2009. ISBN 978–80–204–2062–6.

Internetové odkazy

Antikvariát Kant [online]. 2011-02-07 [cit. 2011-05-12]. Tomáš Garrique Masaryk. Dostupné z WWW: <<http://antik-kant.cz/katal/masaryk.html>>.

Archiv Českého rozhlasu [online]. 2011-03-16 [cit. 2011-05-14]. Hlas shůry aneb Vážnost ředitelská. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/archiv/osobnosti/_zprava/865416>.

BABKA, Lukáš; ROUBAL, Petr. *Akademický depozitář* [online]. 2009. Československo-sovětské vztahy. Dostupné z WWW: <http://www.akademickyrepozitar.cz/Petr-Roubal/ceskoslovensko-sovetske-vztahy.pdf>, s. 23.

BARÁNEK, Daniel. *Paměť národa* [online]. 2010. JUDr. Miloslav Trubáček. Dostupné z WWW: <<http://www.pametnaroda.cz/data/witness/1639/recording/1140-transcript.htm>>.

BARTOŠ, Václav; MINAŘÍK, Pavel; ŠRÁMEK, Pavel. *Československé vojenství* [online]. 1999-01-01. Vaše dotazy-gen. Fusek. Dostupné z WWW: <http://vojenstvi.cz/vasedotazy_103.htm>.

BRDEČKOVÁ, Tereza. *Česká Televize* [online]. 2009 [cit. 2009-01-01]. Ještě jsem tady: Dagmar Steinová. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1059542845-jeste-jsem-tady/>>.

HAVELKA, Radek. *Fórum Válka* [online]. 2010-01-01. 2. letecká divise [1945–1949]. Dostupné z WWW:

<<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/47999/start/0/postdays/0/postorder/asc/highlight>>.

HONZÁKOVÁ, Jana. *Libri* [online]. 2001. Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Dostupné z WWW: <<http://www.libri.cz/databaze/kdo20/list.php?od=l&start=1&count=20>>.

MACÁLKOVÁ, Marta. *Akademický bulletin* [online]. 2011-02-07 [cit. 2011-05-12]. Jiří Horák (1884–1975). Dostupné z WWW: <<http://abicko.avcr.cz/2009/01/11>>.

Ministerstvo obrany ČR [online]. 2010 [cit. 2011-04-08]. Brigádní generál Raymund Mrázek. Dostupné z WWW: <http://www.army.cz/mo/tisk/vojroz/2000_4/141.htm>.

NEUMANN, Martin. *Old Photos by Jaroslav Hnízdo* [online]. 2009. About. Dostupné z WWW: <<http://hnizdo.neu-mann.cz>>.

OSOBNOSTI [online]. 1997-01-26 [cit. 2011-05-13]. Miloš Krno-životopis. Dostupné z WWW: <<http://zivotopis.osobnosti.cz/milos-krno.php>>.

Panzernet forum [online]. 2009-09-06. Jan Klán. Dostupné z WWW: <<http://www.panzernet.net/php/index.php?topic=3824.0>>.

POSPÍŠIL, Ignác. *Magazín ChristNet* [online]. 2009–05–21. Odešel Václav Vaško. Dostupné z WWW: <<http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=3250>>.

ŠEVCŮJ, Ladislav. *Pitaval* [online]. 2009–2011. Vladimír Outrata. Dostupné z WWW: <<http://www.pitaval.cz/autor/12-vladimir-otrata/zakladni-info#zalozky>>.

Týdeník Rozhlas [online]. Radioservis, 2007. Titulní rozhovor. Dostupné z WWW: <http://www.radioservis-as.cz/archiv07/02_07/02titul.htm>.

VAŘEKA, Josef. *Národopisné aktuality* [online]. 2007–02–01. Za akademikem Jiřím Horákem. Dostupné z WWW: <<http://na.nulk.cz/1976/1/Nr.html#06>>.

STUDIO MEN AT WORK. *Nakladatelství G Plus G: Vzpomínání/Dagmar Steinová* [online]. 2006 [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: <http://www.gplusg.cz/?path=knihy/vzpominani>.

MOLOTOV, Z. Anarchokomunismus: Unikátní fotografie z historie anarchistického dělnického hnutí a rozhovor s historikem Pavlem Koukalem. *Aka.anarchokomunismus* [online]. [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: <http://aka.anarchokomunismus.org/tisk.php?soubor=text000250.txt>.

VYTOPIĽ, Jan. 1948: Likvidace samostatné zahraniční politiky. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. 2005-01-27 [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/ministri_a_ministerstvo_v_historii/unor_1948_na_mzv.html.

BOREK Vlastimil: Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945. *Obec překladatelů* [online]. 1996 [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: http://www.obecprekladatelů.cz/_ftp/DUP/B/BorekVlastimil.htm.

Seznam příloh

I. Textová část

1. Přehledová tabulka diplomatů, úředníků a přidělců velvyslanectví
2. Platy diplomatů a dalších zaměstnanců zastupitelského úřadu
 - 2.1 Nedatovaná zpráva velvyslanectví MZV
3. Jednání a dohody mezi státním tajemníkem Vladem Clementisem a Hubertem Ripkou ohledně problémů obchodních přidělců na zahraničních velvyslanectvích
4. Přehled telegraficky zaslaných zpráv velvyslanectví za rok 1947
5. Jmenování a povyšování po Únoru 1948

II. Obrazová část

1. Několikanásobné urgování křestního listu pí. Kavalcové u sovětských orgánů
2. Příkaz Vlado Clementise dr. Horákovi k žádání o propuštění internovaných zajatců
3. Informace JUDr. Bartoně o počtech volyňských Čechů (dle podkladů dr. Horáka)
4. Zásady pro vydávání diplomatických pasů
5. První politická zpráva velvyslance dr. Jiřího Horáka
6. Telefonní čísla československého velvyslanectví v Moskvě (stav ke 2. prosinci 1947)
7. Ceny potravin v Moskvě v přidělovém obchodě pro zaměstnance diplomatických zastoupení
8. Fierlinger Zdeněk
9. Horák Jiří
10. Laštovička Bohuslav
11. Hnízdo Jaroslav
12. Mičátek Ludevít Pavel
13. Martinek Jan
14. Šulc Emil
15. Vaško Václav
16. Trubáček Miloslav
17. Malý Evžen
18. Štefan Emil

19. Hrubán Otto
20. Suchá Alexandra
21. Sýkora Josef
22. Hušková Věra
23. Kašpar Karel
24. Křenek Václav

I. Textová část

1. Přehledová tabulka diplomatů, úředníků a přidělců velvyslanectví

V tabulce je uveden přehled zaměstnanců úřadu včetně přidělců, kteří pracovali a byli přítomni na moskevském velvyslanectví v letech 1945–1948 a u nichž bylo jasné jejich pracovní zařazení a zjiitelná doba jejich pobytu v Moskvě. Velkým problémem byly smluvní zaměstnanci, zvláště potom místní síly, u nichž nebylo možné sestavit odpovídající seznam. Jména osob jsou řazena dle pracovního zařazení a potom dle roku příchodu do úřadu. U funkcí jsou uvedena vždy nejvyšší dosažená, případně z více pracovních pověření vždy to nejdůležitější. Vojenští přidělenci nemají uvedenou vojenskou hodnost.

Poznámky k tabulce u hvězdiček ve čtvrtém sloupci s názvem „Velvyslanectví“

Velvyslanec Zdeněk Fierlinger musel opustit úřad v prosinci 1939. Do Moskvy se vrátil krátce v roce 1941 po otevření vyslanectví. Po evakuaci diplomatického sboru se zastupitelský úřad přesunul až do roku 1943 do Kujbyševa.

Evžen Růžička, Anna Strnadová, Nina Zumrová a Jaroslav Zoubek pracovali na velvyslanectví ještě v roce 1949, další informace o jejich působení na úřadu nejsou k dispozici.⁴²²

Václav Vaško nepracoval celé období v Moskvě. V letech 1946–1947 byl odvolán do ústředí MZV.⁴²³

Miroslav Martiš počátkem roku 1951 nastoupil do Státního statistického úřadu. Nikde není ale doloženo, kdy byl odvolaný z moskevského velvyslanectví. Můžeme tedy pouze předpokládat, že do začátku roku 1951 byl zaměstnancem zastupitelského úřadu v Moskvě.⁴²⁴

⁴²² Archiv MZV. *TO-obyčejné (R-Š), 1945–1959, karton č. 1, Čsl. ZÚ v cizině – Chod úřadu.*

⁴²³ Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 1145, Václav Vaško.*

⁴²⁴ *Tamtéž, karton č. 590, Miroslav Martiš.*

Pracovní zařazení	Příjmení	Jméno	Velvyslanectví
Velvyslanec	Fierlinger	Zdeněk	1937–1945*
Velvyslanec	Horák	Jiří	1945–1948
Velvyslanec	Laštovička	Bohuslav	1948–1950
Zástupce velvyslance	Hnízdo	Jaroslav	1945–1946
Zástupce velvyslance	Kašpárek	Jiří	1945–1948
Diplomaté – I. tajemník	Štefan	Emil	1948–1950
Diplomaté – I. tajemník	Outrata	Vladimír	1941–1945
Diplomaté – I. tajemník	Mičátek	Ľudevít P.	1946–1948
Diplomaté – I. tajemník	Krno	Miloš	1946–1953
Diplomaté – II. tajemník	Trubáček	Miloslav	1946–1949
Diplomaté – III. tajemník	Malý	Evžen	1946–1953
Diplomaté – atašé	Martínek	Jan	1942–1946
Diplomaté – atašé	Danko	Ján	1945–1946
Diplomaté – atašé	Tink	Augustýn	1945–1946
Diplomaté – atašé	Vaško	Václav	1945–1949*
Diplomaté – aktuárský taj.	Boudyš	Josef	1945–1948
Smluvní úředník, vrchní akt. taj.	Babec	Josef	1946–1949
Vrchní kanc. oficiál	Kabele	Jaroslav	1945–1948
Správce budov velvyslanectví	Růžička	Evžen	1945 – neznámo*
Aktuárský adjunkt	Schmelz	Robert	1944–1945
Smluvní úředník, protokol	Šulc	Emil	1945–1948
Smluvní úředník	Galabrin	Vladimír	1945
Smluvní úřednice	Polánová	Zuzana	1945
Smluvní úředník, spisovna	Novotný	Josef	1945
Smluvní úřednice, tlumočnice	Suchá	Alexandra	1945–1949
Smluvní úřednice, protokol	Pavlásková	Věra	1945–1947
Kancel. pom., korespondentka	Strnadová	Anna	1946 – neznámo*
Smluvní úředník, správa budov	Schröder	Jan	1946–1947
Smluvní úředník, pokladník	Sýkora	Josef	1947–1949
Smluvní úřednice, akt. adjunkt	Macková	Marta	1947–1948
Smluvní úřednice, akt. adjunkt	Hušková	Věra	1948–1950
Smluvní úředník, pokladník	Kašpar	Karel	1948–1956

Pracovní zařazení	Příjmení	Jméno	Velvyslanectví
Smluvní úřednice, tlumočnice	Havlínová	D.	1948 – neznámo
Smluvní úředník, kanc. síla	Stodůlka	L.	1948 – neznámo
Smluvní úřednice, agenda	Šťastná	V.	1948
Smluvní úřednice, písarka	Tichá	Olga	1948 – neznámo
Smluvní úředník, šifrer	Martiš	Miroslav	1948–1951*
Smluvní úřednice, sekretářka	Kratochvílová	Miroslava	1948–1952
Smluvní úředník, telegrafista	Křenek	Václav	1948–1954
Korespondent ČTK	Steinová	Dagmar	1944–1946
Korespondent ČTK	Borek	Vlastimil	1944 – neznámo
Korespondent ČTK	Štefan	Emil	1946–1948
Kulturní přidělenec	Vlček	Vladimír	1945–1946 (47)
Kulturní přidělenec	Glazarová	Jarmila	1946–1948
Kulturní přidělenec	Štolovský	Ctibor	1946–1947
Kulturní přidělenec	Macková	Marta	1946–1947
Kulturní přidělenec	Biehal	Martin	1947–1948
Kulturní přidělenec	Jilemnický	Petr	1948–1949
Obchodní přidělenec	Lang	Jaromír	1946–1948
Obchodní přidělenec	Zumrová	Nina	1946 – neznámo*
Obchodní přidělenec	Rašín	Vladimír	1947–1948
Obchodní přidělenec	Lenský	L.	1948 – neznámo
Obchodní přidělenec	Kalina	O.	1948 – neznámo
Zemědělský přidělenec	Hrubán	Otto	1948–1951
Vojenský přidělenec – velitel	Píka	Heliodor	1941–1945
Vojenský přidělenec – velitel	Bejl	Jindřich	1945
Vojenský přidělenec – velitel	Mrázek	Raimund	1945–1946
Vojenský přidělenec – velitel	Fusek	Alexandr	1948
Vojenský přidělenec – velitel	Šmoldas	Miroslav	1948–1950
Vojenský přidělenec – zástupce	Klán	Jan	1946–1948
Vojenský přidělenec	Mačo	Štefan	1946–1947
Vojenský přidělenec	Zoubek	Jaroslav	1946 – neznámo*
Vojenský přidělenec	Šotola	Jaroslav	1946 – neznámo
Vojenský přidělenec	Klusáček	Karol	1947 – neznámo

2. Platy diplomatů a dalších zaměstnanců zastupitelského úřadu

2.1 Nedatovaná zpráva velvyslanectví MZV⁴²⁵

Tato zpráva (cca leden–únor 1946) mimo dalších informací poskytuje přehled platů diplomatů a úředníků jak československých, tak i zahraničních. Obsahuje také návrh na zvýšení platu velvyslance Horáka na 20.000 rublů a uvedení její výše v přibližný soulad s ostatními platy cizích velvyslanců, které byly v některých případech na podstatně vyšší úrovni. Některé vlády poskytovaly svým zaměstnancům k jejich platům další zvláštní výhody. Polská vláda oblékala manželku svého velvyslance, např. jí koupila kožich včetně látek na šaty a zaslala 30 000 rb. Egyptská vláda svým diplomatům poskytovala navíc k platu cigarety, maso, cukr, rýži, máslo, čaj, cibuli a nákup oblečení za nižší ceny.

Platová tabulka československého zastupitelského úřadu. Obsahuje přehled dostupných zaměstnanců úřadu. Mzda je uvedena v rublech bez dalších příplatků za manželky, který činil 1.500 rb.

Funkce	Příjmení	Jméno	Titul	Plat (rb.)
Velvyslanec	Horák	Jiří	prof., dr.	13.500
Zástupce velvyslance	Hnízdo	Jaroslav		8.000
Vrchní odborový rada	Kašpárek	Jiří	JUDr.	6.000
Diplomaté – atašé	Martínek	Jan		4.500
Diplomaté – atašé	Danko	Ján	JUDr.	3.500
Diplomaté – atašé	Tink	Augustýn		3.500
Diplomaté – atašé	Vaško	Václav		3.500
Diplomaté – aktuárský taj.	Boudyš	Josef		3.500
Smluvní úředník, protokol	Šulc	Emil		3.500
Vrchní kanc. oficiál	Kabele	Jaroslav		3.000
Smluvní úředník	Schröder	Jan		2.500
Smluvní úřednice	Suchá	Alexandra		2.500
Smluvní úřednice	Pavlásková	Věra		2.500

⁴²⁵ Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 187, nedatovaná zpráva.

Přehled platových podmínek vybraných cizích velvyslanectví pro srovnání s podmínkami československého zastupitelského úřadu

Mzda je uvedena v rublech bez přídavků na rodinu. Poznámka v tabulce „neuveden“ znamená nedostatek archivního materiálu pro určení výše platu pro danou skupinu.

Druhý sloupec je určen pro velvyslance, ve kterém dominuje odměna rumunského zástupce, která byla mimořádná, stejně jako byly finanční podmínky pro zaměstnance celého rumunského velvyslanectví.

Třetí sloupec zahrnuje platy zástupců přednostů úřadů. V případě Jugoslávie se ale jednalo pro nedostupnost bližších záznamů až o třetího velvyslaneckého tajemníka.

Ve čtvrtém sloupci jsou uvedeny finanční podmínky atašé, tj. diplomaté na nejnižších hodnostních příčkách, které byli v úřadech nejrozšířenější.

V posledním sloupci jsou uvedeni písaři (písařky), kteří tvořili velkou část kancelářských sil. Platy dalších smluvních sil jako byli např. řidiči, topiči, domovníci, byly v průměru nižší než u písařů. Platy správců objektů byly naopak zase o něco vyšší než zmiňované platy písařů.

Stát	Velvyslanec	Zást. velv.	Dipl. – atašé	Písař/ka
Rumunsko	150.000	100.000	30.000	24.000
Norsko	26.000	12.800	6.400	4.000
Kanada	25.000	16.200	neuveden	neuveden
Island	20.000	neuveden	neuveden	neuveden
Bulharsko	20.000	10.000	8.000	neuveden
Dánsko	19.050	9.400	5.200	3.800
ČSR	15.000	8.000	3.500	2.500
Egypt	12.500	7.500	5.000	neuveden
Polsko	9.500	7.400	4.000	1.550
Jugoslávie	9.000	4.500	4.500	neuveden

3. Jednání a dohody mezi ministerstvy zahraničí, zahraničního obchodu a národní obrany a vnitra ohledně problémů přidělců na zahraničních velvyslanectvích⁴²⁶

Dopis pana státního tajemníka panu ministru Ripkovi

Nedatovaný dopis (cca únor–březen 1947) státního tajemníka Clementise určený ministrovi zahraničního obchodu Ripkovi ohledně jeho námitky ve věci stavu obchodních přidělců na velvyslanectvích. Clementis se domníval, že jejich počet oproti předválečným letům značně narostl a navíc, že jednají na vlastní popud a velvyslance zastupitelského úřadu pouze informují opisem svých jednání. Ve svém dopise psal, že toto jednání není v pořádku, že obchodní přidělenec, ač není přímo zaměstnancem MZV, musí své kroky přímo podřídit zastupitelskému úřadu v cizině a jejímu představiteli. Naléhal na vyřešení problému a stanovení pevných pravidel pro jednání a práci těchto přidělců.

Zřízení míst obchodních přidělců u čsl. zastupitelských úřadů v cizině

V dalším dopise, který se k problematice vztahoval, se přednosta IV. odboru MZV vyjádřil, že obchodní přidělenci jsou potřební pouze na velmi exponovaných místech. Dále prosazoval názor, že mimo Washington, Londýn a Moskvu mají být tyto úředníci v nižší hodnostní třídě. Dle jeho slov se „neslušelo“, aby vyslanci a velvyslanci státu a jeho reprezentanti měli stejné nebo nižší platové třídy než tyto obchodní zástupci.

K dohodě mezi oběma subjekty došlo nakonec 17. dubna 1947. Za MZV jednal generální sekretář Heidrich a za MZO odborový přednosta Maxmilián. Došlo ke kompromisnímu jednání (diplomatické pasy MZV pro obchodní přidělence, oznamování kurýrních listů, včasné odesílání zpráv na MZO apod.).

Odborní přidělenci – úhrada osobních a věcných výdajů

Dle výnosu generálního sekretáře MZV z 8. března 1947 byli všichni odborní přidělenci placeni ze svých ministerstev, která je vysílala na velvyslanectví do ciziny. Týkalo se to i služebních cest včetně příspěvku na používání kancelářského, účetního,

⁴²⁶ Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 81, 15 – Čs. zastoupení v cizině, čs. zastupitelské úřady v cizině.

administrativního, pokladního, radiotelegrafistického a dalšího personálu. Dále přispívali na nájem, inventář a další služby.

Ústředí MZV 28. března 1947 rozhodlo, že na úřadě v Moskvě budou pracovat dva úředníci, Nina Zumrová a ing. Vladimír Rašín. Rašín ale, že přijede později (podle vývoje agendy a s přihlédnutím k místním poměrům ubytovaných). Oba obchodní přidělenci obdrželi třetí platovou třídu.

Z informací pro ministra MZV ze dne 29. března 1947 od dr. Dvouletého ohledně postavení odborných přidělců ministerstva vnitra (MV) vyplynula žádost tohoto ministerstva, které požadovalo přidělení svých úředníků do dalších zastupitelských úřadů včetně do Moskvy. Dá se tedy usuzovat, že tam ještě žádný zástupce nebyl. V Londýně jich bylo pět a v Římě jeden. Vzájemná dohoda mezi oběma ministerstvy umožňovala nastavit takový stav, že v jednom státě bude úředník za ministerstvo obrany (MNO) a v sousedním zase za MV. MNO navrhlo, aby její zaměstnanci byli přiděleni jako konzulární úředníci k zastupitelským úřadům a po tu dobu byli vedeni ve stavu MZV. Nebyl by tedy důvod měnit zvláštním předpisem poměr těchto úředníků k přednostovi úřadu. MV naopak prosazovalo obrácený postup a tudíž naprosto obrácený přístup, úplnou samostatnost, dokonce s vlastní spisovnou a šifrovým klíčem.

Návrh na zřízení míst pro odborné přidělence a přidělené úředníky ministerstva informací

Na MZV se konala 4. března 1947 porada vedení ministerstva. V případě Moskvy konstatovali, že pí. Glazarová dle Horáka pracuje velmi dobře a její přidělení je plně odůvodněné. Ctibor Štolovský bude odvolán. Ministerstvo informací bude prosazovat náhradní sílu slovenské národnosti. Jako další odborná síla byla přidělena Marta Macková, která bude převedena do MZV. Žádost ministerstva informací o poskytnutí písafky pro Jarmilu Glazarovou porada z finančních důvodů zamítla.

Úřadu předsednictva vlády řešil 16. dubna 1947 žádost ministra Kopeckého o zvýšení platové stupnice kulturních referentů na velvyslanectvích v cizině ze čtvrtého na pátý stupeň.

V informaci z 20. května 1947 MZV sdělilo, že místa obchodních přidělců jsou dle paragrafu III., vládního usnesení z 14. ledna 1947 považována za místa referentská. Jejich agenda byla omezena na určitý výsek národohospodářské agendy velvyslanectví.

4. Přehled telegraficky zasláných zpráv velvyslanectví za rok 1947⁴²⁷

Mnoho informací muselo být zasláno z velvyslanectví na MZV telegraficky, protože intenzita kurýrního spojení byla nedostatečná. V těchto zprávách Horák podal přehled svých aktivit, kterých se zúčastnil nebo které uspořádalo československé velvyslanectví.

43/D, 12. ledna

Návštěva britského maršála Montgomeryho v Moskvě. Významná sovětská pozornost, vojenský ráz návštěvy.

185/D, 9. března

Polská vládní delegace v Moskvě. Informace byla získána od polského zástupce Wolpeho (obchodní dohoda, dohoda o osobách polské národnosti, jež se mají vrátit do Polské republiky).

205/D, 13. března

Sdělení poradce francouzské delegace. Nátlak generála Marshalla a Ernesta Bevina na Georgese Bidaulta za účelem získání Francie pro anglo-americké zájmy.

210/D, 17. března

Recepce na USA velvyslanectví na počest Marshalla. Krátká rozmluva Horáka s Bidaultem (odsun Němců, posílení vzájemných vztahů mezi ČSR a Francií).

216/D, 18. března

Harry Trumanovo poselství, významný vliv na jednání čtyř mocností v Moskvě.

221/D, 20. března

Zpráva od amerického žurnalisty. Konference čtyř mocností v Moskvě, členové americké delegace, hlavní Marshallův poradce Bohlen a jeho vztah ke Kruppovým závodům v Německu.

226/D, 25. března

Návštěva jugoslávského velvyslance Popoviče u velvyslance Horáka a jeho žádost o intervenci u Francouzů ve věci jugoslávsko-rakouských hranic.

228/D, 26. března

Konference čtyř mocností v Moskvě, nálada velmocí, Molotovův výklad o sovětském stanovisku.

⁴²⁷ Politické zpravodajství velvyslance Horáka MZV z 20. dubna 1948. Archiv MZV. *PZ Moskva 1945–1948*, karton č. 1.

230 /D a 234/D, 28. března

Návštěva u Bidaulta. Horák zaznamenal pomoc Francie ve věci československo-rakouských hranic a dále pomoc Francie ve věci jugoslávsko-rakouských hranic.

237/D, 28. března

Návštěva v MID-u (u Geraščenka). Hospodářské otázky československo-rakouské.

242/D, 1. dubna; 245/D, 1. dubna; 241/D, 2. dubna; 282/D, 3. dubna; 290/D, 5. dubna; 318/D, 14. dubna; 328/D, 22. dubna; 332/D, 23. dubna; 333/D, 23. dubna; 334/D, 23. dubna; 335/D, 24. dubna; 336/D, 24. dubna; 342/D, 25. dubna; 337/D, 28. dubna

Ve všech telegramech byla citována konference čtyř mocností v Moskvě. Dále byly zmíněny otázky rakousko-československé a rakousko-jugoslávské hranice.

295/D, 8. dubna

Mexiko bylo přizváno do seznamu států k účasti na mírové konferenci.

445/D, 25. května

Rada maďarské legace sděloval odpověď sovětské vlády ohledně propuštění maďarských válečných zajatců.

462/D, 7. června

Maďarský vyslanec Szekfu nastoupil jako nový ministr zahraničních věcí. Rozveden názor legačního rady MZV Horvátha.

470/D, 10. června

Maďarský vyslanec Szekfu odmítl místo ministra zahraničních věcí.

503/D, 17. června

Hospodářské jednání mezi USA a SSSR. Marshallův projev v Harvardu a vývody amerického tisku.

512/D, 19. června

Marshallův plán. Hodnocení vývoje Marshallovy iniciativy v Moskvě od dr. Horáka.

513/D, 19. června

Marshallův plán, názor sovětského představitele Malika.

516/D, 20. června

Marshallův plán, Charpentier odevzdal Malikovi francouzskou nótu.

520/D, 21. června

Marshallův plán. Sověti dosud nesdělili svoje stanovisko.

522/D, 22. června

Marshallův plán. TASS vytýká opožděné sdělení zástupců britské a francouzské vlády.

531/D, 27. června

Švédský vyslanec Sohlman sděloval, že Mirdal hovořil o Marshallově plánu s Molotovem.

551/D, 5. července

Marshallův plán, americká recepce. Francouzsko-britské pozvání evropským státům. Jugoslávský velvyslanec nevylučoval jeho přijetí. Francouzské „ano“ pro zaslání pozvání sovětským republikám Ukrajině a Bělorusku.

594/D, 10. července

Československá delegace přiletěla do Moskvy k jednání mimo jiné také o československé účasti v Paříži.

615/D, 15. července

Marshallův plán. Rozdvojení Evropy, názor Velké Británie.

621/D, 17. července

Dotaz Sohlmana Horákovi k průběhu jednání československé delegace v Moskvě.

644/D, 22. července

Sovětsko-britská obchodní dohoda. Sovětské dodávky obilí.

653/D, 24. července

Zájem kanadského chargé d'affaires o sovětské dodávky obilí do ČSR.

674/D, 4. srpna

Šéf polské obchodní delegace Grozsfeld hovořil s Jiřím Horákem o sovětsko-polské dodávkové dohodě a o polském odřeknutí účasti v Paříži (Marshallův plán).

683/D, 7. srpna

Parker přiletěl do ČSR, význam politické funkce vzhledem k přátelským vztahům k sovětským úředním místům.

710/D, 12. srpna

Profesor Simonov odletěl do Prahy. Zazněly negativní výsledky jeho cesty do SSSR za účelem prohloubení kulturních styků sovětsko-amerických.

681/D, 18. srpna

Byla diskutována československo-maďarská otázka. Vyšinský navrhoval dvoustranné vyřešení problému.

737/D, 20. srpna

Francouzský vojenský atašé armádní generál Guillaume byl jmenován velitelem francouzských vojenských sil v Indočíně. Zaznamenán jeho odjezd z Moskvy.

763/D, 27. srpna

Delegace italských žen navštívila generála Goluběva ve věci repatriace všech italských občanů a propuštění válečných zajatců.

780/D, 1. září

Rumunský velvyslanec Jordan se vzdal úřadu. Nástupcem bude sociální demokrat.

789/D, 4. září

Marshallův plán. Zhoršení francouzské pozice v Moskvě a Sovětském svazu.

850/D, 17. září

Britský chargé d'affaires hovořil s velvyslancem o opětném zahájení britsko-sovětských jednání.

890/D, 27. září

Francie nedostala dosud odpověď od SSSR ohledně dodávky sovětského obilí.

959/D, 14. října

Delegace anglických poslanců u Molotova. Jednání se dotýkalo možností anglo-sovětských hospodářských styků.

1001/D, 22. října

Přerušení diplomatických styků mezi Brazílií a SSSR.

1008/D, 23. října

Návštěva velvyslance Horáka u Molotova. Molotov hovořil o současné situaci a lidech, kteří si přejí válku.

1084/D, 5. listopadu

Francouzský velvyslanec generál Catroux se setkal s Jiřím Horákem a hovořili spolu o francouzských volbách a o generálovi de Gaullovi. Obnovení západoněmeckého průmyslu se neslo ve francouzských obavách.

1133/D, 20. listopadu

Finská delegace. Finsko a Marshallův plán. Postoj Finska k SSSR. Příčina nesnází v hospodářském jednání.

1175/D, 2. prosince

Mezinárodní sportovní organizace. Postoj SSSR k účasti Francova Španělska.

1312/D, 24. prosince

Měnová reforma v SSSR. Reference o uskutečněné schůzi diplomatického sboru.

5. Jmenování a povyšování po Únoru 1948

Nový režim potřeboval podchytit členy komunistické strany včetně nerozhodnutých nestraníků. Proto neváhal se jmenováním a povyšováním do funkcí.

Očistná komise akčních výborů MZV naopak působila nekompromisně a proti všem předpisům MZV a zákonným normám.

Celkový přehled zaměstnanců zastupitelského úřadu

Dle systematizace k 1. září 1947 na moskevském velvyslanectví v nejvyšší platové třídě v Ib. pracovalo šest úředníků, ve třídě II. jeden úředník a ve třídách III.–IV. tři úředníci. Pomocníci byli uváděni dva, zřízenec žádný, kancelářské síly zastupovalo pět a místní zaměstnanci osm osob. Celkem se jednalo o pětadvacet osob.⁴²⁸

Jmenování a povýšení

Josef Babec byl jmenován 1. dubna 1948 vrchním aktuárským tajemníkem v 5. platové stupnici (dle návrhu vládního usnesení z 11. září 1948, které předkládalo MZV). Všechna tato povýšení byla mimo služební postup, s udělením výjimek. Jmenování Babce proběhlo pro jeho nepostradatelnost na zastupitelském úřadě.⁴²⁹

Rozhodnutí akčního výboru MZV ze dne 27. 2., 28. 2., 3. 3., 18. 3. a 24. 3. 1948

Rozhodnutí akčního výboru MZV vedlo k postupnému odvolávání celé řady zaměstnanců MZV ze zastupitelských misí. Pochopitelně se to týkalo také moskevského velvyslanectví. Z výpisu AV MZV:

Josef Boudyš, aktuárský ředitel. Návrh na dovolenou s čekatelným a k dispozici jiným úřadům. Provedení: Přeložit do ústředí MZV 1. dubnu 1948. K revizi rozhodnutí došlo ale již 21. května 1948 pro Boudyšovy nesporné pracovní kvality.

Dr. Horák Jiří, velvyslanec. Návrh přemístit jej a dát k dispozici uvnitř MZV. Provedení: Rezignoval.

⁴²⁸ V roce 1938 byl uváděn počet zaměstnanců v rozmezí 15–17 osob. Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 216, 6618 – Očistná komise.

⁴²⁹ Tamtéž, karton č. 216, 6615 – Jmenování a povýšení, 1945–1954.

Kabele Jaroslav, kancelářský správce. Návrh poslat na dovolenou a do výslužby. Provedení: Povolán k 1. dubnu do ústředí, a jelikož nedosáhl 60 let a 35 let služby, bude dán na dovolenou a čekat k 1. červenci 1948.

Dr. Kašpárek Jiří, vyslanec. Návrh přemístit a dát k dispozici uvnitř MZV. Provedení: Přeložen k ústředí k 1. květnu 1948.⁴³⁰

⁴³⁰ Archiv MZV. *GS-A 1945–1954, karton č. 216, 6618 – Očistná komise.*

II. Obrazová část

1. Několikanásobné urgování křestního listu pí. Kavalcové u sovětských orgánů

Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

Záznam p.d. Podle upozornění z odd.V-1 k č.117.267/V-1/48 /věc:opatření křestního listu Jaroslavy Kavalcové z Mukačeva/ nedošlo dosud odpověď velvyslanectví v Moskvě,přes to,že vyřízení bylo urgováno 6 x! a to: 7.11.46, 12.2.47, 6.12.47, 4.3.48, 5.6.48 a 4.8.48.

Odd.I-1 dále zjistilo,že pravidelně s každou zásilkou úřední pošty do Moskvy jde celá řada podobných urgencí /koresp.lístky/.

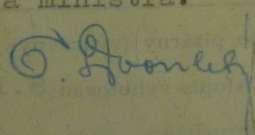
Doporučuje se,aby výpravna vždy zaznamenávala na kontr.l.odesílané pošty /u všech úřadů/že jde o urgenci.

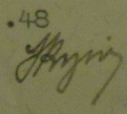
Č. v. předu
Věc:

Velvyslanectví ČSR
v M o s k v ě .

Kontrolním lístkem č.97/46 byl zaslán tamnímu úřadu spis č.143.181/V-1/46 ze dne 8.8.1946 ve věci opatření křestního listu Jaroslavy Kavalcové,narozené v Mukačově. Velvyslanectví tuto záležitost ^{dosud} nevyřídilo a vzdor urgencím : z 7.11.46 -k.l.124/46, 12.2.47- k.l.20/47, 6.12.47-p.č.249.482/V-1/47- k.l.8/48, 4.3.48 -k.l.48/48/, 5.6.48- zvláštním dopisem č.117.267/V-1/48-k.l.114/48 a 4.8.48 -k.l.143/48 a n i n e o d p o v ě d ě l o .

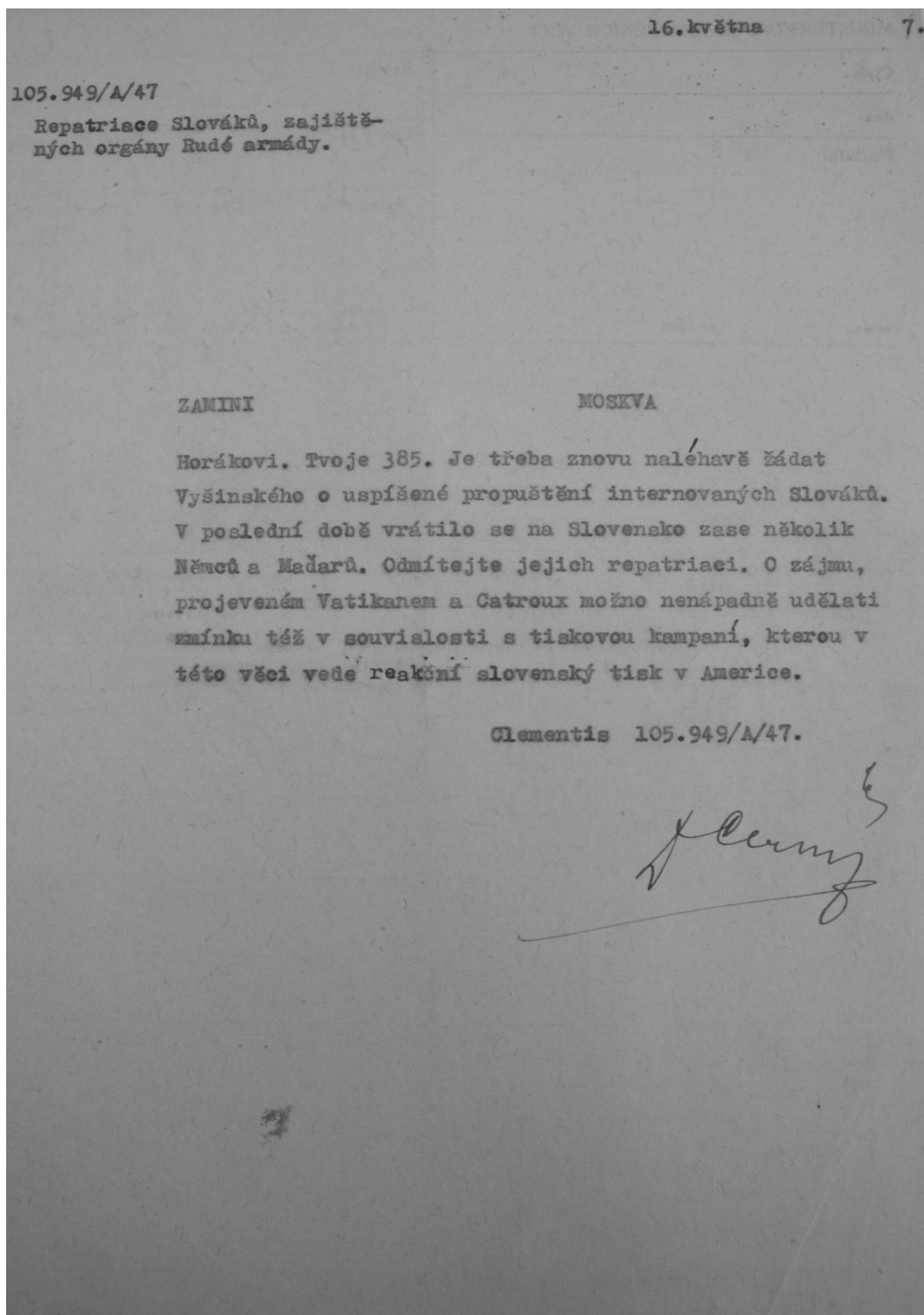
Mzv.důrazně připomíná výnos č.127.866/22-I ze dne 1.září 1922 /str.238 Sb.sl.předpisů/ a žádá,aby mu bylo neodkladně podáno vysvětlení a sděleno jméno příslušného referenta.

Za ministra:

8.XI.48

2. Příkaz Vlado Clementise dr. Horákovi k žádání o propuštění internovaných zajatců

Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 211, 637 – Reemigrace, přesídlení Čechů a Slováků z Bulharska, Jugoslávie, Polska, Rakouska, SSSR a ze států kapit. 1945–1949.

3. Informace JUDr. Bartoně o počtech Volyňských Čechů (dle podkladů dr. Horáka)

Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 211, 635 – Osidlování pohraničí volyňskými Čechy.

Ministerstvo zahraničních věcí.

Odbor V odd. V/2/B.

V Praze, dne 15. dubna 1946

I n f o r m a c e

pro pana ministra zahraničních věcí ve věci
Volyňských Čechů. -

ch/
Z Čechů, usedlý na Volyňsku, jichž počet se odhaduje asi na 37.000 osob a kteří čekají na Volyňsku na návrat do vlasti, se zúčastnilo vojenských akcí po boku Rudé armády kolem 12.000. Z tohoto počtu jest 5000 padlých a invalidů.

Vyhovující jejich oprávněné žádosti naši směřodatní činiteléabili těmto našim krajanům, že jim bude umožněn i s jejich rodinnými příslušníky návrat do staré vlasti.

Tento slib byl opětovně potvrzen nejen čsl. vládními činiteli ale též nejvyššími sovětskými funkcionáři.

Čsl. vládní delegace při své návštěvě Moskvy v červnu 1945ložila do rukou pana Vyšinského memorandum, žádající urychlení návratu Volyňských Čechů a v první řadě rodinných příslušníků vojínů Svobodové armády.

Na podlaďě souhlasu sovětského ministerstva zahraničních věcídaného písemně, kterým byl projeven zásadní ochota vlády SSSR uzavřít reemigrační smlouvu s ČSR, jedná se od počátku tohoto roku o úmluvědobrovolném přestěhování Volyňských a jiných Čechů a Slováků jichž počítá asi 50.000 duší z SSSR do ČSR.

Kalkulovalo se již s jejich aktivní pomocí při výkonu jarních sevních pracích na usedlostech zejména pro příslušníky Svobodovy armády.

635 Osidlování poh.

již zajištěných v Čechách a na Moravě.

Narkominděl přislíbil mnohokrátě ústy Molotova, Vyšinského, Pavlova atd. že čsl. návrh reemigrační smlouvy jest zkoumán a že sovětské stanovisko bude oznámeno čsl. velvyslanectví v Moskvě co nejdříve.

Při opětovných pobídkách v sovětském ministerstvu zahr.věcí bylo velvyslanci Dru Horákovi sděleno, že úředníci IV.evropské západní skupiny ~~KID~~ jsou nyní zaměstnáni pracemi pro zasedání Nejvyššího Sovětu ale jakmile příslušná práce budou skončeny, bude ihned vypracována přísl. sovětská odpověď.

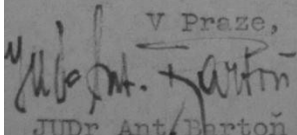
Velvyslanec Dr Horák zjistil při svých jednáních v tomto směru že návrat rodinných příslušníků Čechů, usedlých v obvodu bývalé Volynské gubernie a zejména vojáků Bývalé Svobodovy armády možno pokládati za jistý nikoliv ¹šak ostatních Čechů a Slováků roztroučených v jiných oblastech SSSR.

Dne 23. března 1946 byl příležitostně odjezdu ministra pro zahraniční obchod Dra H. Ripky vypracován V.odborem návrh dopisu pana prezidenta republiky generalissimu Stalinovi, kterým jest tento žádán, aby působil k uspišení urychleného návratu Volyňských Čechů do ČSR.

Dopis, podepsaný panem prezidentem republiky, byl podle informací podepsaného referenta, odevzdán panem ministrem Drem Ripkou Molotovu není mu však známo s jakým výsledkem se tento setkal. Rovněž z Moskvy, která byla opětovně pobídnuta, není doposud žádná odpověď.

Dochází stále k četným intervencím interesovaných Volyňských Čechů též i institucí jako zahraničního ústavu, repatriačního odboru ^{KK} který připravuje provádění vlastní repatriace Volyňských Čechů atd.atd.

V Praze, dne 15. dubna 1946.

JUDr. Ant. Bartoň v.r.

4. Zásady pro vydávání diplomatických pasů

Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 93, 39 – Pasové věci.

Ministerstvo zahraničních věcí

čc: Vydávání diplomatických pasů
úředníkům jiných resortů.
Vyjádření odd.V-5.

V Praze dne 25.října 1947.

Generálnímu sekretariátu
ministerstva zahraničních věcí.

K vyzvání podává přednosta odd.V-5 k hořejší věci toto

V Y J Á D Ř E N Í.

Vydávání diplomatických pasů v ČSR řídí se v zásadě ustanovením zákona č.55/1928 Sb., který v par.4 stanoví, že "ministerstvo zahraničních věcí vydává pasy diplomatické osobám, jež podle mezinárodních zvyklostí mají na ně nárok." Kategorie osob, jimž podle mezinárodních zvyklostí jsou vydávány diplomatické pasy, jsou vypočteny v resoluci pařížské konference o pasech, celních formalitách a přímých jízdenkách z r. 1920, s níž vláda ČSR vyslovila souhlas. Československá interpretace pařížské pasové resoluce je obsažena v pasové instrukci pro zastupitelské úřady ČSR ze dne 31.března 1936./Oběžník mzv č.30.000/V-4/36./ Par.44.pasové instrukce přiznává nárok na čs.diplomatický pas těmto osobám čs.státní příslušnosti:

- 1./ Členům rodiny presidenta republiky a konceptním úředníkům jeho kanceláře;
- 2./ čs.diplomatickým zástupcům, konsulárním zástupcům z povolání a jejich rodinám;
- 3./ členům čs.vlády, předsedům a místopředsedům zákonodárných sborů a jejich rodinám;
- 4./ úředníkům zařazeným do služební třídy I/b v ministerstvu zahraničních věcí a jejich rodinám;
- 5./ diplomatickým kurýrům;
- 6./ osobám, které čs.vláda pověřila oficielním posláním u cizí vlády nebo u oficielního organismu mezinárodního;
- 7./ osobám, kterým byl přiznán nárok na diplomatický pas usnesením ministerské rady na návrh ministerstva zahr.věcí.

Po obnovení státní samostatnosti byl některými resorty vznesen požadavek, aby odst.4.pařížské resoluce, který je v podstatě totožným s odst.4.par.44.citované pasové instrukce, byl interpretován tak, aby přiznával nárok na diplomatický pas i úředníkům jiných resortů než ministerstva zahraničních věcí, kteří jsou zařazeni do služební třídy I/b a konají cesty s úředním posláním do ciziny. MZV tuto interpretaci odmítlo a poukázalo na skutečnost, že pařížská resoluce vyhrazuje právo používání diplomatických pasů při cestách do ciziny úředníkům MZV. Naproti tomu ministerstvo zahraničního obchodu nepřestávalo uplatňovat stanovisko, že jeho úředníci jsou úředníci zahraniční služby tak jako úředníci ministerstva zahraničních věcí a bylo v tom podporováno jmenovitě ministerstvem informací a ministerstvem výživy.

MZO podalo posléze vládě návrh, v němž se domáhalo, aby uvedené jeho stanovisko bylo vládou uznáno. Návrh byl projednáván ve schůzi vlády dne 26.července 1945 s tím výsledkem, že vláda uložila ministru zahr.věcí, aby přezkoumal požadavek ministerstva zahr.obchodu a podal vládě informaci, zda mu lze vyhověti v rámci mezinárodních zvyklostí.

5. První polická zpráva velvyslance dr. Jiřího Horáka

Archiv MZV. PZ Moskva 1945–1948, karton č. 1.

ectví republiky Československé
v Moskvě.

Přev.

Moskva 12. XI. 1945.

Ministerstvu zahraničních věcí

v P r a z e .

Běžná zpráva politická.
Č. 1.

č. 1/10

Podávám první běžnou zprávu politickou. Budu je dávatí čas od času, pokud se naskytne látka aspoň poněku vážná. Zprávy periodické budu pravidelně zasílati vždy p třech měsících. Za daných poměrů budou to spíše jen přeh přihlížející k zprávám zdejšího tisku a k doplňkům, získ rozhovory se sovětskými činiteli politickými, se členy d matického sboru, s významnými představiteli vědy, umění. Domnívám se, že zprávy toho rázu nebudou zbytečné, proto shrnou látku, jíž bude v budoucnosti často třeba.

Tato první běžná zpráva obsahuje pozorování, zí při prvních návštěvách u vůdčích osobností vlády SSSR ja u členů diplomatického sboru v prvních týdnech mého poby Moskvě /od 18.X.-12.XI./

1./ 22. X. 45 v 15 h. mne přijal komisař zahran. vě V.M. Molotov. Po úvodních formulích, jež jsem uvedl při odevzdávání kopie pověřovacích listin mi představil svého lupracovníka, který vše zapisoval, co jsem řekl já, i co vil Molotov.

Molotov uvedl, že má činnost v oboru slavistické de mi pomáhati v mé práci nynější. Řekl, že je informova

6. Telefonní čísla československého velvyslanectví v Moskvě (stav ke 2. prosinci 1947)

Archiv MZV. I/1-I/2, 1945–1954, ZÚ Moskva, nezpracováno.

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ V Praze, dne 2. prosince 47.

Odd. B.
Č20382/RP/47.
Věc:

M o s k v a sděluje **TELEGRAMEM** z 1 prosince 47 v 16.49 h

Ministerstvu zahraničních věcí:

IHNEDE

Zamíni i h n e d . *průběžně 2/xii?*
Vaše P a l i c 241077.
Telefonní linky velvyslanectví K 5-83-81,
K 5-67-44, K4-85-41, K4-80-71 šoféři, K 5-66-70* odpolední a sváteční
služba, K 5-64-67 kabinet vyslanec, K 5-03-48 byt velvyslance =

H o r á k 16811/47.

Obdrží: I-1 .
Na vědomí: GS.
Poznámka:
Za správnost opisu:

Odd. B:
Fryč v. r.

7. Ceny potravin v Moskvě v přidělovém obchodě pro zaměstnance diplomatických zastoupení

Archiv MZV. GS-A 1945–1954, karton č. 187, Nedatovaná zpráva.

- 3 -

Ceny potravinářského zboží v tomto přidělovém krámu jsou:

za 1 kg	uzený salám	37.-	rb
	máslu smetanové	28.-	rb
	bacon	27.-	rb
	kaviár pravý	800.-	rb
	" rostlinný	400.-	rb
	sleď uzený	16.10	rb
	selga	46.-	rb
	šproty/krabice/	11.-	rb
	mléko kondensované	3.50	rb krabice
	makarony	5.-	rb
	nudle	4.60	rb
	krupička	4.50	rb
	rýže	6.50	rb
	mouka	4.60	rb
	cukr	5.50	rb
	cukr písek	5.-	rb
	krabička sirek	-20	rb
	mýdlo toaletní	5.10	kus
	mýdlo na prádlo	2.60	rb kus
1 kg	jablek	7.-	rb
	ryba čerstvá	5.-	rb
	maso hovězí	14.-	rb
	kuře pečené	19.50	rb
	salám poltavský	25.-	rb
	sýr sovětský	26.-	rb
	sušenky	12.-	rb
	víno/láhev/	88.-	rb, 105.-, 120.-rb.

V krámu věšeném jsem mohl zjistiti jen málo cen:

1 pár bot/střevíců pánských/	540.-	rb
1 střevíce dámské	770.-	rb
1 šála/černá/	45.-	rb
1 pár ponožek	8.-	rb.

Co se tedy nedostává, nebo při návštěvách a pod., musí býti kupováno v krámech státních, veřejně přístupných, bez plánu, kde zboží jest dostatek, kde však ceny jsou neobyčejně vysoké.

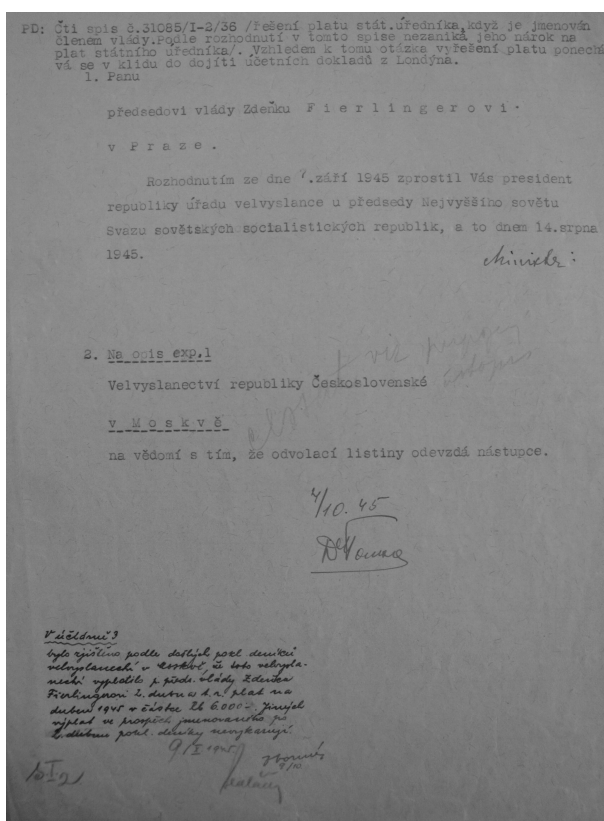
./.

V "Gastronomu", krámu potravinářském, byly 8.2.1946 ceny:

za 1 kg	sleď uzený	240.-, 320.- rb	
	semga/ryba/	400.-, 500.- rb, 550.- rb,	
	kaviár zrnitý	900.-	
	oříšky lískové	350.-	
	mortadela	300.-	
	uzené maso	420.-	
	bacon	500.-	
	šunka	500.-	
	salám čaňový	200.-	250.-
	salám polský	270.-	
	kuře pečené	450.-	
	sýr ementálský	250.-	330.- 350.-
	sýr Roquefort	240.-	
	máslo	320.-	370.-
1 kus	vejce	9.-	10.-
1/2 litr	mléka	20.-	
1 láhev	víno muškát	135.-	
	vína tokaj	300.-	
	vína Madeira	105.-	/malá/
	vína Eigenschaft	240.-	
krabičky:	sleď v omáčce	78.-	/520 gr/
	maso	250.-	/250 gr/
	jeseter v omáčce	125.-	
1/4 l	oleje rost.	62.-	
1 kg	biscuits	290.-	
	párky	270.-	
	čokoláda	750.- , 900.- , 1.000.-	
	maso hovězí	130.-	170.-
	maso telecí	230.-	250.-
	sádlo	290.-	
	maso skopové	150.-	170.-
	maso vepřové	300.-	
	jazyk hovězí	170.-	
	čerstvá ryba	200.-	240.-, 270.-,
	sleď čerstvý	220.-	240.-,
krabice 1/2 kg:	kompot	45.-	/jablkový/,
	okurky nalož.	40.-	

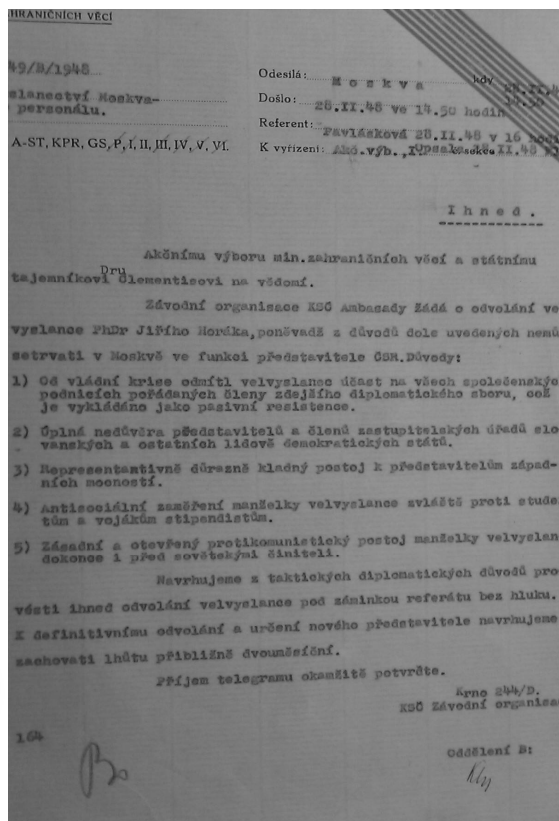
8. Fierlinger Zdeněk

Archiv MZV. OSO 1945–1992, karton č. 174, Zdeněk Fierlinger a Antikvariát Kant [online]. 2011–02–07 [cit. 2011–05–12]. Tomáš Garrique Masaryk. Dostupné z WWW: <<http://antik-kant.cz/katal/masaryk.html>>.

9. Horák Jiří

Archiv MZV. OSO 1945–1992, karton č. 255, MACÁLKOVÁ, Marta. *Akademický bulletin* [online]. 2011–02–07 [cit. 2011–05–12]. Jiří Horák (1884–1975). Dostupné z WWW: <http://abicko.avcr.cz/2009/01/11> a VAREKA, Josef. *Národopisné aktuality* [online]. 2007–02–01. Za akademikem Jiřím Horákem. Dostupné z WWW: <http://na.nul.kcz/1976/1/Nr.html#06>.

10. Laštovička Bohuslav

Archiv MZV. *OSO 1945–1992, karton č. 528, Archiv Českého rozhlasu* [online]. 2011–03–16 [cit. 2011–05–14]. Hlas shůry aneb Vážnost ředitelská. Dostupné z WWW: http://www.rozhlas.cz/archiv/osobnosti/_zprava/865416.

Výpis z č.j. 216.348/I-2B-1948

Kancelář prezidenta republiky zasílá pod č.j. T2332/48 ze dne 27. října 1948 přepis tohoto znění:

Pan ministr zahraničních věcí
P r a h a .

Pověřuji generálního ředitele Československého rozhlasu

Bohuslava L a š t o v i č k u

úřadem mimořádného a zplnomocněného velvyslance u
předsedy Nejvyššího sovětu Svazu sovětských socia-
listických republik, a to s účinností od 14. června 1948.

V Praze, dne 27. října 1948

GOTTWALD, v.r.

11. Mičátek Ludevít Pavel (obr. vlevo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 608.*

12. Martinek Jan (obr. vpravo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 584.*

13. Šulc Emil (obr. vlevo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 1003.*

14. Vaško Václav (obr. vpravo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 1145.*

15. Trubáček Miroslav (obr. vlevo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 1098.*

16. Malý Evžen (obr. vpravo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 579.*

17. Štefan Emil (obr. vlevo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 991.*

18. Hrubán Otto (obr. vpravo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 276.*

19. Suchá Alexandra (obr. vlevo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 925.*

20. Sýkora Josef (obr. vpravo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 939.*

21. Hušková Věra (obr. vlevo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 290.*

22. Kašpar Karel (obr. vpravo), Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 380.*

23. Křenek Václav, Archiv MZV. *OSO 1945 - 1992, karton č. 476.*

